

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

**«Η μειονότητα του Νομού Ξάνθης:
Κοινωνικός αποκλεισμός στον χώρο και
δημόσια πολιτική»**

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ
ΔΗΜΗΤΡΑΣ ΑΛ. ΦΟΥΦΡΗ

Αθήνα 2021

**ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ**

**«Η μειονότητα του Νομού Ξάνθης: Κοινωνικός αποκλεισμός στον χώρο
και δημόσια πολιτική»**

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΔΗΜΗΤΡΑΣ ΑΛ. ΦΟΥΦΡΗ

Τομέας II: Πολεοδομίας και Χωροταξίας

Τριμελής Συμβουλευτική Επιτροπή:

Μηνάς Αγγελίδης, Ομότιμος Καθηγητής Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Ε.Μ.Π.
(επιβλέπων)

Μαρία Μάρκου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών
Ε.Μ.Π.

Αικατερίνη Μάρκου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Τμήματος Ιστορίας & Εθνολογίας
Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης

Επταμελής Εξεταστική Επιτροπή:

Μηνάς Αγγελίδης, Ομότιμος Καθηγητής Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Ε.Μ.Π.
(επιβλέπων)

Μαρία Μάρκου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών
Ε.Μ.Π.

Αικατερίνη Μάρκου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Τμήματος Ιστορίας & Εθνολογίας
Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης

Ρόιδω Μητούλα, Καθηγήτρια Αστικής & Περιφερειακής Ανάπτυξης Χαροκόπειου
Πανεπιστημίου

Παναγιώτα Θεοδωρά, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών
ΕΜΠ

Ειρήνη Κλαμπατσέα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών
ΕΜΠ

Σταυρούλα Λυκογιάννη, Επίκουρη Καθηγήτρια Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών
ΕΜΠ

Αθήνα 2021

Η έγκριση της παρούσας διδακτορικής διατριβής από την επταμελή εξεταστική επιτροπή και τη Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου δεν προϋποθέτει και την αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 202, παράγραφος 2 του Ν. 5343/1932

«Μέσα στη φαιδρή ψευδολογία που αποκτά με τον καιρό δικαιώματα σκοπού ζωής και προσωπικού χαρακτήρα, ο άνθρωπος που (δεν έχει και γι' αυτό) γυρεύει τη φύση του και το πηγαίο, επιτέλους αγναντεύει την ξηρά. Εύπιστος από αδυναμία, πιστεύει ότι η αποδοχή, του προσφέρει εκείνο που δεν έχει. Δεν ανήκει σε αυτό ακριβώς ή σε εκείνο, δεν είναι αυτό ή εκείνο- αλλά κάτι τις ανάμεσα. Μετέωρος, όπως ανάμεσα δύο ισχυρούς μαγνήτες, νιώθει να εκκρεμεί. Και η βούλησή του δεν αναζητεί τίποτε άλλο: αυτήν την εκκρεμότητα, από μεταμφίεση σε μεταμφίεση, θα την κάνει τελικά τρόπο ζωής».
Κ.Π.

*Στη μνήμη του πατέρα μου,
που πάλεψε στους χώρους δουλειάς για τον άνθρωπο και τη δίκαιη ανάπτυξη*

*Στη μητέρα μου και τον δεύτερο πατέρα μου,
που ακόμα αγωνίζονται για την κοινωνική ισότητα*

Στον Κωστή Παπαγιώργη,

που φώτισε το δρόμο μου

Προοίμιο

Μετά από ένα μακρύ ταξίδι, με δυσκολίες κι αρόδα μεσοπέλαγα, για μεγάλα διαστήματα, μετά από σκαμπανεβάσματα και αγωνίες, μετά από αναζητήσεις και προβληματισμούς, η δουλειά αυτή ολοκληρώθηκε.

Για να πω την αλήθεια, το ταξίδι αυτό δεν ήταν καθόλου μοναχικό. Στο πλευρό μου σε όλη αυτή τη διαδρομή στάθηκαν πολλοί άνθρωποι και θα ήθελα να τους αναφέρω και να τους ευχαριστήσω για όσα πρόσφερε ο καθένας, από το δικό του μετερίζι, στο χτίσιμο αυτής της ερευνητικής δουλειάς.

Ευχαριστώ από καρδιάς τον επιβλέποντα της διατριβής, Ομότιμο Καθηγητή Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ **Μηνά Αγγελίδη**, για όλη την συμβολή του στην ερευνητική μου δουλειά, την υπομονή του, καθώς και για τις συμβουλές του καθόλη την πορεία της έρευνας. Ευχαριστώ τα μέλη της τριμελούς επιτροπής μου, την Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Σχολής Αρχιτεκτόνων ΕΜΠ **Μαρία Μάρκου** και την Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Τμήματος Ιστορίας & Εθνολογίας ΔΠΘ **Αικατερίνη Μάρκου**, για την επιστημονική συνδρομή τους και την πολύτιμη βοήθειά τους.

Θα ήθελα, επίσης, να ευχαριστήσω θερμά τον Ομότιμο Καθηγητή Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ **Κώστα Μωραΐτη** και την Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ **Ειρήνη Κλαμπατσέα** για τη στήριξή τους, που ήταν πολύτιμη. Τέλος, ένα ευχαριστώ και στο μέλος ΕΔΙΠ της Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ **Επαμεινώνδα Τσίγκα**, για τη βοήθειά του.

Ένα ξεχωριστό και μεγάλο ευχαριστώ στα παιδιά μου, **Παναγιώτη** και **Καλλιόπη**, που μεγάλωσαν μαζί με αυτήν την ερευνητική δουλειά, που με ανέχτηκαν κι έδειξαν κατανόηση σε μια μαμά που, τελικά, δεν ξέρω αν ήταν «κανονική». Ευχαριστώ τον σύντροφό μου **Χρήστο Σπίρτζη** που με στήριξε ηθικά όταν έφτασα πολλές φορές σε σημείο να τα παρατήσω, που με κράτησε όρθια όταν ξεπερνούσα τα όριά μου από την πίεση. Τη μητέρα μου **Πόπη Ρακοπούλου**, που αγόγγυστα βοηθούσε στην καθημερινότητά μου, με δίδαξε από μικρή να έχω πείσμα και προσήλωση στο στόχο μου, να είμαι αγωνίστρια και ποτέ να μην τα παρατάω. Ευχαριστώ τον δεύτερο πατέρα μου, **Δημήτρη Νατσούλη**, που χωρίς αυτόν δεν θα ήμουν ο ίδιος άνθρωπος. Αυτός με έκανε να αγαπήσω το διάβασμα, τη συγγραφή και την επιστήμη, πίστεψε σε εμένα και στάθηκε δίπλα μου, από παιδί, σε όλα τα ναυάγια και τις χασούρες μου. Αυτός με ανέβασε στο τρένο και του το χρωστάω! Ευχαριστώ τον πατέρα μου **Αλέξανδρο Φουφρή** που έχει φύγει χρόνια από κοντά μας, αλλά πάντα τον κουβαλάω μέσα μου και είμαι σίγουρη ότι θα ήταν πολύ περήφανος για την προσπάθειά αυτή. Όλα αυτά τα χρόνια που λείπει, σε κάθε βήμα μου, τον βλέπω να χαμογελάει με το πιο γλυκό, τρυφερό κι ανθρώπινο χαμόγελό του.

Τελικά, τίποτα στη ζωή μας δεν είναι ακατόρθωτο, αρκεί να το θέλουμε πολύ. Κάθε στόχος που πετυχαίνεται, ανοίγει την πόρτα για ένα καινούργιο ταξίδι, για ένα βήμα παραπέρα... Η όμορφη διαδρομή είναι πάντα μπροστά...

Δήμητρα Φουφρή, Αθήνα 2021

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Περίληψη	4
1. Συνοπτική παρουσίαση του αντικειμένου	10
2. Επισκόπηση του ερευνητικού πεδίου	12
Η κοινωνική διάσταση του χώρου	12
Ο κοινωνικός και ο χωρικός αποκλεισμός	13
Η πτυχή της «κοινωνικής θέσης» και οι «μειονοτικές» κοινωνικές ομάδες	18
Οι «μειονοτικές» κοινωνικές ομάδες στο χώρο	19
Η ομάδα των Πομάκων	20
Κρατικές πολιτικές	20
3. Προβληματική – Υποθέσεις	23
Η μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης	26
4. Οι ενότητες της διατριβής	28
5. Μεθοδολογία της διατριβής	29
6. Ανάπτυξη και κοινωνικός χώρος στην Περιφερειακή Ενότητα (ΠΕ) Ξάνθης ..	32
6.1 Ιστορικά στοιχεία	33
6.1.1 Η πόλη της Ξάνθης	35
6.1.2 Διοικητική Διάρθρωση της Περιφερειακής Ενότητας Ξάνθης	37
6.1.3 Η διοικητική διαίρεση της Περιφερειακής Ενότητας (πρώην Νομού) Ξάνθης με τον «Καλλικράτη» (Ν. 3852/2010)	42
6.2 Η ανάπτυξη της Περιφερειακής Ενότητας Ξάνθης	53
6.3 Κοινωνικοεπαγγελματικά χαρακτηριστικά στην ΠΕ Ξάνθης	56
6.4 Εισοδήματα και επίπεδο εκπαίδευσης στην ΠΕ Ξάνθης	59
6.5 Ο Δήμος Μύκης της Περιφερειακής Ενότητας (ΠΕ) Ξάνθης	62

6.5.1 Χωρικά χαρακτηριστικά του Δήμου Μύκης.....	62
6.5.2 Πληθυσμιακές μεταβολές του Δήμου Μύκης	64
6.5.3 Κοινωνικές υποδομές του Δήμου Μύκης	66
6.5.4 Αναπτυξιακά χαρακτηριστικά του Δήμου Μύκης.....	68
6.6 Ο Δήμος Ξάνθης της Περιφερειακής Ενότητας (ΠΕ) Ξάνθης	71
6.6.1 Χωρικά χαρακτηριστικά του Δήμου Ξάνθης	71
6.6.2 Πληθυσμιακές μεταβολές του Δήμου Ξάνθης	72
6.6.3 Κοινωνικές υποδομές του Δήμου Ξάνθης	77
6.6.4 Αναπτυξιακά χαρακτηριστικά του Δήμου Ξάνθης	78
6.7 Ο Δήμος Αβδήρων της Περιφερειακής Ενότητας (ΠΕ) Ξάνθης	82
6.7.1 Χωρικά χαρακτηριστικά του Δήμου Αβδήρων	83
6.7.2 Πληθυσμιακές μεταβολές του Δήμου Αβδήρων.....	84
6.7.3 Κοινωνικές υποδομές του Δήμου Αβδήρων	87
6.7.4 Αναπτυξιακά χαρακτηριστικά του Δήμου Αβδήρων	89
7. Η μουσουλμανική μειονότητα στη Θράκη και ειδικότερα στην Περιφερειακή Ενότητα Ξάνθης	100
7.1 Ορισμός της έννοιας της μειονότητας	100
7.2 Η μειονότητα στη Θράκη	101
8. Η ομάδα των Πομάκων στην Θράκη και ειδικότερα στην Περιφερειακή Ενότητα Ξάνθης	104
8.1 Η ομάδα των Πομάκων – Γενικά	104
8.2 Ιστορικά στοιχεία.....	105
8.3 Κοινωνική θέση και συμπεριφορά των Πομάκων Γλώσσα, εκπαίδευση, «κοινωνικές πρακτικές».....	106
8.4 Οι Πομάκοι της περιοχής μελέτης στο χώρο	111

8.5 Διαχρονική μεταβολή της κοινωνικοδημογραφικής σύνθεσης των Πομάκων της Ξάνθης	112
8.5.1 Απασχόληση - ανεργία - ανθρώπινο δυναμικό, εισόδημα	114
Εισοδήματα	116
8.5.2 Τα κοινωνικοεπαγγελματικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού	117
Η κατανομή των απασχολούμενων σε ομάδες επαγγελμάτων	117
Η κατανομή των απασχολούμενων ανά τομείς και κλάδους	119
8.5.3 Κοινωνικές υποδομές και παρεμβάσεις	121
8.5.4 Χωρική κοινωνική υποβάθμιση του Δήμου Μύκης	122
9. Οι κρατικές πολιτικές για τους Πομάκους και οι επιπτώσεις τους στο χωρικό και κοινωνικό αποκλεισμό τους	125
9.1 Εισαγωγικά	125
9.2 Οι πολιτικές που εφαρμόστηκαν για τη μειονότητα έως το 1990	126
9.3 Οι πολιτικές που εφαρμόστηκαν για τη μειονότητα μετά το 1990	133
9.4 Οι ειδικότερες πτυχές του χωρικού και κοινωνικού αποκλεισμού των Πομάκων	137
9.5 Τα εσωτερικά σύνορα και ο ρόλος τους ως κύριο εμπόδιο στην ανάπτυξη της περιοχής των Πομάκων	142
9.6 Οι κοινωνικές μεταβολές στην περιοχή των Πομάκων	147
10. Συμπεράσματα	152
11. Βιβλιογραφία	157
12. Συντομογραφίες:	164
13. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	166
14. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ	203

Δήμητρα Φουφρή

Διδακτορική διατριβή

στον Τομέα Πολεοδομίας – Χωροταξίας της Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ

«Η μειονότητα του Νομού Ξάνθης: Κοινωνικός αποκλεισμός στο χώρο και δημόσια πολιτική»

Περίληψη

Η παρούσα διδακτορική διατριβή αφορά στις κοινωνικές ανισότητες που εγγράφονται στο χώρο, ανισότητες που εντάσσουν μια ομάδα ανθρώπων στη διαδικασία του κοινωνικού αποκλεισμού. Ως πεδίο έρευνας επιλέγεται η Περιφερειακή Ενότητα (πρώην Νομός) Ξάνθης.

Ο χώρος και η κοινωνία αναπτύσσουν σχέσεις διαλεκτικές, σχέσεις αμφίδρομες. Η χωρική διαφοροποίηση είναι ένα χαρακτηριστικό που καθορίζει τις κοινωνικές ανισότητες και διαμορφώνει κοινωνικές ταυτότητες.

Η ανθρωπογεωγραφία της Θράκης, είναι μεταβλητή. Λόγω της μεταβλητότητας αυτής, οι κοινωνίες της περιοχής ήταν πολυπολιτισμικές πολύ πριν την εισαγωγή του όρου στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα.

Στην παρούσα ερευνητική εργασία επιχειρείται να εξεταστεί αν υφίστανται κοινωνικές ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός, που αφορά στο μειονοτικό στοιχείο της Περιφερειακής Ενότητας και ιδιαίτερα στους Πομάκους.

Η έννοια του «κοινωνικού αποκλεισμού» στη Γαλλία του 1974 αρχικά περιέλαβε τις κοινωνικές κατηγορίες και τα υποκείμενα που έμεναν στο κοινωνικό περιθώριο και θεωρούνταν «κοινωνικές περιπτώσεις» (cas sociaux). Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού αναφέρεται στην προοδευτική διάρρηξη των κοινωνικών δεσμών. Στην Ελλάδα, ο όρος «κοινωνικός αποκλεισμός» άρχισε να χρησιμοποιείται ευρέως ακόμα πιο αργά και μόλις τη δεκαετία του 1990 εμφανίστηκε σε κείμενα που δεν ήταν επιστημονικά, επιχειρώντας να περιγράψει μια σειρά ετερόκλητων φαινομένων.

Ο σχεδιασμός και η ανάπτυξη του χώρου επηρεάζει άμεσα την ανάπτυξη των κοινωνικών και οικονομικών χαρακτηριστικών των κοινωνιών. Συνήθως, ο εδαφικός αποκλεισμός έχει ορισμένα εδαφικά χαρακτηριστικά, που στην περίπτωση της ορεινής ζώνης της Ξάνθης εμφανίζονται ανάμικτα. Τέτοια χαρακτηριστικά είναι η περι-

φερειακή θέση μιας περιοχής, η συγκέντρωση περιθωριοποιημένων ομάδων σε μια περιοχή ή οι συγκρούσεις που αντιμετωπίζει μια περιοχή ως αποτέλεσμα οικονομικής διαρθρωτικής μεταρρύθμισης.

Επιπρόσθετα, η έλλειψη υποδομών, που στην περιοχή μελέτης είναι εμφανέστατη, δημιουργεί τεράστια αναπτυξιακά κενά, ενώ όσοι διαβιούν στους ορεινούς οικισμούς δεν έχουν ίσες ευκαιρίες μάθησης και πρόσβασης σε υπηρεσίες.

Στην περίπτωση της Περιφερειακής Ενότητας Ξάνθης, επιμένουμε, ως υπόθεση εργασίας, στο γεγονός πως οι Πομάκοι κάτοικοι στους ορεινούς οικισμούς, στα Πομακοχώρια, δεν διαθέτουν ισότιμη συμμετοχή στο χωρικό έλεγχο, πως κινδυνεύουν με κοινωνικό αποκλεισμό, που διαθέτει άμεση χωρική έκφραση.

Ο Δήμος Μύκης, που ανήκει στην Περιφερειακή Ενότητα Ξάνθης, αποτελεί μέρος της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης και βορειοανατολικό σύνορο της Ελλάδας. Παρόλο που βρίσκεται σε στρατηγικό γεωγραφικό σημείο, η θέση του αυτή, σε συνδυασμό με τα ιστορικά και πολιτικά δεδομένα της περιοχής αποτέλεσε τροχοπέδη στην αναπτυξιακή του πορεία.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η πληθυσμιακή σύνθεση της Περιφερειακής Ενότητας (πρώην Νομού), που έχει ως βασικά σημεία αναφοράς την πολυπολιτισμικότητα, τη θρησκευτική μειονότητα, αλλά και την παλιννόστηση. Η ύπαρξη μειονοτήτων δεν αφορά μόνο στον Ελλαδικό χώρο. Κοινό χαρακτηριστικό όλων των μειονοτήτων, ανά τον κόσμο, αποτελεί η μη κυρίαρχη θέση τους εντός του κράτους όπου διαβιούν τα μέλη τους.

Η μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης αποτελεί, για την Ελλάδα, τη μοναδική επίσημα αναγνωρισμένη μειονότητα.

Τα βασικά κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά της μειονότητας, θα μπορούσαν να σχηματιστούν ως εξής: α) αποτελείται από αγροτικό πληθυσμό, β) υπάρχει σημαντική παρουσία εργατών και τεχνιτών. Επιπλέον, στη μειονότητα συναντάμε πολύ χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης.

Διαχρονικά, οι πολιτικές των ελληνικών κυβερνήσεων απέναντι τόσο στη μειονότητα εν γένει, και ειδικότερα στην ομάδα των Πομάκων, οδήγησαν στην απομόνωση και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Ο βασικός άξονας της ελληνικής πολιτικής, κυρίως από τη δεκαετία του 1950 και μετά, ήταν φοβικός και αφορούσε στην απομόνωση της μειονότητας. Ένας από τους βασικότερους παράγοντες του χωρικού αποκλεισμού των Πομάκων ήταν ο νόμος της δικτατορίας του Μεταξά, που καθόριζε επιτηρούμενες ζώνες στις συνοριακές περιοχές της χώρας (Ν. 376/1936) και δημιούργησε εσωτερικά σύνορα στο βόρειο τμήμα της χώρας. Η ύπαρξη μιας τέτοιας ζώνης συνεπαγόταν αυτόματα χωρικό, αλλά και οικονομικό αποκλεισμό μιας ολόκληρης περιοχής, από τις όμορες περιοχές της χώρας, λαμβάνοντας υπόψη ότι οι περιορισμοί

που ίσχυαν στη ζώνη αυτή ήταν ιδιαίτερα αυστηροί και δημιουργούσαν εσωτερικά σύνορα.

Εξετάζοντας τα πιθανά αίτια των ανισοτήτων και εντέλει του κοινωνικού αποκλεισμού ερευνάται αν το βασικότερο αίτιο, που οδήγησε την ομάδα των Πομάκων στον κοινωνικό αποκλεισμό, πέρα από τη θρησκευτική και πολιτισμική διαφορετικότητα, ήταν ο χωρικός τους αποκλεισμός λόγω τόσο της θέσης των περιοχών διαβίωσής τους όσο και του καθεστώτος της Επιτηρούμενης Ζώνης, που ίσχυε μέχρι το 1995. Η διατήρηση της Επιτηρούμενης Ζώνης (Ε.Ζ.) της Θράκης από το 1936 μέχρι το 1995 απέκλεισε τους ορεινούς οικισμούς από τη συμμετοχή τους στο μετασχηματισμό της ελληνικής υπαίθρου, κατά τις δεκαετίες 1950 και 1960.

Αποτέλεσμα του χωρικού αποκλεισμού, αλλά και των πολιτικών που ακολούθηθηκαν, ήταν ο κοινωνικός αποκλεισμός των Πομάκων, αλλά και η στροφή τους προς την Τουρκία, δεδομένου ότι θεώρησαν υπεύθυνο το ελληνικό κράτος για τη δυσμενή τους θέση μέσα στο κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον της περιοχής.

Η ισότιμη και ουσιαστική παρουσία της μειονότητας της Θράκης στο κοινωνικό γίνεσθαι και η ανάπτυξη του συνόλου της περιοχής είναι ζήτημα που αφορά στην ποιότητα της Δημοκρατίας μας. Σήμερα, η μειονότητα βρίσκεται σε ένα σταυροδρόμι. Παρά τα μέτρα που έχουν ληφθεί μέχρι σήμερα υπάρχουν ακόμα απομεινάρια προκαταλήψεων, που εμποδίζουν την ένταξη των μουσουλμάνων συμπολιτών μας στη σύγχρονη κοινωνία. Τα προβλήματα της μειονότητας δεν είναι θέματα εξωτερικής πολιτικής αλλά εσωτερικής έννομης τάξης, η οποία οφείλει να διασφαλίζει την ισοτιμία δικαιωμάτων και υποχρεώσεων όλων των Ελλήνων πολιτών, ανεξάρτητα από θρησκεία, γλωσσική ή πολιτισμική ιδιαιτερότητα και εθνική ταυτότητα.

Υπογραμμίζεται ότι ο προσδιορισμός «Πομάκοι» δεν θεωρείται δεδομένος, γιατί κάποιοι από τους μειονοτικούς της δεύτερης σε πληθυσμό ομάδας τον αποδέχονται και αυτοπροσδιορίζονται ως τέτοιοι, άλλοι πάλι τον αρνούνται θεωρώντας ότι απομονώνονται ακόμα περισσότερο από το κοινωνικό σύνολο με τη χρήση του. Στην παρούσα διατριβή ο προσδιορισμός υιοθετείται, αλλά χωρίς τις πολιτικές προεκτάσεις και χρήσεις του.

Λέξεις – Κλειδιά: Κοινωνικός αποκλεισμός, μειονότητα, Πομάκοι, χωρικός αποκλεισμός, ανάπτυξη, εσωτερικά σύνορα

Abstract

This doctoral thesis concerns the social inequalities that are recorded in space, inequalities that include a group of people in the process of social exclusion. The regional unit (former prefecture) of Xanthi is chosen as the field of research.

Space and society obviously develop dialectical relationships, two-way relationships. It should be noted that spatial differentiation is a characteristic that defines social inequalities and forms social identities.

The anthropogeography of Thrace is variable. Due to this variability, the societies of the region were multicultural long before the introduction of the term into modern Greek reality.

This research paper attempts to examine whether there are social inequalities and social exclusion, pertaining to the minority element of the Regional Unit of Xanthi and in particular the Pomaks. The concept of 'social exclusion' in France in 1974 initially included social categories and subjects, who lived on the social fringe and were considered 'social cases'. In this context, the concept of social exclusion refers to the progressive break-up of social ties. In Greece, the term "social exclusion" did not begin to be widely used until later. It was not until the 1990s that it appeared in non-scientific texts, attempting to describe a number of heterogeneous phenomena.

The design and development of space directly affects the development of societies' social and economic characteristics. Usually, territorial exclusion has certain territorial characteristics, which in the case of the mountainous zone of Xanthi appear mixed. Such characteristics are the peripherality of a region, the concentration of marginalized groups in it or the conflicts faced by it as a result of economic structural reform.

In addition, the lack of infrastructure, which is evident in the study area, creates huge development gaps, while those living in mountain settlements do not have equal opportunities for learning and access to services. In the case of the Regional Unit of Xanthi, we insist, as a working hypothesis, that the Pomak inhabitants in the mountain settlements, in "Pomakohoria" (villages of Pomaks), do not enjoy equal participation in spatial control and are at risk of social exclusion, which has a direct spatial expression.

The Municipality of Myki, belonging to the Regional Unit of Xanthi, is part of the Region of Eastern Macedonia and Thrace on the northeastern border of Greece. Although it is at a strategic geographical point, this position, combined with the historical and political characteristics of the region, has been an obstacle to its development. Of particular interest is the population composition of the Regional Unity (for-

mer Prefecture), which has as its main reference points multiculturalism, the religious minority, but also repatriation.

The existence of minorities is a matter that doesn't solely Greece. A common feature of all minorities around the world is their non-dominant position within the State where their members live. The Muslim minority of Thrace is, for Greece, the only officially recognized minority.

The basic social and economic characteristics of the minority could be described as follows: (a) it consists of a rural population, (b) there is a significant presence of workers and craftsmen. Moreover, in the minority we find a very low level of education.

Over time, the policies of the Greek governments towards both the minority in general, and the Pomaks in particular, have led to isolation and social exclusion. The main axis of Greek politics, especially from the 1950s onwards, was phobic and concerned the isolation of the minority. One of the main factors of the spatial exclusion of the Pomaks was the law of the Metaxas' dictatorship, which established supervised zones in the border areas of the country (Law 376/1936), creating internal borders in the north of the country. The existence of such a zone automatically entailed a spatial and economic blockade of an entire region from the neighboring regions of the country, especially bearing in mind that the restrictions in force in that zone were particularly severe and created internal borders.

Looking at the possible causes of inequalities and ultimately social exclusion, it is investigated whether the main cause, which led the Pomak group to social exclusion, in addition to religious and cultural diversity, was their spatial exclusion due to both the location of their living areas and the status of the Supervised Zone, which was in force until 1995. The preservation of the Supervised Zone (E.Z.) of Thrace from 1936 to 1995 excluded mountain settlements from participating in the transformation of the Greek countryside, that took place during the 1950s and 1960s.

The result of the spatial exclusion, but also of the policies followed, was not only the social exclusion of the Pomaks, but also their turn towards Turkey, since they held the Greek State responsible for their unfavorable position in the socio-economic environment of the region. The equal and substantial presence of the Thrace minority in the social life and the development of the whole region is an issue concerning the quality of our Democracy. Today, the minority is at a crossroads. Despite the measures taken to date, there are still remnants of prejudice that prevent our Muslim fellow citizens from being integrated in modern society. The problems of the minority are not matters of foreign policy but of internal legal order, which must ensure the equivalence of rights and obligations of all Greek citizens, regardless of religion, linguistic or cultural specificity and national identity.

It is stressed that the designation "Pomak" is not taken for granted, because while some of the members of the second-largest group accept it and identify themselves as such, others deny it, considering that by using it, they further isolate themselves from society. In this thesis the definition is adopted, but without its political implications and uses.

Keywords: Social exclusion, minority, Pomaks, spatial exclusion, development, internal borders

1. Συνοπτική παρουσίαση του αντικειμένου

Η παρούσα διδακτορική διατριβή αφορά στις **κοινωνικές ανισότητες που εγγράφονται στο χώρο**, ανισότητες που εντάσσουν μια ομάδα ανθρώπων στη διαδικασία του **κοινωνικού αποκλεισμού**. Ως πεδίο έρευνας επιλέγεται η Περιφερειακή Ενότητα Ξάνθης και πιο ειδικά, ο Δήμος Μύκης.

Αφορμή για την επιλογή του συγκεκριμένου θέματος αποτέλεσε η επίσκεψή μου στην πόλη της Ξάνθης στις αρχές του 2003 και η περιήγησή μου στα ορεινά χωριά του Νομού. Κατά τη διάρκεια αυτής της επίσκεψης διαπίστωσα την πολυπολιτισμικότητα του Νομού, αλλά και τις διαφορές μεταξύ του χριστιανικού και μειονοτικού πληθυσμού. Οι διαφορές αυτές προκύπτουν, ως έναν βαθμό, από τις πολιτισμικές διαφορές, αντιστοιχούν σε προφανείς κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες και εγγράφονται εμφανώς και στη χωρική ανάπτυξη του πληθυσμού.

Η **ανθρωπογεωγραφία της Θράκης είναι μεταβλητή**. Σε αυτό συμβάλλουν η ιστορική πορεία της περιοχής, οι μετακινήσεις των πληθυσμών, κυρίως μετά τους Βαλκανικούς πολέμους, αλλά και οι ανταλλαγές πληθυσμών, που επιβλήθηκαν από τις Διεθνείς Συμβάσεις. Λόγω της μεταβλητότητας αυτής οι κοινωνίες της περιοχής ήταν πολυπολιτισμικές, πολύ πριν την εισαγωγή του όρου στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα.

Η περιοχή της Θράκης δεν αρκεί να αντιμετωπίζεται μόνο ως **φυσικό σύνορο**. Δυστυχώς, για πολλά χρόνια, δεν επιδείχθηκε ο απαιτούμενος σεβασμός στην ιστορία και τη ζωή των πληθυσμών της· αντιθέτως η Πολιτεία επέδειξε αμέλεια και υποτονικότητα, με αποτέλεσμα σοβαρά προβλήματα τόσο στις υποδομές, όσο και στις δομές της κοινωνίας.

Η Περιφερειακή Ενότητα Ξάνθης, βρίσκεται σε στρατηγικό γεωγραφικό σημείο. Ωστόσο, η θέση του αυτή, σε συνδυασμό με τα ιστορικά και πολιτικά δεδομένα της περιοχής αποτέλεσε τροχοπέδη στην αναπτυξιακή του πορεία.

Τα σύνορα προς τη Βουλγαρία παρέμειναν κλειστά περίπου εξήντα πέντε χρόνια, ενώ στα ανατολικά οι κατά καιρούς εντάσεις με τη γείτονα Τουρκία δεν άφηναν πολλά περιθώρια ανάπτυξης.

Αν προσθέσουμε και τον διαχωρισμό της Περιφερειακής Ενότητας (πρώην νομού) σε ορεινή και πεδινή ζώνη, καθώς και την ύπαρξη παραλιακής λωρίδας, είναι προφανές ότι έχουμε διαφορετικές τάσεις, αλλά και ταχύτητες ανάπτυξης, με δεδομένο ότι η γεωφυσική διαμόρφωση επιδρά σε όλους τους τομείς.

Στην παρούσα διατριβή, λοιπόν, εξετάζεται το **αν υφίστανται κοινωνικές ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός**, που αφορά στο μειονοτικό στοιχείο της

Περιφερειακής Ενότητας και ιδιαίτερα στους Πομάκους της ορεινής ζώνης, που κατοικούν στον Δήμο Μύκης.

Εξετάζοντας τα πιθανά αίτια των ανισοτήτων και εν τέλει του κοινωνικού αποκλεισμού ερευνάται αν βασικό αίτιο που οδήγησε την ομάδα των Πομάκων στον κοινωνικό αποκλεισμό, πέρα από τη θρησκευτική και πολιτισμική διαφορετικότητα, ήταν **ο χωρικός τους αποκλεισμός λόγω τόσο της θέσης των περιοχών διαβίωσής τους όσο και του καθεστώτος της Επιτηρούμενης Ζώνης, που ίσχυε μέχρι το 1995.**

2. Επισκόπηση του ερευνητικού πεδίου

Η κοινωνική διάσταση του χώρου

Ο χώρος δεν αποτελεί απλώς ένα **σύστημα αντικειμένων** των οποίων αναλύουμε τη θέση, αλλά και ένα **σύστημα κοινωνικών σχέσεων και ανταλλαγών**, το οποίο δομεί **κώδικες επικοινωνίας**.

Την τελευταία δεκαετία του 20^{ου} αιώνα η έννοια του «χώρου/τόπου» έκανε την εμφάνισή της σε αρκετές συζητήσεις των ανθρωπιστικών και κοινωνικών επιστημών, οδηγώντας σε εκείνο που ονομάστηκε «χωρική στροφή». Για άλλες επιστήμες, όπως η αρχιτεκτονική, ο «χώρος» αποτέλεσε θεωρητικό εργαλείο ήδη από τον 19^ο αιώνα.

Επαγγελματίες και θεωρητικοί προσέγγισαν τον «χώρο» με διαφορετικούς τρόπους σε διαφορετικές ιστορικές περιόδους. Ωστόσο, η έννοια του χώρου μέχρι σήμερα παραμένει ως έννοια με **συνεχώς μεταβαλλόμενο περιεχόμενο**.

Ο **φυσικός χώρος** συμβάλλει στη συγκρότηση και τη δημιουργία **σχέσεων αλληλεξάρτησης**. Με βάση τα χαρακτηριστικά της **υλικής διάστασης** των αντικειμένων μπορούμε να εξετάσουμε και τις **κοινωνικές λειτουργίες**, που δημιουργούνται. Για παράδειγμα οι τύποι κατοικίας, η διασπαρμένη ή συγκεντρωμένη κατοίκηση, μπορεί να μας βοηθήσει να εξετάσουμε τις κοινωνικές λειτουργίες ενός χώρου όπως τις εμπορικές ανταλλαγές, την ψυχαγωγία, κ.λπ.

Επιπλέον, εξετάζοντας στοιχεία του φυσικού χώρου μπορούμε να οδηγηθούμε σε συμπεράσματα για το εάν η **χωρική προβολή** της αγοράς εργασίας ή της κατοικίας ταυτίζονται ή διαχωρίζονται με συνέπεια την ταύτιση ή το διαχωρισμό στη συνάρθρωση των διαφορετικών πτυχών της **κοινωνικής ζωής**. (Remy J., μτφ. Φραγκόπουλος Ι., 2004).

Επισημαίνεται επίσης, ότι ο **όγκος** της συγκέντρωσης, η **συγκέντρωση** ή η **διασπορά** στο χώρο, έχουν επίπτωση στη **μορφοποίηση των ατομικών αντιδράσεων**. Αυτό συμβαίνει γιατί η διαδικασία της πύκνωσης συνεπάγεται τη μείωση της παρατηρησιμότητας και της διαφάνειας.

Σε ότι αφορά στον **ρόλο** που διαδραματίζει ο χώρος στις **κοινωνικές σχέσεις**, σημειώνεται ότι η **χωρική διαφοροποίηση** είναι ένα χαρακτηριστικό που καθορίζει τις **κοινωνικές ανισότητες** και **διαμορφώνει κοινωνικές ταυτότητες**. Ο **χώρος δημιουργεί και οργανώνει κοινωνικές σχέσεις** και επιβάλλει συγκεκριμένες ερμηνείες για το πώς αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο (Γκόκης Δ., 2009).

Με τη χωρική διαφοροποίηση ολόκληρες κοινωνικές ομάδες που διαμένουν στον αστικό χώρο μπορούν να περιθωριοποιηθούν και να στιγματιστούν και, εν τέλει, να απομονωθούν από το υπόλοιπο αστικό σώμα.

Αυτό μπορεί να συμβεί με **ρυθμίσεις στο χώρο** (όπως για παράδειγμα ρυθμίσεις της κυκλοφορίας, πολεοδομικές ρυθμίσεις, έντονη παρουσία αστυνομίας σε ολόκληρες περιοχές με πρόσχημα την προστασία των πολιτών), οι οποίες ενισχύουν τόσο τον χωρικό, όσο και τον κοινωνικό αποκλεισμό, ενώ παράλληλα ποινικοποιούν τις συμπεριφορές.

Η **συγκρότηση της κοινωνικής ταυτότητας** δεν προκύπτει με βάση «εγγενη» χαρακτηριστικά, αλλά διαμορφώνεται σύμφωνα με το κοινωνικό περιβάλλον, αλλά και με τον χώρο μέσα στον οποίο ζει το άτομο.

Τα άτομα δεν είναι ελεύθερα να γίνουν αυτό που τα ίδια θα αποφασίσουν να γίνουν. Στην αστική κοινωνική γεωγραφία, ο **χώρος θέτει όρια στις ελεύθερες επιλογές των ατόμων**, στις δραστηριότητες και στη συμπεριφορά τους.

Μέσα στον χώρο είναι εγγεγραμμένες **σχέσεις εξουσίας**, κανονιστικά **πρότυπα**, **ρυθμίσεις** και **απαγορεύσεις**, που καταλήγουν στην περιθωριοποίηση εκείνων των κοινωνικών ομάδων που θεωρούνται από τους υπόλοιπους ως ομάδες υψηλού κινδύνου, ενώ οι τελευταίες αυτές αποδέχονται το καθεστώς στιγματισμού τους ως την «φυσιολογική» τους μοίρα (Γκόκης Δ., 2009).

Σύμφωνα με τον H. Lefebvre «ο κοινωνικός χώρος δεν είναι ένα πράγμα ανάμεσα στα άλλα πράγματα, ούτε ένα προϊόν ανάμεσα στα άλλα (...) ο κοινωνικός χώρος επιτρέπει νέες δράσεις να συμβούν, ενώ προτείνει άλλες και απαγορεύει άλλες» (Lefebvre H., 1991)

Συνοψίζοντας θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε πως **ο χώρος**, ως συμβολική έννοια, **νοηματοδοτεί και οργανώνει τις κοινωνικές σχέσεις**, επιβάλλοντας **συγκεκριμένες ερμηνείες** σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο και συγκροτούμε την κοινωνική μας ταυτότητα.

Ο κοινωνικός και ο χωρικός αποκλεισμός

Ο όρος «Κοινωνικός Αποκλεισμός» εμφανίζεται για πρώτη φορά σε επιστημονικό κείμενο τη δεκαετία του '60, στο έργο του Pierre Massé, γενικού γραμματέα του Υπουργείου Σχεδιασμού της Γαλλίας, "Les dividendes du progrès". Το 1965, εμφανίζεται το έργο του Γάλλου J. Klanfer, με τον τίτλο "L'exclusion sociale". Το επόμενο χρονικά κείμενο που κάνει λόγο για "αποκλεισμένους" είναι το κείμενο του René Lenoir, που εμφανίστηκε το 1974 με τον τίτλο "Les exclus, un français sur dix".

Στον René Lenoir αποδίδεται σήμερα η πατρότητα του όρου “exclusion”, που έχει πλέον κατοχυρωθεί στην κοινωνιολογική ορολογία. (INE/ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ, 2002)

Ο René Lenoir απέδωσε στην έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού τη διάρρηξη του κοινωνικού δεσμού (lien social) και τις δυσκολίες πρόσβασης σε βασικά κοινωνικά δικαιώματα που συναντούν συγκεκριμένα άτομα ή πληθυσμιακές ομάδες (Βενιέρης 2006).

Πιο συγκεκριμένα, η έννοια του «κοινωνικού αποκλεισμού» στη Γαλλία του 1974 αρχικά περιέλαβε τις κοινωνικές κατηγορίες και τα υποκείμενα, που έμεναν στο κοινωνικό περιθώριο και θεωρούνταν «κοινωνικές περιπτώσεις» (cas sociaux). Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού αναφέρεται στην προοδευτική διάρρηξη των κοινωνικών δεσμών. Ωστόσο, ως έννοια, ο κοινωνικός αποκλεισμός χρησιμοποιείται ευρύτερα, περίπου από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 (Ιδρυμα Σάκη Κράγιωργα, 1996)

Το Συμβούλιο της Ευρώπης το 1994 αναφέρεται στις κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες ως ομάδες ανθρώπων που δεν απολαμβάνουν ουσιαστικά τα ανθρώπινα δικαιώματα. (Ανδριοπούλου Ε., Παπαδόπουλος Φ., Τσακλόγλου Π., 2013)

Επιχειρώντας, λοιπόν, να ερμηνεύσουμε την έννοια του «κοινωνικού αποκλεισμού», θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι αυτός συνίσταται στη **συσσώρευση διαδοχικών διαδικασιών τόσο στο οικονομικό, όσο και στο κοινωνικό και πολιτικό πεδίο, που σταδιακά απομακρύνουν ομάδες ατόμων ή περιοχές από τα κέντρα εξουσίας, τους οικονομικούς και κοινωνικούς πόρους καθώς και τις επικρατούσες αξίες, θέτοντάς τα με αυτά τον τρόπο στο περιθώριο και αποκλείοντας τα από το κοινωνικό και οικονομικό γίγνεσθαι, στερώντας τους, ουσιαστικά, θεμελιώδη δικαιώματα.**

Εντούτοις, σημειώνεται ότι υπάρχουν διαφορετικές επιστημονικές προσεγγίσεις στον ορισμό της έννοιας, οι οποίες δεν μένουν ανεπηρέαστες από το ιδεολογικό πρίσμα, μέσα από το οποίο την προσεγγίζουν.

Ειδικότερα, η **Αγγλοσαξονική Σχολή**, επηρεασμένη από τον φιλελευθερισμό, θεωρεί ότι **η φτώχεια είναι αποτέλεσμα ατομικής ευθύνης** και μέλημα της κοινωνικής πολιτικής είναι να δώσει ίσες ευκαιρίες στον κάθε πολίτη, για να επιβιώσει σε μια ανταγωνιστική κοινωνία.

Αντίθετα, η **Γαλλική Σχολή** θεωρεί ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι **η διαδικασία απόσπασης από την κοινωνική ιεραρχία** και σκοπός της κοινωνικής πολιτικής είναι η κοινωνική ενσωμάτωση. (Παπάνης Ε., 2016)

Στην παρούσα διατριβή βασιζόμαστε στην παραδοχή ότι η κοινωνική ζωή καθορίζεται από **τέσσερεις διαδικασίες**, στις οποίες συμμετέχουν τα μέλη της κοινωνίας.

ας. Η αποχή από μία ή και περισσότερες από αυτές τις διαδικασίες μπορεί να θεωρηθεί κοινωνικός αποκλεισμός. Πιο συγκεκριμένα οι διαδικασίες αυτές είναι: α) η **αστική ενσωμάτωση**, δηλαδή η αναγνώριση των δικαιωμάτων του ατόμου ως πολίτη σε μία δημοκρατική κοινωνία, β) η **οικονομική ενσωμάτωση**, που αφορά στην πρόσβαση στην απασχόληση, γ) η **κοινωνική ενσωμάτωση**, η οποία συνεπάγεται την πρόσβαση στα δημόσια αγαθά και την κρατική βοήθεια χωρίς στιγματισμό ή περιθωριοποίηση και δ) η **διαπροσωπική ενσωμάτωση**, δηλαδή το άτομο να είναι μέλος οικογένειας, να έχει φίλους, να συμμετέχει στα κοινωνικά δίκτυα (Παππά 2010).

Τα κοινωνικά αποκλεισμένα άτομα, δεν στερούνται μόνο τα οικονομικά μέσα, δηλαδή δεν μιλάμε για μια εισοδηματική κατάσταση. Αναφερόμενοι σε ομάδες των κοινωνικά αποκλεισμένων ατόμων αναφερόμαστε σε μια διαδικασία, η οποία περιλαμβάνει πολλά κοινωνικά μειονεκτήματα. Ειδικότερα, ο κοινωνικός αποκλεισμός αποστερεί βασικά δικαιώματα που αφορούν στην απασχόληση, στην εκπαίδευση, στην υγεία κ.λπ.

Επιπλέον, κατά τη διαδικασία του κοινωνικού αποκλεισμού, ιδιαίτερο ρόλο διαδραματίζουν και οι πολιτισμικές ιδιαιτερότητες, παρ' όλο που σήμερα οι κοινωνίες θεωρούνται πολυπολιτισμικές και κατά συνέπεια θα έπρεπε το κάθε άτομο να έχει το δικαίωμα της ισότιμης έκφρασης, χωρίς αυτό το στοιχείο, από μόνο του, να δημιουργεί τον κίνδυνο της διάκρισης ή του αποκλεισμού.

Στην Ελλάδα, ο όρος «κοινωνικός αποκλεισμός» άρχισε να χρησιμοποιείται εκτενώς, έξω από το πλαίσιο της επιστημονικής κοινότητας, πολύ αργότερα επιχειρώντας να περιγράψει μια σειρά ετερόκλητων φαινομένων. Μόλις στις 21/7/1996 δημοσιεύεται στην Εφημερίδα «Καθημερινή» ο «χάρτης των κοινωνικά αποκλεισμένων» στην Ελλάδα. Το δημοσίευμα αναφέρει πως οι κοινωνικά αποκλεισμένοι «είναι αυτοί που η ζωή τους οδηγεί στο περιθώριο, εκεί όπου τα κοινωνικά δικαιώματα καταρτούνται στην πράξη και η κοινωνική προκατάληψη τους στιγματίζει ανεξίτηλα. Αυτοί, αποκλεισμένοι από κάθε είδους αγαθά και κοινωνικές υπηρεσίες, στερούνται οτιδήποτε απολαμβάνει η πλειοψηφία των πολιτών» (Κασιμάτη Κ., 2002). Οι κατηγορίες των πολιτών αυτών, βάσει του δημοσιεύματος της εφημερίδας, είναι οι «φτωχοί, άνεργοι, κάτοικοι των αποβιομηχανοποιημένων περιοχών, ηλικιωμένοι, γυναίκες στην αγορά εργασίας, αποκλεισμένοι από τη μόρφωση, παράνομοι μετανάστες, παλιννοστούντες πρόσφυγες από την πρώην ΕΣΣΔ, τοξικομανείς, φορείς του AIDS, τσιγγάνοι, αποφυλακισμένοι, χρονίως πάσχοντες, άτομα με ειδικές ανάγκες, άστεγοι» (Μακρυνιώτης Χ., 2018).

Προφανώς, μιλώντας για κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες αναφερόμαστε σε ομάδες που έχουν πολύ χαμηλά εισοδήματα, όμως δεν αναφερόμαστε μόνο σε φτωχούς.

Στο σημείο αυτό οφείλουμε να κάνουμε τη **διάκριση μεταξύ των κοινωνικών ανισοτήτων και του κοινωνικού αποκλεισμού**. Οι κοινωνικές ανισότητες αφορούν

σε διαφορετικούς τομείς και δεν συνεπάγονται απαραίτητα τον κοινωνικό αποκλεισμό. Για παράδειγμα, η διαφορά στο εισόδημα συνιστά κοινωνική ανισότητα. Επίσης, η ανισότητα στη στέγαση αποτελεί κοινωνική ανισότητα, η οποία απορρέει κυρίως από την εισοδηματική ανισότητα. Ωστόσο, το άθροισμα και η αναπαραγωγή των κοινωνικών ανισοτήτων μπορεί να οδηγήσει στον κοινωνικό αποκλεισμό.

Θα μπορούσαμε, λοιπόν, να ομαδοποιήσουμε τα χαρακτηριστικά του κοινωνικού αποκλεισμού ως εξής: α) **έλλειψη δυνατότητας άσκησης των δικαιωμάτων του ατόμου χωρίς βοήθεια**, εξαιτίας της ύπαρξης περιορισμών πρόσβασης σε τομείς (π.χ. πληροφόρηση, εκπαίδευση, απασχόληση, στέγαση, υπηρεσίες υγείας), β) **χαμηλή αυτοεκτίμηση** των αποκλεισμένων ατόμων, λόγω της περιορισμένης ικανότητάς τους να ανταπεξέλθουν στις υποχρεώσεις τους, γ) **κίνδυνος μονιμοποίησης των αναγκών ενίσχυσής τους**, δ) **στιγματισμός** των ίδιων και των αστικών περιοχών, όπου διαμένουν, ε) ενδεχόμενη **ισχύη σχέση των ατόμων αυτών με τους κύριους κοινωνικούς μηχανισμούς**, που παράγουν ή διανέμουν πόρους (αγορά εργασίας, οικογένεια ή άλλα διαπροσωπικά δίκτυα, κράτος).

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός έχει πολυδιάστατο χαρακτήρα και είναι μια **δυναμική διαδικασία με διαφορετικές αιτίες**, με αποτέλεσμα τα άτομα που βιώνουν τις διαδικασίες του απλά να επιβιώνουν στο περιθώριο μιας γενικής ευημερίας.

Βέβαια, το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού **χαρακτηρίζεται από σχετικότητα**, δεδομένου ότι διαφέρει από κοινωνία σε κοινωνία. Παράγοντες που καθορίζουν αυτή τη σχετικότητα είναι η κουλτούρα, τα στερεότυπα, οι θεσμοί και οι κανόνες της κάθε χώρας, το επίπεδο διαβίωσης κ.λπ.

Όπως προαναφέρθηκε, ο **χώρος** βρίσκεται σε συνεχή διαλεκτική σχέση με την **κοινωνία**, ούτε έχει δικούς του αυτόνομους κανόνες, αλλά ούτε πηγάζει μόνο από τις κοινωνικές σχέσεις. **Η σχέση χώρου και κοινωνίας είναι αέναη και αμφίδρομη.**

Υπό αυτή την έννοια, ο σχεδιασμός και η ανάπτυξη του χώρου επηρεάζει άμεσα την ανάπτυξη των κοινωνικών και οικονομικών χαρακτηριστικών των κοινωνιών.

«Οι προσαρμογές μιας κοινωνίας στον χώρο είναι ένα έργο μιας σειράς «αρχιτεκτόνων» όπως οι ιδέες, η κοσμοθεωρία και οι προσδοκίες ή με μια λέξη ο μύθος της, οι οικονομικές δυνάμεις, οι κοινωνικές δυνάμεις και οι πολιτικές δυνάμεις που την κυριαρχούν. Όταν μεταξύ των αρχιτεκτόνων αυτών υπάρχει κατάσταση αρμονίας, τότε και το συνολικό έργο τους, οι προσαρμογές της κοινωνίας στο φυσικό περιβάλλον, είναι αρμονικά ισορροπημένο. Τότε υπάρχει Χωροταξία. Τότε διαμορφώνεται αρμονικό, ζωντανό, καλαίσθητο περιβάλλον. Τότε η κοινωνικό – οικονομική πορεία λέγεται «ανάπτυξη». Όταν αντίθετα, μεταξύ των ίδιων αρχιτεκτόνων υπάρχει σύγκρουση, ανισορροπία, τότε και το έργο τους αντανακλά αυτή την σύγκρουση και

ανισορροπία. Τότε υπάρχει «κρίση περιβάλλοντος», έλλειψη ή «ανάγκη Χωροταξίας». Τότε υπάρχει «υποανάπτυξη» (Τρίτσης Α., 1977).

Ο **φυσικός χώρος**, ο οποίος διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στον σχεδιασμό, είναι ένας βασικός παράγοντας, αλλά όχι ο μοναδικός. Ο φυσικός χώρος δεν είναι κάτι αυτόνομο, κάτι αποκομμένο από το κοινωνικό, το πολιτικό, το πολιτισμικό και οικονομικό γίνεσθαι, συνεπώς δεν μπορεί να αντιμετωπίζεται ως ανεξάρτητος, γιατί μια τέτοιου είδους αντιμετώπιση οδηγεί σε ανισορροπία το κοινωνικό περιβάλλον.

Αναφερόμενοι στη χωρική διάσταση των κοινωνικών φαινομένων, **ανάγουμε τον χώρο σε κοινωνιολογική έννοια**, καθώς αναδεικνύεται σε ερμηνευτική, μη αυτόνομη παράμετρο, δια μέσου της χρήσης του από άτομα ή ομάδες. (Φραγκόπουλος Ι., 2004)

Κάνοντας λόγο για τον **κοινωνικό αποκλεισμό στο χώρο**, θα μπορούσαμε να διαχωρίσουμε τον κοινωνικό αποκλεισμό στον αστικό χώρο, στον αγροτικό χώρο, αλλά και μεταξύ αστικού και αγροτικού χώρου.

Πιο συγκεκριμένα, «ο κοινωνικός αποκλεισμός **στον αστικό χώρο** προκαλείται από σύνθετες διαδικασίες οικονομικού, κοινωνικού, πολιτιστικού και θεσμικού χαρακτήρα, που αλληλοεπιδρούν με διαφορετική βαρύτητα σε βάρος των λιγότερο ευνοημένων ομάδων. Βάση τους είναι οι νοοτροπίες του βιοματικού χώρου και ο τρόπος δράσης των δημοσίων θεσμών. Όλα αυτά οδηγούν στην ελαχιστοποίηση της κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης μιας περιοχής» (Παπάνης Ευ., Γιαβρίμης Π., Ρουμελιώτου Μ., 2007).

Με τη χωρική διαφοροποίηση κοινωνικές ομάδες που διαμένουν στον αστικό χώρο περιθωριοποιούνται και στιγματίζονται και, εν τέλει, απομονώνονται από το υπόλοιπο αστικό σώμα. Ρυθμίσεις που αφορούν στην κυκλοφορία, την πολεοδομία, την εγκατάσταση αστυνομικού κλοιού γύρω από τα προάστια, εγγυώνται την προστασία των ανώτερων κοινωνικών ομάδων και ενισχύουν τόσο το χωρικό, όσο και τον κοινωνικό αποκλεισμό, ενώ παράλληλα ποινικοποιούν τις συμπεριφορές.

Σε ό,τι αφορά στον **αγροτικό χώρο** έχουμε τη διάκρισή του σε ορεινές, σε ημιορεινές και σε πεδινές περιοχές. Η διάκριση αυτή από μόνη της ορίζει τα περιθώρια της κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης.

Στο Ανθοπούλου Θ. και Μωυσίδης Α. (επιμ.) (2001), αναφέρεται ότι ο F. Pingaud κάνει λόγο για **τρεις τύπους αγροτικού χώρου** ανάλογα με την ενσωμάτωσή τους στον κοινωνικό σχηματισμό: α) τους **ενσωματωμένους** χώρους, αυτούς δηλαδή που έχουν αναπτυγμένες παραγωγικές δραστηριότητες και η κοινωνική δομή τους προσομοιάζει με αυτή των αστικών χώρων, β) τους **χώρους αναμονής**, δηλαδή κυρίως γεωγραφικά αποκλεισμένες περιοχές, όπως οι ορεινές, που δεν μετασηματίστηκαν λόγω της θέσης τους, αλλά διατήρησαν κάποια παραδοσιακή δραστηριότητα

και γ) τους **χώρους σε επιτήρηση**. Πρόκειται για χώρους υλικά και κοινωνικά υποβαθμισμένους, οι οποίοι όμως επιτηρούνται από την κοινωνία (Μωυσίδης Α. και Ανθοπούλου Θ., 2001)

Μεταξύ, τώρα, **αστικού και αγροτικού χώρου** μπορεί να εντοπιστεί κοινωνικός αποκλεισμός, με δεδομένο ότι υπάρχει **διαφορά στην ποιότητα ζωής** μεταξύ των κατοίκων των αστικών περιοχών και της υπαίθρου.

Η, μέχρι σήμερα, υδροκεφαλική ανάπτυξη των αστικών κέντρων στερεί από τους κατοίκους της υπαίθρου πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας, παιδείας, πολιτισμού. Επιπλέον, τα αστικά κέντρα, μακριά από τον σχεδιασμό μιας ανάπτυξης που θα βασίζεται στην αειφορία, συγκεντρώνουν το μεγαλύτερο μέρος της οικονομικής δραστηριότητας και τις δυνατότητες για απασχόληση.

Στην Ελλάδα, μεταπολεμικά, με την έκρηξη της αστυφιλίας και τις πολιτικές που ακολουθήθηκαν στον αγροτικό τομέα, ο αγροτικός χώρος έμεινε απομονωμένος για πολλά χρόνια, χωρίς υποδομές και υπηρεσίες, ενώ οι εναλλακτικές λύσεις για απασχόληση εξαντλούνταν γύρω από τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Συνέπεια αυτού ήταν ότι και ιδεολογικά ο αγροτικός χώρος έγινε συνώνυμο της οπισθοδρόμησης και της συντήρησης. (Παπάνης Ε., Γιαβρίμης Π., Ρουμελιώτου Μ., 2007)

Η πτυχή της «κοινωνικής θέσης» και οι «μειονοτικές» κοινωνικές ομάδες

Επιχειρώντας να εξετάσουμε το μοντέλο των κοινωνικών τάξεων και τη θέση της μειονότητας της Δυτικής Θράκης μέσα σε αυτήν την ανάλυση, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι **η διάκριση των κοινωνικών τάξεων προκύπτει σε μια ιεραρχικά δομημένη κοινωνία με εκμεταλλευτικές σχέσεις, μέσα στην οποία προκύπτουν οι κοινωνικές ανισότητες.**

Δεδομένου ότι οι πρώτες κοινωνίες ήταν αταξικές, τις μεγάλες κοινωνικές μεταβολές τις προκάλεσε η βιομηχανική επανάσταση, από την οποία προέκυψε ο εγκάρσιος διαχωρισμός της κοινωνίας, στην τάξη που κατείχε και ήλεγχε τα μέσα παραγωγής και στην τάξη των εργατών, η οποία γινόταν αντικείμενο εκμετάλλευσης προκειμένου να επιβιώσει. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η κοινωνική θέση του κάθε ατόμου στην κοινωνική δομή το διευκολύνει ή το δυσχεραίνει να έχει πρόσβαση σε πόρους και αγαθά, όπως η εκπαίδευση και οι υπηρεσίες υγείας. Στις βιομηχανικές κοινωνίες, η κοινωνική διαστρωμάτωση συντελείται με βάση τη θέση του ατόμου στην παραγωγή. (Αλεξίου Θ., 2006)

Ωστόσο, σύμφωνα με τον Max Weber, η θέση του ατόμου στην παραγωγή σχετικοποιείται και γίνεται ένας από τους παράγοντες καθορισμού της κοινωνικής τάξης. Παράγοντες καθορισμού της κοινωνικής τάξης, σύμφωνα με αυτήν τη θεωρία,

είναι και οι δεξιότητες του ατόμου, οι εκπαιδευτικοί τίτλοι και η θέση του στην αγορά εργασίας, καθώς επίσης το κύρος που του προσδίδει μια θέση επαγγελματική, ακόμα και η υιοθέτηση ενός συγκεκριμένου τρόπου ζωής και κατανάλωσης, που θα του διασφαλίσει τη συμμετοχή του σε μια συγκεκριμένη ομάδα. Συνεπώς, **ο κοινωνικός διαχωρισμός, όπως ήδη έχει επισημανθεί, δεν γίνεται μόνο με οικονομικούς όρους, αλλά και βάσει συμπεριφορών και επιπέδου εκπαίδευσης.** (Ανδριοπούλου Ε., Παπαδόπουλος Φ., Τσακλόγλου Π., 2013).

Με τη συρρίκνωση της βιομηχανίας στο λεγόμενο δυτικό κόσμο και τη μεταφορά των μέσων παραγωγής στις υπό ανάπτυξη χώρες, τον μετασχηματισμό των δυτικών κοινωνιών σε κοινωνίες παροχής υπηρεσιών και κατανάλωσης και την εμφάνιση των μεσαίων στρωμάτων, προέκυψαν νέες κοινωνικές ανισότητες, οι οποίες **δεν προσδιορίζονται πλέον από την ιδιοκτησία και τον έλεγχο των μέσων παραγωγής, την επαγγελματική θέση ή το μορφωτικό επίπεδο, αλλά καθορίζονται και εντοπίζονται στις άνισες συνθήκες εργασίας, την άνιση κατανομή των κοινωνικών βαρών, την άνιση πρόσβαση στα δημόσια αγαθά, στη διαφορετικότητα είτε αυτή έγκειται στο φύλο, είτε στην εθνοτική καταγωγή είτε στην περιοχή που διαβιεί.**

Εξετάζοντας, λοιπόν, την ομάδα των Πομάκων, η οποία αποτελεί μέρος της μουσουλμανικής μειονότητας, παρατηρούμε κοινωνικές ανισότητες σύμφωνα με την παραπάνω περιγραφή κριτηρίων, λαμβάνοντας υπόψη τόσο τη θέση των Πομάκων στην αγορά εργασίας, όσο και στο επίπεδο της μόρφωσής τους, αλλά και στον τόπο διαβίωσης τους.

Ειδικότερα, πρόκειται για ομάδα πληθυσμού που η πλειοψηφία της ζει στην ορεινή Ξάνθη, σε μέρη με δύσκολη πρόσβαση και περιορισμένες υποδομές, με χαμηλό επίπεδο μόρφωσης - ιδιαίτερα των γυναικών - και περιορισμένη πρόσβαση στην αγορά εργασίας, κυρίως σε επαγγέλματα με αυξημένο κύρος.

Οι «μειονοτικές» κοινωνικές ομάδες στον χώρο

Η ύπαρξη μειονοτήτων δεν αφορά μόνο στον Ελλαδικό χώρο. Οι άνθρωποι παρουσιάζουν μια εγγενή τάση να δημιουργούν κλειστές μορφές διαβίωσης και οι μορφές της κοινωνικής οργάνωσής τους βασίζονται σε ιδιαιτερότητες του χώρου που διαβιούν, της γλώσσας, του πολιτισμού, της θρησκείας, αλλά και των κοινών συμφερόντων τους. Κοινό χαρακτηριστικό όλων των μειονοτήτων, ανά τον κόσμο, αποτελεί **η μη κυρίαρχη θέση τους εντός του κράτους όπου διαβιούν τα μέλη τους.**

Σύμφωνα με τον L. Wirth, «Μειονότητα χαρακτηρίζεται ομάδα ανθρώπων που εξ αιτίας των φυσικών ή πολιτιστικών χαρακτηριστικών τους φέρεται να έχει διαχωρισθεί από τους άλλους ανθρώπους στη κοινωνία που διαβιώνει, αντιμετωπιζόμενη κατά τρόπο διάφορο και άνισο και για αυτούς τους λόγους, τα άτομα που την

απαρτίζουν θεωρούν πως είναι αντικείμενα συλλογικής διάκρισης» (Στωικού Σ., Ορφανάκος Π., 2015).

Το φαινόμενο των μειονοτήτων δεν θα μπορούσαμε να το προσεγγίσουμε ως στατικό, ούτε ως ενιαίο. Οι ιδιαιτερότητες της κάθε μειονότητας απορρέουν από πολυδιάστατους και μεταβαλλόμενους παράγοντες, άρα κάθε μειονότητα είναι μοναδική. **Η μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης αποτελεί, για την Ελλάδα, τη μοναδική επίσημα αναγνωρισμένη μειονότητα.**

Στη διατριβή αυτή, επιχειρώντας μια τυπολογική προσέγγιση του χώρου, σχετική με την παρουσία των Πομάκων της Θράκης, γίνεται λόγος για τοπική και περιφερική κοινωνία καθώς επίσης για **κοινωνία αναφοράς** και για **περιβάλλουσα κοινωνία**. Ως κέντρο αναφοράς λαμβάνεται η κοινωνία που αποτελεί το πεδίο της έρευνας (Δήμος Μύκης) και ως περιφερική κοινωνία αυτή που είναι χωρικά συναφής και αποτελεί πεδίο οικονομικών ανταλλαγών και τόπο σημαντικών πολιτισμικών επαφών και αλληλεπιδράσεων (Δήμος Ξάνθης) (Φραγκόπουλος, Ι., 2006).

Η ομάδα των Πομάκων

Η ομάδα των Πομάκων αποτελεί τη δεύτερη πληθυσμιακή ομάδα της μειονότητας, μετά τους τουρκογενείς, με ποσοστό 35% στη συνολική σύνθεσή της (Κάτσικας Χ., 1999). Η σύγχρονη καθημερινότητα, η κοινωνική, εκπαιδευτική και οικονομική ζωή των Πομάκων είναι ένα ταξίδι στο παρελθόν της ελληνικής κοινωνίας της δεκαετίας του 1950. Η διαφορά στην καθημερινότητα δεν αφορά μόνο στη διαφορετικότητα της θρησκείας ή στην πολιτισμική διαφορά. Αφορά κυρίως τις εικόνες του χώρου, των δρόμων, των σχολείων, των μαγαζιών, που μας γυρίζουν στο παρελθόν.

Κρατικές πολιτικές

Αναλύοντας, κατά το δυνατόν, την κοινωνική διάσταση του χώρου προκύπτει ότι **ο χώρος δεν είναι ουδέτερος**. Εντός του παράγονται και αναπαράγονται ανισότητες και κοινωνικές διαφορές. Συνεπώς, **ο χώρος είναι άμεσα συνδεδεμένος και με την πολιτική.**

Αν αναζητήσουμε προσεκτικότερα και βαθύτερα τα προβλήματα που προκύπτουν σε ένα χωρικό σύνολο, τον τρόπο αντιμετώπισης τους από την οργανωμένη Πολιτεία, τις αποφάσεις που λαμβάνονται ή την παράλειψή τους, τότε θα διαπιστώσουμε ότι τα χωρικά προβλήματα είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με τα

κοινωνικά, κι αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι **τα χωρικά προβλήματα είναι καταρχήν πολιτικά** (Αγγελίδης Μ., 2000).

Από τη μελέτη των οικισμών των Πομάκων στην ορεινή Ξάνθη επιχειρείται να τεκμηριωθεί ότι **ο χώρος έχει διαλεκτική σχέση με την κοινωνία και οι χωρικές πολιτικές έχουν άμεσο αντίκτυπο στις τοπικές κοινωνίες.**

Ξεκινώντας από την παραδοχή της συνθήκης της Λωζάνης του 1923, η Ελλάδα αναγνωρίζει στο έδαφός της την ύπαρξη μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης. Σύμφωνα λοιπόν με το νομικό κείμενο της Συνθήκης, η μειονότητα αντιμετωπίζεται ως ενιαία, χωρίς να αναγνωρίζονται οι διαφορετικές ομάδες που την αποτελούν.

Μέχρι τη δεκαετία του 1990, η φοβική αντιμετώπιση της μειονότητας, σε συνδυασμό με την εξωτερική πολιτική της χώρας τόσο απέναντι στην Τουρκία όσο και απέναντι στη Βουλγαρία, οδήγησε σε μια σειρά πολιτικών που περιθωριοποίησαν τη μειονότητα και ειδικότερα την ομάδα των Πομάκων.

Ωστόσο, από το 1990 η μειονοτική πολιτική της χώρας αναθεωρήθηκε και έγινε αποδεκτό ότι η μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης αποτελείται από τρεις διαφορετικές εθνοτικές ομάδες (Τουρκογενείς, Πομάκους και Ρομά) .

Η αποδοχή αυτή, καθώς και το γεγονός ότι στους κόλπους της μειονότητας υπάρχουν ομάδες πιστών μουσουλμάνων, συνιστούν βασικά στοιχεία για την κατανόηση των πολιτικών που εφαρμόστηκαν.

Σύμφωνα με το Υπουργείο Εξωτερικών, η Ελλάδα εφαρμόζει με συνέπεια στη Θράκη την αρχή της ισονομίας και ισοπολιτείας, όλων των πολιτών της. Η πολιτική αυτή διέπεται από τον σεβασμό των Συμφωνιών της Λωζάνης και των διατάξεων του Διεθνούς Δικαίου για τα ανθρώπινα και μειονοτικά δικαιώματα. Τα δικαιώματα των μελών της μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης διαφυλάσσονται πλήρως και προστατεύονται αποτελεσματικά σε μια δημοκρατική κοινωνία, όπου επικρατεί κράτος δικαίου. Η ελληνική νομοθεσία περιλαμβάνει ειδικά μέτρα υπέρ της μουσουλμανικής μειονότητας και συνάδει με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) καθώς και με τις αξίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα μέλη της μειονότητας συμμετέχουν στην πολιτική ζωή τόσο στο εθνικό όσο και στο τοπικό επίπεδο. Κατά τις Δημοτικές και Περιφερειακές εκλογές του 2014, εξελέγη σημαντικός αριθμός μουσουλμάνων δημοτικών και περιφερειακών συμβούλων. Σε εθνικό επίπεδο, η μειονότητα εκπροσωπείται από το 1993 πάντοτε στην Βουλή των Ελλήνων, μέσα από τα ψηφοδέλτια των κομμάτων. Στις εκλογές του Σεπτεμβρίου του 2015 εξελέγησαν τρεις μουσουλμάνοι βουλευτές από τον νομό Ροδόπης και ένας από τον νομό Ξάνθης.

Τα μέλη της μειονότητας είναι ελεύθερα να δηλώσουν την εθνοτική τους καταγωγή (τουρκική, πομακική ή αθιγγανική), να μιλούν τις γλώσσες τους, να ασκούν τα θρησκευτικά τους καθήκοντα και να τηρούν τα έθιμα και τις παραδόσεις τους. Αυτό που δεν είναι αποδεκτό από το ελληνικό κράτος είναι η προσπάθεια καθιέρωσης μιας μοναδικής εθνοτικής ταυτότητας για ολόκληρη την μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης, με σκοπό να ενταχθούν Πομάκοι και Αθίγγανοι σε μια πλασματική τουρκική ταυτότητα.

Επιπροσθέτως, το Υπουργείο Εξωτερικών κάνει αναφορά και σε εκπαιδευτικά αλλά και θρησκευτικά ζητήματα. Ειδικότερα αναφέρεται ότι στη Θράκη λειτουργούν μειονοτικά σχολεία στοιχειώδους εκπαίδευσης, στα οποία η διδασκαλία γίνεται στην ελληνική και την τουρκική γλώσσα και σε αυτά διδάσκουν περισσότεροι από 400 μουσουλμάνοι εκπαιδευτικοί. Επιπλέον, υπάρχουν δύο μειονοτικά Γυμνάσια και δύο Λύκεια καθώς και δύο Ιεροσπουδαστήρια.

Με τη θέσπιση ειδικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων λαμβάνεται περαιτέρω μέριμνα για τη βελτίωση της ελληνομάθειας των Μουσουλμάνων, όπως είναι το πρόγραμμα ενισχυτικής διδασκαλίας των παιδιών της μειονότητας. Σημειώνεται δε ότι έχουν θεσπισθεί μέτρα θετικής δράσης (affirmative action), για την διευκόλυνση της εισαγωγής των μουσουλμάνων στις πανεπιστημιακές (ΑΕΙ) και στις ανώτατες τεχνικές σχολές (ΑΤΕΙ).

Τέλος, αναφορικά με τα θέματα της θρησκευτικής ελευθερίας, τα μέλη της μειονότητας έχουν στη διάθεσή τους περίπου 300 λατρευτικούς χώρους, ενώ καθήκοντα θρησκευτικών λειτουργιών ασκούν 3 μουφτήδες και 270 μάμηδες. Επιπλέον η ελληνική κυβέρνηση στα μέσα της δεκαετίας του 2000 αποφάσισε να προβλέψει 240 θέσεις δασκάλων του κορανίου, οι οποίοι θα απασχολούνται στο Υπουργείο Παιδείας (Υπουργείο Εξωτερικών, 2009).

3. Προβληματική – Υποθέσεις

Η παρούσα διατριβή ερευνά τις κοινωνικές ανισότητες που εγγράφονται στον χώρο και εντάσσουν μια ομάδα ανθρώπων στη διαδικασία του κοινωνικού αποκλεισμού.

Σε ορισμένες περιοχές, η δυναμική της άνισης κοινωνικής διαίρεσης οδηγεί στον αποκλεισμό συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων από τον υπόλοιπο κοινωνικό ιστό και τη δυναμική των γειτονικών τους περιοχών, σε κοινωνικό χωρικό αποκλεισμό. Ως πεδίο έρευνας επελέγη μια περιοχή που κατοικείται σχεδόν αποκλειστικά από τη μουσουλμανική μειονότητα και ειδικότερα από την ομάδα των Πομάκων. Πρόκειται για την περιοχή του Δήμου (Δ) Μύκης, η οποία ανήκει στην Περιφερειακή Ενότητα (ΠΕ) Ξάνθης.

Υποθέτουμε, αφηρητικά, ότι οι κοινωνικές ανισότητες έχουν εξελιχθεί εδώ σε ένα σχήμα κοινωνικού αποκλεισμού, το οποίο προκύπτει από το γεγονός ότι οι κοινωνικές και οικονομικές διαφοροποιήσεις των Πομάκων, κατοίκων της περιοχής μελέτης, από τους κατοίκους των γειτονικών της περιοχών (μιας ευρύτερης περιοχής) είναι πολύ αυξημένες, σε συνάρτηση, ως έναν βαθμό, με τις έντονες πολιτισμικές διαφορές μεταξύ του χριστιανικού και του μειονοτικού πληθυσμού. Κατ' αυτό τον τρόπο, το σχήμα αποκλεισμού είναι και κοινωνικό και χωρικό, είναι «χωρικό - κοινωνικό» εφόσον ο χωρικός αποκλεισμός και ο κοινωνικός αποκλεισμός αλληλοεπιδρούν, λειτουργούν σε συνέργεια και οδηγούν, τελικά, σε ένα ενιαίο σχήμα - «πρότυπο». Σε αυτό το σχήμα περιλαμβάνεται επίσης και ο τρόπος ένταξης της περιοχής μελέτης στη χωρική οικιστική δομή της ευρύτερης περιοχής της και τελικά και του Συνόλου (Σ) της χώρας. Το γεγονός ότι η περιοχή των Πομάκων της Ξάνθης είναι μια «ορεινή απομονωμένη» περιοχή παίζει ρόλο και αποτελεί μια σημαντική πτυχή του σχήματος χωρικού κοινωνικού αποκλεισμού που εντοπίζεται στη συγκεκριμένη περιοχή.

Σε παρακάτω κεφάλαια, επιχειρώντας τον ορισμό ενός πλαισίου του σχήματος του κοινωνικού – χωρικού αποκλεισμού, χρησιμοποιούνται οι όροι «περιβάλλουσα κοινωνία» και «κοινωνία αναφοράς». Ως «περιβάλλουσα» λαμβάνεται η κοινωνία του όμορου, χωρικά συναφούς Δήμου Ξάνθης, ενώ ως «κοινωνία αναφοράς» αυτή του Δήμου Μύκης, ο οποίος είναι και το πεδίο της παρούσας έρευνας. Ο Δήμος Αβδήρων, μπαίνει επικουρικά στη σύγκριση επιμέρους στοιχείων, ως πεδινός Δήμος της ίδιας Περιφερειακής Ενότητας με παραλιακή λωρίδα κι επιχειρείται μια σύγκριση μεταξύ του ορεινού Δήμου Μύκης με τον όμορο Δήμο Ξάνθης και σε χαμηλότερο χωρικό επίπεδο, με τον πεδινό, μη αστικό Δήμο Αβδήρων.

Στην έρευνα δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στη διαφοροποίηση της κοινωνικής σύνθεσης (κοινωνικού προφίλ) της περιοχής των Πομάκων, δηλαδή της χωρικής ενότητας (territory) που αντιστοιχεί στον Δ. Μύκης, από εκείνη της «ευρύτερης περιοχής», της ΠΕ Ξάνθης, όπως επίσης του συνόλου (Σ) της Ελλάδας. Όπου χρειάζεται, γίνεται σύ-

γκριση των χαρακτηριστικών του «ορεινού απομονωμένου» Δήμου Μύκης με εκείνα του Δήμου Ξάνθης.

Η χωρική, κυρίως όμως διοικητική, ένταξη του Δήμου Μύκης στην Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (ΑΜΘ), παίζει κάποιο ρόλο στον «αποκλεισμό» του, εφόσον όμως αυτός ο ρόλος είναι σχετικά περιορισμένος, δεν θα εξεταστεί στην παρούσα.

Προκειμένου να απαντηθεί η υπόθεση - ερώτημα που τίθεται αναφορικά με τον αποκλεισμό των Πομάκων της Ξάνθης, εξετάζονται κρίσιμες παράμετροι σχετικά με: α) **Την απασχόληση - ανεργία** και γενικότερα το ανθρώπινο δυναμικό, όπως και με τα εισοδήματα, β) ζητήματα που συνδέονται με τις **κοινωνικές υποδομές** και γ) ζητήματα που συνδέονται με τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της συγκεκριμένης χωρικής **κοινωνικής υποβάθμισης**.

Αυτή η δέσμη ζητημάτων αποτελεί σε αρκετό βαθμό τον πυρήνα του ερμηνευτικού σχήματος που αναζητείται. Όμως, επισημαίνεται ότι ο χαρακτήρας και ο ρόλος των πολιτισμικών διαφορών μεταξύ του χριστιανικού και του μειονοτικού πληθυσμού έχει επίσης μεγάλη σημασία για την εξήγηση του «αποκλεισμού». Το ίδιο ισχύει και για τον τρόπο ένταξης της περιοχής μελέτης στην ευρύτερη χωρική οικιστική δομή (πρόκειται για «ορεινή απομονωμένη» περιοχή).

Οι κοινωνικές ομάδες που αποτελούν αντικείμενο διαχωρισμού

Αρκετοί μελετητές (βλ. χαρακτηριστικά στο: Preteceille 2006) προτάσσουν σχετικά τη θέση των ατόμων στην παραγωγική και γενικότερα την οικονομική διαδικασία, όπως αυτή εκφράζεται ιδίως με τα οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά της απασχόλησης όπως και τα ποσοστά ανεργίας και τα ποσοστά ένταξης στον Οικονομικά μη Ενεργό Πληθυσμό. Για την προσέγγιση, την εμπειρική ανίχνευση αυτής της «κοινωνικής διαίρεσης» έχει σχετικά πρωτεύουσα σημασία η κατάταξη των απασχολούμενων από τις αντίστοιχες Στατιστικές Υπηρεσίες σε «ομάδες επαγγελματών»: α) διευθυντικά στελέχη, β) επαγγελματίες-επιστήμονες-μηχανικοί, γ) τεχνικοί, δ) έμποροι και πωλητές, ε) εργάτες (ειδικευμένοι, ανειδίκευτοι), στ) υπάλληλοι γραφείου, ζ) άνεργοι κλπ.

Χαρακτηριστικά, τα διευθυντικά στελέχη και οι «επαγγελματίες-επιστήμονες-μηχανικοί» έχουν σαφώς «ανώτερη» θέση στην παραγωγική διαδικασία (και συνακόλουθα υψηλότερες απολαβές) από τους εργάτες και τους υπαλλήλους γραφείου, ενώ οι άνεργοι και οι μερικώς απασχολούμενοι έχουν ακόμα δυσμενέστερη θέση στην όλη αναπτυξιακή διαδικασία. Θεωρείται αφετηριακά ότι οι ομάδες των «εργατών» και των «ανέργων» αποτελούν αντικείμενο κοινωνικού διαχωρισμού. Επίσης, και τμήματα της ομάδας των «υπαλλήλων κ.λπ.» (ιδίως οι ανειδίκευτοι) αποτελούν - ως αρχική υπόθεση - αντικείμενο κοινωνικού διαχωρισμού.

Σε γενικές γραμμές αυτή η εκτίμηση γίνεται αποδεκτή, όμως αυτή η ανάλυση θα πρέπει να συμπληρωθεί με τη μελέτη των απασχολούμενων (και του Οικονομικά Ενεργού Πληθυσμού / ΟΕΠ) ανά τομέα (πρωτογενή, δευτερογενή, τριτογενή) και ομάδες κλάδων, όπως και ανάλογα με τη «θέση στην εργασία» (σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ: εργοδότες, εργαζόμενοι για δικό τους λογαριασμό, μισθωτοί, βοηθοί στην οικογενειακή επιχείρηση). Οι δυο αυτές κατανομές των απασχολούμενων αφορούν επίσης σε όψεις της θέσης των κοινωνικών ομάδων στην παραγωγική διαδικασία. Επιστημαίνεται ότι η διατριβή αυτή δεν θα ασχοληθεί με την δεύτερη παραπάνω κατανομή.

Εν συνεχεία, ένα δεύτερο σημείο αφορά στον ρόλο που αποδίδει η μεθοδολογική προσέγγιση στο εισόδημα. Οι αγγλοσαξονικές μελέτες αποδίδουν πολύ μεγάλη σημασία στην κατανομή των κοινωνικών ομάδων ανάλογα με το εισόδημα, ενώ άλλοι μελετητές (βλ. τις εργασίες των Preteceille και Rhein) του αποδίδουν πολύ μικρότερη σημασία. Εδώ η τοποθέτησή μας είναι ενδιάμεση. Θεωρούμε ότι το εισόδημα αποτελεί οπωσδήποτε δευτερογενές κριτήριο/δείκτη, όμως εμπεριέχει στοιχεία που συμπληρώνουν γόνιμα την ανάλυση του κοινωνικού χωρικού διαχωρισμού με βάση τις κοινωνικο-επαγγελματικές κατηγορίες.

Γίνεται αναφορά, ενδεικτικά, στο Αγγελίδης κ.α. 2007, όπου αναπτύχθηκε εκτενώς μια παρόμοια εννοιολογική - μεθοδολογική προσέγγιση, η οποία εφαρμόστηκε σε έρευνα για τις κοινωνικές ανισότητες σε μια μεγάλη ελληνική αστική περιοχή, εκείνη της Αθήνας. Επίσης, υπογραμμίζεται ότι τα κριτήρια προσδιορισμού των «αποκλεισμένων» εντός αστικού χώρου περιοχών δεν διαφέρουν ουσιαστικά από εκείνα που χρησιμοποιούνται για την διερεύνηση του αποκλεισμού στον χώρο της υπαίθρου.

Ένα ακόμα ενδιαφέρον σημείο αφορά στη συνεκτίμηση του θρησκευματος (των γηγενών) και/ή της εθνικής προέλευσης (π.χ. αλλοδαποί μετανάστες). Σε αυτό το κριτήριο αποδίδουν συνήθως πρωταρχική σημασία οι σχετικές μελέτες που αφορούν στις χωρικές ενότητες των ΗΠΑ, όπου είναι συνήθως αρκετά έντονος ο χωρικός διαχωρισμός μεταξύ λευκών αφενός και μαύρων ή και άλλων (π.χ. ισπανόφωνων κ.λπ.). Παρ' όλο που αυτή η παράμετρος έχει, κατά την άποψή μας, λιγότερη σημασία από ότι της αποδίδεται στις αμερικανικές, έχει αντικειμενικά σημαντικό ρόλο στη συγκρότηση των ομάδων που υφίστανται χωρικό-κοινωνικό διαχωρισμό.

Θα ήταν χρήσιμη και η παραπομπή στις πολύ πρόσφατες ενδιαφέρουσες αναλύσεις του χωρο-κοινωνικού αποκλεισμού κατά βάση εθνικών και όχι κατά βάση θρησκευτικών μειονοτήτων, όπου χρησιμοποιούνται κυρίως τα κριτήρια «αποκλεισμού» (Catney, Sabater 2015 και Lyberopoulou, Finney 2017), στα οποία έγινε ανωτέρω αναφορά.

Στο σημείο αυτό, σημειώνεται, ότι οι απογραφές πληθυσμού της ΕΛΣΤΑΤ δεν καταγράφουν το θρήσκευμα των απογραφόμενων, είναι γνωστό όμως από άλλες πηγές ότι το σύνολο των Πομάκων έχουν μουσουλμανικό θρήσκευμα, ενώ, όπως καταγράφεται και από την ΕΛΣΤΑΤ, έχουν ελληνική υπηκοότητα. Από την άλλη πλευρά, το ποσοστό μεταναστών χωρίς ελληνική υπηκοότητα στον Δ. Μύκης είναι πρακτικά αμελητέο.

Συνολικότερα, θεωρείται χρήσιμο να συντεθούν και να ληφθούν υπόψη, ως αλληλοσυμπληρούμενες οι αναλύσεις με βάση τις κοινωνικο-επαγγελματικές κατηγορίες και το εισόδημα με εκείνες που αφορούν στο θρήσκευμα και την εθνικότητα, εξηγώντας τη σημασία που αποδίδεται σε καθένα από τα κριτήρια που χρησιμοποιούν αυτές οι αναλύσεις.

Η συνθετική αυτή προσέγγιση μπορεί να οδηγήσει στον προσδιορισμό ενός κατάλληλου σχήματος/τύπου κοινωνικής και χωρικής συγκρότησης, εν προκειμένω στην περίπτωση του Δήμου Μύκης/Πομάκοι Ξάνθης, στο πλαίσιο και σε σύγκριση με την ευρύτερη περιοχή του, δηλαδή την Περιφερειακή Ενότητα (ΠΕ) Ξάνθης και το σύνολο (Σ) της Ελλάδας.

Η μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης

Στην περίπτωση της Περιφερειακής Ενότητας (πρώην νομού) Ξάνθης, επιμένουμε, ως υπόθεση εργασίας, στο γεγονός πως **οι Πομάκοι κάτοικοι στους ορεινούς οικισμούς, στα «Πομακοχώρια», δεν διαθέτουν ισότιμη συμμετοχή στον χωρικό έλεγχο και, παρ' όλο που τα τελευταία χρόνια, όπως προκύπτει και από την παρούσα έρευνα, έχουν γίνει από την Ελληνική Πολιτεία σημαντικά βήματα για την άρση των εμποδίων, κινδυνεύουν με κοινωνικό αποκλεισμό που διαθέτει άμεση χωρική έκφραση.**

Ένα ζήτημα που μένει ανοιχτό προς διερεύνηση, είναι αν τον αποκλεισμό της συγκεκριμένης ομάδας πρέπει να τον αντιμετωπίσουμε ως **κοινωνικό** ή ως **ταξικό**. Αν, δηλαδή, αφορά στη θέση τους στην κοινωνία, στην πρόσβασή τους στα δημόσια αγαθά και τις υπηρεσίες ή αφορά στην κοινωνική τους διαστρωμάτωση και στη θέση τους στην παραγωγή.

Στο πλαίσιο της διατριβής θα ερευνηθούν καταρχάς τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά της ομάδας των Πομάκων που διαβιούν στον Δήμο Μύκης, όπως η θέση τους στο εκπαιδευτικό σύστημα, η πρόσβασή τους στη δημόσια εκπαίδευση και τις άλλες κοινωνικές υποδομές και η θέση τους στην αγορά εργασίας.

Παρουσιάζει ιδιαίτερο ερευνητικό ενδιαφέρον το γεγονός ότι **τα «πομακόπουλα» εγκαταλείπουν το σχολείο πριν ολοκληρώσουν την υποχρεωτική εκπαί-**

δευση, ενώ κατά τη διάρκεια της παρακολούθησης παρουσιάζουν χαμηλές επιδόσεις. Τα αίτια πιθανώς να αφορούν στη γλώσσα που μιλούν, η οποία είναι διαφορετική από αυτή που διδάσκονται, ή στη δομή της τοπικής κοινωνίας τους και την πολιτισμική τους ταυτότητα, που τα υποχρεώνει να συμμετέχουν στις αγροτικές εργασίες της οικογένειας από πολύ μικρή ηλικία. Εδώ τίθεται το ερώτημα αν αυτό συμβαίνει λόγω νοοτροπίας και παράδοσης ή λόγω των χαμηλών οικογενειακών εισοδημάτων.

Όλα τα παραπάνω θέματα που πρόκειται να μελετηθούν αποτελούν τις συνιστώσες που μπορούν να οδηγήσουν μια ομάδα ανθρώπων στη διαδικασία του κοινωνικού αποκλεισμού.

Επιπλέον, πρόκειται να δοθεί έμφαση στη **χωρική διάσταση του φαινομένου** του αποκλεισμού, που αποτελεί βασικό παράγοντα στη συγκεκριμένη περιοχή μελέτης.

Όσον αφορά στην εμβάθυνση για το αν και κατά πόσο η θρησκεία τους έχει συμβάλει στη διαδικασία του αποκλεισμού τους, όπως επίσης και ο ρόλος της γλώσσας τους, αποτελούν πεδία ανοιχτά για περαιτέρω έρευνα.

4. Οι ενότητες της διατριβής

Κατά την **πρώτη ενότητα** της παρούσας διατριβής επιχειρείται συνοπτική παρουσίαση του αντικειμένου της έρευνας. Στο **δεύτερο κεφάλαιο** γίνεται επισκόπηση του ερευνητικού πεδίου με αναφορές στην κοινωνική διάσταση του χώρου, στον χωρικό και κοινωνικό αποκλεισμό καθώς και την πτυχή της ταξικής θέσης στις μειονοτικές ομάδες.

Υπογραμμίζεται επίσης η θέση των μειονοτικών ομάδων στο χώρο με ιδιαίτερη αναφορά στη μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης και ειδικότερα στην ομάδα των Πομάκων και τη θέση τους στον χώρο, τόσο στον φυσικό όσο και στον κοινωνικό. Στο σημείο αυτό αναφέρονται οι κρατικές πολιτικές που ακολουθήθηκαν και εφαρμόστηκαν απέναντι στη μειονότητα.

Στο **τρίτο κεφάλαιο** της διατριβής γίνεται μνεία στην προβληματική και τις υποθέσεις της έρευνας.

Στο παρόν **τέταρτο κεφάλαιο**, αναφέρονται οι ενότητες της διατριβής, ενώ στο **πέμπτο κεφάλαιο** αναλύεται η μεθοδολογία και ο τρόπος επιστημονικής προσέγγισης του θέματος.

Το **έκτο κεφάλαιο** εξετάζει την ανάπτυξη και τον κοινωνικό χώρο της περιφερειακής Ενότητας (ΠΕ) Ξάνθης, τις επιδράσεις των θεσμικών μεταρρυθμίσεων του «Καποδίστρια» και του «Καλλικράτη» στην ανάπτυξη της περιοχής, καθώς και τα χωρικά, πληθυσμιακά και αναπτυξιακά χαρακτηριστικά στον Δήμο Μύκης, στον όμορο Δήμο της Ξάνθης, αλλά και στον Δήμο Αβδήρων της ίδιας Περιφερειακής Ενότητας. Επιπλέον, γίνεται σύγκριση των επιμέρους χωρικών, πληθυσμιακών και αναπτυξιακών χαρακτηριστικών των προαναφερόμενων Δήμων.

Στο **έβδομο κεφάλαιο**, αναλύεται η παρουσία της μουσουλμανικής μειονότητας, ειδικότερα στην Περιφερειακή Ενότητα (ΠΕ) Ξάνθης, δίνεται ο ορισμός της μειονότητας.

Στο **κεφάλαιο οκτώ** της παρούσας έρευνας εξετάζονται κι άλλες σημαντικές πτυχές, που αναφέρονται στην ομάδα των Πομάκων στη Θράκη και ειδικότερα αυτής που διαβιεί στην Περιφερειακή Ενότητα Ξάνθης. Η προσέγγιση αφορά σε γενικά και ιστορικά στοιχεία, στη διαχρονική μεταβολή της κοινωνικο-δημογραφικής σύνθεσης των Πομάκων της Ξάνθης, στην κοινωνική τους θέση. Επιπλέον, γίνεται σύγκριση κοινωνικο-δημογραφικών και αναπτυξιακών παραμέτρων σε σχέση με τον Δήμο Ξάνθης, την Περιφερειακή Ενότητα Ξάνθης και το Σύνολο της χώρας.

Στο **ένατο κεφάλαιο** παρουσιάζονται οι κρατικές πολιτικές που ακολουθήθηκαν και εφαρμόστηκαν στη μειονότητα από την υπογραφή της συνθήκης της Λωζάνης ως το 1990, καθώς και αυτές που ακολουθήθηκαν μετά το 1990, ως τον Ιανουά-

ριο του 2018, που ολοκληρώνεται η παρούσα έρευνα. Επίσης, εξετάζονται οι ειδικότερες πτυχές του χωρικού και κοινωνικού αποκλεισμού των Πομάκων, όπως και ο ρόλος των εσωτερικών συνόρων στην ανάπτυξη της περιοχής και οι κοινωνικές μεταβολές που συντελέστηκαν.

Τέλος, στο **δέκατο κεφάλαιο** αναφέρονται τα γενικά συμπεράσματα που προέκυψαν από την παρούσα, ως πρωτότυπο και αυτόνομο σύνολο τεκμηριωμένων συλλογισμών, καθοδηγούμενο από μια μέθοδο διερεύνησης ερευνητικών υποθέσεων, ενώ διατυπώνεται η συμβολή της διατριβής αυτής στην επιστήμη, καθώς και οι προοπτικές που δίνονται για περαιτέρω έρευνα.

5. Μεθοδολογία της διατριβής

Στην κοινωνική εμπειρική έρευνα αναφερόμαστε σε δύο διακριτές μεταξύ τους προσεγγίσεις, την «ποσοτική» και την «ποιοτική». Θα μπορούσε συνεπώς να υποστηριχθεί πως η διάκριση των δύο προσεγγίσεων δεν είναι «τεχνικού» χαρακτήρα, αλλά εδράζεται κατά κύριο λόγο στις διαφορετικές λογικές που διέπουν την ερευνητική διαδικασία (Τσιώλης Γ., 2013).

Σύμφωνα με τον Τσιώλη (2013), κάθε έρευνα που ακολουθεί την ποσοτική προσέγγιση, οφείλει να πληροί τα εξής κριτήρια: α) της εγκυρότητας, που συνδέεται με τη διασφάλιση ότι η τεχνική της έρευνας είναι ενδεδειγμένη για το συγκεκριμένο αντικείμενο μελέτης, β) της αντιπροσωπευτικότητας, η οποία συνδέεται με τη διασφάλιση ότι οι επιλεγμένες περιπτώσεις μπορούν να θεωρηθούν επαρκώς ενδεικτικές του ερευνώμενου πληθυσμού, γ) της αξιοπιστίας, στη συνέπεια και τη σταθερότητα της ερευνητικής τεχνικής και δ) της αντικειμενικότητας.

Από την άλλη πλευρά, όπως αναφέρει ο παραπάνω συγγραφέας, «οι ερευνητές που υιοθετούν την ποιοτική προσέγγιση αντιλαμβάνονται την κοινωνική ζωή ως μια ρέουσα πραγματικότητα και προσπαθούν να την κατανοήσουν στη δυναμική της διάστασης. Δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στους τρόπους με τους οποίους ερμηνεύεται, βιώνεται και (ανα-)παράγεται ο κοινωνικός κόσμος από τους κοινωνικούς δρώντες μέσα στο πλήθος των καθημερινών τους διαδράσεων και πρακτικών».

Όσον αφορά στη μεθοδολογία που ακολουθήθηκε κατά την εκπόνηση της παρούσας διατριβής, καταρχάς στηρίχθηκε στη **συλλογή στοιχείων και δεδομένων** που έγινε για την μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία «Κοινωνικές ανισότητες στο χώρο: Η περίπτωση του Νομού Ξάνθης» (Φουφρή Δ., 2010), καθώς και στη συλλογή και επεξεργασία στοιχείων της απογραφής του 2011 από την ΕΛΣΤΑΤ, αναφορικά με τα πληθυσμιακά χαρακτηριστικά, το επίπεδο εκπαίδευσης, τον οικονομικά ενεργό πληθυσμό, την ανεργία, τους τομείς και τους κλάδους της απασχόλησης και τα επαγγέλματα.

Επίσης, η διατριβή βασίστηκε και στη **βιβλιογραφική έρευνα**, αλλά και την **ανθρωπολογική ανάλυση**, δηλαδή την έρευνα πεδίου με παρατήρηση, σημειώσεις επί του πεδίου και με συλλογή στοιχείων από προνομιακούς συνομιλητές, όπως ανθρώπους που έζησαν στην περιοχή παλιότερα, κυρίως φοιτητές, αλλά και δημοσίους υπαλλήλους καθώς και προϊστάμενους τοπικών αρχών (πρβλ. Φουφρή Δ., 2010).

Ειδικότερα, η θεωρητική επισκόπηση του πεδίου βασίστηκε στη βιβλιογραφική έρευνα, ενώ σε ό,τι αφορά το μέρος της ανάπτυξης και του κοινωνικού χώρου στην Περιφερειακή Ενότητα Ξάνθης έγινε συλλογή στοιχείων, κυρίως από την ΕΛΣΤΑΤ και άλλους φορείς, όπως το Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής (ΥΠΕΚΑ), καθώς και το Υπουργείο Εσωτερικών (ΥΠ.ΕΣ.), οι οποίοι είχαν μελετήσει, από τη δική του πλευρά ο καθένας, το πεδίο της έρευνας.

Το κομμάτι της εργασίας που αφορά στη μειονότητα μελετάται με συνδυασμό μεθοδολογικών εργαλείων, όπως η βιβλιογραφική έρευνα, αλλά και η ανθρωπολογική ανάλυση (ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά τη θέση και τη συμπεριφορά της κοινωνίας αναφοράς), ενώ το κομμάτι της διατριβής που αναφέρεται στη χωρική διάσταση εξετάζεται με βάση βιβλιογραφικές πηγές, επιτόπια παρατήρηση, και κυρίως με στατιστική ανάλυση δεδομένων.

Κατά τη διάρκεια της έρευνας αντιμετωπίστηκαν δυσκολίες, δεδομένου ότι το πεδίο είναι περιοχή ιδιαίτερης εθνικής σημασίας και δεν υπάρχουν ξεχωριστές καταγραφές στοιχείων για την ομάδα των Πομάκων.

Το βασικό κομμάτι της έρευνάς μας, βάσει του οποίου επιχειρούμε να αποδείξουμε τα αρχικά ερωτήματα και να το σχήμα του κοινωνικού αποκλεισμού της ομάδας των Πομάκων του Δήμου Μύκης, στηρίζεται στη σύγκριση και τη μελέτη παραμέτρων κοινωνικο-δημογραφικής σύνθεσης, που ήδη αναφέρθηκαν, μεταξύ του Δήμου Μύκης και του Δήμου Ξάνθης.

Για να οδηγηθούμε σε συμπεράσματα προχωρήσαμε σε συλλογή των καταγεγραμμένων στοιχείων, που αφορούν στα χαρακτηριστικά που μπορούν να οδηγήσουν σε κοινωνικό αποκλεισμό. Προχωρήσαμε στη σύγκριση των στοιχείων της περιοχής μελέτης (Δήμος Μύκης), που είναι ένας ορεινός δήμος της Περιφερειακής Ενότητας Ξάνθης, με τα αντίστοιχα του Δήμου Ξάνθης, ο οποίος είναι όμορος δήμος και υπάρχει αλληλεπίδραση μέσω οικονομικών και πολιτισμικών ανταλλαγών. Όπως προαναφέρθηκε, αναλύθηκαν τόσο **τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των Πομάκων** (εκπαίδευση: πόσοι Πομάκοι φοιτούν στην πρωτοβάθμια, τι ποσοστό συνεχίζει στη δευτεροβάθμια και από εκεί στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, η θέση των Πομάκων στην αγορά εργασίας, τα εισοδήματά τους), **όσο και τα δημογραφικά**, σε σύγκριση με τα αντίστοιχα στοιχεία του Δήμου Ξάνθης, ώστε να προκύψουν αξιόπιστα συμπεράσματα.

Επικουρικά, έγινε σύγκριση κάποιων στοιχείων που αφορούν σε χωρικά, πληθυσμιακά κι αναπτυξιακά χαρακτηριστικά (π.χ. επίπεδο εκπαίδευσης, απασχόληση/ ανεργία, τομείς και κλάδοι δραστηριότητας κ.λπ.) και με τον Δήμο Αβδήρων, σε πιο περιορισμένο εύρος. Η επιλογή έγινε τυχαία μεταξύ του Δήμου Αβδήρων και του Δήμου Τοπείρου, της ίδιας Περιφερειακής Ενότητας, επιχειρώντας να υπάρξει σύγκριση, σε χαμηλότερο χωρικό επίπεδο και με έναν δήμο πεδινό, ο οποίος δεν αποτελεί αστικό κέντρο, βρίσκεται όμως στην ίδια Περιφερειακή Ενότητα, για να ενισχυθεί η αρχική μας υπόθεση.

Η κοινωνία των Πομάκων, όπως αναφέρεται σε επόμενο κεφάλαιο, χρησιμοποιείται ως κοινωνία αναφοράς, η κοινωνία του Δήμου Ξάνθης, ως περιβάλλουσα κοινωνία δεδομένου ότι είναι χωρικά συναφής, αλλά ο πληθυσμός του παρουσιάζει διαφορετικά χαρακτηριστικά κυρίως ως προς τη γλώσσα, το θρήσκευμα και τις πολιτισμικές καταβολές.

Μεθοδολογικά, επιλέχθηκε, πρώτα, να εξεταστούν, σε χωριστά κεφάλαια, ανά δήμο, τα χωρικά, πληθυσμιακά και αναπτυξιακά χαρακτηριστικά και στη συνέχεια να γίνει η σύγκριση μεταξύ των τριών Δήμων, ώστε να εντοπιστούν οι διαφορές, αν υπάρχουν. Στη συνέχεια, σε ξεχωριστό κεφάλαιο (κεφ. 8), γίνεται σύγκριση των παραμέτρων της κοινωνικο-δημογραφικής σύνθεσης μεταξύ του Δήμου Μύκης (κοινωνία αναφοράς), με τον χωρικά συναφή Δήμο Ξάνθης (περιβάλλουσα κοινωνία), ώστε να οδηγηθούμε σε συμπεράσματα αναφορικά με το ρόλο του **χωρικού αποκλεισμού και σε ποιο βαθμό αυτός έχει συντελέσει στον κοινωνικό αποκλεισμό των Πομάκων**. Επισημαίνεται ότι η **σύγκριση των στοιχείων γίνεται σε επίπεδο δήμων**.

Αναφερόμενοι εδώ στην ομάδα των Πομάκων της Ξάνθης, οφείλουμε από την αρχή να υπογραμμίσουμε ότι **ο προσδιορισμός «Πομάκου» δεν θεωρείται δεδομένος**, γιατί κάποιοι από τους μειονοτικούς της δεύτερης σε πληθυσμό ομάδας τον αποδέχονται και αυτοπροσδιορίζονται ως τέτοιοι, άλλοι πάλι τον αρνούνται θεωρώντας ότι απομονώνονται ακόμα περισσότερο από το κοινωνικό σύνολο με τη χρήση του. Στη συγκεκριμένη εργασία **ο προσδιορισμός υιοθετείται, αλλά χωρίς τις πολιτικές προεκτάσεις και χρήσεις του**.

Υπογραμμίζεται, πως, με δεδομένο ότι η διαδικασία του κοινωνικού αποκλεισμού είναι μια δυναμική, εξελικτική διαδικασία, η συλλογή και επεξεργασία στοιχείων που χρησιμοποιούνται σε αυτήν την ερευνητική δουλειά αφορούν την περίοδο **μέχρι τις 15 Ιανουαρίου 2018**, που έγινε νόμος του ελληνικού κράτους η κατάργηση της Σαρίας (Ν. 4511/15.1.2018 «Τροποποίηση του άρθρου 5 της από 24.12.1990 Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Περί Μουσουλμάνων Θρησκευτικών Λειτουργιών» που κυρώθηκε με το άρθρο μόνο του Ν. 1920/1991»).

6. Ανάπτυξη και κοινωνικός χώρος στην Περιφερειακή Ενότητα (ΠΕ) Ξάνθης

Η Περιφερειακή Ενότητα (ΠΕ) Ξάνθης, με πρωτεύουσά της την πόλη της Ξάνθης, απέχει 736 χιλιόμετρα από το κέντρο της Αθήνας και καταλαμβάνει το κεντρικό τμήμα της **Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης**. Συνορεύει δυτικά με τις Περιφερειακές Ενότητες Δράμας και Καβάλας, βόρεια με τη Βουλγαρία, ανατολικά με την Περιφερειακή Ενότητα Ροδόπης, ενώ νότια βρέχεται από το Θρακικό Πέλαγος.

Η έκτασή της είναι 1.795 τετραγωνικά χιλιόμετρα και έχει πληθυσμό 110.885 κατοίκους, με πυκνότητα μόνιμου πληθυσμού ανά τετραγωνικό μέτρο 61,51%, σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής του 2011 (Επιχειρησιακό Σχέδιο Δήμου Ξάνθης 2015-2019).

Η Περιφερειακή Ενότητα Ξάνθης χαρακτηρίζεται από την απότομη εναλλαγή του τοπίου μεταξύ πεδινών και ορεινών περιοχών. Το ορεινό της ανάγλυφο της καθώς και η άμεση εξάρτηση των περιφερειακών οικισμών από το δυναμικό αστικό κέντρο του νομού δημιουργεί δυσκολίες στην ισόρροπη ανάπτυξη και, δεδομένου ότι ο τομέας του τουρισμού δεν παρουσιάζει υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, ενώ ο τομέας της μεταποίησης είναι περιορισμένος, η ανάπτυξη της περιοχής στηρίζεται κυρίως στον αγροτικό τομέα και την κτηνοτροφία.

Επιπρόσθετα, επειδή συγκέντρωση των κοινωνικών εξυπηρετήσεων και δραστηριοτήτων (εκπαίδευση, υγεία, διοίκηση, αναψυχή) εντοπίζεται στην έδρα της Περιφερειακής Ενότητας, χωρίς ωστόσο να υπάρχουν επαρκή δίκτυα για τη διευκόλυνση μετακίνησης των κατοίκων, εντείνεται το φαινόμενο της απομόνωσης ανθρώπων και περιοχών (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Μύκης, Στρατηγικός Σχεδιασμός 2011-2014).

6.1 Ιστορικά στοιχεία

Η νεότερη ιστορία του Νομού συνδέεται αναπόσπαστα με την ιστορία της Θράκης. Λόγω θέσης, η **περιοχή της Θράκης**, αποτελούσε σταυροδρόμι λαών και πολιτισμών. Τα ιστορικά όρια της Θράκης ποικίλουν.

Χάρτης 1: Γεωγραφικό διαμέρισμα της Θράκης

Πηγή: <https://el.wikipedia.org/wiki/Θράκη#/media-/Αρχείο:PosGreekThrace.png> (2009)

Η **αρχαία Θράκη**, εκεί δηλαδή όπου ζούσαν οι θρακικές φυλές, συμπεριελάμβανε την σημερινή Βουλγαρία, την ευρωπαϊκή Τουρκία, τη βορειοανατολική Ελλάδα και τμήματα της ανατολικής Σερβίας και της Βόρειας Μακεδονίας.

Χάρτης 2: Θράκη: Ιστορική και γεωγραφική περιοχή και τα σύγχρονα σύνορα Ελλάδας, Βουλγαρίας, Τουρκίας

Πηγή: <https://el.wikipedia.org/wiki/Θράκη#/media-/Αρχείο:PosGreekThrace.png> (2009)

Οι Θράκες απαντώνται στην «Ιλιάδα» του Ομήρου ως σύμμαχοι των Τρώων. Ο γηγενής πληθυσμός, κατά την αρχαιότητα, αποτελεί μια ινδοευρωπαϊκή φυλή, που δέχεται την πολιτιστική επιρροή των Ελλήνων. Ωστόσο διατηρεί για πολύ καιρό τη γλώσσα και τον πολιτισμό της. Για τον λόγο αυτό οι Θράκες αποκαλούνται από τους Έλληνες «βάρβαροι». Οι πρώτες ελληνικές αποικίες ιδρύονται στη Θράκη τον 6^ο π.Χ. αιώνα.

Κατά τη **Βυζαντινή περίοδο** η Θράκη αναβαθμίζεται σημαντικά, δεδομένου ότι περιλαμβάνει την Κωνσταντινούπολη, πρωτεύουσα μιας ισχυρής, εκτεταμένης, πολυπολιτισμικής αυτοκρατορίας. Ταυτόχρονα, όμως, στα βυζαντινά χρόνια, η περιοχή αποβαίνει το θέατρο συνεχών συγκρούσεων με τα σλαβικά φύλα και με το αλταϊκό φύλο των Βούλγαρων.

Η οθωμανική κατάκτηση της Θράκης ολοκληρώνεται νωρίτερα από αυτήν της Κωνσταντινούπολης. Η πρώτη εισβολή των Οθωμανών σημειώνεται το 1348 και έξι χρόνια αργότερα, μετά την κατάληψη της Καλλίπολης, αρχίζει ο εποικισμός της. Στη διάρκεια της **οθωμανικής κυριαρχίας**, η διάκριση που αναπτύσσεται μεταξύ των υπηκόων της αυτοκρατορίας, σε μουσουλμάνους και μη μουσουλμάνους και η απόδοση προνομίων στους πρώτους, έχει ως άμεση συνέπεια τον εξισλαμισμό πολλών θρακικών πληθυσμών.

Το ίδιο χρονικό διάστημα έχουμε και μεταφορές άλλων εθνοτήτων (Τσιγγάνων, Αρμενίων, Εβραίων) στην περιοχή. Το 1878, με τη **Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου**, ιδρύεται η «Μεγάλη Βουλγαρία», που καλύπτει το μεγαλύτερο μέρος της Θράκης. Στο Συνέδριο του Βερολίνου, η Συνθήκη αυτή αναθεωρείται και στη Βουλγαρία περνά μόνο το βόρειο τμήμα, ενώ η υπόλοιπη Θράκη παραμένει υπό οθωμανική κυριαρχία.

Στους **Βαλκανικούς πολέμους** (1912 – 1913) η Δυτική Θράκη προσαρτάται στη Βουλγαρία, ενώ η Ανατολική παραμένει στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Το 1919, με τη **Συνθήκη του Νεϊγύ**, το μεγαλύτερο μέρος της Δυτικής Θράκης αποδίδεται στην Ελλάδα, ενώ με τη **Συνθήκη των Σεβρών** (1920) περιέρχεται στην Ελλάδα και το κομμάτι της Ανατολικής Θράκης. Ωστόσο, μετά τη Μικρασιατική καταστροφή, η υπογραφή της **Συνθήκης της Λωζάνης** (1923) οριστικοποιεί τα ελληνοτουρκικά σύνορα με τη σημερινή τους μορφή.

Είναι προφανές, ότι η **ανθρωπογεωγραφία της Θράκης είναι μεταβλητή**. Σε αυτό συμβάλλουν η ιστορική πορεία της περιοχής, οι μετακινήσεις των πληθυσμών, κυρίως μετά τους Βαλκανικούς πολέμους, αλλά και οι ανταλλαγές πληθυσμών, που επιβλήθηκαν από τις Διεθνείς Συμβάσεις. Λόγω της μεταβλητότητας αυτής, **οι κοινωνίες της περιοχής ήταν πολυπολιτισμικές, πολύ πριν την εισαγωγή του όρου στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα**.

Η περιοχή της Θράκης δεν αρκεί να αντιμετωπίζεται μόνο ως φυσικό σύνορο. Δυστυχώς, για πολλά χρόνια, δεν επιδείχθηκε ο απαιτούμενος σεβασμός στην ιστορία και τη ζωή των πληθυσμών της· αντιθέτως η Πολιτεία επέδειξε αμέλεια και υποτονικότητα, με αποτέλεσμα σοβαρά προβλήματα τόσο στις υποδομές, όσο και στις δομές της κοινωνίας.

6.1.1 Η πόλη της Ξάνθης

Η Ξάνθη ή Ξάνθεια αναφέρεται μ' αυτό το όνομα από το 879 μ.Χ.. Ως κομμάτι της Θράκης πέρασε όλες τις περιπέτειές της. Κατά την εποχή της Οθωμανικής αυτοκρατορίας εποίκιστηκε από πληθυσμούς που ήρθαν από τα βόρεια της Μικράς Ασίας. Τότε δημιουργήθηκε η Γενισέα, ενώ το Ωραίο και η Ξάνθη παρέμειναν χριστιανικά και ελληνικά κέντρα.

Οι ορεινοί πληθυσμοί της Ροδόπης εξισλαμίστηκαν το 17^ο αιώνα, ωστόσο διατήρησαν τα έθιμά τους δεδομένου ότι βρίσκονταν αποκλεισμένοι σε δυσπρόσιτους οικισμούς. Το 1715 η Ξάνθη γίνεται γνωστή για τα καπνά της και με το εμπόριο καπνού στην Ευρώπη αρχίζει η μεγάλη ακμή της.

Μέσα στο πλαίσιο της οθωμανικής αυτοκρατορίας δημιουργούνται οι προϋποθέσεις κατά περιοχές για στροφή σε διάφορα είδη μονοκαλλιέργειας. Έτσι εμφανίζεται στη συγκεκριμένη περιοχή της Θράκης η **μονοκαλλιέργεια του καπνού**, η επεξεργασία και η εμπορία του. Η Ξάνθη **από αγροτικό κέντρο μετατρέπεται σε αστικό εμπορικό κέντρο** και ταυτόχρονα εμφανίζεται μια νέα ολιγομελής, αλλά ισχυρή κοινωνική τάξη, οι Ξανθιώτες καπνέμποροι.

Το 1829 δύο σεισμοί καταστρέφουν την πόλη και αμέσως μετά ξεκινά η ανοικοδόμηση της νέας πόλης. Μετά τους σεισμούς, αλλά και την πυρκαγιά του 1870, η **νέα πόλη της Ξάνθης καθιερώνεται ως κέντρο της εποχής**, ενώ ήδη από το 1860 έχει αρχίσει να αναπτύσσεται κοινωνικά και πολιτικά, με τη Δημογεροντία.

Εκείνα τα χρόνια, ο πληθυσμός της φθάνει τους 10.000 κατοίκους. Το 1891 η σιδηροδρομική γραμμή, που περνά κοντά από την πόλη, συντελεί στην περαιτέρω ανάπτυξη. Η οικονομική ανάπτυξη, με τη σειρά της, ευνοεί τη δημιουργία σχολείων και συλλόγων. Κατά την τελευταία δεκαετία του 19ου αιώνα η Ξάνθη είναι εμπορικό, εκπαιδευτικό και πολιτιστικό κέντρο με πληθυσμό κατά πλειοψηφία ελληνικό.

Το 1912 η πόλη κυριεύεται από τους Βουλγάρους, σε 8 μήνες την ελευθερώνει ο Ελληνικός στρατός, σε λίγο όμως την κυριεύουν πάλι οι Βούλγαροι, ως το τέλος του Α' Παγκόσμιου Πολέμου, οπότε μετά από διπλωματικούς χειρισμούς και αγώνες η Δυτική Θράκη το 1915-20 οριστικά περιέρχεται στην Ελλάδα.

Η πόλη που ανοικοδομήθηκε στις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα διατηρείται ως σήμερα σχεδόν ανέπαφη. Ο πολεοδομικός ιστός της μαρτυρά την αλλοτινή ακμή της. Κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας λειτουργούσε στην Ξάνθη το Εμπορικό Επιμελητήριο με Πρόεδρο τον Μεχμέτ Σουκρή Εφέντη και Γραμματέα τον Χασάν Εφέντη. Το τελευταίο τμήμα εκείνης της περιόδου υπήρχαν οι Συντεχνίες των Κηπουρών, Υποδηματοποιών, Σανδαλοποιών, Κουρέων και Κρεοπωλών. Αντίθετα με τους καπνεμπόρους και τους άλλους εμπόρους που τα ονόματά τους διασώθηκαν στα πρακτικά της Δημογεροντίας αλλά και σε επαγγελματικούς οδηγούς της εποχής, οι καπνεργάτες παρέμειναν ανώνυμοι στο περιθώριο της κοινωνικής και πολιτιστικής ζωής.

Η ακμή της Ξάνθης, σταματά στις αρχές του 20ου αιώνα. Μετά από την απελευθέρωσή της και την προσάρτησή της στην Ελλάδα η οικονομία είναι αποδιοργανωμένη, ενώ υπάρχει οξύ επαγγελματικό και στεγαστικό πρόβλημα. Από το 1922 η Ξάνθη γίνεται ένα καταφύγιο προσφύγων από τη Μικρασία και την Ανατολική και Βόρεια Θράκη. Λόγω της οικονομικής ύφεσης ο οικισμός της Παλιάς Πόλης παρέμεινε ως είχε και κατά τη δεκαετία του 1970 κηρύχθηκε διατηρητέος.

Τη δεκαετία του 1930 δημιουργούνται εγχώριες μονάδες τσιγαροβιομηχανίας (Επιμελητήριο Ξάνθης, 22.2.2010). Όσον αφορά στη σύνθεση του επαγγελματικού δυναμικού της Ξάνθης κατά την περίοδο 1934 – 1936, καταγράφεται ως εξής: Καπνεργάτες - Καπνεργάτριες: 4.200, Άλλοι συνδικαλισμένοι εργάτες: 655, Καπνέμποροι: 20, Διάφοροι επιστήμονες και ελεύθεροι επαγγελματίες: 426, Επαγγελματίες και βιοτέχνες: 681.

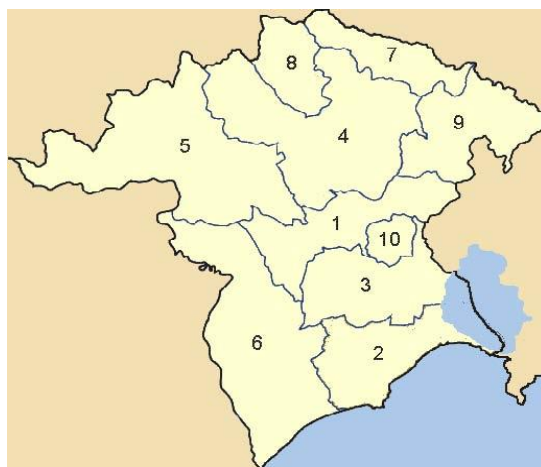
Στη μεταπολιτευτική περίοδο έγιναν προσπάθειες εκβιομηχάνισης, οι οποίες δημιούργησαν μια μεγάλη παραγωγική και μεταποιητική βάση. Επιπλέον, η ίδρυση και λειτουργία του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης (Δ.Π.Θ.) συντέλεσε στην ανάπτυξη της περιοχής, που έχει μετατραπεί σε διοικητικό και οικονομικό κέντρο βασισμένο στην αγροτική παραγωγή της περιφέρειας.

6.1.2 Διοικητική Διαίρεση της Περιφερειακής Ενότητας Ξάνθης

Από το 1995, που έγινε η κατάργηση της «Επιτηρούμενης Ζώνης» (πρβλ. Φουφρή Δ., 2010) ως τον Ιανουάριο του 2018, που η διατριβή αυτή ολοκληρώνεται, στη διοικητική διαίρεση της χώρας έγιναν δύο θεσμικές μεταρρυθμίσεις. Η πρώτη ήταν με το Ν.2539/1997 («Καποδίστριας»), η δεύτερη με το Ν. 3852/2010 («Καλλικράτης»). Τέλος, μέχρι την ολοκλήρωση της παρούσας είχε ήδη δοθεί σε δημόσια διαβούλευση η τρίτη θεσμική μεταρρύθμιση, πρόκειται για τη μεταρρύθμιση «Κλεισθένης Ι», που έγινε νόμος του Ελληνικού κράτους (Ν. 4555/2018) στις 19.7.2018 και για τον λόγο αυτό δεν εξετάζεται.

Με το **Νόμο 2539/1997** («Καποδίστριας») στο Νομό Ξάνθης συστάθηκαν **δέκα (10) συνολικά διοικητικές μονάδες**, που προέκυψαν από συνένωση των τριάντα τριών (33) Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης που προϋπήρχαν. Πρόκειται για έξι (6) Δήμους (Δήμο Ξάνθης, Δήμο Αβδήρων, Δήμο Βιστωνίδας, Δήμο Μύκης, Δήμο Σταυρούπολης, Δήμο Τοπείρου) και τέσσερις (4) κοινότητες (Κοινότητα Θερμών, Κοινότητα Κοτύλης, Κοινότητα Σατρών και Κοινότητα Σελέρου). (ΥΠΕΣ 2001)

***Χάρτης 3:** Διοικητική διαίρεση Νομού Ξάνθης με το πρόγραμμα «Καποδίστριας» (Ν. 2539/1997)*

Πηγή: [https://el.wikipedia.org/wiki/Διοικητική_διαίρεση_νομού_Ξάνθης_\(πρόγραμμα_Καποδίστριας\)](https://el.wikipedia.org/wiki/Διοικητική_διαίρεση_νομού_Ξάνθης_(πρόγραμμα_Καποδίστριας))

Ειδικότερα, ο **Δήμος Ξάνθης**, με έδρα την Ξάνθη, είχε πληθυσμό 52.270 κατοίκους. (Εθνική Στατιστική Υπηρεσία, απογραφή πληθυσμού της Ελλάδας του 2001), (πίνακας του Υπουργείου Εσωτερικών με τη νέα διοικητική διαίρεση – «Καποδίστριας» 1997).

Μετά τη συνένωση που προέκυψε από τον «Καποδίστρια», περιλάμβανε τα: α) Τοπικό Διαμέρισμα (Τ.δ.) Ξάνθης με πληθυσμό 45.118, β) Τ.δ. Ευμοίρου με πληθυσμό 3.582 κατοίκους και γ) Τ.δ. Κιμμερίων με πληθυσμό 3.570 κατοίκους (ΕΣΥΕ 2001).

Χάρτης 4: Δήμος Ξάνθης με το πρόγραμμα «Καποδίστριας» (Ν. 2539/1997)

Πηγή: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Dimos_Xanthis.png (2009)

Ο **Δήμος Αβδήρων**, με έδρα τα Άβδηρα, είχε πληθυσμό 3.917 κατοίκους, (ΕΣΥΕ 2001) βρίσκεται στο νοτιοανατολικό άκρο του Νομού και έχει έκταση 161.958 στρεμμάτων.

Χάρτης 5: Δήμος Αβδήρων με το πρόγραμμα «Καποδίστριας» (Ν. 2539/1997)

Πηγή: [https://el.wikipedia.org/wiki/Δήμος_Αβδήρων_\(πρόγραμμα_Καποδίστριας\)](https://el.wikipedia.org/wiki/Δήμος_Αβδήρων_(πρόγραμμα_Καποδίστριας))

Αποτελούνταν από τα : α) Τοπικό διαμέρισμα Αβδήρων με πληθυσμό 1.643, β) Τ.δ. Μάνδρας με πληθυσμό 596 κατοίκους, γ) Τ. δ. Μυρωδάτου με πληθυσμό 587, δ) Τ.δ Νέας Κεσσάνης με πληθυσμό 1091 κατοίκους. Ο **Δήμος Βιστωνίδα**ς με συνολικό πληθυσμό 10.147 κατοίκους και έκταση 159,5 τετραγωνικά χιλιόμετρα βρίσκεται νότια του Νομού με έδρα τη Γενισέα (ΕΣΥΕ 2001).

Χάρτης 6: Δήμος Βιστωνίδας με το πρόγραμμα «Καποδίστριας» (Ν. 2539/1997)

Πηγή: https://el.m.wikipedia.org/wiki/Αρχείο:Dimos_Avdiron.png

Ο Δήμος αποτελούνταν από τα εξής Τοπικά διαμερίσματα (Τ.δ.): α) Γενισέας με πληθυσμό 2.576 κατοίκους, β) Διομηδείας με πληθυσμό 3.675 κατοίκους, γ) Κουτσού με πληθυσμό 906 κατοίκους, δ) Μαγικού με πληθυσμό 699 κατοίκους, ε) Πηγαδίων με πληθυσμό 543, στ) Πολυσίτου με πληθυσμό 543 κατοίκους, ζ) Σελίνου με 319 κατοίκους και η) Σουνίου με 928 κατοίκους (ΕΣΥΕ 2001).

Ο Δήμος **Μύκης**, όπως είχαν καθοριστεί τα διοικητικά του όρια με τον Νόμο «Καποδίστριας» είχε κατά την απογραφή του 2001 συνολικό πληθυσμό 11.393 κατοίκους και έκταση 314,8 τ.χλμ.

Χάρτης 7: Δήμος Μύκης με το πρόγραμμα «Καποδίστριας» (Ν. 2539/1997)

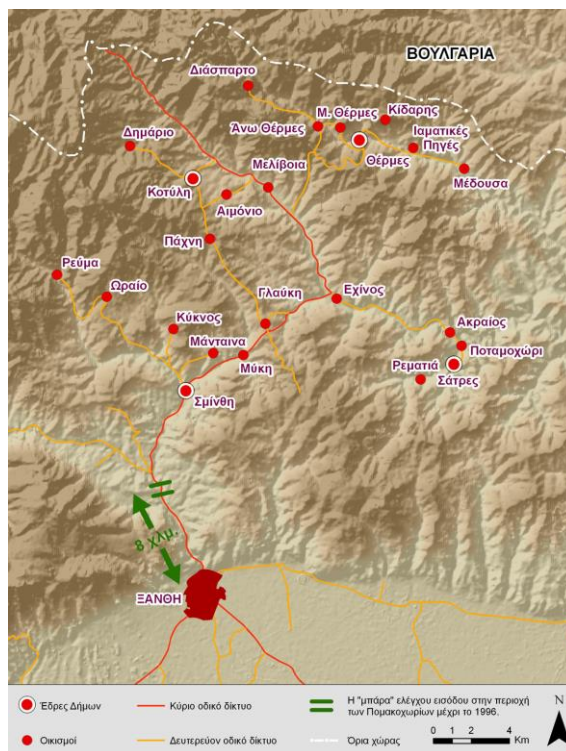

Πηγή: <http://www.hellenicaworld.com/Greece/Geo/gr/AioraXamthis.html>

Στον Δήμο Μύκης, και στις τρεις διοικητικές διαιρέσεις που έλαβαν χώρα, περιλαμβάνονται τα «Πομακοχώρια», έτσι το μεγαλύτερο ποσοστό των κατοίκων του είναι Πομάκοι. Η έδρα του Δήμου, σύμφωνα με το Ν. 2539/1997, ήταν η Σμίνθη, ενώ τα μεγαλύτερα χωριά είναι ο Εχίνος και ο Κένταυρος.

Ειδικότερα, ο **Δήμος Μύκης**, σύμφωνα με τη διοικητική διαίρεση του νόμου «Καποδίστριας» αποτελούνταν από τα εξής **Τοπικά διαμερίσματα**: α) **Μύκης** με πληθυσμό 7.361 κατοίκους (σύμφωνα με την απογραφή του 2001) που περιλάμβανε 27 οικισμούς: Τη Σμίνθη (363), την Αιώρα (238), το Άλμα (317), την Άνω Κίρρα (69), την Αχλαδιά (5), τη Γλαύκη (1181), τη Γοργόνα (205), το Διάφορο(48) και το Ζουμπούλι (149), τον Καπνοανθό (0), τον Κένταυρο (2313), την Κίρρα (34), την Κορυφή (26), το Κότινο (119), τον Κουτσομούτη (131), την Κρασιά (0), τη Μύκη (1095), την Όαση (129), το Πανέρι (44), το Προσήλιον (150), τον Πύργο (33), τη Ράχη (0), το Σιρόκο (111), τη Σούλα (68), το Στήριγμα (67), το Τρίγωνο (73) και το Χρυσό (113) β) **Εχίνου** με πληθυσμό 2.853 κατοίκους, ο οποίος περιλαμβάνει τον οικισμό του Εχίνου (2853) και της Μελίβοιας (632) και γ) **Ωραίου** με πληθυσμό 1.179 κατοίκους. Το Τοπικό διαμέρισμα του Ωραίου περιλαμβάνει τους οικισμούς του Ωραίου (718), του Βασιλοχωρίου (0), της Θεοτόκου (31), του Κύκνου (249), του Ρεύματος (173) και του Σταματίου (8). (Σε παρένθεση αναγράφεται ο πραγματικός πληθυσμός των οικισμών όπως προκύπτει από τα στοιχεία της απογραφής του 2001).

Χάρτης 8: Τα Πομακοχώρια της Ξάνθης

Πηγή: <http://www.greescapes.gr/index.php/2010-01-21-16-47-29/landscapescat/71-2009-07-31-10-08-08/132-pomakoxoria>

Ο **Δήμος Σταυρούπολης**, με έδρα τη Σταυρούπολη, βρίσκεται στα βορειοδυτικά του Νομού, είχε το 2001 πληθυσμό 3.090 κατοίκους και καταλάμβανε έκταση 342.002 στρεμμάτων. Αποτελούνταν από τα Κοινοτικά διαμερίσματα α) Σταυρούπολης, με πληθυσμό 889 κατοίκους, β) Γέρακα με πληθυσμό 381 κατοίκους, γ) Δαφνώνος με 419 κατοίκους, δ) Καρυοφύτου, με 347 κατοίκους, ε) Κομνηνών, με 332 κατοίκους, στ) Νεοχωρίου με πληθυσμό 494 κατοίκους και ζ) Νεοχωρίου με 494 κατοίκους (ΕΣΥΕ 2001).

Χάρτης 9: Δήμος Σταυρούπολης με το πρόγραμμα «Καποδίστριας» (Ν. 2539/1997)

Πηγή: <http://www.hellenicaworld.com/Greece/Geo/gr/KallitheaStavroupolis.html>

Τέλος, ο **Δήμος Τοπείρου**, ο οποίος βρίσκεται στο νοτιοδυτικό άκρο του Νομού Ξάνθης, καταλάμβανε έκταση 312.493 στρεμμάτων και είχε ως έδρα το Εύλαλο. Ο πληθυσμός του Δήμου ήταν, το 2001, 12.199 κάτοικοι εκ των οποίων το 65% χριστιανοί και το 35% μουσουλμάνοι. Πρόκειται, δηλαδή, για έναν «μεικτό» δήμο (ΕΣΥΕ 2001).

Χάρτης 10: Δήμος Τοπείρου με το πρόγραμμα «Καποδίστριας» (Ν. 2539/1997)

Πηγή: <http://www.hellenicaworld.com/Greece/Geo/gr/DimosTopeirou.html>

Ο Δήμος προέκυψε από τη συνένωση των παρακάτω οκτώ (8) Κοινοτικών

διαμερισμάτων: α) Ευλάλου με πληθυσμό 4463 κατοίκους, β) Αβάτου με 1258 κατοίκους, γ) Γαλάνης με 137 κατοίκους, δ) Εξοχής με 1536 κατοίκους, ε) Ερασμίου με 1053 κατοίκους, στ) Μαγγάνων, με 774 κατοίκους, ζ) Ολβίου με 485 κατοίκους και η) Τοξοτών με 2066 κατοίκους. Η διοικητική διαίρεση του Νομού Ξάνθης, όπως προαναφέρθηκε, περιλαμβάνει και τέσσερις (4) Κοινότητες. Πιο συγκεκριμένα α) την **Κοινότητα Θερμών**, με πληθυσμό 1221 κατοίκους, β) την **Κοινότητα Κοτύλης**, με πληθυσμό 2331 κατοίκους, γ) την **Κοινότητα Σατρών** με 779 κατοίκους και δ) την **Κοινότητα Σελέρου** με 4.509 κατοίκους (ΕΣΥΕ 2001).

6.1.3. Η διοικητική διαίρεση της Περιφερειακής Ενότητας (πρώην Νομού) Ξάνθης με τον «Καλλικράτη» (Ν. 3852/2010)

Το **Μάιο του 2010**, το Υπουργείο Εσωτερικών παρουσίασε το χάρτη της νέας διοικητικής διαίρεσης της χώρας με το Σχέδιο Νόμου «**Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης-Πρόγραμμα Καλλικράτης**» (Ν. 3852/2010). Το σχέδιο νόμου εξειδικεύει και υλοποιεί βασικές συνταγματικές επιταγές για τη συγκρότηση της τοπικής αυτοδιοίκησης σε δύο λειτουργικές βαθμίδες, με μονάδες που διαθέτουν το κατάλληλο μέγεθος και καθίστανται ικανές να διαχειριστούν τις τοπικές υποθέσεις, αλλά και να αναλάβουν την τοπική διεκπεραίωση αρμοδιοτήτων που συνιστούν αποστολή του Κράτους (Αιτιολογική Έκθεση «Καλλικράτη», ΥΠΕΣ).

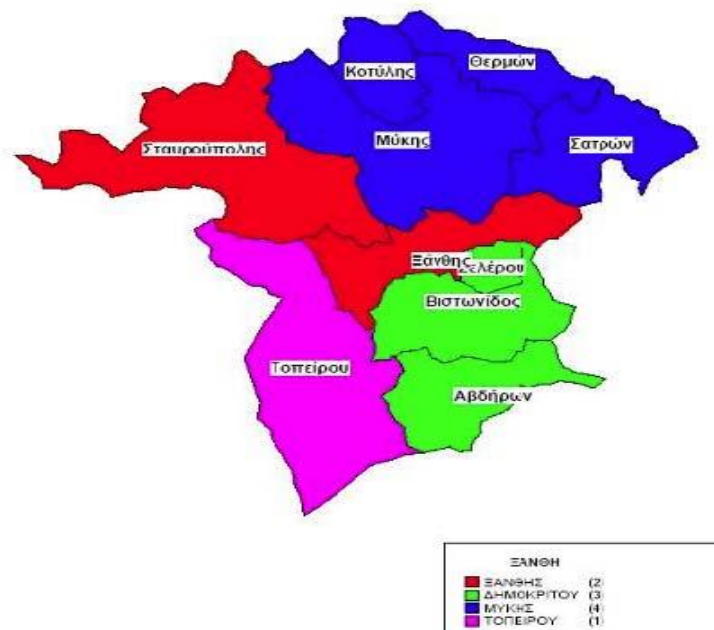
Το Σύνταγμα (101 παρ.2) αναφέρει: «Η διοικητική διαίρεση της Χώρας διαμορφώνεται με βάση τις γεωοικονομικές, κοινωνικές και συγκοινωνιακές συνθήκες». Στο Σχέδιο Νόμου, η χωροθέτηση των νέων ανθρωπογεωγραφικών ενοτήτων γίνεται με κριτήρια: α) πληθυσμιακά (όπως ο αριθμός των δημοτών, ο αριθμός των κατοίκων, η πληθυσμιακή πυκνότητα, η κατανομή των κατοικιών), β) χωροταξικά, γ) κοινωνικοοικονομικά (όπως το μέσο μέγεθος νοικοκυριού, οι μορφωτικοί δείκτες, η απασχόληση, η δομή της απασχόλησης, η εργασιακή κινητικότητα, το εισόδημα), δ) αναπτυξιακά (η δομή της τοπικής οικονομικής δραστηριότητας και γενικότερα της τοπικής ανάπτυξης, η ύπαρξη εκπαιδευτικών και ερευνητικών φορέων, η συμμετοχή σε Κοινοτικά και Εθνικά Προγράμματα) και ε) πολιτιστικά/ιστορικά (Αιτιολογική Έκθεση «Καλλικράτη»).

Όσον αφορά ειδικότερα στην Περιφερειακή Ενότητα (ΠΕ) **Ξάνθης** η διοικητική διαίρεση, σύμφωνα με το νόμο «Καλλικράτης» είχε ως εξής: Συστάθηκαν **τέσσερις (4) Δήμοι, από δέκα (10) διοικητικές μονάδες** (έξι Δήμοι και τέσσερις Κοινότητες) που υπήρχαν.

Πιο συγκεκριμένα: 1) **Δήμος Ξάνθης** με έδρα τη Ξάνθη αποτελούμενος από τους δήμους α) Ξάνθης και β) Σταυρούπολης, οι οποίοι καταργήθηκαν. 2) **Δήμος Μύκης** με έδρα τη Σμίνθη αποτελούμενος από α) τον Δήμο Μύκης και β) τις κοινό-

τητες Θέρμων, Κοτύλης και Σατρών, που καταργήθηκαν. 3) **Δήμος Δημόκριτου** με έδρα τα Αβδηρα, αποτελούμενος από τους δήμους α) Αβδήρων, β) Βιστωνίδας και γ) Σελέρου, οι οποίοι καταργήθηκαν. 4) **Δήμος Τοπείρου**, όπου δεν επήλθε καμία μεταβολή (ΥΠ.ΕΣ. 2010).

***Χάρτης 11:** Διοικητική διαίρεση Περιφερειακής Ενότητας Ξάνθης με το πρόγραμμα «Καλλικράτης» (Ν. 3852/2010)*

Πηγή: Υπουργείο Εσωτερικών (ΥΠΕΣ), 2010

Η διοικητική διαίρεση του Νομού Ξάνθης σύμφωνα με τον «Καλλικράτη» επέφερε αλλαγές τόσο στα γεωγραφικά όσο και στα πληθυσμιακά στοιχεία των νέων διοικητικών μονάδων.

Χάρτης 12: Περιφερειακές Ενότητες (πρώην Νομοί) της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης

Πηγή: Τσακνάκης Ν, 2010

Ειδικότερα, η χωρική διοικητική συγκρότηση του Δ. Μύκης, όπως συστάθηκε με το πρόγραμμα «Καλλικράτης» (Ν. 3852/2010) έχει ως εξής: Ο Δ. Μύκης, προέκυψε από την συνένωση του προϋπάρχοντος Δ. Μύκης και των Κοινοτήτων Σατρών, Κοτύλης και Θερμών.

Η έκταση του Δήμου είναι 633,334 τ.χλμ. και ο μόνιμος πληθυσμός του ανερχόταν το 2011 σε 15.540 κατοίκους, σύμφωνα με την σχετική απογραφή της ΕΛΣΤΑΤ. Έδρα του Δήμου είναι η Σμίνθη, ενώ μικρότερα κέντρα του (κωμοπόλεις) είναι ο Εχίνος και ο Κένταυρος. Στον Δ. Μύκης περιλαμβάνονται οι παρακάτω Δημοτικές Ενότητες (ΔΕ) στις οποίες εντάσσονται αντίστοιχες Δημοτικές Κοινότητες (ΔΚ) και Τοπικές Κοινότητες (ΤΚ) (αναφέρονται σε παρένθεση) : (1) ΔΕ Μύκης (ΔΚ Μύκης, ΔΚ Εχίνου, ΤΚ Ωραιού) (2) ΔΕ Σατρών (ΤΚ Σατρών) (3) ΔΕ Κοτύλης (ΔΚ Κοτύλης) (4) ΔΕ Θερμών (ΤΚ Θερμών).

Χάρτης 13: Διοικητική διαίρεση της ΠΕ Ξάνθης σε Δήμους, διοικητική διαίρεση του Δ. Μύκης σε ΔΕ, ΔΚ και ΤΚ

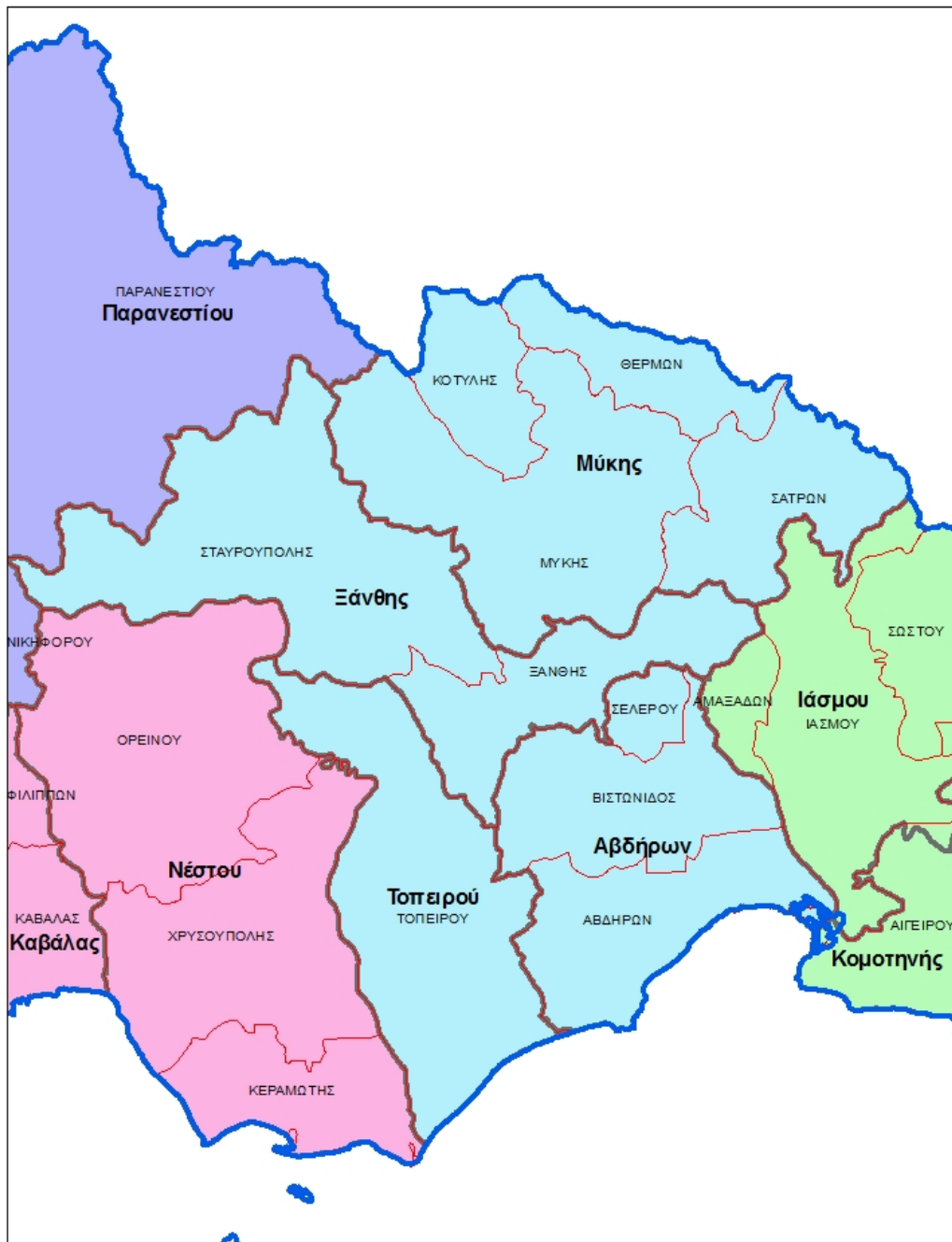
Πηγή στοιχείων: ΕΛΣΤΑΤ (2011)- Επεξεργασία: Αγγελίδης Μ., Φουφρή Δ., Τσίγκας Ε. (2018)

Ο δήμος Μύκης, με έντονο ορεινό ανάγλυφο και δασική βλάστηση, καλύπτει γεωγραφικά ένα τμήμα του ορεινού όγκου της Ροδόπης από τον Δήμο Ξάνθης ως τα ελληνο-βουλγαρικά σύνορα. Συνολικά, όπως προαναφέρθηκε, η έκταση του Δήμου είναι 633.334 τ. χλμ. και αναλυτικότερα, η δημοτική ενότητα Μύκης καταλαμβάνει 314.874 τ. χλμ., η δημοτική ενότητα Κοτύλης 79.119, η δημοτική ενότητα Θερμών 90.014 και η δημοτική Ενότητα Σατρών 149.327 τ. χλμ.

Σημειώνεται ότι η πληθυσμιακή πυκνότητα της περιοχής είναι ιδιαίτερα χαμηλή, λαμβάνοντας υπόψη ότι αντιστοιχούν 25 κάτοικοι ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο, ενώ ο εθνικός μέσος όρος είναι 82 κάτοικοι ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο. Σε σύνολο εξήντα (60) οικισμών, μόνο οκτώ (8) έχουν πάνω από πεντακόσιους (500) κατοίκους, ενώ μόνο σε δύο από αυτούς ο πληθυσμός είναι μεταξύ 2.000 και 3.000 κατοίκων (Επιχειρησιακό πρόγραμμα Δήμου Μύκης, 2011-2014 βλ. παράρτημα).

Ο Δήμος Μύκης έχει οδικές συνδέσεις τόσο με τη δημοτική ενότητα Σταυρούπολης του Δήμου Ξάνθης, όσο και με την πόλη της Ξάνθης, ωστόσο θεωρείται απομονωμένος από την ευρύτερη περιοχή λόγω του ορεινού αναγλύφου του.

Χάρτης 14: Χωρικές–διοικητικές ενότητες στην ΠΕ Ξάνθης

Πηγή στοιχείων: ΕΛΣΤΑΤ (2011)- Επεξεργασία: Αγγελίδης Μ., Φουφρή Δ., Τσίγκας Ε. (2018)

6.1.4 Η επίδραση των θεσμικών αλλαγών Καποδίστρια και Καλλικράτη στην ανάπτυξη της περιοχής

Εξετάζοντας τις δημόσιες πολιτικές που ρυθμίζουν το χώρο, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η λειτουργία της δημόσιας διοίκησης όχι μόνο επιδρά στη ανάπτυξη των περιοχών της χώρας, αλλά αποτελεί και την προϋπόθεση για τη δημιουργία ευνοϊκού αναπτυξιακού περιβάλλοντος. Η αναπτυξιακή διαδικασία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ικανότητα της δημόσιας διοίκησης να προσαρμόζεται στα νέα δεδομένα και τις ανάγκες της κοινωνίας και των επιχειρήσεων.

Στο σημείο αυτό, επισημαίνεται ότι ο χωρικός σχεδιασμός εξαρτάται άμεσα από το νομικό πλαίσιο αλλά και από το διοικητικό σύστημα μιας χώρας. Το διοικητικό σύστημα στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται αυστηρά συγκεντρωτικό και ετεροβαρές υπέρ του κέντρου (Ψυχάρης, Σιμάτου, 2003:3), παρά το γεγονός ότι το Σύνταγμα ορίζει ότι «η διοίκηση της χώρας οργανώνεται σύμφωνα με το αποκεντρωμένο σύστημα» και η διοίκηση των τοπικών υποθέσεων ανήκει στους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης Α΄ και Β΄ βαθμού (Βεζυριαννίδου Σ., Λαλένης Κ., 2018).

Στη διοικητική μεταρρύθμιση «Καποδίστριας» (1997) ελάχιστοι Δήμοι ήταν αποτελεσματικοί, με οικονομική αυτάρκεια και δυνατότητα άντλησης ιδίων πόρων, διοικητική ικανότητα, καλά οργανωμένες υπηρεσίες και ανθρώπινο δυναμικό, οι δε υπηρεσιακές δυνατότητες των δήμων υπήρξαν περιορισμένες (αιτιολογική έκθεση Ν. 3852/10, απόφαση ΣτΕ 35/2013, 13η σκέψη).

Τη μεταρρύθμιση «Καποδίστριας» ακολούθησε, όπως προαναφέρεται, η διοικητική μεταρρύθμιση του «Καλλικράτη» (2010), ενώ το 2018 περάσαμε σε νέα διοικητική μεταρρύθμιση (Ν. 4555/19.7.2018), το Πρόγραμμα «Κλεισθένης Ι», με το οποίο μεταρρυθμίζονται ο τρόπος εκλογής των οργάνων και οι αρμοδιότητές τους, οι δήμοι, η εποπτεία των ΟΤΑ και άλλα ζητήματα του Υπουργείου Εσωτερικών. Η μεταρρύθμιση αυτή δεν είχε γίνει ακόμα νόμος του κράτους, μέχρι την ολοκλήρωση της παρούσας έρευνας, ωστόσο το σχέδιο νόμου είχε δοθεί σε δημόσια διαβούλευση.

Με βάση το σχέδιο νόμου «Κλεισθένης Ι», που αναρτήθηκε για δημόσια διαβούλευση, οι Δήμοι της χώρας διακρίνονται σε έξι (6) κατηγορίες, με βάση τον πληθυσμό τους, τα ιδιαίτερα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά τους, τα βασικά χαρακτηριστικά της οικονομικής δραστηριότητας εντός των ορίων τους, το βαθμό αστικοποίησής τους, την ένταξή τους ή μη σε ευρύτερα πολεοδομικά συγκροτήματα μητροπολιτικού χαρακτήρα και τη θέση τους στη διοικητική διαίρεση της χώρας.

Ειδικότερα διακρίνονται σε: α) Δήμους Μητροπολιτικών Κέντρων, β) Μεγάλους Ηπειρωτικούς Δήμους & Πρωτεύουσες Νομών, γ) Μεσαίους Ηπειρωτικούς Δήμους, δ) Μικρούς Ηπειρωτικούς και Μικρούς Ορεινούς Δήμους. ε) Μεγάλους και Μεσαίους Νησιωτικούς Δήμους. στ) Μικρούς Νησιωτικούς Δήμους.

Η κατάταξη των Δήμων σε κατηγορίες γίνεται ιδίως για τον καθορισμό των αρμοδιοτήτων τους, για την κατάρτιση των Οργανισμών Εσωτερικής Υπηρεσίας των ΟΤΑ α' βαθμού, για την κατανομή των Κεντρικών Αυτοτελών Πόρων (ΚΑΠ), καθώς και για την κατανομή και αξιοποίηση των πάσης φύσεως προγραμμάτων χρηματοδότησης από εθνικούς ή ευρωπαϊκούς πόρους (άρθρο 2) (Βεζυριαννίδου Σ., Λαλένης Κ., 2018).

Μεταρρύθμιση Καποδίστρια (Ν. 2539/1997)

Ο Νόμος 2539/1997 (Καποδίστριας), ο οποίος ίσχυσε μέχρι το 2010, εισήγαγε σημαντικές αλλαγές στη διοικητική διαίρεση της χώρας, αλλά και στη λειτουργία των κρατικών δομών. Επιχείρησε την ανασυγκρότηση της αυτοδιοίκησης και την αντιμετώπιση του προβλήματος της πολυδιάσπασης και της ανισομερούς κατανομής πόρων. Η πιο βαθιά τομή του συγκεκριμένου θεσμικού πλαισίου ήταν η συνένωση μεγάλου αριθμού κοινοτήτων και η δημιουργία, έτσι, μεγαλύτερων δήμων, με στόχο την εξασφάλιση αποτελεσματικότερης οργάνωσης της δημόσιας διοίκησης στο επίπεδο της τοπικής αυτοδιοίκησης. Σε προηγούμενο κεφάλαιο, αναφέρεται αναλυτικά η συνένωση των Δήμων και κοινοτήτων της περιοχής μελέτης.

Στα πλεονεκτήματα του Νόμου Καποδίστρια αναφέρεται η εμβάθυνση της δημοκρατικότητας, με τη συμμετοχή των πολιτών στα τοπικά κέντρα λήψης αποφάσεων και η προσπάθεια ενδυνάμωσης της αποτελεσματικότητας της διοίκησης, με την αναβάθμιση των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Ο Ν. 2439/1997 προώθησε το συντονισμό δράσεων για την αναπτυξιακή ανασυγκρότηση της τοπικής αυτοδιοίκησης, με στόχο την άρση ενδοδημοτικών κι ενδοπεριφερειακών αναπτυξιακών ανισοτήτων.

Ωστόσο, κατά την εφαρμογή του, ο Νόμος παρουσίασε αδυναμίες. Σύμφωνα με την Κεντρική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Ελλάδας (ΚΕΔΚΕ, 2008) το πρόγραμμα «Καποδίστριας» αξιολογήθηκε με βάση εννέα κριτήρια και ειδικότερα: α) την πολιτική βούληση, β) το ευρύτερο πλαίσιο, γ) το νομικό πλαίσιο, δ) τον χωροταξικό σχεδιασμό, ε) τα οικονομικά μέσα, στ) τη στελέχωση των ΟΤΑ, ζ) τις τοπικές δημόσιες επενδύσεις η) την οργάνωση και τον εκσυγχρονισμό των υπηρεσιών και θ) την ενημέρωση και δημοσιότητα.

Τα κριτήρια αυτά, που αφορούν στο σύνολο της επικράτειας, περιλαμβάνουν και τους δήμους της περιοχής μελέτης, καθώς πρόκειται για περιοχές ακριτικές τις οποίες ο ως άνω νόμος επιχείρησε να ενισχύσει. Συναφώς, σύμφωνα με τα παραπάνω κριτήρια, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι με τον Ν. 2539/1997, επιχειρήθηκε η ενδοδημοτική αποκέντρωση με τα τοπικά διαμερίσματα και διατηρήθηκαν οι ευνοϊκές ρυθμίσεις για τους κατοίκους των μικρών Ο.Τ.Α., όμως, δεν άλλαξε το θεσμικό πλαίσιο για την κατηγοριοποίηση των ΟΤΑ σύμφωνα με το μέγεθος και το χαρακτήρα τους (αστικοί, αγροτικοί, ορεινοί, κ.λπ.).

Όσον αφορά στην οικονομική ενίσχυση των νέων Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης, η συνένωσή τους διασφάλισε μεγαλύτερη διαφάνεια, καλύτερο οικονομικό προγραμματισμό και οικονομία κλίμακας, αλλά οι περισσότεροι ΟΤΑ δεν είχαν τη δυνατότητα παροχής ανταποδοτικών υπηρεσιών στους δημότες και αξιοποίησης των Εθνικών και των Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων. Την περίοδο εφαρμογής της μεταρρύθμισης, το Κράτος, αντί να την ενισχύσει με πρόσθετους πόρους, παρακράτησε θεσμοθετημένους πόρους και διεύρυνε τα οικονομικά προβλήματα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Φώης Χρ.-Θ., 2016).

Συμπερασματικά, ο Ν. 2539/1997, γνωστός ως «Νόμος Καποδίστρια», σε γενικές γραμμές, επέφερε σημαντικές βελτιώσεις στην τοπική αυτοδιοίκηση, καθώς και ειδικότερα στην περιοχή μελέτης, με τη συνένωση των μικρών τοπικών κοινοτήτων σε μεγαλύτερους δήμους και σίγουρα αποτέλεσε θετικό βήμα για την αναπτυξιακή πορεία, όπως φαίνεται σε επόμενα κεφάλαια.

Σε σύγκριση με όσα ίσχυαν πριν το 1995, οπότε καταργήθηκε η Επιτηρούμενη Ζώνη η οποία απέκλειε χωρικά και διοικητικά ολόκληρη την περιοχή μελέτης, ο Δήμος Μύκης, αλλά και ολόκληρη η περιοχή της Περιφερειακής Ενότητας Ξάνθης, απέκτησε τη δυνατότητα για αποτελεσματικότερη διαχείριση των υποδομών, πιο καταρτισμένο στελεχιακό δυναμικό, νέες κοινωνικές υπηρεσίες κ.λπ. Επιπλέον δόθηκε η δυνατότητα διεκδίκησης αναπτυξιακών έργων και προγραμμάτων, δεδομένου ότι υπερκεράστηκαν εμπόδια που προέκυπταν από την πολυδιάσπαση των τοπικών κοινωνιών.

Το πρόγραμμα «Ι. Καποδίστριας» ήταν μια μεταρρύθμιση που δημιούργησε βιώσιμους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης, ικανούς να αναβαθμίσουν το τοπικό πολιτικό σύστημα, να εξασφαλίσουν την κοινωνική συναίνεση στις ενέργειές τους, να προγραμματίσουν την ανάπτυξη του τόπου τους, να εξασφαλίσουν και να διαχειριστούν τους πόρους που απευθύνονται στην ανάπτυξη των τοπικών κοινωνιών, να συντονίζουν τις τοπικές δημόσιες επενδύσεις, να διασφαλίζουν τη διαφάνεια και τον κοινωνικό έλεγχο στη δράση τους (Προβατάς, 2003, σελ. 39).

Μεταρρύθμιση Καλλικράτη (Ν. 3852/2010)

Τον Ιανουάριο του 2011 ξεκίνησε η εφαρμογή του Ν. 3852/2010, με την ονομασία «Πρόγραμμα Καλλικράτης». Σύμφωνα με τον ως άνω νόμο οι 52 νομαρχίες της χώρας συνενώθηκαν σε 13 Περιφέρειες και οι 1.034 δήμοι συγχωνεύθηκαν σε 325, ενώ η θητεία των αιρετών οργάνων της αυτοδιοίκησης αυξήθηκε από τα 4 στα 5 έτη. Στον α' βαθμό αυτοδιοίκησης καταργήθηκαν τα διαμερίσματα στους δήμους κι αντικαταστάθηκαν από τις δημοτικές και τοπικές κοινότητες, ενώ στο β' βαθμό αυτοδιοίκησης, με τον Καλλικράτη, οι νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις έγιναν αυτοδιοικούμενες περιφέρειες. Έτσι οδηγηθήκαμε στη διοικητική διαίρεση της περιοχής μελέτης και στην Περιφερειακή Ενότητα Ξάνθης προέκυψαν τέσσερις δήμοι.

Στόχος της μεταρρύθμισης «Καλλικράτη» ήταν η αποκέντρωση των αρμοδιοτήτων αλλά και των πόρων της διοίκησης, η προώθηση της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, ο περιορισμός της γραφειοκρατίας και η ενίσχυση της δημοκρατίας, μέσα από την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη συμμετοχή στις αποφάσεις σε τοπικό επίπεδο. Για την επίτευξη των παραπάνω στόχων εκπονήθηκε επιχειρησιακό σχέδιο με τέσσερις οριζόντιες δράσεις: α) αναδιοργάνωση, διοικητικός και λειτουργικός εκσυγχρονισμός με την απλοποίηση διαδικασιών και μεταφορά αρμοδιοτήτων, β) Ψηφιακός Δήμος, ψηφιακή Περιφέρεια, ψηφιακή Αποκεντρωμένη διοίκηση, γ) Επιμόρφωση και κατάρτιση των αιρετών και των εργαζομένων στην Αυτοδιοίκηση και δ) αξιολόγηση των Δήμων και των Περιφερειών στο πλαίσιο της «Νέας Αρχιτεκτονικής της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης-Πρόγραμμα Καλλικράτης».

Τα κριτήρια, βάσει των οποίων συγκροτήθηκαν τα νέα όρια των ήταν τα ακόλουθα: α) Πληθυσμιακά, εκτιμώντας τόσο τον αριθμό των δημοτών και των κατοίκων, όσο και την πληθυσμιακή πυκνότητα και την κατανομή των κατοικιών, β) Κοινωνικά, σύμφωνα με το μέσο μέγεθος νοικοκυριού, τους μορφωτικούς δείκτες και το ποσοστό αλλοδαπών, γ) Οικονομικά, σχετικά με την απασχόληση και τη δομή της, την εργασιακή κινητικότητα και το εισόδημα, δ) Γεωγραφικά, που αφορούσαν την προσβασιμότητα και τα δίκτυα υποδομών, ε) Αναπτυξιακά, όπως η δομή της τοπικής οικονομικής δραστηριότητας και τη γενικότερης τοπικής ανάπτυξης, η ύπαρξη εκπαιδευτικών και ερευνητικών φορέων, καθώς και η συμμετοχή σε Κοινοτικά και Εθνικά Προγράμματα, στ) Πολιτιστικά και ιστορικά, ζ) Χωροταξικά, με στόχο τη γεωγραφική/χωρική ολοκλήρωση των κοινωνικών, διοικητικών και οικονομικών λειτουργιών, εξυπηρετήσεων και υποδομών για διασφάλιση συνθηκών βιωσιμότητας, γεωγραφικής κινητικότητας και ταυτότητας του τόπου (Αιτιολογική Έκθεση Προγράμματος Καλλικράτη, πρβλ. παράρτημα)

Σύμφωνα με τον Μπεριάτο (2012) η εφαρμογή του Προγράμματος στο χώρο δεν είχε τα αναμενόμενα αποτελέσματα, κυρίως ως προς τις ειδικές περιοχές, δηλαδή τους νησιωτικούς και ορεινούς χώρους. Η ευμεγέθης έκταση συχνά συνοδεύεται από ιδιαίτερο ανάγλυφο, το οποίο εντείνει τα δυσλειτουργικά χαρακτηριστικά που Δήμου. Ο συνδυασμός αυτός έχει επιπτώσεις στη βιωσιμότητα και στην ανάπτυξη των οικισμών που απαρτίζουν τον Δήμο, καθώς οι αποστάσεις και οι χρόνο-αποστάσεις για τις υπηρεσίες είναι μεγάλες, παραμελούνται απομακρυσμένα και μικρά χωριά, η διαχείριση του όγκου των τοπικών υποθέσεων από τις δημοτικές αρχές είναι δύσκολη, η κατανομή των κονδυλίων είναι άνιση κ.α. Το πρόβλημα των αποστάσεων οφείλεται στη μεταφορά των υπηρεσιών, όπως τα ταχυδρομεία, οι εφορίες και οι τράπεζες, στις πρωτεύουσες των Δήμων στο πλαίσιο εξοικονόμησης πόρων.

Λαμβάνοντας υπόψη πως η περιοχή μελέτης της παρούσας διατριβής είναι μια ειδική περιοχή, τόσο χωρικά, όσο και κοινωνικά, έχει ανάγκη ειδικών πολιτικών για την άμβλυνση των ανισοτήτων. Με βάση τα στοιχεία που προκύπτουν από την έρευνα, σε σύγκριση με τους άλλους δύο Δήμους της ίδιας Περιφερειακής Ενότητας, **συ-**

μπεραίνεται ότι η αντιμετώπιση του ορεινού Δήμου Μύκης με τρόπο αντίστοιχο με τον υπόλοιπο χώρο δημιουργεί ανισότητες, οι οποίες φαίνονται τόσο στη χωρική οργάνωση, όσο και στον αναπτυξιακό προγραμματισμό.

Εντούτοις, ο Ν. 3852/2010 (πρόγραμμα «Καλλικράτης»), παρά τα προβλήματα χρηματοδότησης και οικονομικής αυτοτέλειας των νέων δήμων, **κινήθηκε στη σωστή κατεύθυνση** διευρύνοντας το ρόλο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στο χωρικό σχεδιασμό και την παραγωγική ανασυγκρότηση της περιοχής και συνέβαλε στην αναπτυξιακή κατεύθυνση, δίνοντας και στον Δήμο Μύκης, όπως και σε όλους τους Δήμους της χώρας, τη δυνατότητα να σχεδιάζει και να εφαρμόζει προγράμματα τοπικής ανάπτυξης.

Εν κατακλείδι, **οι θεσμικές μεταρρυθμίσεις** τόσο του Προγράμματος «Καποδίστρια», όσο και του «Καλλικράτη», παρά τις εμφανείς αδυναμίες τους, κυρίως ως προς την ενίσχυση των Δήμων με κατάλληλο στελεχιακό δυναμικό, αλλά και πόρων, καθώς και ως προς την επικάλυψη αρμοδιοτήτων, **πρόσφεραν στην περιοχή αναπτυξιακά εργαλεία και οικονομία κλίμακας.**

Συμπερασματικά για τον Δήμο Μύκης, η θεσμική μεταρρύθμιση του «Καλλικράτη», του παρείχε πρόσβαση σε ευρωπαϊκά και εθνικά χρηματοδοτούμενα προγράμματα, μέσα από τα οποία προωθήθηκε, σε κάποιο βαθμό, η εσωτερική του ανάπτυξη, σε εναρμόνιση με τις κατευθύνσεις αναπτυξιακού σχεδιασμού σε τοπικό και εθνικό επίπεδο. Επιπλέον, με τη δυνατότητα σύνταξης Επιχειρησιακού Προγράμματος, ο Δήμος Μύκης προσδιόρισε τις νέες δραστηριότητες, στο πλαίσιο των θεσμοθετημένων αρμοδιοτήτων του, για την προστασία και αναβάθμιση του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντός του και τη διασφάλιση της ποιότητας ζωής, καθώς και τη βελτίωση της κοινωνικής και οικονομικής ευημερίας των κατοίκων του μέσω της τοπικής οικονομίας και απασχόλησης. Επίσης, απέκτησε τη δυνατότητα συνεργασίας και συντονισμού με άλλους φορείς, εντοπίζοντας δραστηριότητες που ανήκουν στην αρμοδιότητά τους.

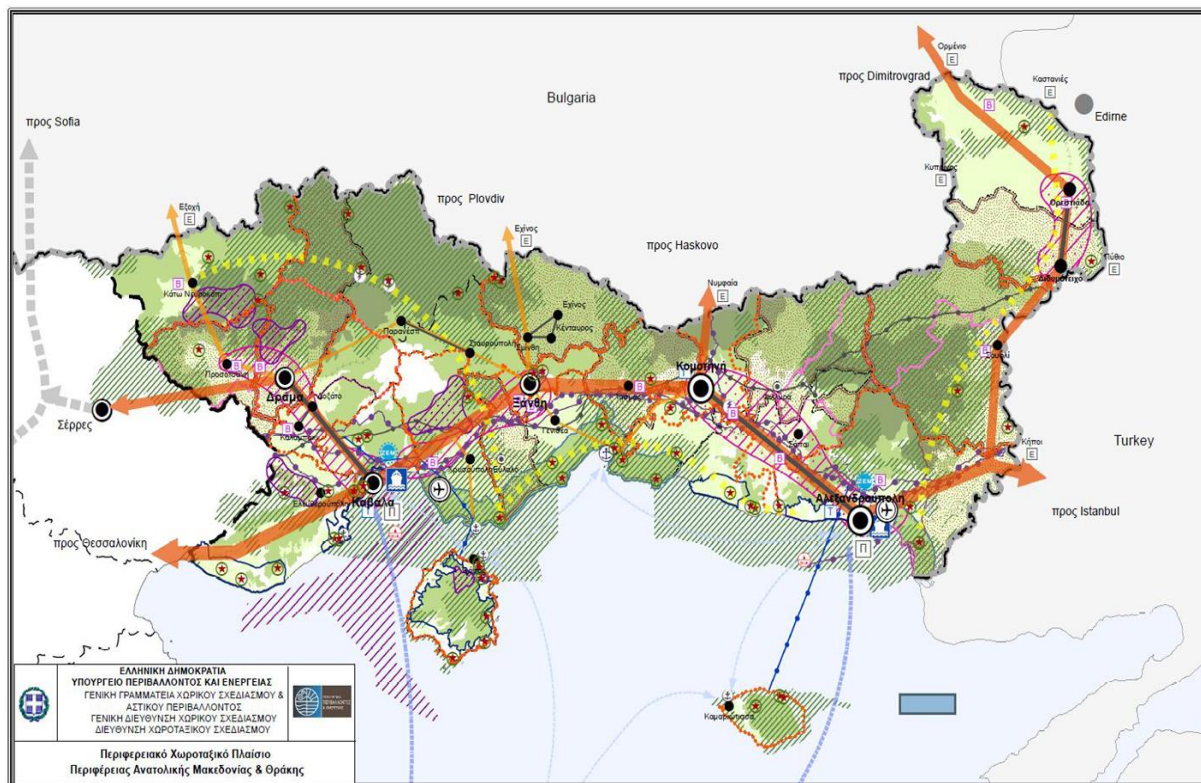
Σε αυτό το νέο πλαίσιο, για παράδειγμα, ο Δήμος Μύκης, μέχρι την ολοκλήρωση της παρούσας έρευνας, είχε προκηρύξει έργα μεγάλης κλίμακας αξιοποιώντας τόσο τους δικούς του πόρους, όσο και τα εθνικά και ευρωπαϊκά προγράμματα επιλύοντας σημαντικά ζητήματα του τόπου. Λόγω των δυνατοτήτων και των οικονομικών εργαλείων που του προσφέρθηκαν, χρηματοδότησε έργα ύδρευσης, αποχέτευσης, ασφαλτοστρώσεων δρόμων, συντήρησης και αποκατάστασης αγροτικής οδοποιίας, τσιμεντοστρώσεων και κατασκευής τοιχίων αντιστήριξης, καθώς και σχολικών κτηρίων, ηλεκτροδοτήσεων δρόμων, πάρκων, γεφυρών και κτηρίων, παιδικών χαρών και αναπλάσεων, κτηριακών έργων στα ιαματικά λουτρά, κ.λπ. (από τον απολογισμό δημοτικού έργου 2014-2019, εφημ. Εμπρός).

Επιπρόσθετα, από τον Δεκέμβριο του 2017, με συγχρηματοδότηση από εθνικούς και ευρωπαϊκούς πόρους (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) δημιουργήθηκε το

«Κέντρο Κοινότητας Δήμου Μύκης», με στόχο την πρόληψη και αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού μειονεκτούντων ατόμων και περιθωριοποιημένων ομάδων. Με τη λειτουργία του επιδιώχθηκε η ανάπτυξη ενός τοπικού σημείου αναφοράς για την υποδοχή, εξυπηρέτηση και διασύνδεση των πολιτών με όλα τα κοινωνικά προγράμματα και υπηρεσίες που υλοποιούνται στην περιοχή παρέμβασης. Η δημιουργία των Κέντρων Κοινότητας έχει ως στόχο να συμβάλει στην αντιμετώπιση της απουσίας ολοκληρωμένης προσέγγισης σχεδιασμού και εφαρμογής της κοινωνικής πολιτικής σε τοπικό επίπεδο, στην αντιμετώπιση της αποσπασματικότητας των δράσεων μεμονωμένων φορέων χωρίς κεντρικό σχεδιασμό και της άνισης χωρικής κατανομής των κοινωνικών υποδομών και υπηρεσιών στους Δήμους. Το Κέντρο Κοινότητας Δήμου Μύκης, εποπτεύεται από την κοινωνική υπηρεσία του Δήμου και διασυνδέει τα ωφελούμενα άτομα- πολίτες του Δήμου Μύκης με επιμέρους φορείς και υπηρεσίες (υπηρεσίες ΟΤΑ, δημόσιες υπηρεσίες, οργανισμούς κοινωνικού χαρακτήρα κ.λπ.) για την εξυπηρέτηση των αναγκών τους (Κέντρο Κοινότητας Δήμου Μύκης).

6.2 Η ανάπτυξη της Περιφερειακής Ενότητας Ξάνθης

Χάρτης 15: Περιφερειακό χωροταξικό πλαίσιο Περιφέρειας Αν. Μακεδονίας - Θράκης

Πηγή: Υπουργείο Περιβάλλοντος & Κλιματικής Αλλαγής (ΥΠΕΚΑ), 2018

Ο Νομός Ξάνθης, βρίσκεται σε στρατηγικό γεωγραφικό σημείο. Ωστόσο η θέση του αυτή, σε συνδυασμό με τα ιστορικά και πολιτικά δεδομένα της περιοχής αποτέλεσε τροχοπέδη στην αναπτυξιακή του πορεία.

Τα σύνορα προς τη Βουλγαρία παρέμειναν κλειστά περίπου εξήντα πέντε (65) χρόνια, ενώ στα ανατολικά οι κατά καιρούς εντάσεις με τη γείτονα Τουρκία δεν άφηναν πολλά περιθώρια ανάπτυξης. Αν προσθέσουμε και το διαχωρισμό του νομού σε ορεινή και πεδινή ζώνη, καθώς και την ύπαρξη παραλιακής λωρίδας, είναι προφανές ότι έχουμε διαφορετικές τάσεις, αλλά και ταχύτητες ανάπτυξης, με δεδομένο ότι η γεωφυσική διαμόρφωση επιδρά σε όλους τους τομείς.

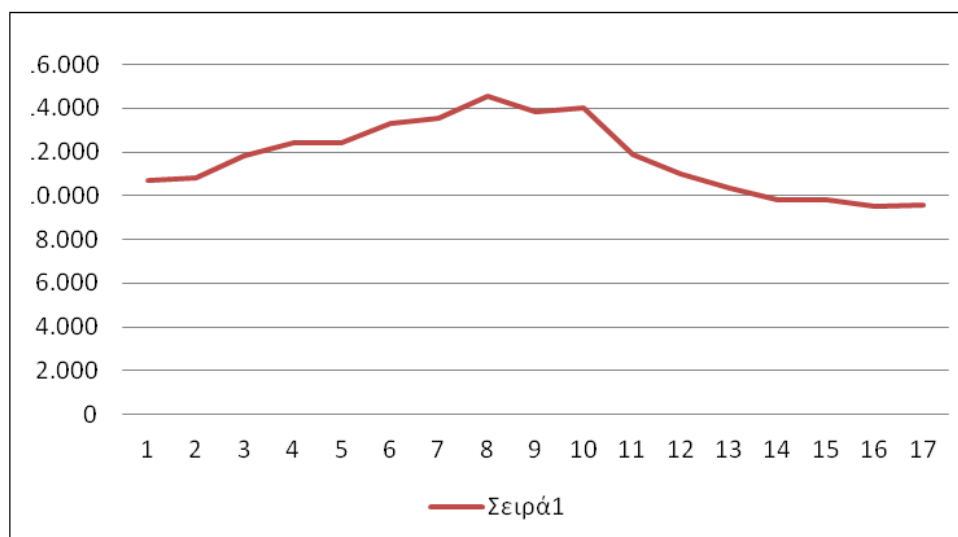
Το μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης που ακολουθήθηκε για πολλά χρόνια βασίστηκε κυρίως στη συγκέντρωση ενός μεγάλου ποσοστού απασχολούμενων στον **πρωτογενή τομέα**, ενώ χαρακτηρίστηκε από την παράβλεψη βασικών οικονομικών μεγεθών, όπως ο τουρισμός και οι υποδομές. Από τις αρχές της δεκαετίας του 2000 έχουν γίνει σημαντικές αναπτυξιακές προσπάθειες, οι οποίες ενισχύθηκαν και από τις

θεσμικές αλλαγές που αφορούσαν στην τοπική αυτοδιοίκηση, ωστόσο υπάρχουν περιθώρια περαιτέρω ανάπτυξης.

Αξίζει να σημειωθεί ότι, όπως φαίνεται και στο παρακάτω διάγραμμα, μέχρι το έτος 2008, δηλαδή για μια επταετία, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της ΠΕ Ξάνθης παρουσίαζε αυξητική τάση. Ωστόσο, με το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης και μέχρι το 2017 το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Περιφερειακής Ενότητας βαίνει συνεχώς μειούμενο.

Πιο συγκεκριμένα, κατά το έτος 2001, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της περιοχής έφτανε τις 10.710 ευρώ ετησίως, ενώ το έτος 2008 είχε φτάσει τις 14.537 ευρώ αντίστοιχα. Ωστόσο, από το 2009 αρχίζει να παρουσιάζεται μείωση με το κατά κεφαλήν ΑΕΠ να φτάνει τις 13.861 ευρώ ετησίως και το 2017, όπως φαίνεται από τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, να πέφτει στις 9.554 ευρώ.

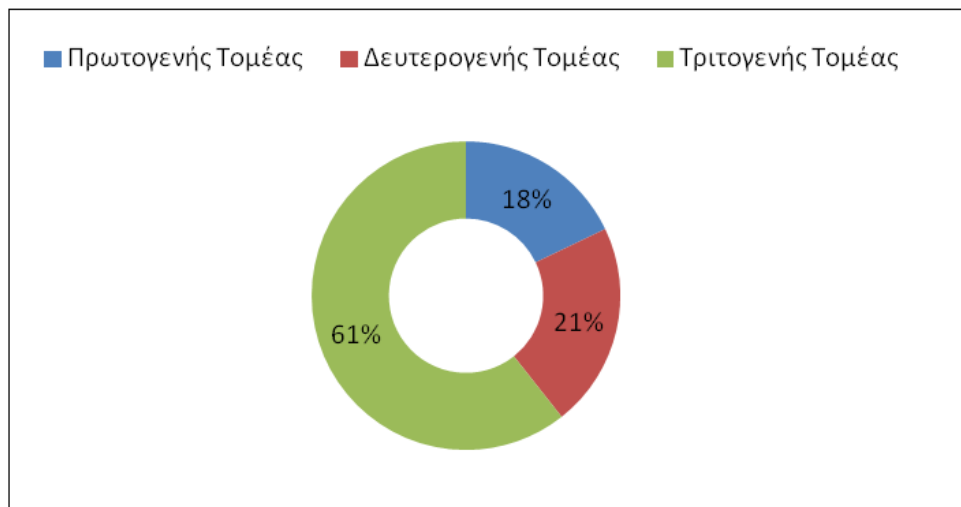
Διάγραμμα 1: Κατά κεφαλήν ΑΕΠ στην ΠΕ Ξάνθης 2001-2017

Πηγή στοιχείων: ΕΛΣΤΑΤ (2011), ίδια επεξεργασία

Σύμφωνα με την καταγραφή των στοιχείων της ΕΛΣΤΑΤ, κατά την απογραφή του έτους 2011, στην Περιφερειακή Ενότητα Ξάνθης το ποσοστό των απασχολούμενων στον **πρωτογενή τομέα** φτάνει το 17,9%. Το αντίστοιχο ποσοστό του απασχολούμενου πληθυσμού στο **δευτερογενή τομέα** είναι της τάξης του 21,5%, ενώ στον **τριτογενή τομέα** απασχολείται το 60,7%, ποσοστό ιδιαίτερα υψηλό σε σύγκριση με τους άλλους δύο τομείς.

Διάγραμμα 2: Ποσοστό απασχολούμενων ανά τομέα οικονομικής δραστηριότητας στην ΠΕ Ξάνθης

Πηγή στοιχείων: ΕΛΣΤΑΤ (2011), ίδια επεξεργασία

Όσον αφορά στον κλάδο της **μεταποίησης** σημειώνεται ότι η ολοκλήρωση του έργου της Εγνατίας οδού, με τους κάθετους άξονες, συνέβαλε στην άρση του εμποδίου της μειωμένης ανταγωνιστικότητας των παραγόμενων προϊόντων, λόγω του απομακρυσμένου της περιφέρειας από την υπόλοιπη χώρα. Ωστόσο, οφείλουμε να σημειώσουμε ότι η δεκαετής οικονομική κρίση που αντιμετώπισε η χώρα κατά την περίοδο 2008-2018 οδήγησε στη μεταφορά πολλών επιχειρήσεων του κλάδου σε γειτονικές χώρες (π.χ. Βουλγαρία). Επιπλέον, στις επιχειρήσεις παρατηρείται έλλειψη ειδικευμένου προσωπικού, καθώς και έλλειψη οργανωμένης πληροφόρησης στις επιχειρήσεις για σύγχρονες μεθόδους παραγωγής και εμπορίας.

Τέλος, στον τομέα των **υπηρεσιών**, όπως είναι εμφανές από τα στοιχεία, παρατηρείται ανάπτυξη. Ωστόσο, στον τουριστικό κλάδο, υπάρχουν προβλήματα που αφορούν στην έλλειψη ξενοδοχειακής υποδομής και στην προβολή των τουριστικών πόρων, ενώ στον εμπορικό κλάδο παρατηρείται έλλειψη οργανωμένων εμπορικών επιχειρήσεων και συγκροτημένων αγορών, και βέβαια, όπως αναφέρεται σε επόμενο κεφάλαιο, καταγράφεται σημαντική έλλειψη υποδομών στους τομείς της Παιδείας και της Υγείας.

6.3 Κοινωνικοεπαγγελματικά χαρακτηριστικά στην ΠΕ Ξάνθης

Με βάση την απογραφή του 2011 ο **πληθυσμός** της Περιφερειακής Ενότητας (ΠΕ) Ξάνθης αριθμεί **111.222 κατοίκους** και συγκριτικά με την προηγούμενη απογραφή (2001) εμφανίζεται αυξημένος. Ωστόσο αυτή η αύξηση προκύπτει από την αύξηση του αστικού πληθυσμού, ως επί το πλείστον στον Δήμο της Ξάνθης, η οποία κατά την απογραφή του 2001 αριθμούσε 56.383 κατοίκους, ενώ κατά την απογραφή του 2011 αριθμούσε 65.133 κατοίκους. Παρουσιάζει δηλαδή μια μεταβολή με αυξητική τάση 15,5%.

Αντιθέτως, σύμφωνα με τη σύγκριση των στοιχείων της απογραφής του 2001 με αυτά της απογραφής του 2011, παρατηρείται μια μεταβολή με τάση μείωσης του πληθυσμού στον Δήμο Μύκης, όπου βρίσκονται τα «Πομακοχώρια». Ειδικότερα, το 2001 ο Δήμος Μύκης αριθμούσε 16.084 κατοίκους, ενώ κατά την απογραφή του 2011 καταγράφηκαν 15.540 κάτοικοι. Έχουμε, λοιπόν μια μείωση πληθυσμού της τάξης του 3,4%.

***Πίνακας 1:** Μεταβολή του μόνιμου πληθυσμού ανά Καλλικρατικό Δήμο της ΠΕ Ξάνθης 1991-2001-2011*

ΠΕ, Δήμοι \ Πληθ.	1991	2001	2011	Μεταβολή 1991-2001 %	Μεταβολή 2001-2011 %
ΠΕ ΞΑΝΘΗΣ	92.218	102.959	111.222	11,6	8,0
Δήμος Ξάνθης	46.513	56.383	65.133	21,2	15,5
Δήμος Αβδήρων	17.087	18.262	19.005	6,9	4,1
Δήμος Μύκης	16.180	16.084	15.540	-0,6	-3,4
Δήμος Τοπείρου	12.436	12.223	11.544	-1,7	-6,6

Πηγή στοιχείων: ΕΛΣΤΑΤ (2011), επεξεργασία: Αγγελίδης Μ., Φουφρή Δ., Τσίγκας Ε., 2018

Από το συνολικό ποσοστό του πληθυσμού του Νομού περίπου το **42%** είναι **αστικός πληθυσμός**. Παρατηρείται μια συγκέντρωση στην πρωτεύουσα του Νομού, ενώ υπάρχουν πολλοί Δήμοι και κοινότητες περιφερειακά με πολύ λίγο πληθυσμό. Υπάρχει δηλαδή μια **ανισοκατανομή**, η οποία δεν ευνοεί ούτε τη βελτίωση τεχνικών υποδομών, ούτε τη βελτίωση υπηρεσιών υγείας, παιδείας, ψυχαγωγίας, κ.λπ.

Το μεγαλύτερο ποσοστό του είναι αγροτικός πληθυσμός. Τελευταίες σε ποσοστό πληθυσμού έρχονται οι **ημιαστικές** περιοχές. Ωστόσο, στον πληθυσμό του αγροτικού χώρου παρατηρείται γήρανση, που συνεπάγεται μείωση της παραγωγής και πτώχευση, ενώ οι ορεινές περιοχές παρουσιάζουν, επιπλέον, ερήμωση, δεδομένου ότι οι νέοι εγκαταλείπουν τις αγροτικές περιοχές αναζητώντας εργασία στα αστικά κέντρα ή στις παρυφές τους.

Πίνακας 2: Πληθυσμός ΠΕ (πρώην νομού) Ξάνθης 1961-2011

<i>ΕΤΟΣ</i>	<i>ΞΑΝΘΗ</i>	<i>ΕΛΛΑΔΑ</i>
1961	89.594	8.388.600
1971	82.917	8.768.600
1981	88.777	9.740.417
1991	92.218	10.259.900
2001	102.959	10.964.020
2011	111.222	10.816.286

Πηγή στοιχείων: ΕΛΣΤΑΤ (2018). Ίδια επεξεργασία

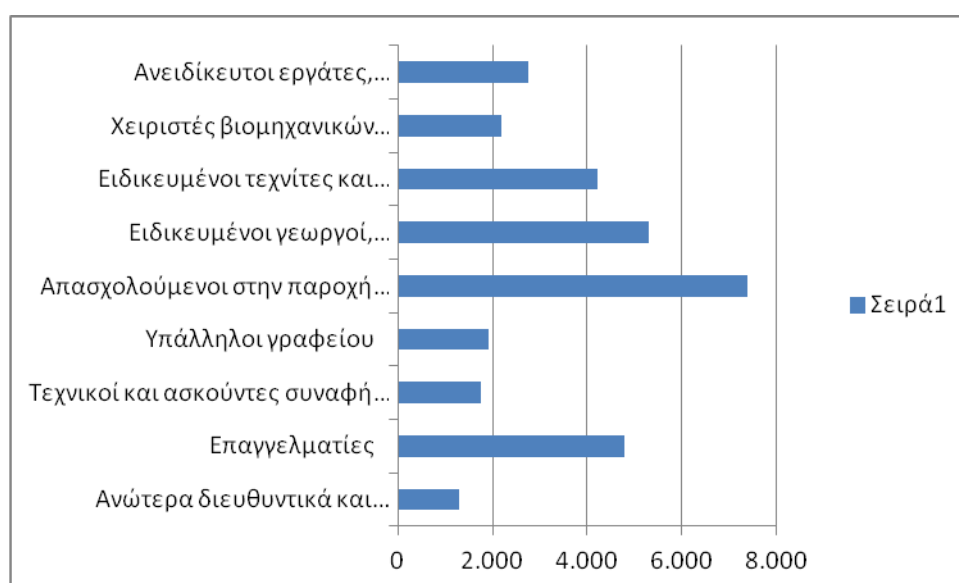
Συνέπεια της μετανάστευσης ήταν και η μείωση του ποσοστού του ενεργού πληθυσμού κατά τις δεκαετίες 1961 ως 1981. Παρόλο που τα ποσοστά ανεργίας δεν είναι υψηλά, παρατηρείται εποχικότητα στην απασχόληση, καθώς και υποαπασχόληση (Μαρκάτος Ν., 2009).

Πιο συγκεκριμένα, κατά τη δεκαετία 1961–1971, καθώς και την περίοδο 1981–1987 μειώθηκε η απασχόληση στο γεωργικό τομέα και αυξήθηκε στον τουριστικό. Μια άλλη συνέπεια της μετανάστευσης ήταν η εκροή από την Περιφερειακή Ενότητα (πρώην Νομό) νέων με μέσο επίπεδο σπουδών, με αποτέλεσμα το μεγάλο ποσοστό αγραμμάτων, έλλειψη ειδικευμένου και υπερπροσφορά ανειδίκευτου δυναμικού (Μαρκάτος Ν., οπ. αν.). Ο συνδυασμός της υψηλής ανεργίας, κατά βάση στα αστικά κέντρα του Νομού, σε συνδυασμό με την έλλειψη παιδείας και υποδομών που αναφέρθηκε, οδηγεί ολόκληρες ομάδες σε κοινωνικό αποκλεισμό. Οι ευπαθείς ομάδες, αφορούν κατά κύριο λόγο τους μειονοτικούς πληθυσμούς και κυρίως τους Πομάκους των ορεινών περιοχών. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον, λοιπόν, παρουσιάζει και η πληθυσμιακή σύνθεση της Περιφερειακής Ενότητας (πρώην Νομού), που έχει ως βασικά σημεία αναφοράς την πολυπολιτισμικότητα, τη θρησκευτική μειονότητα, αλλά και την παλιννόστηση.

Επομένως, για να επιτευχθεί η ευημερία τόσο σε κοινωνικό, όσο και σε οικονομικό επίπεδο θα πρέπει να **ενσωματωθούν κοινωνικά** όλες οι ομάδες του πληθυσμού. Επειδή υπάρχει **μεγάλη ανομοιογένεια στο μορφωτικό επίπεδο μεταξύ των πληθυσμιακών ομάδων**, αυτό δεν είναι εύκολο να γίνει, παρά μόνο αν εξασφαλιστούν ίσες ευκαιρίες πρόσβασης για όλους και ενίσχυση της δημόσιας εκπαίδευσης. Πιο ειδικά, αναφορικά με τα επαγγέλματα σε επίπεδο Περιφερειακής Ενότητας (πρώ-

ην Νομού) Ξάνθης, με βάση τα στοιχεία της απογραφής της ΕΛΣΤΑΤ του 2011, σε 31.625 απασχολούμενους του ενεργού πληθυσμού: α) το 4,10% απασχολούνται ως **ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη** του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, β) το 15,15% είναι επαγγελματίες, γ) το 5,5% απασχολούνται ως τεχνικοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα, δ) το 6,06% εργάζονται ως υπάλληλοι γραφείου, ε) το 23,34% απασχολούνται στην **παροχή υπηρεσιών** και ως πωλητές, στ) το 16,73% είναι **γεωργοί**, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς, ζ) το 13,33% απασχολούνται ως **ειδικευμένοι τεχνίτες** και σε συναφή επαγγέλματα, η) το 6,94% ως **χειριστές μηχανημάτων** και συναρμολογητές, θ) το 8,74% είναι **ανειδίκευτοι**, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες.

Διάγραμμα 3: Αριθμός απασχολούμενων ανά επάγγελμα (μονοψήφιο) στην ΠΕ Ξάνθης

Πηγή στοιχείων: ΕΛΣΤΑΤ (2011), ίδια επεξεργασία

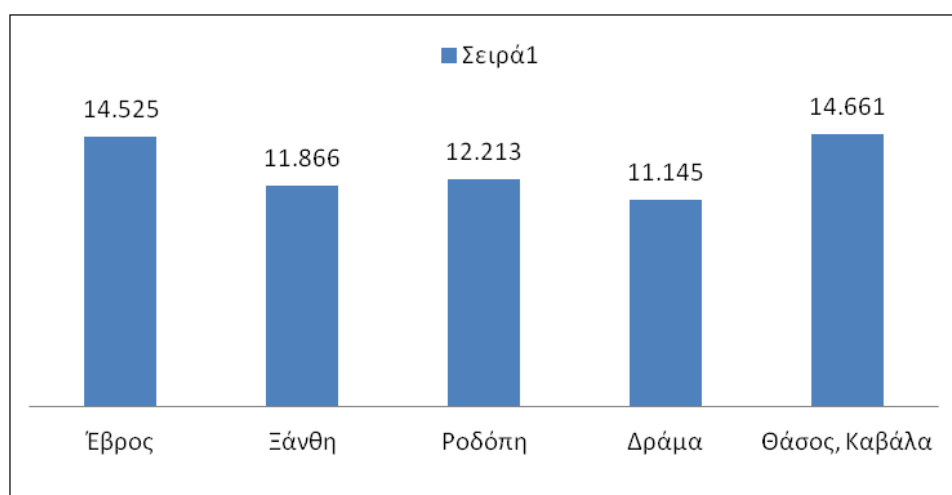
Σύμφωνα με τα παραπάνω στοιχεία φαίνεται ότι, το 2011, το μεγαλύτερο ποσοστό του ενεργού πληθυσμού σε επίπεδο Περιφερειακής Ενότητας (αθροιστικά ένα ποσοστό της τάξης του 51,31%), το απορροφούσαν επαγγέλματα που δεν έχουν ως προϋπόθεση για την άσκησή τους υψηλό επίπεδο μόρφωσης.

6.4 Εισοδήματα και επίπεδο εκπαίδευσης στην ΠΕ Ξάνθης

Με βάση τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ για την Περιφερειακή Ενότητα Ξάνθης, κατά το έτος 2011, το συνολικό ετήσιο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (Α.Ε.Π.) ανέρχεται σε 1.337 εκατομμύρια ευρώ και το **κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. σε 11.866 ευρώ**. Όπως ήδη αναφέρθηκε, τα ποσοστά απασχολούμενων ανά τομέα σε επίπεδο περιφερειακής ενότητας είναι: α) στον **προτογενή τομέα** 17,9%, β) στον **δευτερογενή τομέα** 21,5% και γ) στον **τριτογενή** 60,7%

Όσον αφορά στους **δείκτες ευημερίας** της Περιφερειακής Ενότητας με βάση το κατά κεφαλήν Α.Ε.Π., η ΠΕ Ξάνθης κατατάσσεται χαμηλά σε σύγκριση με τις 5 Περιφερειακές Ενότητες της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης καταλαμβάνοντας την τέταρτη θέση με **11.866 ευρώ**, όταν ο **μέσος όρος** της Περιφέρειας είναι 13.094 ευρώ και του συνόλου της χώρας φτάνει χώρας φτάνει τις 18.308 ευρώ.

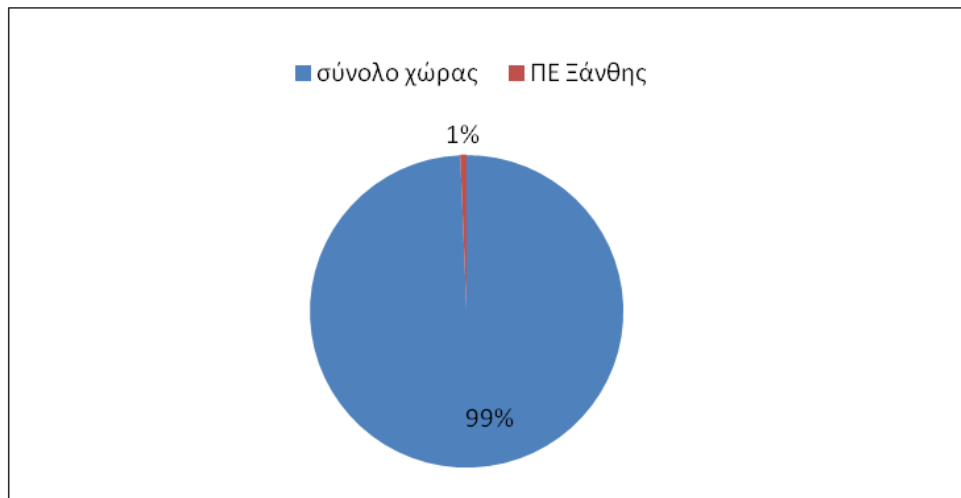
***Διάγραμμα 4:** Κατάταξη ΠΕ Ξάνθης βάσει κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. στην Περιφέρεια Αν. Μακεδονίας - Θράκης*

Πηγή στοιχείων: ΕΛΣΤΑΤ (2011), ίδια επεξεργασία

Η συμμετοχή της Περιφερειακής Ενότητας στα **συνολικά** μεγέθη της χώρας φτάνει, σύμφωνα με τα στοιχεία του 2011, το **0,65% του Α.Ε.Π.**

Διάγραμμα 5: Συμμετοχή της ΠΕ Ξάνθης στο συνολικό Α.Ε.Π. της χώρας

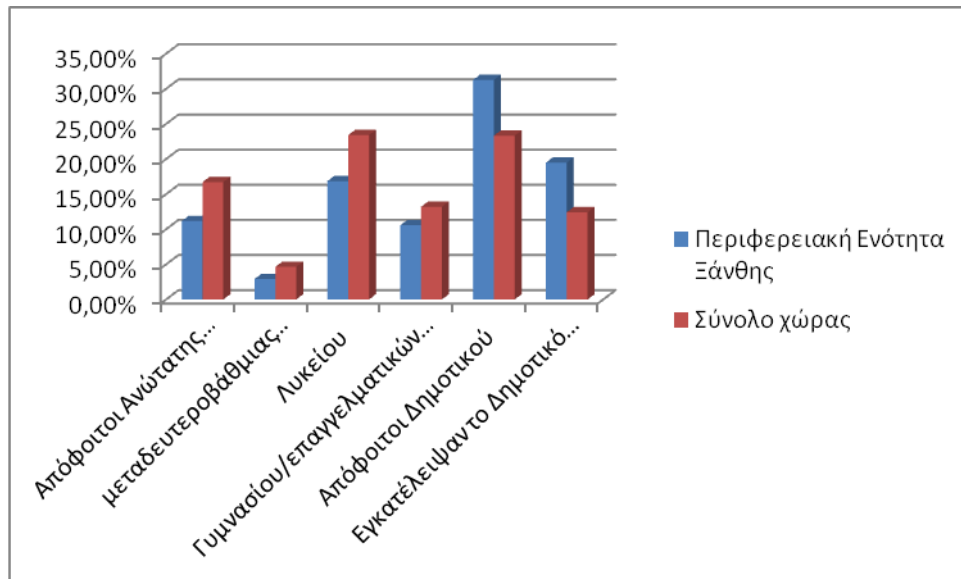

Πηγή στοιχείων: ΕΛΣΤΑΤ (2011), ίδια επεξεργασία

Στο σκέλος που αφορά στην **εκπαίδευση** η Περιφερειακή Ενότητα Ξάνθης παρουσιάζει σημαντική υστέρηση. Το έλλειμα αυτό, όπως προκύπτει από την επεξεργασία των στοιχείων της απογραφής του 2011, της ΕΛΣΤΑΤ, σε συνδυασμό με άλλες παραμέτρους, όπως η ύπαρξη μειονότητας, ο χωρικός αποκλεισμός κ.λπ., επιτείνει τα προβλήματα που μπορούν να οδηγήσουν σε κοινωνικό αποκλεισμό στην περιοχή.

Πιο αναλυτικά, σύμφωνα με την απογραφή του 2011, στην Περιφερειακή Ενότητα Ξάνθης ανώτατη εκπαίδευση έχει λάβει το 11,17% του συνολικού πληθυσμού, ενώ στο σύνολο της χώρας το ποσοστό αυτό ανέρχεται στο 16,72%. Το 2,91% έχει μεταλυκειακή εκπαίδευση, έναντι 4,64% του συνόλου της χώρας. Το ποσοστό των αποφοίτων λυκείου είναι 16,66% σε επίπεδο Περιφερειακής Ενότητας και 23,41% σε επίπεδο επικράτειας, ενώ το 10,57% του πληθυσμού της ΠΕ Ξάνθης έχει ολοκληρώσει τις σπουδές στο γυμνάσιο, έναντι του 13,20% του συνόλου της χώρας. Ιδιαίτερα υψηλό εμφανίζεται το ποσοστό του πληθυσμού της ΠΕ Ξάνθης που έχει ολοκληρώσει μόνο τις σπουδές στο Δημοτικό, 31,27%, σε σύγκριση με το αντίστοιχο ποσοστό του συνόλου της χώρας, που είναι της τάξης του 23,33%. Τέλος, σημειώνεται ότι το 19,49% του πληθυσμού δεν έχει ολοκληρώσει το Δημοτικό ή/και δεν γνωρίζει γραφή και ανάγνωση, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στο σύνολο της χώρας είναι 12,42%.

Διάγραμμα 6: Ποσοστό πληθυσμού ΠΕ Ξάνθης και συνόλου χώρας ανά επίπεδο εκπαίδευσης

Πηγή στοιχείων: ΕΛΣΤΑΤ (2011), ίδια επεξεργασία

Βασικές αιτίες εγκατάλειψης του σχολείου, λαμβάνοντας υπόψη τα στοιχεία, θεωρούμε πως είναι η ανεργία, τα χαμηλά εισοδήματα και το επίπεδο των οικονομικών δραστηριοτήτων μιας περιοχής, ενώ ως επιπλέον ανασταλτικοί παράγοντες για την παρακολούθηση του σχολείου προτίθενται και η κουλτούρα της μειονότητας καθώς και οι εκπαιδευτικές πολιτικές που ακολουθήθηκαν.

Σε ευρωπαϊκή έκθεση για τη φτώχεια αναφέρεται ότι «...τα παιδιά από φτωχές και μειονεκτούσες ομάδες και περιφέρειες εξακολουθούν να είναι εκείνα που επωφελούνται λιγότερο από τα εκπαιδευτικά συστήματα [...] είναι αυτά που έχουν τις λιγότερες πιθανότητες να συνεχίσουν στο λύκειο ή στην ανώτερη εκπαίδευση και που ενδέχεται να εγκαταλείψουν το σχολείο προτού ολοκληρώσουν την υποχρεωτική φοίτηση...» (Τσαρούχας Κ., εφημερίδα Το Βήμα, Κυριακή 16 Ιουνίου 2002).

Από τους πίνακες στοιχείων, αλλά και τις έρευνες που έχουν διενεργηθεί για την ανάδειξη των ανισοτήτων στην εκπαίδευση προκύπτει ότι **υπάρχει άμεσος συσχετισμός μεταξύ του κοινωνικού αποκλεισμού, της εκπαίδευσης και των δεικτών οικονομικής και πολιτιστικής ανάπτυξης.**

6.5 Ο Δήμος Μύκης της Περιφερειακής Ενότητας (ΠΕ) Ξάνθης

Η περιοχή βρίσκεται στο κέντρο της οροσειράς της Ροδόπης, η οποία συνδέεται δυτικά με τους ορεινούς όγκους του Παγγαίου και της Βροντούς.

Η ύπαρξη του Νέστου αποτελεί ένα φυσικό δυτικό όριο της περιοχής και δυσκολεύει τη διασύνδεση τόσο με τη Δυτική Ροδόπη, όσο και με τους δυτικούς ορεινούς όγκους. Στο νότιο τμήμα του ο Δήμος Μύκης εφάπτεται με τον Δήμο Ξάνθης και την πεδινή ζώνη. Στο φυσικό αυτό χώρο, δηλαδή τόσο στους ορεινούς οικισμούς του Δήμου Μύκης, όσο και στην περιοχή του Δήμου Ξάνθης, έχει αναπτυχθεί μια έντονη οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, που όμως βασίζεται σε παραγωγικές δραστηριότητες άνισα κατανομημένες στο χώρο.

Συναφώς, αυτό που παρατηρείται είναι οι έντονες χωρικές συγκεντρώσεις των υπηρεσιών και των βιομηχανικών και μεταποιητικών μονάδων στα μεγάλα αστικά κέντρα της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, καθώς επίσης και η έντονη γεωργική δραστηριότητα στις πεδινές περιοχές της Περιφέρειας, ενώ η τουριστική ανάπτυξη, αφορά κυρίως την περιοχή της Θάσου.

Αντίθετα οι ορεινές περιοχές της Περιφέρειας και ιδιαίτερα ο Δήμος Μύκης, παρουσιάζουν χαμηλό επίπεδο τόσο οικονομικών δραστηριοτήτων, όσο και κοινωνικών υποδομών.

Παίρνοντας ως δεδομένο ότι ολόκληρη η Περιφερειακή Ενότητα Ξάνθης χαρακτηρίζεται από έντονη εναλλαγή πεδινών και ορεινών περιοχών, και λαμβάνοντας υπόψη την έντονη οικονομική δραστηριότητα που αναπτύσσεται στο αστικό κέντρο καθώς και τη συγκέντρωση σε αυτό των κοινωνικών υπηρεσιών (περίθαλψη, εκπαίδευση, κ.λπ.) και άλλων δράσεων όπως ψυχαγωγικών, διαπιστώνεται ότι είναι έντονο το φαινόμενο της απομόνωσης των ορεινών περιοχών.

6.5.1. Χωρικά χαρακτηριστικά του Δήμου Μύκης

Ο Δήμος Μύκης έχει έκταση 633.334 στρέμματα και αποτελείται από τέσσερις δημοτικές ενότητες. Έδρα του Δήμου είναι η Σμίνθη. Η θέση του Δήμου στην ευρύτερη περιοχή, το ορεινό ανάγλυφο και οι οδικές υποδομές, που έχουν ανάγκη βελτίωσης, οδηγούν στη χωρική απομόνωση της περιοχής, τόσο από το αστικό κέντρο, όσο και από την ευρύτερη περιφέρεια.

Ο Δήμος Μύκης, όπως προαναφέρθηκε, βρίσκεται στο κέντρο της οροσειράς της Ροδόπης. Ο ποταμός Νέστος αποτελεί στα δυτικά φυσικό σύνορο. Η ύπαρξη των βιοτόπων και των ορεινών όγκων συνθέτουν ένα διεθνούς φήμης οικοσύστημα. Νότια, ο Δήμος Μύκης εφάπτεται με την πεδινή ζώνη της Περιφερειακής Ενότητας

(Π.Ε) Ξάνθης. Στον ευρύτερο αυτό φυσικό χώρο, υπήρξε μια έντονη οικονομική και κοινωνική δραστηριότητα, που όμως είναι άνισα κατανομημένη στο χώρο, από πλευράς παραγωγικών δραστηριοτήτων (Ε.Π. Δήμου Μύκης 2011-2014). Η ανισοκατανομή των δραστηριοτήτων στο χώρο εκφράζεται με έντονες χωρικές συγκεντρώσεις υπηρεσιών και βιομηχανιών στα αστικά κέντρα της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, την εντατική γεωργική χρήση των πεδινών περιοχών, σε αντίθεση με την χαμηλή οικονομική ανάπτυξη και κοινωνική οργάνωση των ορεινών περιοχών.

Για τους παραπάνω λόγους, πολλοί μικροί οικισμοί του Δήμου εγκαταλείπονται και παρατηρείται συγκέντρωση πληθυσμού στους μεγαλύτερους οικισμούς, εντός των ορίων του Δήμου, οι οποίοι διαθέτουν είτε περισσότερες υπηρεσίες, είτε καλύτερες οδικές προσβάσεις. Ωστόσο, η συγκέντρωση αυτή του πληθυσμού δημιουργεί στους μεγαλύτερους οικισμούς ανάγκη επέκτασης. Όμως η μορφολογία του εδάφους περιορίζει σημαντικά τους ελεύθερους χώρους που μπορούν να δομηθούν, με συνέπεια την άναρχη δόμηση και τη συμφόρηση των οικισμών.

Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ για την οικοδομική δραστηριότητα κατά το διάστημα 2000-2008, παρατηρείται αύξηση της οικοδομικής δραστηριότητας στη Δημοτική Ενότητα Μύκης σε σχέση με την αντίστοιχη των δημοτικών ενοτήτων Σατρών, Κοτύλης και Θερμών (Επιχειρησιακό Σχέδιο Δήμου Μύκης 2011-2014).

Αξίζει να σημειωθεί ότι από το δομημένο περιβάλλον του Δήμου Μύκης απουσιάζουν εντελώς κτήρια εργοστασίων, εργαστηρίων και χώρων στάθμευσης, ενώ πολύ μικρή είναι η ύπαρξη τουριστικών υποδομών.

Γενικά, οι οικισμοί του Δήμου φαίνονται άναρχα δομημένοι, χωρίς σχεδιασμό, με υποτυπώδη οικιστική οργάνωση για την εξυπηρέτηση προσωρινών αναγκών.

Οι οδικές προσβάσεις στον Δήμο, που αποτελούν και έναν από τους βασικούς λόγους απομόνωσής του, κρίνονται ανεπαρκείς, παρά τις βελτιώσεις που έχουν υποστεί, αδυνατώντας να καλύψουν την κίνηση οχημάτων που συνεχώς αυξάνεται. Βασικός παράγοντας του συγκεκριμένου προβλήματος είναι η παλαιότητα του οδικού δικτύου, το οποίο είχε κατασκευαστεί για την εξυπηρέτηση ζωήλατων οχημάτων.

Επιπλέον, διαπιστώνεται έλλειμμα στις συγκοινωνιακές συνδέσεις του Δήμου, ο οποίος εξυπηρετείται με δρομολόγια λεωφορείων ΚΤΕΛ από την πόλη της Ξάνθης, ωστόσο οι οικισμοί που δεν βρίσκονται στο κεντρικό οδικό δίκτυο ή δεν έχουν βατές οδικές συνδέσεις βρίσκονται σε συγκοινωνιακή απομόνωση. Επισημαίνεται ότι στα όρια του Δήμου Μύκης δεν υπάρχει σιδηροδρομικό δίκτυο και πλησιέστερη σιδηροδρομική γραμμή είναι η γραμμή Σταυρούπολη – Ξάνθη (Επιχειρησιακό Σχέδιο Δήμου Μύκης 2011-2014 Στρατηγικός Σχεδιασμός).

6.5.2 Πληθυσμιακές μεταβολές του Δήμου Μύκης

Με δεδομένο ότι ο Δήμος Μύκης είναι το ερευνητικό πεδίο της παρούσας μελέτης, οι πληθυσμιακές μεταβολές εξετάζονται διεξοδικότερα σε επόμενο κεφάλαιο (8.3), ωστόσο στο παρόν γίνεται μια σύντομη αναφορά για διευκόλυνση της σύγκρισης με τους άλλους Δήμους της περιοχής.

Επιγραμματικά, ο μόνιμος πληθυσμός του Δήμου Μύκης κατά την απογραφή του 2011 ανέρχεται σε 15.540 κατοίκους. Η πληθυσμιακή πυκνότητα στην περιοχή χαρακτηρίζεται ιδιαίτερα χαμηλή, συγκριτικά με τον εθνικό μέσο όρο. Στον Δήμο Μύκης αντιστοιχούν 25 κάτοικοι ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο έναντι 82 κατοίκων ανά τ. χλμ., που αντιστοιχούν στον εθνικό μέσο όρο. Πρόκειται για ένα γεγονός μάλλον αναμενόμενο αν λάβουμε υπόψη μας το ορεινό ανάγλυφο της περιοχής.

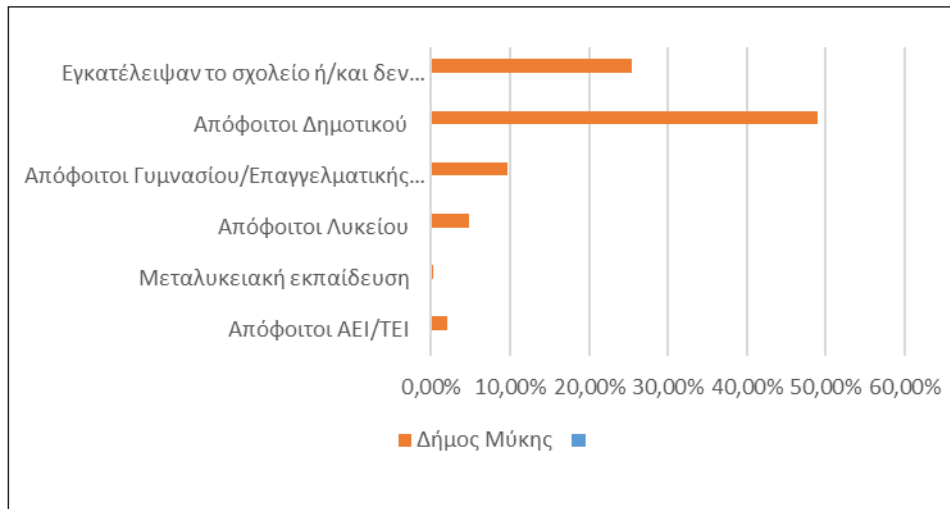
Σε σύνολο εξήντα (60) οικισμών, μόνο οκτώ (8) ξεπερνούν τους 500 κατοίκους και μόνο σε δύο (2) από αυτούς ο πληθυσμός είναι μεταξύ των 2000-3000 κατοίκων. (Ε.Π. Δήμου Μύκης 2011- 2014).

Σε σχέση με τις ηλικιακές κατηγορίες πληθυσμού εξετάζοντας τα στοιχεία της τελευταίας απογραφής του 2011, που αναφέρονται αναλυτικά σε επόμενο κεφάλαιο, φαίνεται πως ο Δήμος Μύκης παρουσιάζει μια αύξηση στο νεανικό πληθυσμό σε σχέση με τους υπόλοιπους δήμους της Περιφερειακής Ενότητας Ξάνθης (Αγγελίδης Μ., Φουφρή Δ., Τσίγκας Ε., 2018).

Επισημαίνεται, ότι υπάρχει διαφορά στην ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού μεταξύ των δημοτικών ενοτήτων, με τις δημοτικές ενότητες Μύκης και Κοτύλης να παρουσιάζουν υψηλότερη συγκέντρωση νεανικού πληθυσμού, ενώ αυτές των Θερμών και των Σατρών να παρουσιάζουν μεγαλύτερο ποσοστό γερασμένου πληθυσμού (Ε.Π. Δήμου Μύκης 2011-2014).

Εξετάζοντας τα στοιχεία της τελευταίας απογραφής, σχετικά με το **μορφωτικό επίπεδο** του πληθυσμού στον Δήμο Μύκης, προκύπτει ότι μόλις το 2,13% του πληθυσμού έχει ολοκληρώσει ανώτατες σπουδές, ενώ πολύ μικρό ποσοστό, μόνο 4,76%, έχει αποφοιτήσει από το Λύκειο. Αντιθέτως εμφανίζεται πολύ υψηλό το ποσοστό, της τάξης του 49,04% του πληθυσμού που ολοκλήρωσε τη φοίτηση μέχρι το Δημοτικό, ενώ υψηλό ποσοστό του πληθυσμού του Δήμου, που φτάνει το 25,45%, εγκατέλειψε το Δημοτικό ή/και δεν γνωρίζει γραφή και ανάγνωση.

Διάγραμμα 7: Πληθυσμός Δήμου Μύκης ανά επίπεδο εκπαίδευσης

Πηγή στοιχείων: ΕΛΣΤΑΤ (2011), Ίδια επεξεργασία

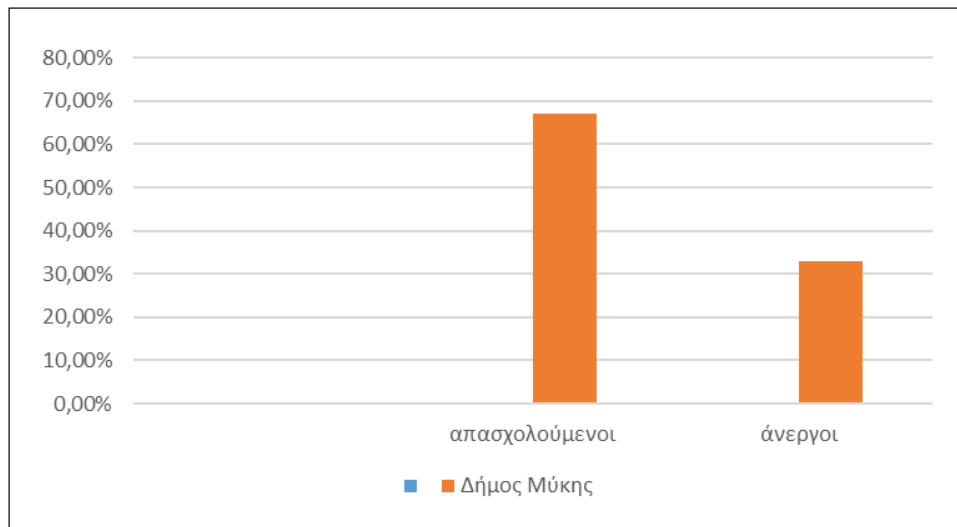
Αναφορικά με **την απασχόληση** του πληθυσμού, σύμφωνα με τη μελέτη και επεξεργασία των στοιχείων της ΕΛΣΤΑΤ (2011), που παρατίθενται αναλυτικά παρακάτω, για τον αριθμό των ανέργων σε σχέση με τον οικονομικά ενεργό πληθυσμό του Δήμου, προκύπτει ότι το ποσοστό ανεργίας στον Δήμο Μύκης είναι κατά πολύ υψηλότερο έναντι του εθνικού μέσου όρου, δεδομένου ότι παρουσιάζεται ποσοστό ανεργίας 33%, ενώ στο σύνολο της χώρας το ποσοστό ανέρχεται σε 18,7% (Αγγελίδης Μ., Φουφρή Δ., Τσίγκας Ε., 2018).

Διάγραμμα 8: Οικονομικά ενεργός/μη ενεργός πληθυσμός του Δήμου Μύκης

Πηγή στοιχείων: ΕΛΣΤΑΤ (2011). Ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 9: Απασχολούμενοι/άνεργοι στον Δήμο Μύκης

Πηγή στοιχείων: ΕΛΣΤΑΤ (2011). Ίδια επεξεργασία

6.5.3 Κοινωνικές υποδομές του Δήμου Μύκης

Όπως προκύπτει από τα στοιχεία της τελευταίας απογραφής (2011), που αναφέρονται πιο πάνω, εντοπίστηκε υστέρηση των ορεινών περιοχών του Δήμου Μύκης, ως προς το εκπαιδευτικό επίπεδο των κατοίκων, ιδιαιτέρως των γυναικών, καθώς επίσης και περιορισμένη πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας. Σύμφωνα με τα στοιχεία της προηγούμενης απογραφής, του 2001, το 19,20% του πληθυσμού δεν γνώριζε γραφή και ανάγνωση, ενώ ένα ποσοστό 5,81% γνώριζε γραφή και ανάγνωση, αλλά είχε εγκαταλείψει το σχολείο. Βάσει των παραπάνω στοιχείων, παρατηρείται πως, παρόλο που μεσολάβησε μια ολόκληρη δεκαετία μεταξύ των δύο καταγραφών, στο πλαίσιο της απογραφής, το επίπεδο εκπαίδευσης στον Δήμο Μύκης εξακολουθεί να παραμένει χαμηλό και πάντως υπολείπεται κατά πολύ από τον εθνικό μέσο όρο, όπως φαίνεται παρακάτω.

Για την **πρωτοβάθμια εκπαίδευση** στον Δήμο Μύκης λειτουργούν 19 νηπιαγωγεία και 21 μειονοτικά δημοτικά σχολεία, τα οποία, εκτός από αυτά του Κενταύρου και του Εχίνου, είναι διαθέσιμα και σε αυτά φοιτούν συνολικά 1.235 μαθητές, σύμφωνα με τα στοιχεία του συντονιστικού γραφείου μειονοτικών σχολείων (www.syntonistikio.compulaw.gr).

Για τη **δευτεροβάθμια εκπαίδευση** των παιδιών του Δήμου, λειτουργούν, εντός των ορίων του, 4 γυμνάσια, στα οποία, σύμφωνα με τα στοιχεία της σχολικής

επιτροπής δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης Δήμου Μύκης (2011), φοιτούν συνολικά 366 μαθητές. Λειτουργούν επίσης 2 λύκεια, ένα Γενικό και ένα Επαγγελματικό με συνολικό αριθμό 244 μαθητών. Σημειώνεται επίσης, ότι στον Δήμο Μύκης, στον οικισμό του Εχίνου, λειτουργεί λύκειο ιεροσπουδαστήριο. Σύμφωνα με τα παραπάνω στοιχεία παρατηρείται μια σταδιακή μείωση των μαθητών, όσο ανεβαίνουν οι βαθμίδες της εκπαίδευσης.

Στο επίπεδο της **περίθαλψης**, οι κάτοικοι του Δήμου εξυπηρετούνται από το Κέντρο Υγείας Εχίνου, ενώ για σοβαρότερα περιστατικά απευθύνονται στο Γενικό Νοσοκομείο Ξάνθης, το οποίο απέχει 27 χλμ. από το Κέντρο Υγείας Εχίνου (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Μύκης 2011-2014).

Αναλυτικότερα, στο Κέντρο Υγείας Εχίνου, που έχει την έδρα του στον ομώνυμο οικισμό, υπάγονται εννέα (9) περιφερειακά ιατρεία. Συνολικά το Κέντρο Υγείας στελεχώνεται από 34 άτομα προσωπικό, εκ των οποίων 13 είναι γιατροί. Επίσης, κλιμάκια στρατιωτικών γιατρών, διαφόρων ειδικοτήτων, επισκέπτονται σε τακτά χρονικά διαστήματα την περιοχή παρέχοντας ιατρικές υπηρεσίες στους κατοίκους, όπως δωρεάν εξετάσεις και προληπτικούς ελέγχους.

Όσον αφορά στις **δομές κοινωνικής μέριμνας** υπογραμμίζεται ότι, σύμφωνα με τα στοιχεία του Δήμου (Ε.Π. 2011-2014), δεν υπάρχουν δομές στην επικράτεια του δήμου, ενώ η μόνη κοινωνική μέριμνα που απαντάται είναι το πρόγραμμα «Βοήθεια στο σπίτι», στο οποίο απασχολούνται ως προσωπικό δεκαεπτά (17) άτομα.

Με την ανακατανομή των αρμοδιοτήτων που έγινε με το πρόγραμμα «Καλλικράτης» (2010), ο Δήμος μεριμνά για την καταβολή προνοιακών επιδομάτων σε δικαιούχους, όπως ορίζονται από τις κείμενες διατάξεις. Επιπλέον, με συγχρηματοδότηση από εθνικούς και ευρωπαϊκούς πόρους, από το 2017 λειτουργεί το Κέντρο Κοινότητας Δήμου Μύκης, με στόχο την ανάπτυξη ενός τοπικού σημείου αναφοράς για την υποδοχή, εξυπηρέτηση και διασύνδεση των πολιτών με όλα τα κοινωνικά προγράμματα και υπηρεσίες που υλοποιούνται στην περιοχή παρέμβασης και παρέχει τις ακόλουθες υπηρεσίες: α) Υποδοχή-Ενημέρωση-Υποστήριξη των πολιτών, β) Συνεργασία με Υπηρεσίες και Δομές, γ) Παροχή Υπηρεσιών που θα αποσκοπούν στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου και θα διασφαλίζουν την κοινωνική ένταξη των ωφελούμενων.

Κατά την εξέταση των στοιχείων, παρατηρήθηκε πως από τις **αθλητικές υποδομές** του Δήμου Μύκης απουσιάζουν τα κλειστά γυμναστήρια και οι σύγχρονες εγκαταστάσεις. Ωστόσο, εντός των ορίων του Δήμου δραστηριοποιούνται επτά (7) ποδοσφαιρικά σωματεία. Πιο συγκεκριμένα, ομάδες ποδοσφαίρου υπάρχουν στους οικισμούς Κοτύλης, Πάχνης, Δημαρίου, Κενταύρου, Γλαύκης, Σμίνθης, Εχίνου και Θερμών. Ποδοσφαιρικά γήπεδα υπάρχουν σε πέντε από αυτές (Κοτύλη, Ωραίο, Εχίνος, Κένταυρος, Γοργόνα), ενώ κατά το 2011 ήταν υπό κατασκευή γήπεδο στα Μελίβοια και σχεδιάζοταν, σύμφωνα με το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Δήμου 2011-

2014, η κατασκευή τεσσάρων (4) νέων γηπέδων ποδοσφαίρου, στους οικισμούς Γλαύκης, Πάχνης, Δημαρίου και Σμίνθης, καθώς και η βελτίωση και αναβάθμιση των υφιστάμενων εγκαταστάσεων σε δύο οικισμούς (Γοργόνα και Κένταυρος). Τέλος, καταγράφεται και ένα γήπεδο ποδοσφαίρου 5X5 στον οικισμό της Σμίνθης, που ανήκει σε ιδιώτη.

6.5.4 Αναπτυξιακά χαρακτηριστικά του Δήμου Μύκης

Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1990 και για πολλά χρόνια αργότερα, η γεωγραφική θέση του Δήμου Μύκης αποτελούσε τροχοπέδη στην ανάπτυξη του.

Μέσα στο χρονικό πλαίσιο, που εξετάζει η παρούσα έρευνα, λαμβάνοντας ως δεδομένο την αλλαγή των πολιτικο-οικονομικών συνθηκών και των συνεργασιών με τις γειτονικές χώρες, οι ιδιαιτερότητες της περιοχής καθώς και η γεωγραφική θέση του Δήμου, μπορούν να συμβάλλουν στην ανάπτυξη του, στην άρση του κοινωνικού αποκλεισμού και στη δημιουργία συνθηκών ευημερίας για τους κατοίκους του.

Η είσοδος της Βουλγαρίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, οι διασυνοριακές συνεργασίες της Ελλάδας, σε συνδυασμό με την επικείμενη λειτουργία του κάθετου άξονα της Εγνατίας οδού στην περιοχή του Εχίνου, καθιστούν την περιοχή κόμβο για την ενδοχώρα των Βαλκανίων, δίνοντας της προοπτικές ανάπτυξης τόσο σε επίπεδο υποδομών όσο και σε επίπεδο επενδύσεων και αγοράς εργασίας.

Επιπλέον, δεδομένου ότι η αναπτυξιακή δραστηριότητα του Δήμου, καθώς και η οικονομία της ευρύτερης περιοχής, εξαρτάται άμεσα από τον πρωτογενή τομέα, η εκμετάλλευση των γεωθερμικών πεδίων δίνει τη δυνατότητα σημαντικής ανάπτυξης του, με την παράλληλη αξιοποίηση της εμπειρίας του εντόπιου ανθρώπινου δυναμικού, που κατά κύριο λόγο απασχολούνταν σε γεωργικές εργασίες.

Επισημαίνεται, ωστόσο, ότι υπάρχουν σχετικές δυσκολίες, όπως η γεωμορφολογία της περιοχής, δηλαδή το ορεινό ανάγλυφο, οι αυξημένες κλίσεις του εδάφους που ευνοούν τη διάβρωση, αλλά και η αυξημένη δασοκάλυψη, που περιορίζουν τις εκτάσεις που μπορούν να καλλιεργηθούν. Επιπροσθέτως, οι μικρές εκτάσεις γης, αλλά και η γήρανση του αγροτικού πληθυσμού του Δήμου, δεν επιτρέπουν την ανάπτυξη υψηλής γεωργικής παραγωγής.

Όσον αφορά στο είδος των προϊόντων που παράγονται, ένα από τα βασικά προϊόντα καλλιέργειας είναι ο καπνός, κυρίως του ανατολικού τύπου (καπνός μασμάς).

Σύμφωνα με τα στοιχεία που αναλύονται στο Ε.Π. του Δήμου Μύκης για την

περίοδο 2011-2014, το 2004 η συνολικά καλλιεργούμενη έκταση με καπνό το 2006 αντιστοιχούσε στο 1,64% περίπου της συνολικής καλλιεργούμενης έκτασης της χώρας, ενώ το 2009 το ποσοστό αυτό διαμορφώθηκε σε 0,43%.

Από στοιχεία του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, το 2004 οι εκτάσεις με καπνά ανατολικού τύπου (μπασμάς) που καλλιεργήθηκαν στο νομό Ξάνθης αντιστοιχούν στο 12,25% των εκτάσεων με καπνά ανατολικού τύπου της χώρας. (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Μύκης 2011-2014 Στρατηγικός Σχεδιασμός, Προγραμματική περίοδος 2011-2014 Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης, Νομός Ξάνθης, Δήμος Μύκης.)

Η καλλιέργεια του καπνού και κυρίως του καπνού μπασμάς, που αφορά ως επί το πλείστον τον Δήμο Μύκης, βαίνει μειούμενη. Ήδη το 2009 είχε μειωθεί κατά 34% σε σχέση με το 2006, ενώ τα στοιχεία απογραφής γεωργίας – κτηνοτροφίας, που διενεργήθηκε το 2010, αναδεικνύουν αυτήν τη μείωση, δεδομένου ότι από το 2010 η αξία των δικαιωμάτων ενίσχυσης με προέλευση την καλλιέργεια καπνού μειώθηκαν στο 50%, γεγονός που ώθησε πολλούς καπνοπαραγωγούς να εγκαταλείψουν τις καλλιέργειές τους (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Μύκης 2011-2014).

Εκτός του καπνού ανατολικού τύπου, η υπόλοιπη γεωργική παραγωγή του Δήμου, την τελευταία δεκαετία, παρουσιάζει μια αυξητική τάση για φυτεύσεις δέντρων, όπως καστανιές, καρυδιές, άλλα και κερασιές, ενώ η κηπευτική γη περιορίζεται σε οικογενειακούς λαχανόκηπους, όπου φυτεύονται προϊόντα για οικογενειακή κατανάλωση.

Συμπερασματικά, η γεωργική παραγωγή της περιοχής είναι σχεδόν ταυτόσημη με την καλλιέργεια του καπνού ανατολικού τύπου και οποιαδήποτε άλλη φύτευση είναι περιορισμένης έκτασης, και δεν αλλάζει τη φυσιογνωμία του είδους της παραγωγής.

Στον τομέα της κτηνοτροφίας, παρουσιάζεται ένα ικανοποιητικό μέγεθος ζωικού κεφαλαίου στον Δήμο Μύκης, το οποίο αφορά σε εκτροφές βοοειδών για κρεατοπαραγωγή, ενώ παράλληλα καταγράφονται εκτροφές αμιγώς προβατοτροφικές και αμιγώς αιγοτροφικές, αλλά και μεικτές αιγοπροβατοτροφικές. Λόγω του ανάγλυφου του εδάφους της περιοχής, όπως προκύπτει από τα στοιχεία του 2011 σημειώνεται προτίμηση στην αιγοτροφία, με 29.615 Ζωικές Μονάδες (Ζ.Μ.), ενώ μικρότερο είναι το ποσοστό της προβατοτροφίας, με 16.482 Ζ.Μ. (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Μύκης 2011-2014).

Υπογραμμίζεται πως στην περιοχή συναντάται κι ένας αξιόλογος πληθυσμός ιπποειδών (740 Ζ.Μ.), δεδομένου ότι τόσο η δυσκολία πρόσβασης στις γεωργικές γαίες, όσο και η έλλειψη οδικών υποδομών, καθιστούν τα ιπποειδή χρήσιμα στις καλλιέργειες.

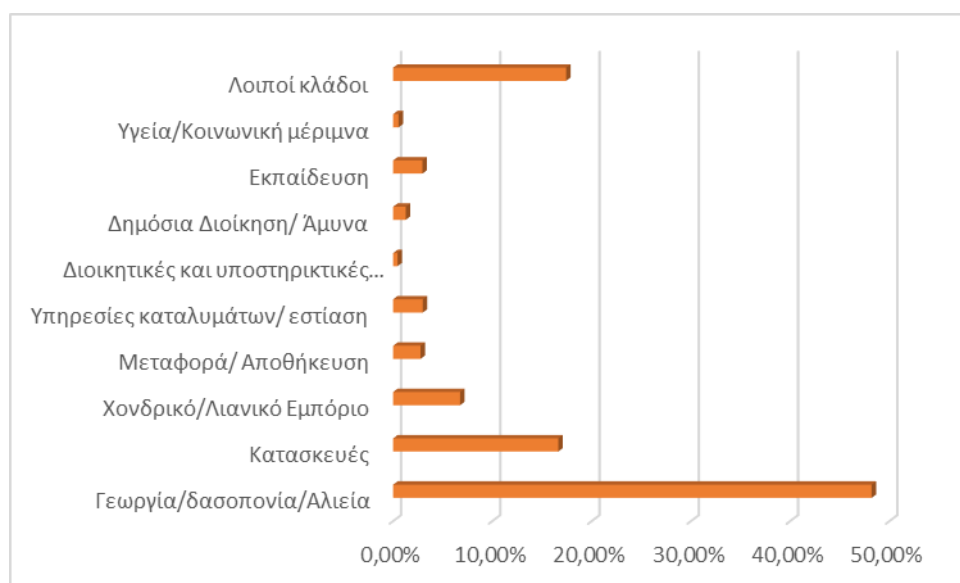
Τέλος, σημαντικό ρόλο στα εισοδήματα του Δήμου Μύκης κατέχει η δασοπονία, λαμβάνοντας υπόψη την ορεινότητα, αλλά και τη δασοκάλυψη της περιοχής μελέτης. Οι παραγωγικές δραστηριότητες που αναπτύσσονται αφορούν κυρίως τη παραγωγή τεχνικής ξυλείας και καύσιμης ύλης, ενώ η θηραματική οικονομία και η τουριστική εκμετάλλευση του δάσους συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Μύκης 2011-2014).

Χαμηλή ανάπτυξη στον Δήμο Μύκης παρουσιάζει ο **δευτερογενής τομέας**, ο οποίος αφορά σε μικρές παραγωγικές μονάδες κυρίως οικοτεχνίας και μεταποίησης, που όμως πόρρω απέχουν από το να χαρακτηριστούν βιομηχανικές, ενώ ο **τριτογενής τομέας** εμφανίζεται περιορισμένος με παροχή υπηρεσιών κοινής ωφέλειας και μικρό ποσοστό άλλων υπηρεσιών χαμηλής κυρίως ποιότητας.

Στο πεδίο του **τουρισμού** η περιοχή μελέτης δεν παρουσιάζει ανάπτυξη, παρά τις δυνατότητες που έχει ο Δήμος, τόσο από άποψη φυσικού περιβάλλοντος και οικοσυστήματος όσο και αξιοθέατων, όπως οι παραδοσιακοί οικισμοί και τα θερμά λουτρά. Στον Δήμο Μύκης το 2011 λειτουργούσαν 60 ενοικιαζόμενα δωμάτια με δυναμική 120 κλινών. (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Μύκης 2011-2014).

Αναφορικά με τους κλάδους απασχόλησης, οι οποίοι θα αναπτυχθούν περαιτέρω στο κεφάλαιο 8 της παρούσας, στον Δήμο Μύκης το 48,20% ασχολείται με τη γεωργία/δασοπονία, το 16,64% με τις κατασκευές, το 6,74% με το εμπόριο, ενώ μόλις το 1,27% απασχολείται στο Δημόσιο και το Στρατό, ενώ το 2,95% εργάζεται στην εκπαίδευση και το 0,55% στον κλάδο της υγείας.

Διάγραμμα 10: Απασχολούμενοι ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας στον Δήμο Μύκης

Πηγή στοιχείων: ΕΛΣΤΑΤ 2011), ίδια επεξεργασία

Συνοψίζοντας μπορούμε να πούμε πως η περιοχή δεν προφέρεται για ανάπτυξη βιομηχανικών μονάδων, όμως θα μπορούσε να αναπτύξει δραστηριότητες στον τριτογενή τομέα και κυρίως στον τομέα του εναλλακτικού τουρισμού.

6.6 Ο Δήμος Ξάνθης της Περιφερειακής Ενότητας (ΠΕ) Ξάνθης

Ο Δήμος Ξάνθης επιλέχθηκε στην παρούσα έρευνα, για τους λόγους που αναφέρθηκαν σε προηγούμενο κεφάλαιο, ως «περιβάλλουσα κοινωνία» του Δήμου Μύκης. Πρόκειται για την έδρα της Περιφερειακής Ενότητας Ξάνθης, ενώ διοικητικά υπάγεται στη Διοικητική Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης.

Η έκταση του Δήμου Ξάνθης είναι 495,1 τ. χλμ., ενώ ο πληθυσμός του, σύμφωνα με την τελευταία απογραφή (2011), ανέρχεται σε 65.133 άτομα. Το 2011 με το Πρόγραμμα «Καλλικράτης» συνενώθηκε με τον πρώην Δήμο Σταυρούπολης και δημιουργήθηκαν δύο δημοτικές ενότητες.

Με την εφαρμογή του Ν. 3852/2010 (Πρόγραμμα Καλλικράτης), καθιερώθηκε ο όρος «κοινότητα» για όλα τα δημοτικά διαμερίσματα των καταργούμενων Δήμων, έτσι κοινότητες με πληθυσμό άνω των 2.000 ατόμων μετονομάστηκαν σε «δημοτικές κοινότητες» (Δ.Κ.), ενώ αυτές με λιγότερο πληθυσμό ονομάστηκαν «τοπικές κοινότητες» (Τ.Κ.). Πρόκειται για μια τεχνική διάκριση, διοικητικής φύσης, που αφορά στον αριθμό των μελών του συμβουλίου της κοινότητας και το εύρος των αρμοδιοτήτων του. Με βάση αυτήν τη νέα διοικητική διαίρεση της χώρας, ο Δήμος Ξάνθης, που έχει ως έδρα την Πόλη της Ξάνθης, περιλαμβάνει δύο (2) Δημοτικές Ενότητες, τρεις (3) Δημοτικές Κοινότητες και επτά (7) Τοπικές Κοινότητες. Αναλυτικότερα, περιλαμβάνει: Α) Δημοτική Ενότητα Ξάνθης με τις Δημοτικές Κοινότητες α) Ξάνθης, β) Ευμοίρου, γ) Κιμμερίων, Β) Δημοτική Ενότητα Σταυρούπολης, με τις Τοπικές Κοινότητες α) Σταυρούπολης, β) Γέρακα, γ) Δαφνώνα, δ) Καρυόφυτου, ε) Κομνηνών, στ) Νεοχωρίου και ζ) Πασχαλιάς.

6.6.1 Χωρικά χαρακτηριστικά του Δήμου Ξάνθης

Ο Δήμος Ξάνθης αναπτύσσεται στους πρόποδες της οροσειράς της Ροδόπης κι εκτείνεται νότια μέχρι το Θρακικό Πέλαγος. Βορειοανατολικά συνορεύει με τον Δήμο Μύκης, ανατολικά με τον Δήμο Ιάσμου, νότια με τον Δήμο Αβδήρων και τον Δήμο Τοπείρου, νοτιοδυτικά με τον Δήμο Νέστου και βορειοδυτικά με τον Δήμο Παρανεστίου.

Χάρτης 16: Θέση του Δήμου Ξάνθης στην Περιφέρεια Αν. Μακεδονίας - Θράκης

Πηγή: https://el.wikipedia.org/wiki/Δήμος_Ξάνθης (2018)

Στον ευρύτερο γεωγραφικό χώρο, εντός του οποίου οριοθετείται ο Δήμος Ξάνθης, εκτείνεται ένα σημαντικό πλέγμα δασικών οικοσυστημάτων (π.χ. Παρθένο Δάσος Φρακτού Παρανεστίου Δράμας, Χαϊντού, Ωραίου και Κοτύλης Νομού Ξάνθης, κ.λπ.) και σημαντικών υδροβιοτόπων διεθνούς σημασίας, που εντάσσονται σε διεθνείς συμβάσεις για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος (π.χ. Λίμνη Βιστωνίδα, Δέλτα του Νέστου κ.λπ.). Προσθέτοντας στα παραπάνω τους αρχαιολογικούς χώρους και το πλέγμα των παραδοσιακών οικισμών (π.χ. Παλιά Πόλη της Ξάνθης), καθώς και τις οδικές υποδομές που έχουν αναπτυχθεί (Εγνατία Οδός), ο Δήμος Ξάνθης, καθίσταται πόλος έλξης και κέντρο με αναπτυξιακές δυνατότητες.

Γεωμορφολογικά, στον Δήμο συναντώνται μορφολογικοί τύποι της ορεινής ζώνης και της πεδιάδας της Ξάνθης. Αναφορικά με τις χρήσεις γης, στο ορεινό ανάγλυφο συναντώνται δασικές εκτάσεις αείφυλλων ή/και φυλλοβόλων δέντρων, οι οποίες περιβάλλουν το περιαστικό πευκοδάσος της Ξάνθης. Στην πεδινή ζώνη κυριαρχούν οι αγροτικές καλλιέργειες, ενώ έχει αναπτυχθεί βιομηχανική ζώνη με βιοτεχνικές και βιομηχανικές δραστηριότητες, κατά μήκος της Εθνικής Οδού Ξάνθης - Καβάλας (Στρατηγικό Σχέδιο Δήμου Ξάνθης 2013-2014).

Στο πολεοδομικό Συγκρότημα της Πόλης της Ξάνθης συγκεντρώνονται όλες σχεδόν οι δραστηριότητες της πόλης, όπως διοικητικές υπηρεσίες, εμπόριο, υπηρεσίες υγείας, κ.λπ. Ο βασικός πυρήνας των κεντρικών λειτουργιών είναι η κεντρική πλατεία της Ξάνθης (Πλατεία Δημοκρατίας) και τα οικοδομικά τετράγωνα που την περιβάλλουν. Στη Βιομηχανική Περιοχή (ΒΙ.ΠΕ.) επικεντρώνονται οι δραστηριότητες του δευτερογενή τομέα.

Στον Δήμο Ξάνθης, από το 1975, βρίσκεται η Πολυτεχνική Σχολή του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης, η οποία με περίπου τέσσερις χιλιάδες φοιτητές (4.000), έχει κομβική σημασία τόσο για την οικονομική, όσο και για την αναπτυξιακή κι επιστημονική δυναμική που προσφέρει.

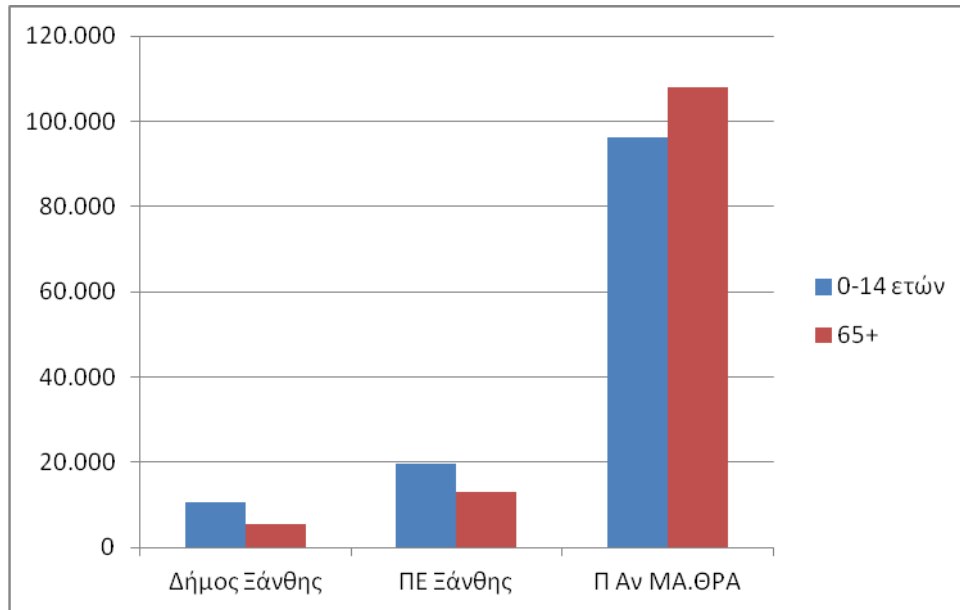
6.6.2 Πληθυσμιακές μεταβολές του Δήμου Ξάνθης

Αναφορικά με τις **πληθυσμιακές μεταβολές** στον Δήμο Ξάνθης, κατά τη δεκαετία 1991–2001 παρατηρείται σημαντική πληθυσμιακή αύξηση της τάξης του 25,11% (Στρατηγικό Σχέδιο Δήμου Ξάνθης 2013-2014), ενώ η αυξητική τάση του πληθυσμού εξακολουθεί να υφίσταται και κατά τη δεκαετία 2001-2011, δεδομένου ότι, σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, κατά την απογραφή του 2001 στις Δημοτικές Ενότητες Ξάνθης και Σταυρούπολης είχαν καταγραφεί 55.360 κάτοικοι, ενώ στην απογραφή του 2011 καταγράφηκαν 65.133 κάτοικοι. Συνεπώς παρατηρείται μια αύξηση του πληθυσμού του Δήμου, της τάξης του 17,65%. Η αυξητική αυτή τάση οφείλεται κυρίως στην παλιννόστηση πολιτών, που ξεκίνησε τη δεκαετία του 1980 και κλιμακώθηκε, καθώς και στην εσωτερική μετανάστευση.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του 2011, που αναφέρονται στο Στρατηγικό Σχέδιο Δήμου Ξάνθης 2015-2019, οι παραγωγικές ηλικίες (15-64) αποτελούν το 68,13% του πληθυσμού. Το μεγαλύτερο ποσοστό, της τάξης του 23,87%, συγκεντρώνει η πληθυσμιακή ομάδα 25-34, ενώ έπεται με ποσοστό 20,57% η πληθυσμιακή ομάδα 40-54. Μικρή ποσοστιαία μείωση, 0,5 μονάδας, παρουσιάζει η ομάδα 0-14, που καταγράφει ποσοστό 18,77%. Η μικρή αυτή μείωση, που καταγράφεται στην ηλικιακή αυτή ομάδα του πληθυσμού, καταδεικνύει και τη τάση υπογεννητικότητας. Σχετικά με την έμφυλη παράμετρο στον Δήμο Ξάνθης, με βάση τα στοιχεία της τελευταίας απογραφής υπερτερούν, σε ποσοστό 1,46% οι γυναίκες.

Σε ό,τι αφορά στους δείκτες γήρανσης του πληθυσμού, παρατηρείται πως στον Δήμο Ξάνθης, ο δείκτης γήρανσης είναι αρκετά μικρότερος από αυτόν της Περιφερειακής Ενότητας και πολύ μικρότερος από αυτόν της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης. Ειδικότερα, το 2011, ο δείκτης γήρανσης είναι 0,52, δεδομένου ότι καταγράφονται 10.536 κάτοικοι της ομάδας 0-14 και 5.420 της ομάδας 65+. Στην Περιφερειακή Ενότητα (πρώην Νομό) Ξάνθης, ο δείκτης γήρανσης είναι 0,66, αφού καταγράφονται 19.779 κάτοικοι της ομάδας 0-14 και 13.002 της ομάδας 65+. Τέλος, στην Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, ο δείκτης γήρανσης είναι 1,12, με καταγραφή 96.104 κατοίκων της ομάδας 0-14 και 107.848 της ομάδας 65+.

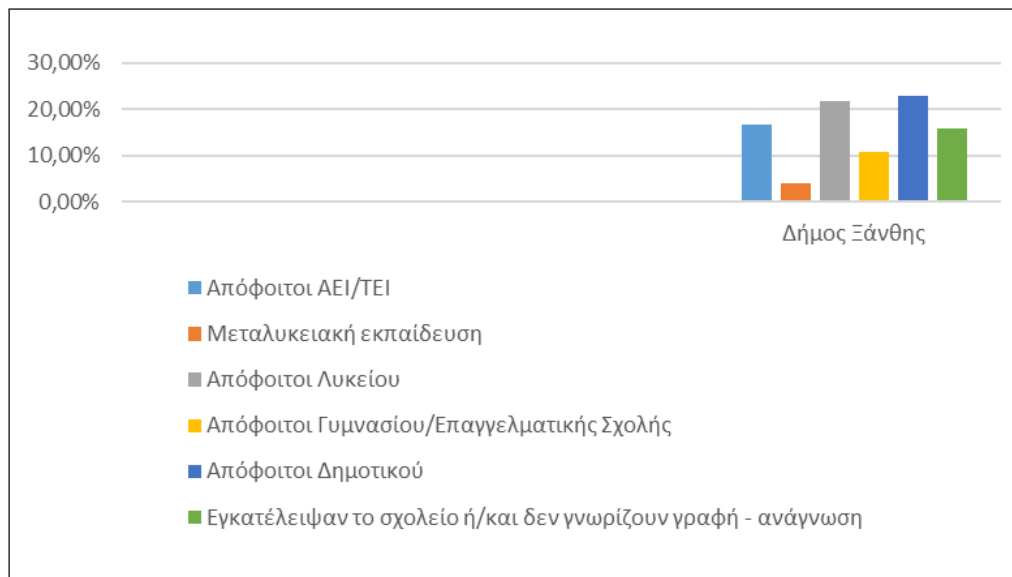
***Διάγραμμα 11:** Πληθυσμός 0-14 και 65+ Δήμου Ξάνθης/ΠΕ Ξάνθης/ Περιφ. Α.Μ.Θ.*

Πηγή στοιχείων: ΕΛΣΤΑΤ (2011), ίδια επεξεργασία

Στο επίπεδο **μόρφωσης** του πληθυσμού στον Δήμο Ξάνθης, παρατηρείται χάσμα μορφωτικού επιπέδου, μέσα στον πληθυσμό. Σύμφωνα με τα στοιχεία που μελετήθηκαν (2011), το 16,67% του πληθυσμού του Δήμου Ξάνθης έχει λάβει Ανώτατη Εκπαίδευση, ενώ 3,99% έχει αποφοιτήσει από κέντρο μεταλυκειακής εκπαίδευσης, το 21,81% του πληθυσμού είναι απόφοιτοι Λυκείου και το 10,68% έχει αποφοιτήσει από εξατάξιο γυμνάσιο ή επαγγελματική σχολή. Αυτό που τεκμηριώνει το μορφωτικό χάσμα και παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, λαμβάνοντας υπόψη και τη λειτουργία της Πολυτεχνικής Σχολής του Δ.Π.Θ. εντός των διοικητικών ορίων του Δήμου Ξάνθης, είναι το υψηλό ποσοστό του πληθυσμού, της τάξης του 22,85%, που ολοκλήρωσε τη φοίτηση μόνο στο Δημοτικό, καθώς και το ποσοστό του 15,78%, αυτών που εγκατέλειψαν το δημοτικό.

Διάγραμμα 12: Πληθυσμός ανά επίπεδο εκπαίδευσης στον Δήμο Ξάνθης

Πηγή στοιχείων: ΕΛΣΤΑΤ (2011). Ίδια επεξεργασία

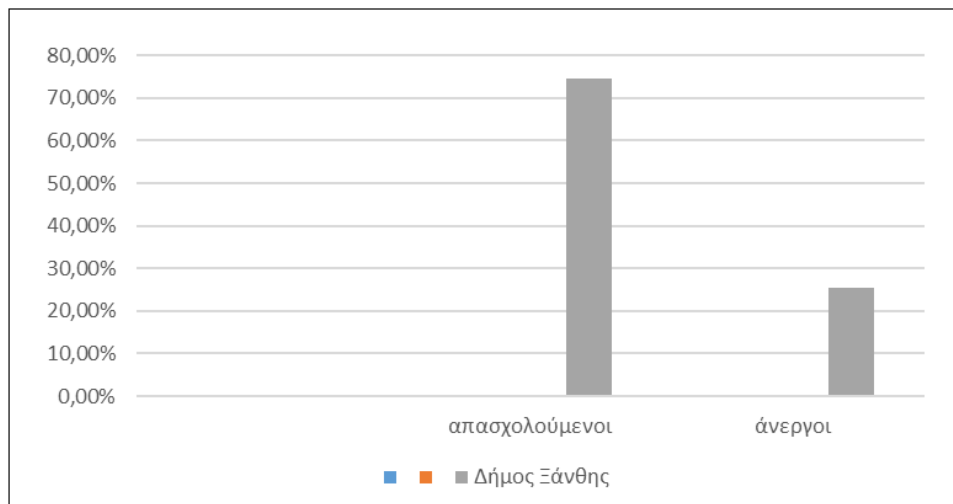
Στον τομέα της **απασχόλησης**, βάσει των στοιχείων, παρατηρείται ότι το ποσοστό ανεργίας στον Δήμο Ξάνθης είναι υψηλότερο κατά 6,7 ποσοστιαίες μονάδες, σε σχέση με αυτό του Συνόλου της χώρας. Ειδικότερα, το ποσοστό του οικονομικά ενεργού πληθυσμού στον Δήμο Ξάνθης είναι 41,1% και το ποσοστό ανεργίας φτάνει το 25,4%, ενώ στο Σύνολο της χώρας το ποσοστό ανεργίας είναι 18,7%.

Διάγραμμα 13: Οικονομικά ενεργός/μη ενεργός πληθυσμός Δήμου Ξάνθης

Πηγή στοιχείων: ΕΛΣΤΑΤ (2011), ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 14: Απασχολούμενοι/άνεργοι στον Δήμο Ξάνθης

Πηγή στοιχείων: ΕΛΣΤΑΤ (2011), ίδια επεξεργασία

6.6.3 Κοινωνικές υποδομές του Δήμου Ξάνθης

Με βάση τα στοιχεία που παρουσιάζονται στο Στρατηγικό Σχέδιο του Δήμου Ξάνθης 2015-2019, στον Δήμο, στο επίπεδο της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, λειτουργούν 23 νηπιαγωγεία, στα οποία φοιτούν 1.095 μαθητές και 28 Δημοτικά σχολεία με 5.045 μαθητές. Για τη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση, στον Δήμο Ξάνθης λειτουργούν 13 Γυμνάσια-Λύκεια, εκ των οποίων ένα είναι εκκλησιαστικό γυμνάσιο – λύκειο, και δύο ΕΠΑΛ, όπου φοιτούν συνολικά 5.359 μαθητές.

Υπογραμμίζεται ότι στον Δήμο Ξάνθης λειτουργούν τα πέντε Τμήματα της Πολυτεχνικής Σχολής του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης. Πρόκειται για τα Τμήματα Πολιτικών Μηχανικών, Ηλεκτρολόγων Μηχανικών και Μηχανικών Υπολογιστών, Μηχανικών Περιβάλλοντος, Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, καθώς και το Τμήμα Μηχανικών Παραγωγής και Διοίκησης.

Ως προς τις **δομές υγείας**, στα όρια του Δήμου, στον οικισμό «Νεάπολη», σε απόσταση 3 χιλιομέτρων από το κέντρο της πόλης, λειτουργεί το Γενικό Νοσοκομείο Ξάνθης (Ν. 2889/2001), που ανήκει στην Τέταρτη Υγειονομική Περιφέρεια Μακεδονίας-Θράκης. Η δυναμικότητα του νοσοκομείου φτάνει τις 240 κλίνες. Ανεπτυγμένα, με 120 κλίνες, είναι τα τμήματα του παθολογικού, του χειρουργικού, του μαιευτικού και του οφθαλμολογικού, ενώ διαθέτει μικροβιολογικό και ακτινολογικό εργαστήριο. Σημειώνεται, ότι το Γενικό Νοσοκομείο Ξάνθης διαθέτει και ελικοδρόμιο για την επείγουσα διακομιδή ασθενών, ενώ συνδέεται με το Κέντρο της πόλης με συχνή συγκοινωνία. Επιπλέον, η προσβασιμότητά του διευκολύνεται περιφερειακά μέσω της Εγνατίας οδού και του κάθετου άξονα από τη Βουλγαρία. Ωστόσο, αποτελεί τη μοναδική δομή παροχής Δευτεροβάθμιας περίθαλψης στην Περιφερειακή Ενότητα Ξάνθης.

Στον τομέα της **πρωτοβάθμιας περίθαλψης**, στον Δήμο Ξάνθης λειτουργεί το Κέντρο Υγείας Σταυρούπολης με 3 Περιφερειακά Ιατρεία, καθώς και Κέντρο Ψυχικής Υγείας. Επίσης, στον οικισμό του Δροσερού λειτουργεί, από το 2005, Κέντρο Στήριξης Ρομά και ευπαθών ομάδων, παρέχοντας πρωτοβάθμιες υπηρεσίες υγείας και εμβολιαστικής κάλυψης, ενώ παρέχει διαμεσολαβητικές υπηρεσίες προς τις υπόλοιπες δομές.

Επιπρόσθετα, όσον αφορά στις **δομές κοινωνικής υποστήριξης**, σημειώνεται πως στα διοικητικά όρια του Δήμου Ξάνθης καταγράφονται δεκατρείς (13) Βρεφονηπιακοί σταθμοί, όπου φιλοξενούνται 520 νήπια και 22 βρέφη, με σκοπό τη διευκόλυνση των εργαζόμενων μητέρων και πέντε (5) Κέντρα Απασχόλησης Ηλικιωμένων (ΚΑΠΗ), ενώ το πρόγραμμα «Βοήθεια στο σπίτι» αριθμεί συνολικά δύο (2) υπηρεσίες, μια στη Δημοτική Ενότητα Ξάνθης και μια στη Δημοτική Ενότητα Σταυρούπολης, καθώς και μία Μονάδα Κοινωνικής Μέριμνας Δήμου Ξάνθης. Από το 2011, λειτουργεί στον Δήμο Κέντρο Υποστήριξης και Φροντίδας Φτωχών Οικογενειών με παιδιά, το οποίο έχει απεύθυνση σε παιδιά και γονείς με υψηλά ποσοστά φτώχειας και κοινω-

νικού αποκλεισμού, παρέχοντας υπηρεσίες υποστήριξης και συμβουλευτικής σε παιδιά ως 16 ετών, αγαθά για κάλυψη βασικών αναγκών και αναβάθμιση ποιότητας ζωής, εξατομικευμένες υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας κ.λπ. Τέλος, στον οικισμό της Σταυρούπολης λειτουργεί Κοινωνικό Παντοπωλείο, με σκοπό την παροχή ειδών πρώτης ανάγκης στις ευάλωτες ομάδες.

Ανεπτυγμένες, σε σύγκριση με τον όμορο ορεινό Δήμο Μύκης, εμφανίζονται και οι υποδομές Πολιτισμού και Αθλητισμού, βεβαίως λαμβάνεται υπόψη το γεγονός ότι ο Δήμος Ξάνθης αποτελεί έδρα της Περιφερειακής Ενότητας.

Πιο συγκεκριμένα, σχετικά με τις **πολιτιστικές υποδομές**, υπάρχει το Κέντρο Πολιτισμού Δήμου Ξάνθης, στο οποίο στεγάζονται το Δημοτικό Αμφιθέατρο, η δανειστική βιβλιοθήκη, Αναγνωστήριο και παιδική βιβλιοθήκη, καθώς και το Ωδείο. Ο Δήμος διαθέτει Φιλαρμονική και Ερασιτεχνική Σχολή Χορού. Στη δημοτική ενότητα Σταυρούπολης λειτουργεί, από το 1994, Λαογραφικό Μουσείο, ενώ στην Παλιά Πύλη της Ξάνθης λειτουργεί η Δημοτική Πινακοθήκη «Χρήστος Παυλίδης».

Ως προς τις **αθλητικές υποδομές**, στον Δήμο Ξάνθης υπάρχουν και λειτουργούν πέντε (5) κλειστά Αθλητικά Κέντρα, ένα (1) κολυμβητήριο, ένα (1) σκοπευτήριο, οκτώ (8) γήπεδα ποδοσφαίρου, τρία γήπεδα τένις και τρεις (3) ανοιχτοί χώροι άθλησης.

Συμπερασματικά, παρατηρείται αυξημένη πολιτιστική και αθλητική δραστηριότητα στον Δήμο Ξάνθης, η οποία υποστηρίζεται από αντίστοιχες υποδομές, καθώς επίσης και κάλυψη σε επίπεδο δευτεροβάθμιας περίθαλψης. Συγκριτικά, όμως, με τον πληθυσμό του Δήμου οι πρωτοβάθμιες δομές υγείας φαίνονται ελλιπείς.

6.6.4 Αναπτυξιακά χαρακτηριστικά του Δήμου Ξάνθης

Ο Δήμος Ξάνθης, σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής του 2011, συγκεντρώνει το 0,6% του πληθυσμού της χώρας και παρουσιάζει αυξητική τάση σε σχέση με τα στοιχεία του 2001, ενώ παρουσιάζει αυξημένο ποσοστό ανεργίας σε σύγκριση με το Σύνολο της επικράτειας, όπως αναφέρεται σε προηγούμενο κεφάλαιο της παρούσας έρευνας.

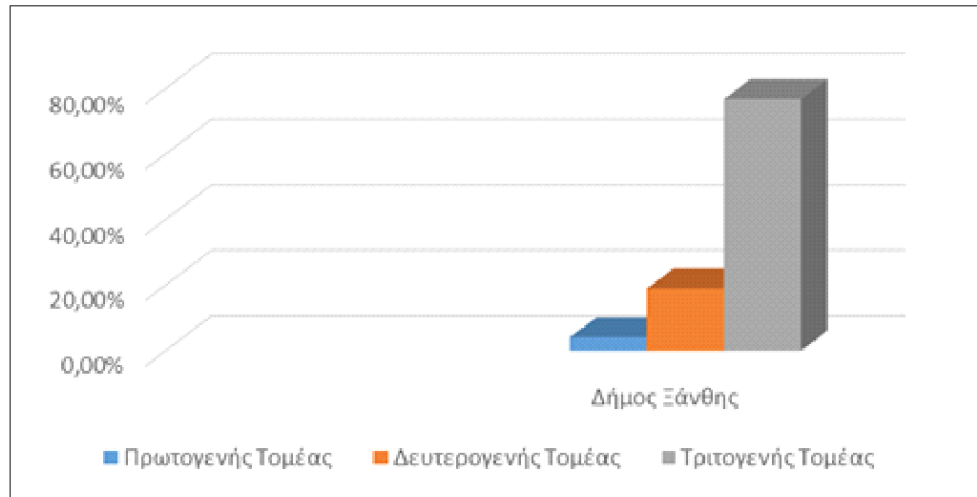
Ο **πρωτογενής τομέας** εμφανίζει τάση συρρίκνωσης δεδομένου ότι εργάζεται σε αυτόν μικρό ποσοστό του απασχολούμενου πληθυσμού του Δήμου, της τάξης του 4,15%, μικρότερο κατά 5,83 ποσοστιαίες μονάδες από το αντίστοιχο του Συνόλου της χώρας (9,98%). Σε επίπεδο Δημοτικών Ενοτήτων, στην ανάπτυξη του πρωτογενή τομέα υπάρχει σχετική διαφοροποίηση μεταξύ της Δ.Ε. Ξάνθης και της Δ.Ε. Σταυρούπολης, στην οποία κυριαρχεί η αγροτική παραγωγή (Στρατηγικό Σχέδιο Δήμου Ξάνθης 2015-1019).

Στο **δευτερογενή τομέα** εργάζεται το 19,01% των απασχολούμενων του Δήμου Ξάνθης, ποσοστό υψηλότερο από το αντίστοιχο του Συνόλου της χώρας (17,75%). Ωστόσο θα πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός της αποβιομηχάνισης της Περιφερειακής Ενότητας Ξάνθης λίγο πριν, αλλά και κατά τη διάρκεια της δεκαετούς οικονομικής κρίσης της χώρας (2008-2018). Η βασική συνιστώσα του δευτερογενή τομέα στον Δήμο Ξάνθης είναι η βιομηχανία, ενώ σημαντικό ρόλο παίζουν η μεταποίηση και οι κατασκευές. Στα Διοικητικά όρια του Δήμου λειτουργεί το μεγαλύτερο ποσοστό των επιχειρήσεων της Περιφερειακής Ενότητας (νομού), με την Βιομηχανική Περιοχή (ΒΙ.ΠΕ.) Ξάνθης, να περιλαμβάνει τις περισσότερες μονάδες.

Κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης της χώρας, μεγάλο πρόβλημα αποτέλεσε, η μετεγκατάσταση επιχειρήσεων του δευτερογενή τομέα σε γειτονικές χώρες, λόγω χαμηλότερου λειτουργικού κόστους και φτηνότερου εργατικού δυναμικού. Αυτές οι μετεγκαταστάσεις οδήγησαν στην αύξηση της ανεργίας σε επίπεδο πάνω από τα αντίστοιχα ποσοστά του Συνόλου της χώρας, όπως ήδη έχει αναφερθεί. Επιπλέον, στον κλάδο των κατασκευών υπήρξε πτώση της οικοδομικής δραστηριότητας, ως απόρροια της κρίσης, με συνέπεια και σε αυτόν τον κλάδο δραστηριότητας να αυξηθεί η ανεργία.

Το μεγαλύτερο ποσοστό του ενεργού δυναμικού του Δήμου Ξάνθης απασχολείται στο **Τριτογενή τομέα** (76,83%). Οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον Δήμο είναι κυρίως εστίασης και αναψυχής, καταστήματα χονδρικού και λιανικού εμπορίου και ξενοδοχεία, αλλά και πολυκαταστήματα. Μεγάλο ποσοστό του Τριτογενή τομέα καλύπτουν οι δημόσιες υπηρεσίες, που λειτουργούν στον Δήμο, καθώς πρόκειται για την έδρα της Περιφερειακής Ενότητας, αλλά και το Τέταρτο Σώμα Στρατού, καθώς και οι υπηρεσίες του Γενικού Νοσοκομείου Ξάνθης και της Πολυτεχνικής Σχολής του ΔΠΘ.

Διάγραμμα 15: Απασχολούμενοι ανά τομέα οικονομικής δραστηριότητας στον Δήμο Ξάνθης

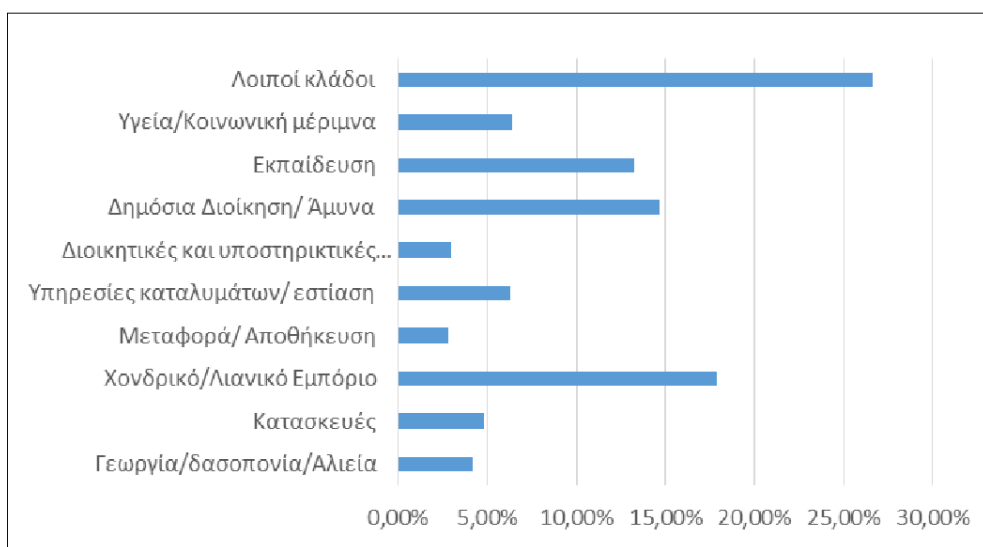

Πηγή στοιχείων: ΕΛΣΤΑΤ (2011), ίδια επεξεργασία

Συμπερασματικά, ο **τριτογενής τομέας** εμφανίζεται ενισχυμένος στο επίπεδο του Δήμου, ενώ ο πρωτογενής τομέας φθίνει και ο δευτερογενής παρουσιάζει συρρίκνωση. Τα υψηλά ποσοστά ανεργίας που εμφανίζονται στον Δήμο, οφείλονται κυρίως στην καθίζηση του δευτερογενή τομέα και κυρίων των κλάδων βιομηχανίας και κατασκευών, κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης του 2008-2018.

Σχετικά με τους **κλάδους απασχόλησης**, στους οποίους θα αναφερθούμε συγκριτικά με το σύνολο της χώρας, της Περιφερειακής Ενότητας και τον Δήμο Μύκης, στο κεφάλαιο 8 της παρούσας, προκύπτει ότι το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού του Δήμου Ξάνθης (17,91%), απασχολείται στον κλάδο του χονδρικού και λιανικού εμπορίου, το 14,67% απασχολείται στο Δημόσιο και τις υπηρεσίες Άμυνας, ενώ το 13,24% απασχολείται στην εκπαίδευση. Συγκριτικά με τους άλλους κλάδους, περιορισμένο εμφανίζεται το ποσοστό του πληθυσμού, που απασχολείται στους κλάδους της Γεωργίας/Κτηνοτροφίας (4,15%) και τις κατασκευές (4,85%). Το ποσοστό των απασχολούμενων στον κλάδο της Υγείας και της κοινωνικής μέριμνας είναι το 6,38%.

Διάγραμμα 16: Απασχολούμενοι ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας στον Δήμο Ξάνθης

Πηγή στοιχείων: ΕΛΣΤΑΤ (2011), ίδια επεξεργασία

Εξετάζοντας, συνολικά, τα παραπάνω στοιχεία, **εξάγεται το συμπέρασμα** ότι ο πληθυσμός του Δήμου παρουσιάζει αυξητική τάση, ενδεχομένως λόγω της παλιννόστησης, αλλά και της εσωτερικής μετανάστευσης, δεδομένου ότι ο Δήμος Ξάνθης είναι ένα αναπτυσσόμενο αστικό κέντρο. Ο δείκτης γήρανσης του πληθυσμού είναι χαμηλότερος από αυτόν του συνόλου της Περιφέρειας, λόγω της αστικότητας του Δήμου, των αναπτυξιακών χαρακτηριστικών του, αλλά και της ύπαρξης της Πολυτεχνικής Σχολής. Αναφορικά με την ανεργία, παρουσιάζεται υψηλή, ενώ όσον αφορά στους τομείς οικονομικής δραστηριότητας, τόσο η λειτουργία της Πολυτεχνικής Σχολής του Δ.Π.Θ., όσο και η εγκατάσταση του Τέταρτου Σώματος Στρατού στον Δήμο Ξάνθης, έχουν επηρεάσει τους τομείς και τους κλάδους απασχόλησης του οικονομικά ενεργού πληθυσμού του Δήμου.

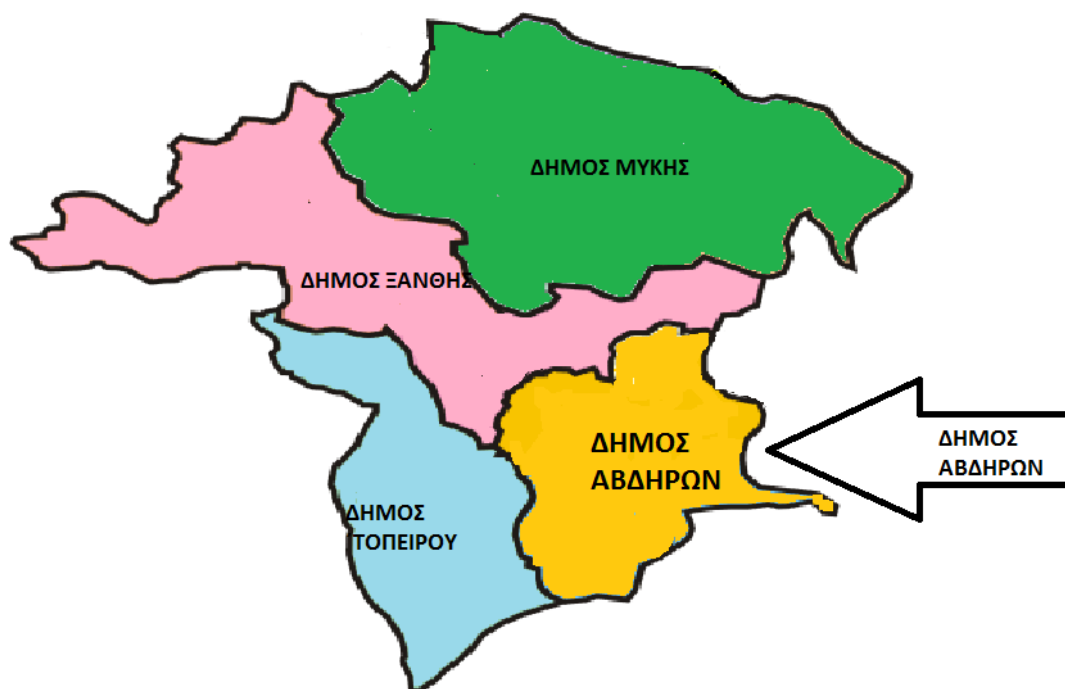
6.7 Ο Δήμος Αβδήρων της Περιφερειακής Ενότητας (ΠΕ) Ξάνθης

Στην παρούσα έρευνα ο Δήμος Αβδήρων, εξετάζεται για να επικουρήσει στη διεξαγωγή συμπερασμάτων αναφορικά με την ύπαρξη κοινωνικού αποκλεισμού με χωρική διάσταση, δεδομένου ότι πρόκειται για μη αστικό πεδινό Δήμο με παραλιακό μέτωπο, σε αντίθεση με τον ορεινό Δήμο Μύκης και τον Δήμο Ξάνθης, που αποτελεί την έδρα της Περιφερειακής Ενότητας. Επισημαίνεται ότι η επιλογή του έγινε τυχαία, στο πλαίσιο της Περιφερειακής Ενότητας Ξάνθης.

Ο Δήμος Αβδήρων, μαζί με τους Δήμους Ξάνθης, Τοπείρου και Μύκης, ανήκει διοικητικά στην Περιφερειακή Ενότητα Ξάνθης της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης.

Συστάθηκε το 2011 με το Πρόγραμμα Καλλικράτης (Ν. 3852/2010) από τη συνένωση των προϋπαρχόντων δήμων Αβδήρων, Βιστωνίδας και Σελέρου. Έχει έκταση 352.047 στρεμμάτων και πραγματικό πληθυσμό 19.005 κατοίκων, σύμφωνα με την τελευταία απογραφή της ΕΛΣΤΑΤ, το 2011. Καταλαμβάνει το νοτιοανατολικό τμήμα της ΠΕ και συνορεύει βορειοδυτικά με τον Δήμο Ξάνθης, νοτιοδυτικά με τον Δήμο Τοπείρου και στο νότο βρέχεται από το Θρακικό Πέλαγος. Τέλος, το ανατολικό όριο του Δήμου αποτελεί η λίμνη Βιστωνίδα.

Χάρτης 17: Γεωγραφική θέση του Δήμου στην Περιφερειακή Ενότητα Ξάνθης

Πηγή: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αβδήρων 2012-2014

Η νέα διοικητική δομή του Δήμου Αβδήρων μετά τις συνενώσεις που έφερε το Πρόγραμμα «Καλλικράτης» (Ν. 3852/2010) διαιρείται σε τρεις Δημοτικές Ενότητες, οι οποίες αντιστοιχούν στους τρεις καταργηθέντες δήμους Αβδήρων, Βιστωνίδας και Σελέρου. Έδρα του Δήμου έχει οριστεί το μεγαλύτερο χωριό, η Γενισέα, ενώ ως ιστορική έδρα του Δήμου έχουν οριστεί τα Άβδηρα.

Η Γενισέα ήταν έδρα του πρώην Δήμου Βιστωνίδας. Παλαιότερα ήταν η πρωτεύουσα του Νομού Ξάνθης, ενώ από εκεί πέρασαν οι πρώτες σιδηροδρομικές γραμμές για τη Θράκη.

6.7.1 Χωρικά χαρακτηριστικά του Δήμου Αβδήρων

Η περιοχή νότια οριοθετείται από το Θρακικό πέλαγος όπου εκτείνεται η παραλιακή ζώνη από την Καβάλα και την Κεραμωτή μέχρι τις παραλίες Μαγγάνων, Μυρωδάτου, Αβδήρων, Μάνδρας, Πόρτο Λάγος, που σε συνδυασμό με την τουριστική ανάπτυξη στη Θάσο, ολοκληρώνουν έναν ευρύτερο χώρο σημαντικής τουριστικής ανάπτυξης.

Η γεωμορφολογία της περιοχής διακρίνεται στους μορφολογικούς τύπους της ορεινής ζώνης, της πεδιάδας Ξάνθης και της λίμνης Βιστωνίδας. Η ορεινή ζώνη παρουσιάζει ανάγλυφο έντονο, πολυσχιδές, με πυκνό υδρογραφικό δίκτυο.

Οι χρήσεις γης ευρύτερης περιοχής έχουν συνοπτικά ως εξής: Στα βόρεια και στο ορεινό ανάγλυφο εμφανίζονται δασικές εκτάσεις, ενώ στη νότια πεδινή περιοχή κυριαρχούν οι αγροτικές καλλιέργειες, ενώ κατά μήκος κυρίως της Εθνικής οδού Ξάνθης – Λάγους – Κομοτηνής έχουν αναπτυχθεί βιοτεχνικές – βιομηχανικές δραστηριότητες.

Στον Δήμο Αβδήρων λειτουργούν 2 λιμάνια: του Πόρτο Λάγους και των Αβδήρων. Το πρώτο είναι μεγαλύτερο και κατατάσσεται στην κατηγορία «Εθνικοί Λιμένες», του οποίου η λειτουργία παρουσιάζει έντονους περιβαλλοντικούς κινδύνους στη γύρω περιοχή, η οποία είναι προστατευόμενος υδροβιότοπος. Ο λιμενίσκος των Αβδήρων είναι αλιευτικό καταφύγιο, με σοβαρά προβλήματα λειτουργίας, λόγω του μικρού του βάθους και της κακής οργάνωσης του χώρου που δεν παρέχει πλήρη προστασία στα αλιευτικά που φιλοξενεί.

Στην παράκτια ζώνη του Δήμου Αβδήρων υπάρχουν (7) επτά ακτές που συγκεντρώνουν σημαντικό αριθμό κολυμβητών, τόσο κατοίκων του Δήμου, όσο και της ευρύτερης περιοχής του Νομού Ξάνθης.

Οι οικισμοί του Δήμου χαρακτηρίζονται για τη συνεκτικότητα της μορφής τους, σε σχέση με τις χρήσεις γης. Κυρίαρχη χρήση είναι η κατοικία, ενώ υπάρχουν και μερικές κεντρικές λειτουργίες σε κάθε οικισμό. Η συγκέντρωση των κτισμάτων γίνεται ως επί το πλείστον γύρω από την πλατεία ή κατά μήκος του κεντρικού οδικού

άξονα που διέρχεται από τους οικισμούς (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αβδήρων 2011-2014).

6.7.2 Πληθυσμιακές μεταβολές του Δήμου Αβδήρων

Για τη δεκαετία 1991–2001 στο σύνολο του Δήμου Αβδήρων παρατηρείται μια τάση αύξησης του πληθυσμού η οποία είναι αρκετά σημαντική (7,21%), ενώ για την δεκαετία 2001-2011 η αύξηση του πληθυσμού είναι ελάχιστη (1,36%).

Η αυξητική πληθυσμιακή εξέλιξη της δεκαετίας 1991-2001 αποτελεί αποτέλεσμα της φυσικής αύξησης του πληθυσμού, των εσωτερικών μετακινήσεων και της παλιννόστησης των ομογενών από την τέως Σοβιετική Ένωση, ιδιαίτερα προς τους οικισμούς του πρώην Δήμου Βιστωνίδος.

Σύμφωνα με την απογραφή της ΕΛΣΤΑΤ του 2011, οι κάτοικοι στον Δήμο Αβδήρων ανέρχονται σε 19.005, σημειώνοντας μεταβολή της τάξης του 4,1%, σε σχέση με την προηγούμενη απογραφή του 2001.

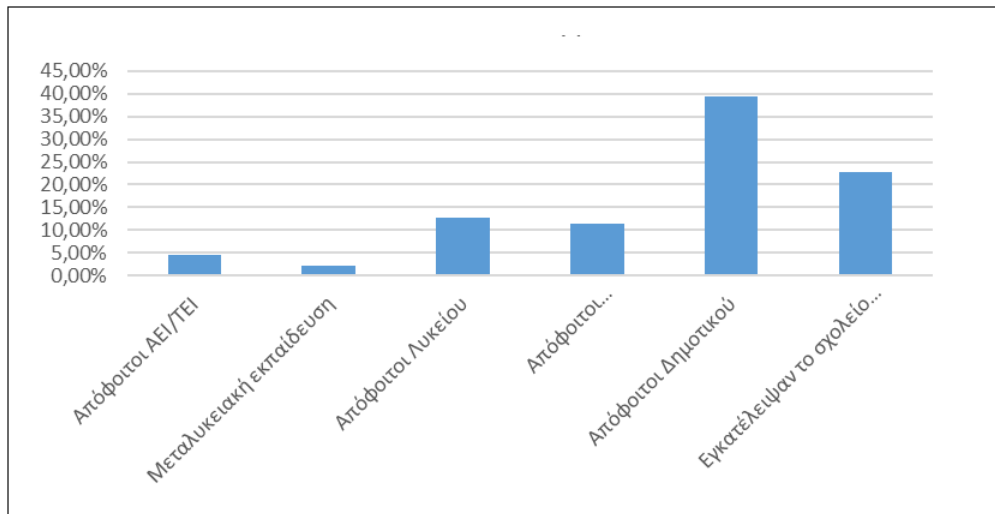
Στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Δήμου Αβδήρων για την περίοδο 2015-2019, παρουσιάζονται στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, σύμφωνα με τα οποία, το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού (27%) βρίσκεται στην Δημοτική Κοινότητα Σελέρου, ενώ οι μικρότερες Τοπικές Κοινότητες του Δήμου είναι η Τ.Κ. Σελίνου, και η Τ.Κ. Πολυσίτου με ποσοστό 2%.

Το μεγαλύτερο ποσοστό στο σύνολο του πληθυσμού (50,82%) είναι γυναίκες, αλλά με πολύ μικρή διαφορά από τους άντρες. Το μεγαλύτερο ποσοστό στο σύνολο του πληθυσμού παρατηρείται στην κατηγορία ηλικιών από 70+, με ποσοστό 15,54%, ενώ ακολουθούν αμέσως οι κλάσεις ηλικιών 30-39 και 40-49, με ποσοστά 13,42% και 13,45% αντίστοιχα. Η ηλικιακή πυραμίδα του Δήμου Αβδήρων, παρουσιάζεται με ευρεία κορυφή, κάτι που χαρακτηρίζει τον πληθυσμό νέο, ώριμο και εργασιακά ενεργό.

Παρατηρούμε ότι στον Δήμο Αβδήρων υπάρχει μια τάση συγκράτησης του πληθυσμού, φαινόμενο πολύ θετικό μέσα στο πλαίσιο των προσπαθειών για τη συγκράτηση του πληθυσμού στην ύπαιθρο (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αβδήρων 2011-2014), όμως ταυτόχρονα παρατηρούμε ότι υπάρχει μια τάση αύξησης του αριθμού των κατοίκων μεγάλης ηλικίας, κάτι που υποδηλώνει εμμέσως από την μία πλευρά πιθανή αύξηση του προσδόκιμου ζωής στον Δήμο, αλλά και το πρόβλημα υπογεννητικότητας που έχει αρχίσει να κάνει την εμφάνισή του.

Αναφορικά με το επίπεδο μόρφωσης του Δήμου Αβδήρων, λόγω της αγροτικής φυσιογνωμίας του Δήμου, το μεγαλύτερο μέρος έχει γνώσεις δημοτικού, με ποσοστό 42,34%, ενώ τα ποσοστά των απόφοιτων Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης (ΑΕΙ και ΤΕΙ) είναι πολύ χαμηλά (4,83%) (Ε.Π. Δήμου Αβδήρων 2015-2019).

Διάγραμμα 17: Πληθυσμός ανά επίπεδο εκπαίδευσης στον Δήμο Αβδήρων

Πηγή στοιχείων: ΕΛΣΤΑΤ (2011), ίδια επεξεργασία

Στον Δήμο διαβιούν ειδικές πληθυσμιακές ομάδες όπου περιλαμβάνονται οι Ρομά, οι Παλιννοστούντες ομογενείς από την πρώην ΕΣΣΔ, οι οικονομικοί πρόσφυγες ή μετανάστες και τα άτομα με αναπηρία.

Οι οικογένειες πόντιων Παλιννοστούντων από την πρώην ΕΣΣΔ διαβιούν σε αρκετούς οικισμούς του Δήμου αλλά κυρίως στη Γενισέα, στο Μαγικό και στη Λευκόπετρα. Η ομαλή ένταξή τους στην τοπική κοινωνία έχει προχωρήσει αρκετά, ωστόσο υπάρχουν ακόμη προβλήματα που δρουν ανασταλτικά προς την κατεύθυνση αυτή και σχετίζονται με την ανεπαρκή γνώση της ελληνικής γλώσσας, την ανεργία, την ετεροαπασχόληση, το ανεπαρκές υπάρχον θεσμικό πλαίσιο, τις κοινωνικές προκαταλήψεις και την περιθωριοποίηση από το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, με βάση την απογραφή του 2011, ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός του Δήμου Αβδήρων ανέρχεται σε 7.130 κατοίκους και αντιπροσωπεύει το 37,51% του συνολικού πληθυσμού του. Από τον οικονομικά ενεργό πληθυσμό του Δήμου 5.014 κάτοικοι είναι απασχολούμενοι, αντιπροσωπεύοντας το 26,38% του συνολικού πληθυσμού του Δήμου, ενώ 2.116, δηλαδή ποσοστό 11,13%, είναι άνεργοι.

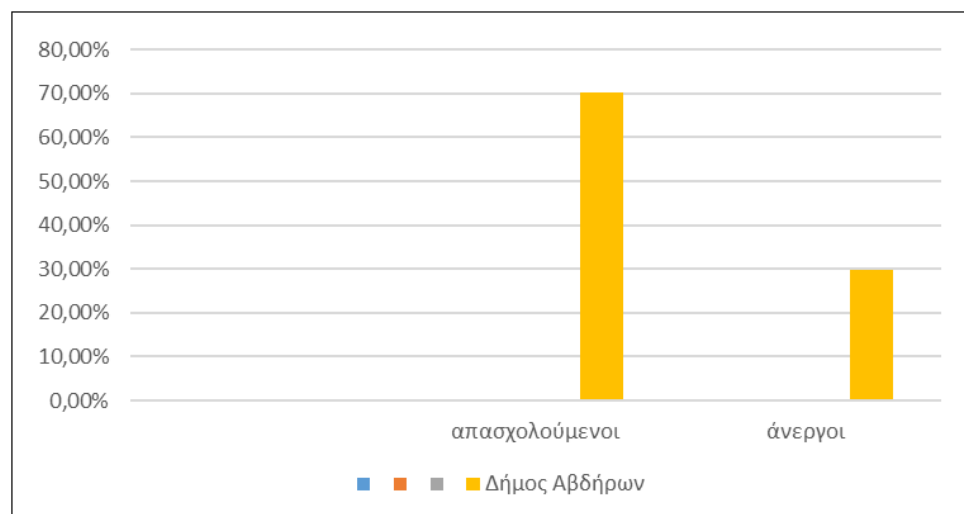
Διάγραμμα 18: Οικονομικά ενεργός/μη ενεργός πληθυσμός Δήμου Αβδήρων

Πηγή στοιχείων: ΕΛΣΤΑΤ (2011). Ίδια επεξεργασία

Βάσει των παραπάνω στοιχείων, είναι εμφανές ότι το ποσοστό των απασχολούμενων του Δήμου είναι σχετικά μικρό, μόλις 26,38%, ενώ αρκετά υψηλό, είναι το ποσοστό των ανέργων (11,13%). Τα στοιχεία αυτά δείχνουν ότι υφίσταται σημαντικό πρόβλημα απασχόλησης, το οποίο εντάθηκε από το 2008, με την οικονομική κρίση που εμφανίστηκε στη χώρα.

Διάγραμμα 19: Απασχολούμενοι/άνεργοι Δήμου Αβδήρων

Πηγή στοιχείων: ΕΛΣΤΑΤ (2011). Ίδια επεξεργασία

6.7.3 Κοινωνικές υποδομές του Δήμου Αβδήρων

Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρουσιάζονται στα Επιχειρησιακά Προγράμματα του Δήμου για τις περιόδους 2011- 2014 και 2015-2019, αναφορικά με τις υποδομές της εκπαίδευσης, στον Δήμο Αβδήρων λειτουργούν συνολικά δώδεκα (12) Νηπιαγωγεία, έξι (6) Δημοτικά σχολεία, ένα (1) Γυμνάσιο, ένα (1) Γενικό Λύκειο, ένα (1) Μουσικό Γυμνάσιο – Λύκειο και ένα (1) Εργαστήριο Επαγγελματικής Κατάρτισης.

Επιπλέον, λειτουργούν ακόμη 12 μειονοτικά δημοτικά. Ο αριθμός των Σχολείων καθώς και των παιδιών φαίνονται στον πίνακα που παρατίθεται στο παράρτημα. Πρέπει, επίσης, να αναφερθεί πως στα όρια του δήμου έχει κατασκευαστεί και λειτουργεί και ένα ιδιωτικό εκπαιδευτήριο, το οποίο φιλοξενεί δύο βαθμίδες της εκπαίδευσης. Δηλαδή Νηπιαγωγείο, Δημοτικό, Γυμνάσιο και Λύκειο. Τα παιδιά που φοιτούν στο εν λόγω σχολείο προέρχονται από τους Νομούς Ξάνθης, Ροδόπης και Καβάλος και κατά κύριο λόγο από την πόλη της Ξάνθης.

Στα όρια του Δήμου, λειτουργούν και πέντε (5) Παιδικοί Σταθμοί ως ενιαίο Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου. Οι μονάδες προσχολικής αγωγής, παράλληλα είναι και Κέντρα Κοινωνικής Βοήθειας για παιδιά προσχολικής ηλικίας, εργαζόμενων ή κοινωνικά και οικονομικά αδύναμων οικογενειών.

Στον τομέα της κοινωνικής μέριμνας και περίθαλψης, σε τρεις οικισμούς του Δήμου Αβδήρων (Αβδηρα, Σέλερο, Συδινή) λειτουργεί η δράση «Βοήθεια στο σπίτι», ενώ στον οικισμό Μαγικό λειτουργεί «Μονάδα κοινωνικής μέριμνας». Οι συγκεκριμένες δράσεις απασχολούν 17 άτομα διαφόρων επιστημονικών και βοηθητικών ειδικοτήτων και εξυπηρετούν συνολικά 163 άτομα.

Για τις εργαζόμενες μητέρες και για άνεργες γυναίκες που επιδιώκουν ανεύρεση εργασίας, στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων της Κοινωφελούς Επιχείρησης Πολιτισμού, Αθλητισμού και Κοινωνικής προστασίας Δήμου Αβδήρων λειτουργεί κέντρο δημιουργικής απασχόλησης παιδιών με έδρα τα Φίλια.

Οι δράσεις «κοινωνικής μέριμνας», «Βοήθεια στο σπίτι», το κέντρο δημιουργικής απασχόλησης παιδιών και οι Παιδικοί Σταθμοί του Δήμου Αβδήρων έχουν οδηγήσει στην απεμπλοκή του γυναικείου εργατικού δυναμικού από τις αυξανόμενες οικογενειακές υποχρεώσεις, και συμβάλλουν στο συνδυασμό οικογενειακών και επαγγελματικών υποχρεώσεων των γυναικών, στην επαγγελματική ανέλιξή τους και κυρίως στη μείωση της γυναικείας ανεργίας.

Τέλος σημειώνεται ότι λειτουργούν στον Δήμο και δέκα οκτώ (18) παραρτήματα ΚΑΠΗ που εξυπηρετούν ηλικιωμένους.

Η υγειονομική φροντίδα των κατοίκων του Δήμου Αβδήρων καλύπτεται σε

πρωτοβάθμιο επίπεδο από το Κέντρο Υγείας, που λειτουργεί σε 24ωρη βάση, τα τέσσερα περιφερειακά ιατρεία, τα οποία βρίσκονται σε κεντρικούς οικισμούς και από δέκα (10) αγροτικά εξεταστήρια που λειτουργούν στους οικισμούς του Δήμου και σε εβδομαδιαία βάση και για μερικές ώρες πραγματοποιείται επίσκεψη ιατρού, ενώ τα σοβαρά περιστατικά αντιμετωπίζονται στο Γενικό Νοσοκομείο Ξάνθης.

Αναφορικά με τις υποδομές πολιτισμού λειτουργούν στη Γενισέα δύο χώροι πολιτιστικών λειτουργιών, ενώ επίσης υπάρχουν χώροι πολιτιστικών δραστηριοτήτων στους περισσότερους οικισμούς του Δήμου. Επιπλέον, στον Δήμο Αβδήρων λειτουργούν και πέντε μουσεία.

Στον τομέα του αθλητισμού και στις τρεις Δημοτικές Ενότητες του Καλλικρατικού Δήμου λειτουργούν τοπικά γήπεδα ποδοσφαίρου, τα περισσότερα από τα οποία έχουν ελλειπείς εγκαταστάσεις εξυπηρέτησης, όπως κερκίδες και αποδυτήρια. Παράλληλα σημαντική είναι η απουσία και γηπέδων άλλων αθλητικών δραστηριοτήτων, δηλ. γηπέδων μπάσκετ, βόλεϊ, τένις, κ.ά.

Παρόλα αυτά στον οικισμό των Αβδήρων έχει κατασκευαστεί σε ποσοστό 90% ένα σύγχρονο κλειστό γυμναστήριο στο πλαίσιο του προγράμματος «Ελλάδα 2004» που, όταν ολοκληρωθεί, θα μπορέσει να φιλοξενήσει συλλόγους μπάσκετ και βόλεϊ, ενώ στη Γενισέα υπάρχει ένα κλειστό γυμναστήριο που όμως δεν λειτουργεί. Επίσης υπάρχουν και πέντε γήπεδα 5X5 σε διαφορετικούς οικισμούς. Στον Δήμο δραστηριοποιείται και ο Αθλητικός Όμιλος Στίβου Βιστωνίδος με έδρα τη Γενισέα.

Επιπλέον, στην ευρύτερη περιοχή βρίσκεται το Αθλητικό Κέντρο των Πηγαδίων και το ποδοσφαιρικό γήπεδο της ΠΑΕ SKODA ΞΑΝΘΗ, «SKODA ΞΑΝΘΗ Arena». Στον ίδιο χώρο στεγάζεται και ξενοδοχειακό συγκρότημα με αθλητικές εγκαταστάσεις, γυμναστήριο, πισίνα, που φιλοξενεί εκτός των άλλων ποδοσφαιρικές ομάδες από όλο τον κόσμο την προετοιμασία τους. Λειτουργεί επίσης και ως συνεδριακό κέντρο.

Συν τοις άλλοις, στον Δήμο Αβδήρων λειτουργούν τέσσερις ακαδημίες ποδοσφαίρου, που προσφέρουν στα παιδιά του Δήμου τη δυνατότητα άθλησης σε μικρή απόσταση από τα σπίτια τους, την ένταξη τους μέσα σε μία ομάδα, αλλά και τη δυνατότητα εξέλιξης σε επαγγελματικό επίπεδο.

6.7.4 Αναπτυξιακά χαρακτηριστικά του Δήμου Αβδήρων

Η οικονομία της περιοχής στηρίζεται κυρίως στην παραγωγή του πρωτογενή τομέα. Σε όλη την έκταση του Δήμου υπάρχουν γεωργικές και κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις. Το ποσοστό των ενεργών γεωργικών εκμεταλλεύσεων στο σύνολο των γεωργικών εκμεταλλεύσεων πριν από την ολική αποσύνδεση ήταν μεγαλύτερο από 95%. Όμως σήμερα το ποσοστό των εκτάσεων που παραμένουν σε αγρανάπαυση, είναι αρκετά υψηλό.

Ο Δευτερογενής τομέας στην περιοχή εμφανίζει φθίνουσα εικόνα τα τελευταία χρόνια, ενώ μέχρι πριν λίγο καιρό υπήρχε ένας αξιόλογος αριθμός επιχειρήσεων που απασχολούσαν μεγάλο ποσοστό του ενεργού πληθυσμού της περιοχής, καθιστώντας τον τρίτο σε σημασία τομέα οικονομικής δραστηριότητας.

Στον Δήμο λειτουργούσαν μέχρι το πρόσφατο παρελθόν η μεγάλη συνεταιριστική βιομηχανία ΣΕΒΑΘ και η καλτσοβιομηχανία VENUS VICTORIA, το κλείσιμο των οποίων αποτέλεσε μεγάλο πλήγμα για την περιοχή, τόσο στα όρια του Δήμου, όσο και στην ευρύτερη περιοχή, καθώς απασχολούσαν εκατοντάδες εργαζόμενους.

Εκτός από τις παραπάνω επιχειρήσεις καταγράφονται και αρκετές μικρότερες, οικογενειακής κυρίως μορφής που οπωσδήποτε συμβάλλουν στην ανάπτυξη της περιοχής και συγκρατούν ένα κομμάτι του πληθυσμού.

Ο Τριτογενής τομέας στον Δήμο Αβδήρων εμφανίζεται ως ο τομέας με τη μικρότερη ανάπτυξη. Μπορεί να σημειωθεί συνοπτικά ότι η εμπορική δραστηριότητα του Δήμου είναι σχετικά μικρή και εξαρτώμενη ουσιαστικά από την πόλη της Ξάνθης.

Υπάρχουν εμπορικά καταστήματα, όπως καφεενία-ψησταριές, αρτοποιεία, παντοπωλεία, φαρμακεία και επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών που όμως μπορούν να καλύψουν μόνο ένα μικρό μέρος των καθημερινών αναγκών των κατοίκων. Συνολικά στους οικισμούς του Δήμου δραστηριοποιούνται 135 εμπορικές επιχειρήσεις και 145 επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών. Η μόνη εμπορική εξάρτηση της Ξάνθης από τον Δήμο Αβδήρων είναι η προμήθεια αγροτικών, κτηνοτροφικών και αλιευτικών προϊόντων.

Η κατάσταση είναι η ίδια και για τον τομέα της διασκέδασης και ψυχαγωγίας κυρίως τους χειμερινούς μήνες, ενώ κατά τους καλοκαιρινούς μήνες οι πολλές ελεύθερες αλλά και οργανωμένες πλαζ, τόσο κατά την διάρκεια της ημέρας, αλλά και κατά τις βραδινές ώρες προσελκύει ντόπιους αλλά και ξένους επισκέπτες.

Στον Τριτογενή τομέα εντάσσεται και ο τουρισμός που παρά το γεγονός ότι δεν έχει αναπτυχθεί σε υψηλό βαθμό, ωστόσο αποτελεί σημαντικότερο παράγοντα οικονομικής ανάπτυξης.

Ο Δήμος Αβδήρων διαθέτει ικανοποιητικό αριθμό καταλυμάτων, αναλογικά με το μέγεθός του. Ειδικότερα, στον Δήμο λειτουργούν ένα (1) ξενοδοχείο 4 αστέρων, τρία (3) ξενοδοχεία Α΄ κατηγορίας, δύο (2) ξενώνες Α΄ κατηγορίας, ένας (1) ξενώνας και ένα (1) κατάλυμα επιπλωμένων διαμερισμάτων, καθώς και παιδικές κατασκηνώσεις του Υπουργείου Παιδείας (ΥΠΕΠΘ)

Διάγραμμα 20: Απασχολούμενοι ανά τομέα οικονομικής δραστηριότητας στον Δήμο Αβδήρων

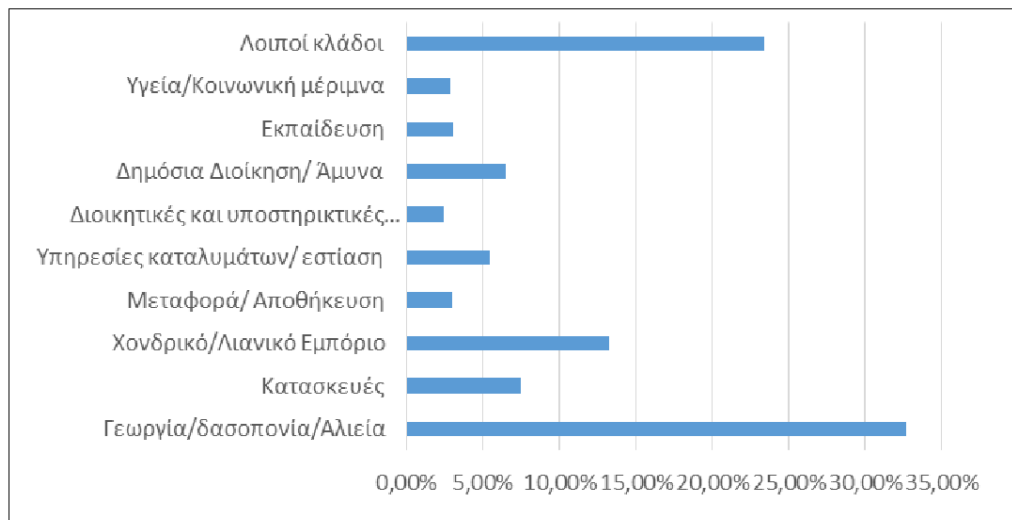
Πηγή στοιχείων: ΕΛΣΤΑΤ (2011). Ίδια επεξεργασία

Συμπερασματικά, η οικονομία του Δήμου Αβδήρων, χαρακτηρίζεται από πρωτογενή προσανατολισμό, άλλοτε αποκλειστικό και άλλοτε συνδυασμένο με σχετικά αυξημένη παρουσία προαστιακής ή παραθεριστικής κατοικίας.

Ο δευτερογενής τομέας, παρά το ότι με την υφιστάμενη δομή του αρχίζει να εμφανίζει τάσεις συρρίκνωσης, εξακολουθεί να έχει σημαντική παρουσία σε κάποια από τα Τ.Δ, ενώ το λιμάνι του Πόρτο Λάγους, η Εγνατία οδός, το αεροδρόμιο της Χρυσούπολης και το σιδηροδρομικό δίκτυο που διατρέχει τον Δήμο προσδίδουν στην περιοχή σημαντική προοπτική για την ανάπτυξη του.

Όσον αφορά στους κλάδους της οικονομικής δραστηριότητας, σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, από την απογραφή του 2011, το 32,70% των απασχολούμενων εργάζεται στη γεωργία/δασοπονία/αλιεία, το 7,41% στις κατασκευές και το 13,20% στο εμπόριο. Στον κλάδο του Δημοσίου/Στρατού απασχολείται το 6,50%, ενώ στην εκπαίδευση το 3,03% και στις υπηρεσίες υγείας το 2,91%.

Διάγραμμα 21: Απασχολούμενοι ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας στον Δήμο Αβδήρων

Πηγή στοιχείων: ΕΛΣΤΑΤ (2011). Ίδια επεξεργασία

6.8 Σύγκριση χωρικών, πληθυσμιακών και αναπτυξιακών χαρακτηριστικών των Δήμων Μύκης, Ξάνθης και Αβδήρων

Σε προηγούμενο κεφάλαιο έγινε μνεία σε μια τυπολογία του χώρου αναφορικά με τη Μουσουλμανική μειονότητα και συγκεκριμένα με την ομάδα των Πομάκων της Θράκης. Στην τυπολογία αυτή γίνεται λόγος για **τοπική** και **περιφερική** κοινωνία καθώς επίσης για **κοινωνία αναφοράς** και για **σύνολη περιβάλλουσα κοινωνία**. (Φραγκόπουλος Ι., 2006).

Στην περίπτωση της Περιφερειακής Ενότητας Ξάνθης, το σύνολο της κοινωνίας, είτε πρόκειται για κατοίκους περιφερειακών Δήμων είτε πρόκειται για κατοίκους της έδρας της Περιφερειακής Ενότητας, διαιρείται σε **δύο κατηγορίες**, τους **χριστιανούς** και τους **μουσουλμάνους**. Ωστόσο, η μουσουλμανική μειονότητα, παρόλο που διακατέχεται από μια κοινή αντίληψη, η οποία εκφράζεται, κυρίως, από το δικαϊκό καθεστώς της, δεν είναι ενιαία, αφού αποτελείται από τρεις ομάδες. Στην παρούσα έρευνα, με βάση την παραπάνω τυπολογία, επιχειρήθηκε να μελετηθεί ως **κοινωνία αναφοράς** η ομάδα των Πομάκων της Ξάνθης, ενώ ως **σύνολη περιβάλλουσα κοινωνία** εκλήφθηκε ο πληθυσμός του Δήμου Ξάνθης, ενώ τα στοιχεία του Δήμου Αβδήρων χρησιμοποιήθηκαν επικουρικά.

Ο Δήμος Ξάνθης, επιλέχθηκε ως πεδίο σύγκρισης για την παρούσα έρευνα επειδή είναι συναφής χωρικά κι αποτελεί πεδίο οικονομικών ανταλλαγών και μετακινήσεων, ενώ υπάρχουν και κοινωνικές αλληλεπιδράσεις. Ο Δήμος Αβδήρων επιλέχθηκε τυχαία ανάμεσα στους Δήμους της ίδιας περιφερειακής ενότητας, γιατί δεν έχει αστικά χαρακτηριστικά, όπως ο Δήμος Ξάνθης, ενώ είναι πεδινός Δήμος της περιοχής σε αντίθεση με τον ορεινό Δήμο Μύκης.

Εξετάζοντας τα στοιχεία που αφορούν στον Δήμο Μύκης, που στην παρούσα διατριβή αποτελεί την «κοινωνία αναφοράς» καθώς και τα αντίστοιχα του Δήμου Ξάνθης, που εδώ είναι η «περιβάλλουσα κοινωνία», καθώς και του πεδινού δήμου Αβδήρων, παρατηρείται ότι εμφανίζουν αρκετές διαφορές, που παίζουν καθοριστικό ρόλο στα περιθώρια κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης.

Σύμφωνα με τη διάκριση του αγροτικού χώρου, όπως την αναφέρει ο F. Pingaud (βλ. αν.), ο Δήμος Μύκης, σύμφωνα με τα στοιχεία που αναλύθηκαν, εντάσσεται στους «**χώρους αναμονής**», δηλαδή, στις γεωγραφικά απομονωμένες περιοχές, που λόγω θέσης δεν μετασχηματίστηκαν και διατηρούν κάποια παραδοσιακή δραστηριότητα.

Ο Δήμος Ξάνθης, παρουσιάζει χαρακτηριστικά αστικού κέντρου, αλλά, λόγω θέσης σε σχέση με τα μητροπολιτικά αστικά κέντρα Αθήνας και Θεσσαλονίκης, καθώς και γεωμορφολογίας, διαθέτει χαρακτηριστικά **ενσωματωμένου αγροτικού χώρου**, με προχωρημένες οικονομικές δραστηριότητες παραγωγής (γεωργία, βιομηχανία) και αναπαραγωγής (κατοικία, τουρισμός), των οποίων η κοινωνική δομή προσομοιάζει με τα μητροπολιτικά αστικά κέντρα (Παπάνης Ευ., Γιαβρίμης Π., Ρουμελιώτου Μ., 2007).

Τέλος, ο Δήμος Αβδήρων, που τις τελευταίες δεκαετίες, λόγω κυρίως της οικονομικής κρίσης, παρουσιάζεται να έχει απωλέσει κάποια χαρακτηριστικά του (π.χ. λειτουργία εντός των ορίων του δύο βιομηχανικών μονάδων), εμφανίζει χαρακτηριστικά «**χώρου υπό επιτήρηση**», δηλαδή χώρου υλικά και κοινωνικά υποβαθμισμένου, που όμως επιτηρείται από την κοινωνία.

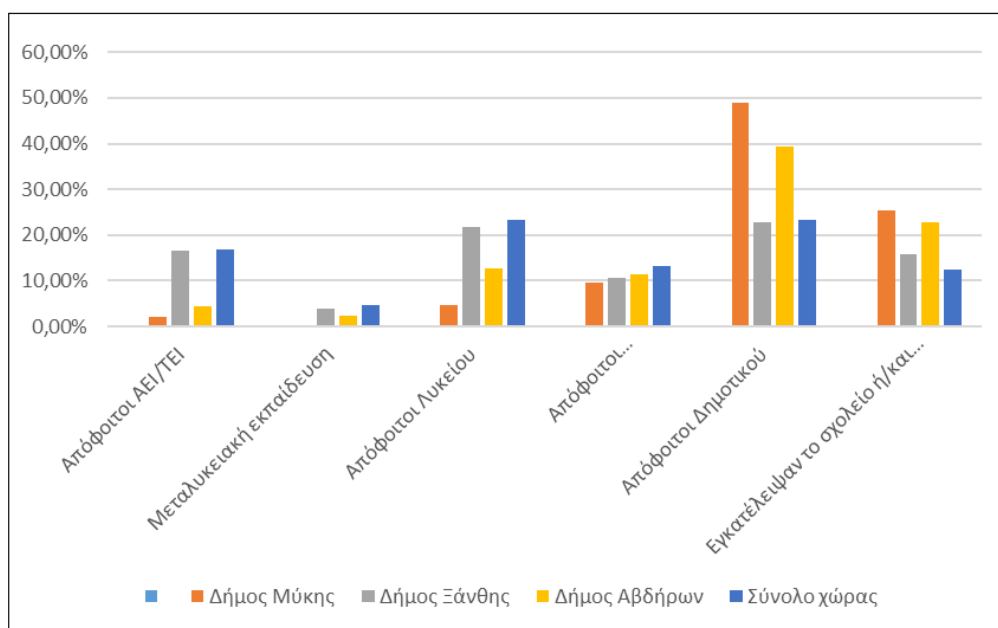
Ειδικότερα, ως προς τη **γεωμορφολογία των Δήμων**, ο Δήμος Μύκης είναι ένας ορεινός Δήμος, στο κέντρο της οροσειράς της Ροδόπης, ο Δήμος Ξάνθης βρίσκεται στους πρόποδες της ίδιας οροσειράς κι εκτείνεται στην πεδιάδα της Ξάνθης, ενώ ο Δήμος Αβδήρων περιλαμβάνει και ορεινές περιοχές, ενώ έχει και πεδινές εκτάσεις, καθώς και παραλιακό μέτωπο.

Αναφορικά με τα **πληθυσμιακά χαρακτηριστικά**, από τα στοιχεία της τελευταίας απογραφής (2011), προκύπτει πως και οι τρεις Δήμοι παρουσιάζουν αυξητική τάση στον πληθυσμό τους. Στον Δήμο Μύκης και στον Δήμο Ξάνθης προκύπτει αύξηση του νεανικού πληθυσμού, ενώ στον Δήμο Αβδήρων υπάρχει αυξητική τάση του πληθυσμού μεγαλύτερης ηλικίας.

Επιχειρώντας να αποδείξουμε την αρχική υπόθεση περί ύπαρξης σχήματος κοινωνικού – χωρικού αποκλεισμού και με δεδομένο πως ο κοινωνικός αποκλεισμός δεν ανάγεται μόνο στα χαμηλά εισοδήματα, τα οποία συνδέονται με την απασχόληση, αλλά συνδυάζονται κι άλλοι παράγοντες για να οδηγήσουν σε αυτόν, όπως το επίπεδο μόρφωσης, έγινε σύγκριση των Δήμων και ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης των κατοίκων τους. Σύμφωνα με τα στοιχεία που μελετήθηκαν, προκύπτει μεγάλη απόκλιση μεταξύ των Δήμων Μύκης και Ξάνθης στο μορφωτικό επίπεδο των κατοίκων, καθώς και ευκρινής διαφορά μεταξύ των Δήμων Μύκης και Αβδήρων, γεγονός που ενισχύει την αρχική υπόθεση της παρούσας έρευνας.

Πιο συγκεκριμένα, στον Δήμο Ξάνθης οι απόφοιτοι Ανώτατης Εκπαίδευσης φτάνουν σε ποσοστό το 16,67%, σχεδόν όσο αυτό του Συνόλου της χώρας (16,72%), ενώ στον Δήμο Μύκης το αντίστοιχο ποσοστό είναι μόλις 2,13%, σε μεγάλη απόκλιση ακόμα και σε σύγκριση αυτού του Δήμου Αβδήρων που είναι 4,83%. Υψηλό παρουσιάζεται το ποσοστό του πληθυσμού που εγκατέλειψε το δημοτικό σχολείο, το οποίο στον Δήμο Μύκης φτάνει το 25,45%, με το αντίστοιχο στον Δήμο Ξάνθης να είναι 15,78%, όταν στο Σύνολο της χώρας το ποσοστό του πληθυσμού που εγκατέλειψε την πρωτοβάθμια εκπαίδευση είναι 12,42%. Αναφέρεται ότι στον Δήμο Αβδήρων, της ίδιας Περιφερειακής Ενότητας, το αντίστοιχο ποσοστό είναι 22,69%.

Διάγραμμα 22: Πληθυσμός ανά επίπεδο εκπαίδευσης. Σύγκριση των τριών Δήμων

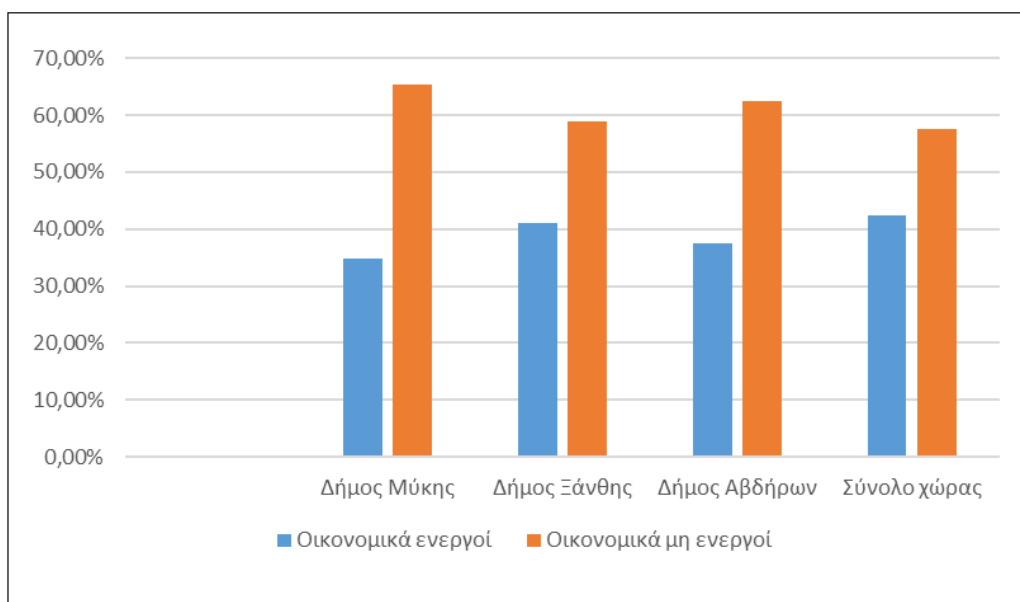

Πηγή στοιχείων: ΕΛΣΤΑΤ (2011). Ίδια επεξεργασία

Από τα παραπάνω στοιχεία, που αφορούν **στο επίπεδο εκπαίδευσης** του πληθυσμού των υπό σύγκριση Δήμων, προκύπτει σαφής διαφοροποίηση που οδηγεί **σε κοινωνική ανισότητα**. Αυτό συμπεραίνεται επειδή η διαφορά αυτή έχει ως αποτέλεσμα διαφορετικές δυνατότητες πρόσβασης στην αγορά εργασίας, αλλά και στα επαγγέλματα που μπορεί να ασκήσει ο πληθυσμός, καθώς και διαφορά στα εισοδήματα, αφού αυτά συνδέονται με το ασκούμενο επάγγελμα.

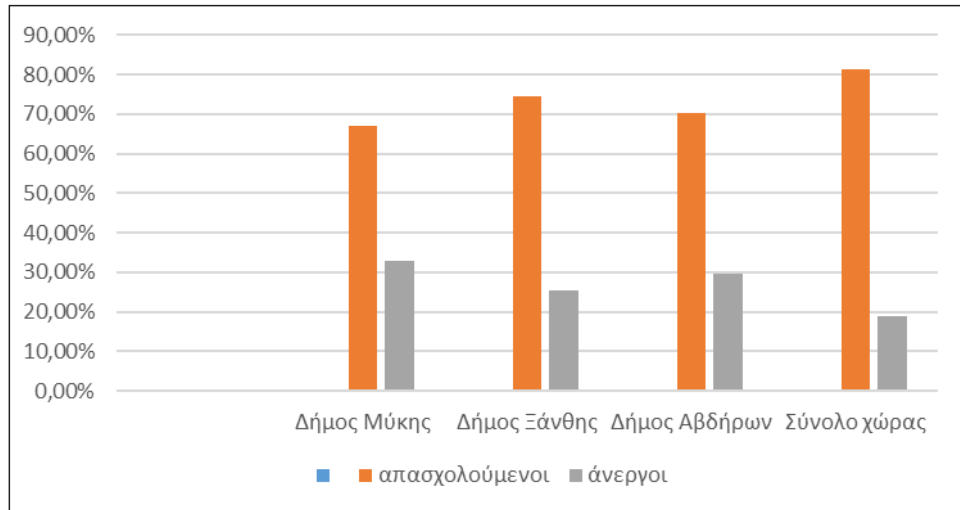
Έχοντας υπόψη πως η διαδικασία του κοινωνικού αποκλεισμού αποστερεί βασικά δικαιώματα σχετικά με την απασχόληση, την εκπαίδευση και την υγεία, συγκρίνοντας τα στοιχεία μεταξύ της «κοινωνίας αναφοράς», της «περιβάλλουσας κοινωνίας», βλέπει κανείς ότι ο **οικονομικά ενεργός πληθυσμός** του Δήμου Μύκης είναι ποσοστό 34,71% επί του συνολικού πληθυσμού και στον Δήμο Ξάνθης 41,14%, ενώ αντίστοιχα στον Δήμο Αβδήρων το σύνολο του οικονομικά ενεργού πληθυσμού είναι 37,51% επί του συνολικού πληθυσμού. Αυτό που παρουσιάζει ενδιαφέρον είναι το ποσοστό ανεργίας που στον Δήμο Μύκης φτάνει το 32,97%, ενώ αντίστοιχα στον Δήμο Ξάνθης είναι 25,4% και στον Δήμο Αβδήρων 29,67%. Επισημαίνεται, όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, ότι και στους τρεις Δήμους το ποσοστό ανεργίας είναι υψηλότερο από αυτό του Συνόλου της χώρας (18,71%). Ωστόσο και σε αυτόν το δείκτη, παρατηρείται μεγάλη διαφορά μεταξύ των δύο Δήμων, Μύκης και Ξάνθης, καθώς και διαφορά του Δήμου Μύκης με τον Δήμο Αβδήρων.

Διάγραμμα 23: Οικονομικά ενεργός/μη ενεργός πληθυσμός. Σύγκριση τριών Δήμων και Συνόλου (Σ) χώρας

Πηγή στοιχείων: ΕΛΣΤΑΤ (2011). Ίδια επεξεργασία

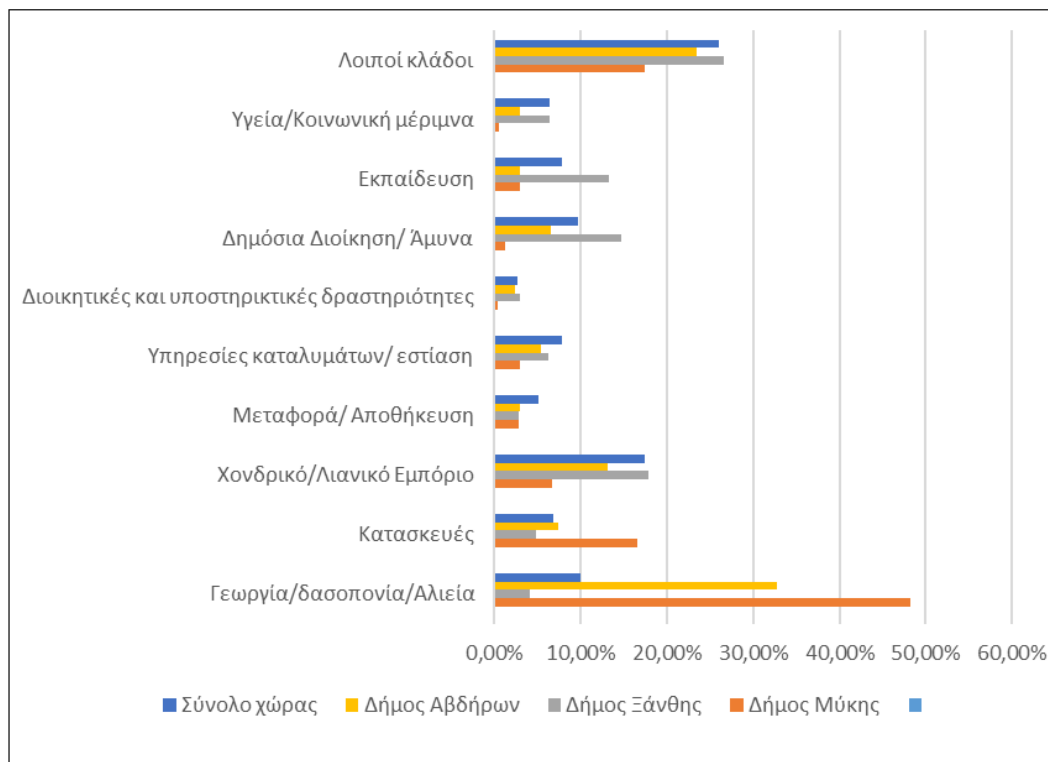
Διάγραμμα 24: Απασχολούμενοι/άνεργοι. Σύγκριση τριών Δήμων και Συνόλου (Σ) χώρας

Πηγή στοιχείων: ΕΛΣΤΑΤ (2011). Ίδια επεξεργασία

Συγκρίνοντας **τους κλάδους**, στους οποίους απασχολείται το ενεργό ανθρώπινο δυναμικό των τριών Δήμων και λαμβάνοντας ως δεδομένο πως ο τομέας και ο κλάδος της απασχόλησης συνδέεται με τα εισοδήματα άρα και με την ποιότητα ζωής και τις δυνατότητες ένταξης σε ένα κοινωνικό σύνολο, καταγράφηκε ότι στον Δήμο Μύκης το 48,2% των απασχολούμενων εργάζεται στη γεωργία/κτηνοτροφία, με το αντίστοιχο ποσοστό του Δήμου Ξάνθης να είναι μόλις 4,15% και του Δήμου Αβδήρων 32,7%. Στον κλάδο των κατασκευών δουλεύει ποσοστό 16,64% του απασχολούμενου ενεργού πληθυσμού του Δήμου Μύκης, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στον Δήμο Ξάνθης είναι 4,85% και στον Δήμο Αβδήρων 7,41%. Στο Δημόσιο τομέα και την Άμυνα το ποσοστό των απασχολούμενων του Δήμου Μύκης είναι 1,27%, ενώ το αντίστοιχο του Δήμου Ξάνθης είναι 14,67% και στον Δήμο Αβδήρων το 6,50% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού αντίστοιχα.

Διάγραμμα 25: Απασχολούμενοι ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας. Σύγκριση τριών Δήμων και Συνόλου (Σ) χώρας

Πηγή στοιχείων: ΕΛΣΤΑΤ (2011). Ίδια επεξεργασία

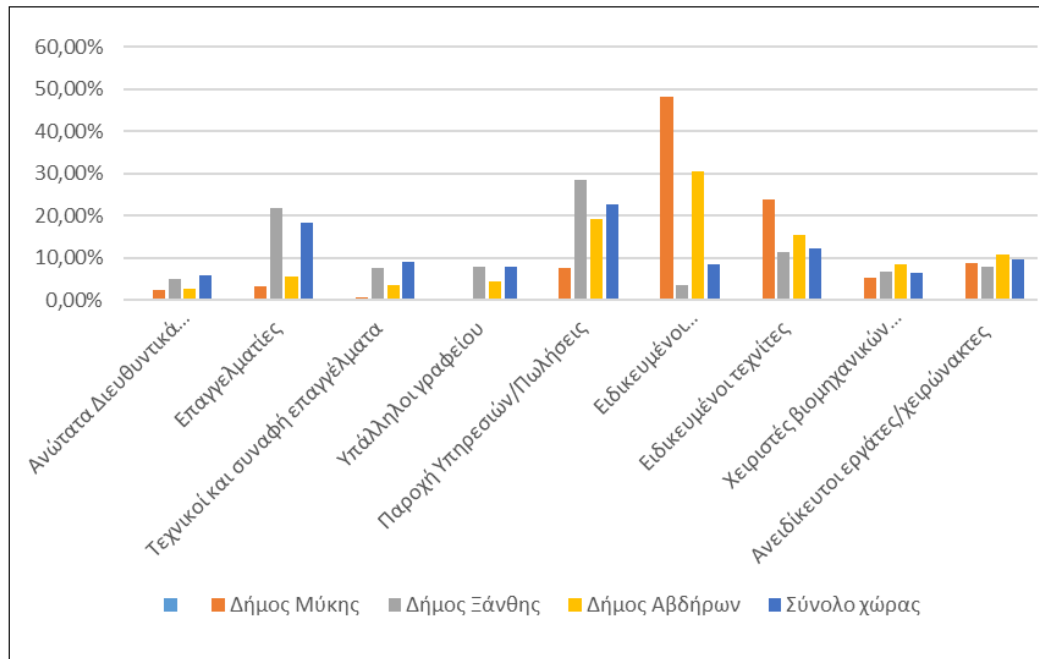
Από τα στοιχεία, που εξετάστηκαν, καθώς και από τη μεταξύ τους σύγκριση προκύπτει ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των απασχολούμενων του Δήμου Μύκης έχει χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης και απασχολείται στον αγροτικό τομέα και τις κατασκευές, ως εργατικά χέρια. Απασχολείται, δηλαδή, σε κλάδους και θέσεις που δεν αποφέρουν υψηλά εισοδήματα.

Αντίθετα, το μεγαλύτερο αντίστοιχο ποσοστό των απασχολούμενων στον Δήμο Ξάνθης, εργάζεται στο εμπόριο (17,91%), το Δημόσιο τομέα και την Άμυνα, καθώς και στην εκπαίδευση (13,24%), συνεπώς έχει υψηλότερα εισοδήματα. Στον Δήμο Αβδήρων, το μεγαλύτερο ποσοστό του ενεργού πληθυσμού (32,7%) απασχολείται στον αγροτικό τομέα, ωστόσο υπολείπεται κατά πολύ αυτού του Δήμου Μύκης. Το 7,41% απασχολείται στις κατασκευές, ενώ αρκετά υψηλό ποσοστό ασχολείται με το εμπόριο (13,2%) και το 6,5% του ενεργού πληθυσμού του Δήμου Αβδήρων απασχολείται στο Δημόσιο Τομέα και την Άμυνα.

Από τα παραπάνω δεδομένα είναι πρόδηλο και ένα ακόμη στοιχείο, που ενδεχομένως οδηγεί ή/και οφείλεται σε σχήμα κοινωνικού αποκλεισμού. Πρόκειται για το πολύ χαμηλό ποσοστό του ενεργού πληθυσμού του Δήμου Μύκης, που απασχολείται στο Δημόσιο Τομέα και την Άμυνα (1,27%) σε σχέση με το αντίστοιχο ποσοστό του Δήμου Ξάνθης, αλλά και με αυτό του Δήμου Αβδήρων.

Προχωρώντας κι εξετάζοντας τα επαγγέλματα στα οποία απασχολείται ο πληθυσμός των τριών Δήμων προκύπτει ότι α) στον Δήμο Μύκης το 2,32% των απασχολούμενων κατέχει θέσεις διευθυντικών/ διοικητικών στελεχών, αντίστοιχα στον Δήμο Ξάνθης το ποσοστό αυτό ανέρχεται σε 5,02% και στον Δήμο Αβδήρων σε 2,67%, β) ως επαγγελματίες εμφανίζεται το 3,06% των απασχολούμενων του Δήμου Μύκης, το 21,63% στον Δήμο Ξάνθης και το 5,56% στον Δήμο Αβδήρων γ) ως τεχνικοί και σε συναφή επαγγέλματα απασχολείται το 0,60% του Δήμου Μύκης, το 7,52% του Δήμου Ξάνθης και το 3,57% του Δήμου Αβδήρων, δ) υπάλληλοι γραφείου δηλώνει το 0,41% των απασχολούμενων του Δήμου Μύκης και αντίστοιχα το 7,85% του Δήμου Ξάνθης και το 4,40% του Δήμου Αβδήρων, ε) στην παροχή υπηρεσιών και τις πωλήσεις απασχολείται το 7,66% των εργαζόμενων του Δήμου Μύκης και το 28,40% του Δήμου Ξάνθης και το 19,04% του Δήμου Αβδήρων αντίστοιχα, στ) ως ειδικευμένοι γεωργοί/κτηνοτρόφοι/αλιείς, εργάζεται το 48,06% των απασχολούμενων του Δήμου Μύκης, με το αντίστοιχο ποσοστό του Δήμου Ξάνθης να είναι 3,47% και του Δήμου Αβδήρων 30,33%, ζ) ειδικευμένοι τεχνίτες δηλώνει το 23,94% των απασχολούμενων του Δήμου Μύκης, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στον Δήμο Ξάνθης είναι 11,31% και στον Δήμο Αβδήρων 15,29%, η) ως χειριστές μηχανημάτων και συναρμολογητές, απασχολείται το 5,08% των εργαζόμενων του Δήμου Μύκης, το 6,80% του Δήμου Ξάνθης και το 8,29% του Δήμου Αβδήρων, αντίστοιχα, τέλος θ) ως ανεidίκευτοι εργάτες και χειρώνακτες εργάζεται το 8,82% των απασχολούμενων του Δήμου Μύκης, το 7,96% του Δήμου Ξάνθης και το 10,80% του Δήμου Αβδήρων.

Διάγραμμα 26: Απασχολούμενοι ανά επάγγελμα (μονοψήφιο). Σύγκριση τριών Δήμων και Συνόλου (Σ) χώρας

Πηγή στοιχείων: ΕΛΣΤΑΤ (2011). Ίδια επεξεργασία

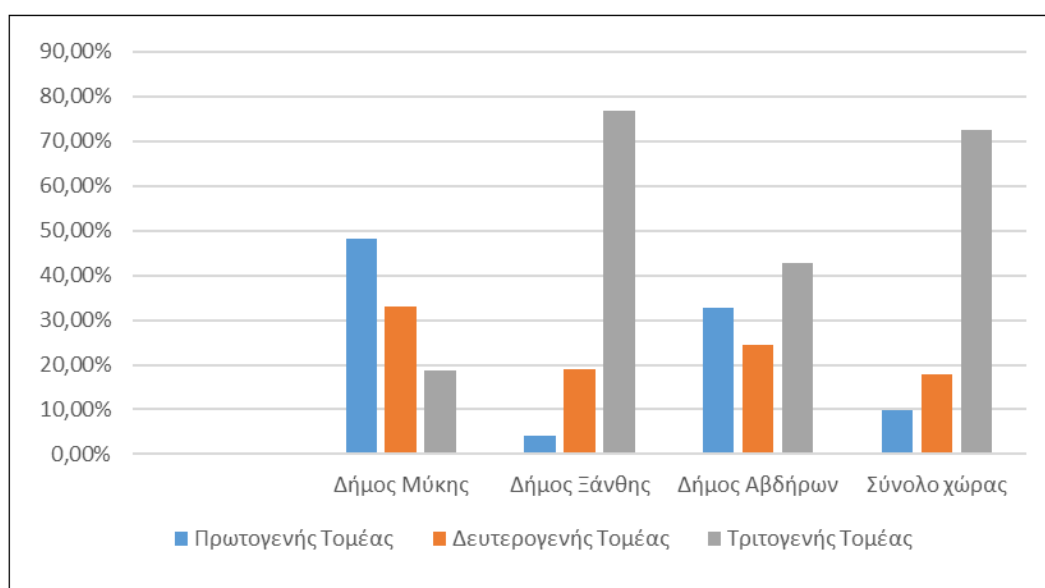
Από τη σύγκριση των επαγγελμάτων, στα οποία απασχολείται ο ενεργός πληθυσμός του Δήμου Μύκης, αποδεικνύεται πως η πλειοψηφία των απασχολούμενων εργάζεται ως γεωργοί και κτηνοτρόφοι, συνεπώς τόσο η ταξική και κοινωνική τους θέση, όσο και τα εισοδήματά τους είναι σε χαμηλότερο επίπεδο από τα αντίστοιχα του Δήμου Ξάνθης, αλλά και του Δήμου Αβδήρων. Σημειώνεται πως, παρόλο που και στον Δήμο Αβδήρων παρατηρείται υψηλό ποσοστό απασχολούμενων στη γεωργία/κτηνοτροφία/αλιεία, υπολείπεται αρκετά από το αντίστοιχο του Δήμου Μύκης.

Συγκρίνοντας τις **κοινωνικές υποδομές** των ανωτέρω Δήμων, συμπεραίνεται, πως ο Δήμος Μύκης υπολείπεται σε υποδομές εκπαίδευσης και υποδομές υγείας, κατά πολύ από τον Δήμο Ξάνθης και αρκετά από τον Δήμο Αβδήρων, ενώ απουσιάζουν εντελώς οι υποδομές πολιτισμού, που διαθέτει ανεπτυγμένες ο Δήμος Ξάνθης και σε ικανοποιητικό βαθμό ο Δήμος Αβδήρων.

Σχετικά με τα **αναπτυξιακά χαρακτηριστικά**, στον Δήμο Μύκης υπάρχει επικράτηση της οικονομικής δραστηριότητας στην πρωτογενή παραγωγή, άρα η εξάρτηση από τον πρωτογενή τομέα είναι άμεση. Επισημαίνεται όμως πως η γεωμορφολογία

της περιοχής δεν επιτρέπει υψηλής έντασης γεωργική παραγωγή. Ο δευτερογενής τομέας δεν παρουσιάζει ιδιαίτερη ανάπτυξη, ενώ ο τριτογενής τομέας απουσιάζει εντελώς και περιορίζεται μόνο σε υπηρεσίες κοινής ωφέλειας. Στον Δήμο Ξάνθης, μεγάλη ένταση δραστηριοτήτων εμφανίζει ο τριτογενής τομέας, δεδομένου ότι πρόκειται για την έδρα της Περιφερειακής Ενότητας (ΠΕ), ενώ συρρίκνωση, λόγω της οικονομικής κρίσης (2008-2018), παρουσιάζει ο δευτερογενής τομέας. Στον Δήμο Αβδήρων επικρατεί κι εκεί ο πρωτογενής τομέας, δεδομένου ότι το πεδινό του ανάγλυφο προσφέρεται για καλλιέργεια, ενώ στο παραλιακό μέτωπο και τη λίμνη Βιστωνίδα αναπτύσσεται και η αλιεία, παράλληλα, όμως, οι μικρές οικογενειακές επιχειρήσεις συμβάλλουν στην ανάπτυξη του δευτερογενή τομέα, ενώ και ο τριτογενής τομέας, κυρίως ο τουριστικός κλάδος, αποτελεί σημαντικό παράγοντα ανάπτυξης.

Διάγραμμα 27: Απασχολούμενοι ανά τομέα οικονομικής δραστηριότητας. Σύγκριση τριών Δήμων και Συνόλου (Σ) χώρας

Πηγή στοιχείων: ΕΛΣΤΑΤ (2011). Ίδια επεξεργασία

Με βάση τη μελέτη του συνόλου των στοιχείων, προκύπτει πως οι κάτοικοι του Δήμου Μύκης έχουν δυσκολότερη πρόσβαση στην εκπαίδευση, και τις υπηρεσίες υγείας. Στο επίπεδο της απασχόλησης εμφανίζονται υψηλά ποσοστά ανεργίας και στους τρεις Δήμους, ωστόσο, ο Δήμος Μύκης εμφανίζει πολύ υψηλότερα ποσοστά σε αυτόν τον τομέα τόσο σε σχέση με τον Δήμο Ξάνθης, όσο και με το σύνολο της χώρας.

Εν κατακλείδι, ο Δήμος Μύκης συγκριτικά με τον Δήμο Ξάνθης, αλλά και σε

χαμηλότερο επίπεδο, με τον Δήμο Αβδήρων, τόσο ως προς το μορφωτικό επίπεδο του πληθυσμού, όσο και ως προς την ανεργία, αλλά και τους κλάδους και τους τομείς απασχόλησης του πληθυσμού του, καθώς και ως προς τη δυνατότητα πρόσβασης σε υπηρεσίες εκπαίδευσης, υγείας και τις κοινωνικές υποδομές, **υστερεί σημαντικά** και θα μπορούσε να εξαχθεί το **συμπέρασμα ότι αντιμετωπίζει χωρικό και κοινωνικό αποκλεισμό.**

7. Η μουσουλμανική μειονότητα στη Θράκη και ειδικότερα στην Περιφερειακή Ενότητα Ξάνθης

7.1 Ορισμός της έννοιας της μειονότητας

Κάνοντας λόγο για τη μουσουλμανική μειονότητα στο Νομό Ξάνθης θα επιχειρήσουμε, καταρχάς, να προσδιορίσουμε τον όρο «μειονότητα».

Η υποεπιτροπή του ΟΗΕ για την προστασία των μειονοτήτων δεν έχει καταλήξει στον ορισμό της έννοιας της μειονότητας κι έτσι η Επιτροπή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα αποφάσισε να προβεί σε μία μελέτη της θέσης των μειονοτήτων στον κόσμο. Σε αυτό το πλαίσιο, αποφασίστηκε ότι ο όρος μειονότητα θα **«περιλαμβάνει μόνο εκείνες τις μη κυρίαρχες ομάδες ενός πληθυσμού οι οποίες έχουν και επιθυμούν να διατηρήσουν εθνικές, θρησκευτικές ή γλωσσικές παραδόσεις ή χαρακτηριστικά σαφώς διαφορετικά από αυτά του λοιπού πληθυσμού»**. Επιπλέον, οι μειονότητες αυτές θα έπρεπε να συνιστώνται από ικανό αριθμό ατόμων ώστε να αναπτύξουν τέτοια χαρακτηριστικά και να επιδεικνύουν σεβασμό στους νόμους του κράτους του οποίου είναι πολίτες. (Πρεντουλής Ν., Ο ορισμός της έννοιας της μειονότητας, <http://www.lawnet.gr/pages/eofn/2/meion.asp>). Σύμφωνα, λοιπόν, με τον Ο.Η.Ε., η μειονότητα όχι μόνο είναι δυνατόν να υφίσταται διάκριση από μια κοινωνία ως μια συγκεκριμένη ομάδα, αλλά και η ίδια η ομάδα να επιθυμεί τη διάκριση από την κοινωνία στην οποία διαβιώνει.

Θεωρώντας το φαινόμενο της ύπαρξης μειονοτήτων δυναμικό και διαρκώς μεταβαλλόμενο παρατηρούμε ότι η διαφορετικότητα από το συνηθισμένο, διαφορετικότητα στον τρόπο ζωής, στα σύμβολα, στη γλώσσα, στις παραδόσεις, κ.α., είναι αυτή που μέσα στην ομοιογένεια ενός κράτους, δημιουργεί την αίσθηση του «ξένου» και πολλές φορές του «εχθρικού», δεδομένου ότι αυτό που ξεφεύγει, που διαφοροποιείται από το σύνολο, αντιμετωπίζεται ως απειλή, ως εχθρός. Ωστόσο, πολλές φορές, η ίδια η μειονότητα δεν ενσωματώνεται στην κοινωνία, θεωρώντας πως με τον τρόπο αυτό δημιουργεί ασπίδα προστασίας και θωρακίζει την ταυτότητά της (Πρεντουλής Ν., οπ. αν.).

7.2 Η μειονότητα στη Θράκη

Όπως ήδη αναφέρθηκε, η μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης αποτελεί, για την Ελλάδα, τη μοναδική επίσημα αναγνωρισμένη μειονότητα. Οι μουσουλμάνοι της Θράκης, το 1923, με τη Συνθήκη της Λωζάνης, εξαιρέθηκαν από την ανταλλαγή των πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, με σκοπό μαζί με τους υπόλοιπους πληθυσμούς που δεν ανταλλάχθηκαν (Έλληνες της Κωνσταντινούπολης και των νησιών Ίμβρου και Τενέδου), να αποτελέσουν το συνδετικό κρίκο της ελληνοτουρκικής φιλίας. Παρέμειναν, λοιπόν, στην περιοχή, συγκροτώντας τη μουσουλμανική μειονότητα της ελληνικής Θράκης.

Ωστόσο η μουσουλμανική μειονότητα παρουσιάζει ανομοιογένεια, ως προς τη σύνθεσή της. Το μόνο κοινό μεταξύ των διαφορετικών ομάδων που τη συνθέτουν είναι το θρήσκευμα (Λιθοξόου Δ., 2012).

Η “**μειονότητα**”, όπως συνηθίζεται να αποκαλείται, συντίθεται από **τρεις διαφορετικές ομάδες**: α) Τους Τουρκογενείς, β) τους Πομάκους και γ) τους Ρομά ή Αθίγγανους. Η ετερόκλητη σύσταση της μειονότητας έγινε κυρίως για πολιτικούς λόγους, δεδομένου ότι οι τουρκογενείς αποτελούν την πολυπληθέστερη ομάδα (περίπου το 50%). Ωστόσο με την ένταξή τους στο σύνολο της μουσουλμανικής μειονότητας είναι πιο αποδυναμωμένοι, αποτελώντας απλά μία συνιστώσα (Παπάνης Α., 2010). Και οι τρεις ομάδες της μουσουλμανικής μειονότητας, κατά την ανταλλαγή των πληθυσμών, ανήκαν στα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα και ήταν κυρίως αγρότες.

Τα βασικά **κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά** της μειονότητας, θα μπορούσαν να σχηματιστούν ως εξής: α) αποτελείται από αγροτικό πληθυσμό. Το ποσοστό των αγροτικών οικογενειών στη μειονότητα ανέρχεται περίπου στο 50% β) υπάρχει σημαντική παρουσία εργατών και τεχνητών σε ποσοστό της τάξης του 40%. Το συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι η πλειοψηφία της μειονότητας ανήκει στα χαμηλά κοινωνικά στρώματα. Επιπλέον, στη μειονότητα συναντάμε πολύ χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης, πράγμα που υποδηλώνει την κοινωνική περιθωριοποίησή της (Ασκούνη Ν., 2006).

Ως προς τα **πολιτισμικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά**, αξίζει να σημειωθεί ότι οι «τουρκογενείς» έχουν ως μητρική γλώσσα την τουρκική, καθώς και τουρκική συνείδηση. Διαβιούν σε πεδινές περιοχές των Νομών Ροδόπης και Ξάνθης, είτε σε χωριά αμιγώς τουρκόφωνα είτε σε μεικτά χωριά (χριστιανών και μουσουλμάνων), ενώ η βασική ενασχόλησή τους είναι η γεωργία και το μικρεμπόριο.

Η δεύτερη μεγαλύτερη ομάδα της μειονότητας είναι οι **Πομάκοι**, οι οποίοι διαβιούν στην ορεινή περιοχή της Ροδόπης, στα λεγόμενα «πομακοχώρια». Η μητρική τους γλώσσα είναι η πομακική, η οποία είναι ένας συγκεκριασμός σλαβικής, τουρκικής και ελληνικής γλώσσας. Η ενασχόληση της ομάδας αυτής παραδοσιακά είναι ο πρωτογενής τομέας.

Ειδικότερα, όσον αφορά στην ομάδα των Πομάκων που διαβιεί στην ορεινή Ξάνθη (Δήμος Μύκης), όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, βάσει των στοιχείων της απογραφής του 2011, προκύπτει ότι ποσοστό 48,06% απασχολείται στον αγροτικό τομέα και το 23,94% είναι τεχνίτες κι απασχολούμενοι σε συναφή επαγγέλματα. Δηλαδή το συντριπτικό ποσοστό του οικονομικά ενεργού πληθυσμού απασχολείται σε επαγγέλματα με χαμηλά εισοδήματα και χωρίς προοπτικές οικονομικής κι κοινωνικής ανέλιξης. Επιπρόσθετα, το ποσοστό των Πομάκων του Δήμου Μύκης που απασχολούνται στο Δημόσιο είναι μόλις 1,3%, ενώ στο σύνολο της χώρας το ποσοστό των απασχολούμενων στο Δημόσιο είναι 9,7%.

Τέλος, η μικρότερη ομάδα της μειονότητας, αποτελείται από τους Ρομά ή Αθίγγανους, οι οποίοι διαβιούν σε γκετοποιημένους οικισμούς και η γλώσσα τους είναι η ελληνική ρομανί, η οποία έχει γλωσσικά δάνεια από την ελληνική, την περσική και την αρμένικη. Οι Ρομά ή Αθίγγανοι ανήκουν στα χαμηλά κοινωνικά στρώματα και παλιότερα ήταν αχθοφόροι, λιμενεργάτες, στιλβωτές παπουτσιών ή καλαθοπλέκτες, σιδηρουργοί και γανωματήδες. Σήμερα ασχολούνται με το ζωεμπόριο και το μικροεμπόριο λαχανικών.

Κατά τη δεκαετία του 1980 παρουσιάστηκε στη συγκεκριμένη ομάδα το φαινόμενο της εσωτερικής μετανάστευσης. Μέλη της ομάδας αυτής μετακινήθηκαν προς το νομό Αττικής και κυρίως στις περιοχές του Γκαζοχωρίου, του Κολωνού, του Κεραμεικού και του Λαυρίου, όπου εργάστηκαν ως εργάτες σε κλάδους υψηλού κινδύνου (Ακπαπά Ε., 2010).

Πίνακας 3: Πληθυσμιακή Σύθεση της Μουσουλμανικής Μειονότητας της Θράκης

Μουσουλμάνοι	Πληθυσμός	Αναλογία
Αθίγγανοι	18.000	16%
Πομάκοι	38.000	34%
Τουρκογενείς	56.000	50%
ΣΥΝΟΛΟ	112.000	100%

Πηγή: Η Μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης, www.marasleio.com/akpara.htm, 27.1.2010

Συνοψίζοντας, η μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης αποτελείται κυρίως από αγροτικό και εργατικό πληθυσμό με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης και πολιτισμικές διαφορές. Σε επόμενα κεφάλαια εξετάζεται και αναλύεται τόσο η κοινωνική και οικονομική, όσο και η χωρική θέση της ομάδας των Πομάκων, στο πλαίσιο της Περιφερειακής Ενότητας Ξάνθης. Επίσης γίνεται αναλυτική αναφορά στις κρατικές πολιτικές που ακολούθησε η Ελληνική Πολιτεία απέναντι στη μειονότητα της Θράκης.

Έχοντας υπόψη πως ο κοινωνικός διαχωρισμός δεν γίνεται μόνο με κριτήριο τα εισοδήματα, αλλά και με τις κοινωνικές συμπεριφορές, τη θέση στην αγορά εργασίας που τις καθορίζει και το επίπεδο εκπαίδευσης, επισημαίνεται ότι από τα στοιχεία που αναλύθηκαν και παρουσιάζονται στην παρούσα έρευνα, αναφορικά με τους τομείς/κλάδους απασχόλησης, τη θέση στην αγορά εργασίας, και τα εισοδήματα σε συνδυασμό με τα υψηλά ποσοστά χαμηλού επιπέδου εκπαίδευσης των Πομάκων **καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι οδηγούμαστε σε σχήμα κοινωνικού αποκλεισμού** της συγκεκριμένης ομάδας της μειονότητας.

8. Η ομάδα των Πομάκων στην Θράκη και ειδικότερα στην Περιφερειακή Ενότητα Ξάνθης

Η παρουσία των Πομάκων δεν αντιμετωπίστηκε από την ελληνική Πολιτεία, μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1990, με τέτοιο τρόπο, ώστε να γίνει δυνατή η ισότιμη συμμετοχή τους στην ελληνική κοινωνία. Η γεωγραφική περιοχή της κατοίκησής τους προδιέθετε άλλωστε σε συνθήκες απομόνωσης, καθώς χαρακτηριζόταν από τη δυσχέρεια της επικοινωνία με άλλες περιοχές. Έτσι, καθώς δεν υπήρξαν από την πλευρά του κρατικού ενδιαφέροντος διορθωτικές κινήσεις, προέκυψε, ως άμεση συνέπεια, ο περιορισμός, εντέλει η αδυναμία της οικονομικής ανάπτυξης.

Με ακόμη δραστικότερο τρόπο, η διατήρηση της Επιτηρούμενης Ζώνης (Ε.Ζ.) της Θράκης από το 1936 μέχρι το 1995 απέκλεισε τους ορεινούς οικισμούς από τη συμμετοχή τους στο μετασχηματισμό της ελληνικής υπαίθρου, κατά τις δεκαετίες 1950 και 1960. Η Επιτηρούμενη Ζώνη ήταν μια λωρίδα γης κατά μήκος των βορείων συνόρων της χώρας, με πλάτος από 15 ως και 45 χιλιόμετρα, στην οποία ίσχυαν σημαντικοί περιορισμοί, όπως απαγόρευση ελεύθερης εισόδου, απαγόρευση μετακίνησης μετά τη δύση του ηλίου, κ.λπ.

8.1 Η ομάδα των Πομάκων – Γενικά

Οι Πομάκοι διαβιούν από την αρχαιότητα στην οροσειρά της Ροδόπης, τόσο στη Βουλγαρική, όσο και στην ελληνική πλευρά του ορεινού όγκου. Στον ελλαδικό χώρο οι Πομάκοι στην πλειοψηφία τους, ζουν στο κομμάτι της Ροδόπης που ανήκει στο νομό Ξάνθης.

Ο συνολικός πληθυσμός τους, υπολογίζεται στις 350.000, από αυτούς στην Ελλάδα βρίσκονται περίπου 36.000, εκ των οποίων 23.000, περίπου, στην Περιφερειακή Ενότητα Ξάνθης (Μαλκίδης Φ., 2002). Επισημαίνεται ότι τα στοιχεία απογραφής της ΕΛΣΤΑΤ δεν καταγράφουν ξεχωριστά τις ομάδες της μειονότητας.

Οι Πομάκοι της Θράκης μιλούν την πομακική γλώσσα η οποία προσομοιάζει με τη βουλγαρική διότι χρησιμοποιεί ένα σλαβικό ιδίωμα. Βασιζόμενοι στο ιδίωμα αυτό οι Βούλγαροι, τους διεκδικούν ως Βούλγαρους, ενώ λόγω της μουσουλμανικής θρησκείας που έχουν ασπαστεί, οι Τούρκοι τους θεωρούν Τούρκους. Ωστόσο αποτελούν κομμάτι της μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης.

Λαμβάνοντας υπόψη, ότι σύμφωνα με την προαναφερθείσα Συνθήκη της Λωζάνης του 1923, ο θρησκευτικός ορισμός ήταν ο μόνος που διατηρήθηκε στο κείμενο που αποτελεί τη νομική βάση για την προστασία της μειονότητας, θεωρούμε ότι η μουσουλμανική θρησκεία ήταν το μόνο κοινό χαρακτηριστικό ανόμοιων, κατά τα λοιπά, ομάδων ανθρώπων, που διαβιούν στην περιοχή της Θράκης. Τα μεμονωμένα

μέλη της μειονότητας έχουν το δικαίωμα να αυτοπροσδιορίζονται όπως επιθυμούν. Μάλιστα, κάθε μέλος είναι ελεύθερο να δηλώνει την καταγωγή του (τουρκική, πομακική ή ρομανί), να μιλά τη γλώσσα του και να ακολουθεί τα έθιμα και τις παραδόσεις του (ΥΠ.ΕΞ., 2000).

Ο Φ. Μαλκίδης, (2010) αναφέρεται στον Τούρκο ιστορικό Ν. Αβτζίογλου, ο οποίος αναγνωρίζει τους Πομάκους ως ξένη προς τους Τούρκους εθνότητα, ενώ, επισημαίνει πως οι Πομάκοι ήταν η τρίτη μεγάλη πληθυσμιακή ομάδα της χερσονήσου του Αίμου, μετά τους Αλβανούς και τους Βόσνιους που προσχώρησε στο Ισλάμ. Στον αντίποδα, το τουρκικό κράτος χαρακτηρίζει τους Πομάκους “ορεινούς ομογενείς του βαλκανικού βραχίονα”.

Η ομάδα των Πομάκων θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και ως «ιστορική μειονότητα», δηλαδή ως μειονότητα που εγκαταστάθηκε για ιστορικούς λόγους σε συγκεκριμένο χώρο και παραμένει σε αυτόν ανεξάρτητα από τις όποιες συννοριακές αλλαγές έχουν προκύψει.

Μετά το 1952 και την ένταξη Ελλάδας και Τουρκίας στο Σύμφωνο Βορειοατλαντικής Συμμαχίας (ΝΑΤΟ), η ταυτότητα των τριών ομάδων που αποτελούν τη μειονότητα της Θράκης άρχισε να καθορίζεται σύμφωνα με το γεωστρατηγικό δόγμα των δύο χωρών, τις σχέσεις τους και τη γεωπολιτική, παραγκωνίζοντας τη γλώσσα και την πολιτιστική κληρονομιά της κάθε ομάδας. Το μεγαλύτερο πλήγμα από αυτήν τη στροφή δέχθηκε η ομάδα των Πομάκων.

Με δεδομένο το ψυχροπολεμικό κλίμα μεταξύ των δύο κρατών, Ελλάδας και Τουρκίας, που επικράτησε για πολλές δεκαετίες, οι Πομάκοι δεν κατάφεραν να διατηρήσουν την ιδιαίτερη πολιτισμική τους ταυτότητα, στο βαθμό που αυτό θα μπορούσε να συμβεί υπό άλλες συνθήκες (Μαλκίδης Φ., 2010).

8.2 Ιστορικά στοιχεία

Η λέξη «Πομάκος», ετυμολογικά, προέρχεται από τη βουλγαρική λέξη «pomagam», που σημαίνει «βοηθώ», λόγω του ότι οι «Πομάκοι» παρείχαν βοήθεια στους Υούρκους κατά των Βουλγάρων το 1876. Μια άλλη άποψη υποστηρίζει ότι προέρχεται από την αρχαία ελληνική λέξη «πομάξ», που σημαίνει «πότης», λόγω του ότι οι Θράκες είχαν τη συνήθεια να πίνουν (Μαλκίδης Φ., 2002).

Όσον αφορά στην ιστορική προέλευσή της ομάδας των Πομάκων, υπάρχουν κι εδώ, διάφορες απόψεις. Υποστηρίζεται ότι είναι απόγονοι των Αγριανών, ενός πολεμικού λαού στην αρχαία Θράκη, που κατοικούσε στα ορεινά της Ροδόπης (Παπάνης, Α. 2010). Μια άλλη εκδοχή αναφέρει ότι προέρχονται από «απόμαχους» του Μ. Αλεξάνδρου που παρέμειναν στην περιοχή της βόρειας Ροδόπης (Ακπαπά Ε., 2010).

Όσον αφορά στον αυτοπροσδιορισμό τους, κι εδώ υπάρχουν δύο τάσεις. Ένα κομμάτι τους αποδέχεται την πολιτισμική και γλωσσική του ιδιαιτερότητα, αυτοπροσδιοριζόμενο ως «Πομάκοι», ενώ ένα δεύτερο κομμάτι, πιθανά για λόγους πολιτικούς, αντιδρώντας, ίσως, στις πολιτικές εγκατάλειψης των παρελθόντων ετών, αυτοπροσδιορίζεται ως «Τούρκοι».

Το επίσημο τουρκικό κράτος χαρακτηρίζει τους Πομάκους ως "ορεινούς ομογενείς του βαλκανικού βραχίονα" (Μαλκίδης Φ., 2010), θεωρώντας ότι έχουν τουρκική καταγωγή.

8.3 Κοινωνική θέση και συμπεριφορά των Πομάκων: Γλώσσα, εκπαίδευση, «κοινωνικές πρακτικές»

Η γλώσσα

Η Πομακική γλώσσα είναι γλώσσα που μιλιέται, αλλά δεν ήταν καταγεγραμμένη. Σήμερα, έχουν γίνει κάποιες προσπάθειες καταγραφής τόσο της δομής της γλώσσας, όσο και του λεξιλογίου της πομακικής. Η γλώσσα αυτή παρουσιάζεται ως κράμα ελληνικών, ακόμα και αρχαίων ελληνικών λέξεων, σλαβικών και τουρκικών. Παρατηρείται ότι η πομακική γλώσσα στην ανατολική περιοχή της Θράκης έχει επηρεασθεί από την τουρκική γλώσσα, ενώ αντίθετα στο δυτικό τμήμα της από τη βουλγαρική. Το γεγονός ότι στα πομακικά συναντάμε αρχαίες ελληνικές λέξεις ενισχύει την υπόθεση ότι οι Πομάκοι κατάγονται από ελληνικά φύλα.

Στις μέρες μας, η πομακική γλώσσα στη Θράκη τείνει να εξαφανιστεί. Ένας βασικός λόγος, που συντείνει στον αφανισμό της είναι η υποχρεωτική διδασκαλία της τουρκικής γλώσσας στα μειονοτικά σχολεία. Τα παιδιά των Πομάκων στο σπίτι μιλούν τη μητρική τους γλώσσα, όμως στο σχολείο διδάσκονται υποχρεωτικά τα τουρκικά και τα ελληνικά. Έτσι, τα πομακόπουλα βλέπουν να απορρίπτεται από το σχολείο, το γλωσσικό και σημασιολογικό δυναμικό που διαθέτουν για την εξυπηρέτηση των επικοινωνιακών αναγκών τους, ενώ ταυτόχρονα, ο αποκλεισμός της μητρικής τους γλώσσας από την εκπαιδευτική διαδικασία τα στιγματίζει ως κοινωνικά κατώτερα.

Ο αποκλεισμός της πομακικής γλώσσας εκτός της επικοινωνιακής και εκφραστικής στασιμότητας που επιβάλλει στα παιδιά, ενισχύει και την υποτίμηση της πολιτισμικής τους ταυτότητας.

Εκπαίδευση

Η εκπαίδευση παίζει πρωτεύοντα ρόλο στην ένταξη ή στον αποκλεισμό μιας κοινωνικής ομάδας. Ο κοινωνικός αποκλεισμός, κατά ένα μεγάλο βαθμό οφείλεται και στη διαφορά του επιπέδου εκπαίδευσης, δεδομένου ότι αυτό καθορίζει σε μεγάλο βαθμό την εργασία, τα εισοδήματα, κ.λπ.

Το ελληνικό κράτος, με τη μορφωτική συμφωνία του 1951 και με το μορφωτικό πρωτόκολλο του 1968 αποδέχτηκε ως τη μοναδική μειονοτική γλώσσα στην εκπαίδευση των μουσουλμανόπαιδων την τουρκική, επιβάλλοντάς την έτσι στους Πομάκους, των οποίων δεν είναι μητρική τους γλώσσα, αλλά και στους Ρομά. Με τον τρόπο αυτό η μειονοτική εκπαίδευση απέκτησε τουρκοκεντρικό χαρακτήρα, αγνοώντας τις γλωσσικές ιδιαιτερότητες των άλλων δύο ομάδων της μειονότητας. Παρά τη μεταρρύθμιση του 1997 και την εφαρμογή του προγράμματος «Εκπαίδευση Μουσουλμανοπαίδων», ο τουρκοκεντρικός αυτός χαρακτήρας παραμένει ως τις μέρες μας.

Η καθιέρωση, όμως, της τουρκικής γλώσσας ως μητρικής για το σύνολο της μειονότητας θεωρείται ότι αποτέλεσε σημείο αποκλεισμού των Πομάκων και των Τσιγγάνων από το σχολείο. Με την εισοδό τους στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση και έχοντας διαφορετικές μητρικές γλώσσες, την πομακική και τη ρομανί αντίστοιχα, έρχονταν αντιμέτωποι με δύο άλλες ξένες γλώσσες, την τουρκική και την ελληνική. Δεν ήταν λίγες, άλλωστε, οι φορές που η μητρική τους τελούσε υπό απαγόρευση στους χώρους του σχολείου.

Συχνά προβάλλεται το αίτημα των Πομάκων για διδασκαλία της μητρικής τους γλώσσας στη θεσμοθετημένη εκπαίδευση, το οποίο, όμως, κύκλοι της μειονότητας αντιμετωπίζουν με σκεπτικισμό (Κουίδης Β., 2006)

Υπογραμμίζεται ότι η Θράκη, παρόλο που έχει Πανεπιστήμιο (το Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης) παρουσιάζει το χαμηλότερο ποσοστό πτυχιούχων πανεπιστημιακής εκπαίδευσης και το μεγαλύτερο ποσοστό αναλφαβητισμού σε σύγκριση με τις υπόλοιπες περιοχές της Ελλάδας. Σε ολόκληρη τη χώρα το ποσοστό ατόμων που δεν ολοκλήρωσαν την πρωτοβάθμια εκπαίδευση, δηλαδή το δημοτικό σχολείο ανέρχεται σε ποσοστό 12,42%, ενώ στη Θράκη το ποσοστό είναι 17,13% (στοιχεία ΕΛΣΤΑΤ 2011).

Εξετάζοντας περαιτέρω τα στοιχεία της τελευταίας απογραφής του 2011, φαίνεται ότι ενώ στο σύνολο της επικράτειας το ποσοστό του πληθυσμού που κατέχει τουλάχιστον τριτοβάθμιο τίτλο σπουδών ανέρχεται στο 16,72%, στην Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, που όπως προαναφέρθηκε έχει Πανεπιστήμιο (ΔΠΘ), το ποσοστό αυτό είναι 11,79%.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα στοιχεία της Περιφέρειας ΑΜ-Θ σε

σχέση με το σύνολο της χώρας, αναφορικά με το επίπεδο εκπαίδευσης του πληθυσμού. Ειδικότερα, στο σύνολο της Περιφέρειας έχει τελειώσει το Λύκειο το 18,9% των κατοίκων, ενώ αντίστοιχα στο σύνολο της χώρας το ποσοστό είναι 23,4%. Ο πληθυσμός που έχει τελειώσει το Γυμνάσιο είναι 11,9% έναντι 13,2% του συνόλου της χώρας, ενώ εντυπωσιακό εμφανίζεται το ποσοστό του πληθυσμού που έχει σταματήσει την εκπαίδευση μετά την ολοκλήρωση της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (δημοτικό), που φτάνει σε ποσοστό το 39,42% στην Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης, ενώ στο σύνολο της χώρας το αντίστοιχο ποσοστό είναι 23,33%.

Η διόγκωση αυτή του ποσοστού στην περιοχή της Θράκης οφείλεται, κατά κύριο λόγο στη χαμηλή συμμετοχή των παιδιών της μειονότητας στη δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση (Μαλκίδης Θ., όπ. άν.). Η Ελληνική Κυβέρνηση, κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας, επιχειρεί να βελτιώσει τη μειονοτική εκπαίδευση. Ένα σημαντικό βήμα προς αυτήν την κατεύθυνση αποτέλεσε η ποσόστωση (0,5%) που καθορίστηκε με νόμο το 1995 για την εισαγωγή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση αποφοίτων Λυκείου που προέρχονται από τις μουσουλμανικές μειονότητες.

Στη Θράκη λειτουργούν 185 νηπιαγωγεία, 231 μειονοτικά δημοτικά σχολεία, με διδακτικό προσωπικό που αποτελείται από 440 Μουσουλμάνους, 370 Χριστιανούς, καθώς και 8 Τούρκους δασκάλους τοποθετημένους από την Κυβέρνηση της Τουρκίας. Λειτουργούν επίσης δύο λύκεια καθώς και δύο θρησκευτικά λύκεια, τα οποία είναι ισότιμα με τα άλλα ελληνικά δημόσια λύκεια και οι μαθητές τους μπορούν να εισαχθούν στα ελληνικά Πανεπιστήμια μόλις αποφοιτήσουν (ΥΠΕΞ, 2000). Ωστόσο, τα παιδιά των Πομάκων έχουν ως μητρική γλώσσα την πομακική, ενώ στο σχολείο διδάσκονται την ελληνική και την τουρκική.

Η μη διδασκαλία της μητρικής τους γλώσσας ωθεί τα παιδιά των Πομάκων να εγκαταλείψουν το σχολείο και με τον τρόπο αυτό περιθωριοποιούνται. Η εγκατάλειψη των σπουδών πριν την ολοκλήρωση της φοίτησης σε κάθε βαθμίδα της εκπαίδευσης και η αδυναμία απόκτησης τίτλου σπουδών αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα στη μειονοτική εκπαίδευση.

Ιδιαίτερα πρέπει να υπογραμμιστεί το ζήτημα της εκπαίδευσης των μουσουλμάνων κοριτσιών, τα οποία, λόγω του διαφορετικού τρόπου ζωής που ακολουθείται στις μουσουλμανικές οικογένειες, αμέσως μετά το σχολείο επιστρέφουν στο σπίτι, όπου μιλάνε τη μητρική τους γλώσσα κι έτσι δεν αναπτύσσουν τη γλωσσική τους ικανότητα στα ελληνικά. Συνήθως **οι μουσουλμάνες** που ολοκληρώνουν τη βασική εκπαίδευση στο δημοτικό, **δεν συνεχίζουν στο γυμνάσιο**. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται και από τα στοιχεία της απογραφής του 2011, που αναφέρονται σε άλλα κεφάλαια της παρούσας έρευνας. Παρόλο που το ζήτημα της θέσης της γυναίκας στην κοινωνία των Πομάκων είναι ζήτημα που θα μπορούσε να απασχολήσει νέα έρευνα, εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι υπάρχουν ακόμα και στις μέρες μας, ολόκληροι οικισμοί, όπου δεν συναντά κανείς γυναίκα, που να έχει ολοκληρώσει τις

σπουδές της στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και όσο απομακρυνόμαστε από τα αστικά κέντρα, το φαινόμενο αυτό συναντάται όλο και συχνότερα. Σημειώνεται ότι **μόλις το 1991** εισήχθη η πρώτη γυναίκα μουσουλμάνα **στην Ειδική Παιδαγωγική Ακαδημία Θεσσαλονίκης**, απ' όπου αποφοιτούν δάσκαλοι για τα μειονοτικά σχολεία της Θράκης (Μαλκίδης Φ., όπ. άν.).

Παρόλα αυτά, αξίζει να υπογραμμιστεί η τεράστια προσπάθεια αλλαγής της παραπάνω κατάστασης. Τα προβλήματα αρχίζουν να αμβλύνονται και οι εξελίξεις να είναι τόσο γρήγορες που συνιστούν από μόνες τους κοινωνικό γεγονός. Σύμφωνα με έρευνα στην περιοχή της Θράκης οι αλλαγές που συμβαίνουν είναι κυρίως ποσοτικές και αφορούν την αύξηση του αριθμού φοίτησης μουσουλμανόπαιδων σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης.

Στην **προσχολική εκπαίδευση**, από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 αρχίζει να παρατηρείται μια αύξηση στη φοίτηση, η οποία παγιώνεται μετά το 2000. Όμως σημαντικότερες αλλαγές έχουν συντελεστεί στη γυμνασιακή εκπαίδευση, που, όπως προαναφέρθηκε, υπήρχε ένα πολύ οξύ πρόβλημα. Σύμφωνα με την παραπάνω έρευνα, σε διάστημα δεκαπέντε χρόνων (1991 - 2006) ο αριθμός των μαθητών της μειονότητας που φοιτούν στο γυμνάσιο τετραπλασιάστηκε, ενώ η μαθητική διαρροή σε αυτή τη βαθμίδα, παρόλο που παραμένει υψηλή, φαίνεται να μειώνεται με ταχύτατο ρυθμό την περίοδο μετά το 2000. Εκτός όμως από τις ποσοτικές αλλαγές, αυτό που παρουσιάζει ενδιαφέρον είναι και οι **ποιοτικές αλλαγές**, που αφορούν κυρίως στην αύξηση των μουσουλμάνων γυναικών στην εκπαίδευση, αλλά και στη φοίτηση μουσουλμανόπαιδων σε δημόσια ελληνικά σχολεία.

Λαμβάνοντας υπόψη την εξέλιξη της εκπαίδευσης της μειονότητας, επιχειρείται στο παρόν κεφάλαιο, ένα επιπλέον βήμα που συμβάλλει στην τεκμηρίωση και ανάλυση **του τύπου του κοινωνικού αποκλεισμού των Πομάκων** της Ξάνθης, εξετάζοντας το επίπεδο εκπαίδευσης του πληθυσμού του **Δ. Μύκης** συγκριτικά και **στο πλαίσιο της ΠΕ Ξάνθης** (ευρύτερη περιοχή) και της Ελλάδος. Από την ανάλυση της ποσοστιαίας κατανομής του πληθυσμού ανά επίπεδο εκπαίδευσης το 2011¹ προκύπτουν τα εξής:

Το μορφωτικό επίπεδο του πληθυσμού στο Δ. Μύκης είναι εντυπωσιακά χαμηλότερο από εκείνο του Δ. Ξάνθης (αστικό κέντρο), της ΠΕ Ξάνθης καθώς και του συνόλου της Ελλάδος. Χαρακτηριστικά, στον Δήμο Μύκης, το ποσοστό των διδασκόντων, πτυχιούχων ΑΕΙ κ.λπ. ανερχόταν το 2011 μόλις σε 2,1% του συνόλου του πληθυσμού έναντι 16,7 % του Δήμου Ξάνθης, 11,2 % στην ΠΕ Ξάνθης και 16,7 % στο σύνολο της χώρας. Στους πτυχιούχους μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης παρουσιάζει εξίσου εντυπωσιακή υστέρηση, ενδεικτικά αναφέρεται ποσοστό 0,3% έναντι 4,6%

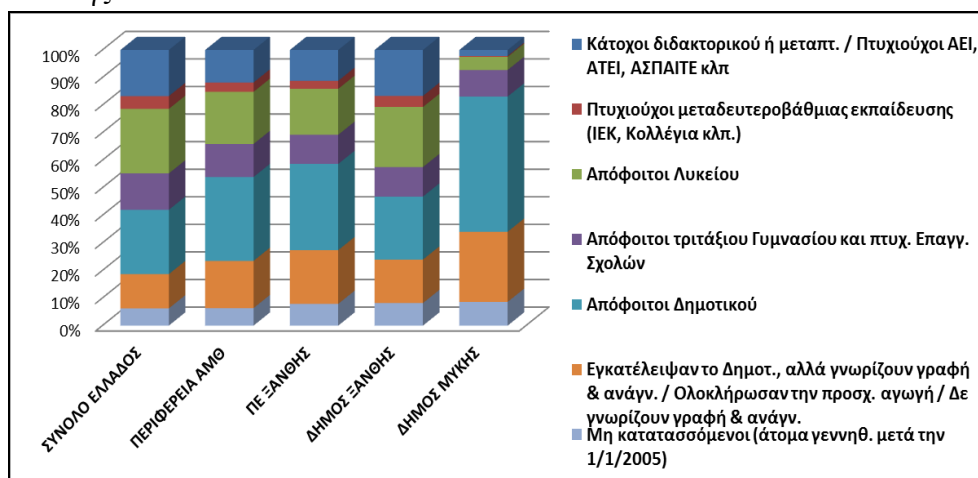
¹ Πρόκειται στις δημοσιεύσεις των αποτελεσμάτων της απογραφής πληθυσμού της ΕΛΣΤΑΤ για το 2011 για το σύνολο του πληθυσμού – και όχι για τα άτομα άνω των 10 ετών, όπως για το 2001. Όμως εμπεριέχεται (στα αποτελέσματα για το 2011) η κατηγορία ατόμων: «μη κατατασσόμενοι (άτομα γεννηθέντα μετά την 1/1/2005).

στο σύνολο της Ελλάδας. Επίσης πολύ σημαντική είναι η υστέρηση του Δήμου Μύκης στους απόφοιτους Λυκείου, με το ποσοστό να είναι μόλις 4,76%.

Πιο «ισορροπημένα», αν και χαμηλά, χαρακτηρίζονται τα αντίστοιχα ποσοστά όσον αφορά στους αποφοίτους Γυμνασίου (9,63%), ενώ οι απόφοιτοι Δημοτικού αντιστοιχούν στο μεγαλύτερο μέρος (49,0 %) του πληθυσμού του Δ. Μύκης έναντι μόνο 31,3% για την ΠΕ Ξάνθης και 23,3% για το σύνολο της Ελλάδος. Τέλος, σε όσους αθροιστικά εγκατέλειψαν το Δημοτικό, αλλά γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση και όσους δεν γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση, αντιστοιχεί αρκετά αυξημένο ποσοστό: 25,5 % στον Δήμο Μύκης, 19,5 % στην ΠΕ Ξάνθης και 12,4 % στο σύνολο της Ελλάδος.

Παρόλο που η θέση της γυναίκας δεν αποτελεί από μόνη της αντικείμενο της παρούσας έρευνας, αποτελεί στοιχείο πολιτισμικής διαφοράς και θα ήταν χρήσιμο να αναφερθεί ότι, στο πλαίσιο της επεξεργασίας των στοιχείων, παρατηρείται πάρα πολύ σημαντική διαφοροποίηση του μορφωτικού επιπέδου ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες -κατά πολύ μεγαλύτερη από ότι παρουσιάζεται στην ΠΕ Ξάνθης και το σύνολο της χώρας. Χρειάζεται να τονιστεί ότι το ποσοστό των πτυχιούχων κ.λπ. γυναικών στον Δήμο Μύκης, δηλαδή στους Πομάκους της Ξάνθης, ανέρχεται σε μόλις 0,7% έναντι 3,6% για τους άνδρες. Το ποσοστό γυναικών πτυχιούχων είναι το χαμηλότερο μεταξύ όλων των Δήμων της χώρας². Φυσικά το ποσοστό αυτό συναρτάται εν μέρει με το «εμπόδιο» που αποτελεί η μητρική γλώσσα και το συγκεκριμένο θρησκευμά τους, αλλά πάντως επιδρά στους πολλαπλούς αποκλεισμούς των Πομάκων γυναικών από την πρόσβαση στα δυναμικά τμήματα της αγοράς εργασίας και στον πολιτισμό και ευρύτερα στην κοινωνία των γειτονικών, στον Δήμο Μύκης, περιοχών αλλά και στο σύνολο της Ελλάδος.

Διάγραμμα 26: Μόνιμος Πληθυσμός κατά επίπεδο εκπαίδευσης (2011)/ Κατανομή επί τοις % στο Σ. Ελλάδα, την Περιφέρεια ΑΜΘ, την ΠΕ Ξάνθης και τους Δήμους Ξάνθης και Μύκης

² Παρόμοια πολύ χαμηλά ποσοστά διαπιστώνονται στον Δ. Τοπείρου της ΠΕ Ξάνθης και στους Δ. Αρριανών και Ιάσμου της ΠΕ Ροδόπης που παρουσιάζουν αυξημένα ποσοστά μουσουλμάνων μειονοτικών.

Βεβαίως, στο σημείο αυτό και παρά τις μεγάλες διαφορές συγκριτικά με τις όμορες περιοχές, που προέκυψαν από την επεξεργασία των στοιχείων, υπογραμμίζεται ότι τα μέτρα που έχουν ληφθεί από το 2000 και μετά, με στόχο την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού των παιδιών της μειονότητας μπορούν να αξιολογηθούν θετικά, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι έχουν εξαλειφθεί όλα τα προβλήματα.

8.4 Οι Πομάκοι της περιοχής μελέτης στον χώρο

Μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1960, οι Πομάκοι κατοικούσαν σε αμιγώς ορεινές περιοχές της Ροδόπης χωρίς να έχουν επαφή με τους αστικούς ή ημιαστικούς πληθυσμούς του Νομού Ξάνθης. Η κύρια ενασχόλησή τους ήταν η γεωργία και η κτηνοτροφία.

Χάρτης 18: Ορεινοί οικισμοί στην ΠΕ (πρώην νομό) Ξάνθης

Πηγή: Παπάνης Α., 2010

Από τη δεκαετία του 1970 παρατηρείται μια σταδιακή μετακίνηση των Πομάκων προς τα αστικά κέντρα με κίνητρο την εξεύρεση εργασίας, ενώ από το 1980 και μετά η προσωρινή μετακίνηση για εργασία, γίνεται μόνιμη εγκατάσταση στις παρυφές των πόλεων. Αναφορικά με την κοινωνική τους ενσωμάτωση στις πόλεις, έπαιξε βασικό ρόλο, τόσο η δυσχερής οικονομική τους κατάσταση, όσο και η διαφορετικότητά τους στις θρησκευτικές πεποιθήσεις, αλλά ακόμα και στην περιβολή.

Η δυσκολία στην κοινωνική ενσωμάτωση της ομάδας οφείλεται σε πολλούς παράγοντες. Καταρχάς, η ζωή στους ορεινούς οικισμούς ήταν εντελώς διαφορετική από τη ζωή στις πεδινές ή αστικές περιοχές. Είναι χαρακτηριστικό ότι το ηλεκτρικό ρεύμα δεν είχε φτάσει εκεί, μέχρι τη δεκαετία του 1980. Ενδεχομένως, το γεγονός αυτό να έπαιξε το ρόλο του, ως προς την εσωστρέφεια που παρατηρείται στους οικι-

σμούς αυτούς. Από τη δεκαετία του 1990 και κατά τις επόμενες δεκαετίες, σταδιακά, τα περισσότερα από αυτά τα προβλήματα ξεπεράστηκαν.

Είναι αξιοπρόσεκτο ότι στους ορεινούς οικισμούς της Ξάνθης **απουσιάζει ο κεντρικός κοινόχρηστος χώρος** - η πλατεία - που αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα σε όλα τα χωριά, αλλά και τις αστικές περιοχές της Ελλάδας. Ωστόσο, οι οικισμοί παρουσιάζουν **αυτάρκεια**, κάτι που επέτεινε την απομόνωσή τους. Δεδομένου ότι το περιβάλλον τους πρόσφερε τα απαραίτητα (γάλα και δέρματα από τα ζώα τους, νερό από τις πηγές, ξύλα από το δάσος της Ροδόπης, καλαμπόκι, φασόλια, πατάτες και καπνό από τις μικροκαλλιέργειές τους), η οικονομία των Πομάκων ήταν ανταλλακτική και κλειστή, καθώς η εξάρτησή τους από την ευρύτερη περιοχή ήταν μηδαμινή και περιοριζόταν σε εμπορικές επαφές με τους πεδινούς οικισμούς.

Η **αρχιτεκτονική** των ορεινών οικισμών του νομού είναι **λιτή και πολυλειτουργική**, ενώ ανταποκρίνεται στις επαγγελματικές ασχολίες των κατοίκων. Οι οικισμοί δεν είναι πυκνοδομημένοι. Θα μπορούσαμε να τους χαρακτηρίσουμε με **αραιή δόμηση** ή με μέτριας πυκνότητας δόμηση. Οι κατοικίες προσαρμόζονται τόσο στη μορφολογία του εδάφους, όσο και στις ανάγκες της κάθε οικογένειας. Συνήθως τα σπίτια των Πομάκων είναι διώροφα, το ισόγειο χρησιμοποιείται ως στάβλος και μια εσωτερική σκάλα οδηγεί στον πρώτο όροφο, που είναι ο κύριος χώρος κατοικίας. Έχουν ορθογώνιο σχήμα και είναι κατασκευασμένα από τους ίδιους. Στη νότια πλευρά της κατοικίας συναντάμε έναν ημιυπαίθριο χώρο, ο οποίος εξυπηρετεί τον αερισμό, αλλά χρησιμεύει και ως ξηραντήριο καπνού.

Όσον αφορά στην εκπαίδευση, όπως ήδη αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, στην περιοχή της Θράκης παρουσιάζεται το μεγαλύτερο ποσοστό αναλφαβητισμού στον ελλαδικό χώρο, παρά την ύπαρξη εκεί Ανώτατου Εκπαιδευτικού Ιδρύματος. Η διόγκωση του ποσοστού αυτή στην περιοχή της Θράκης οφείλεται, κατά κύριο λόγο στη χαμηλή συμμετοχή των παιδιών της μειονότητας στη δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση (Μαλκίδης Φ., όπ. άν.).

8.5 Διαχρονική μεταβολή της κοινωνικοδημογραφικής σύνθεσης των Πομάκων της Ξάνθης

Εξετάζοντας τον αποκλεισμό των Πομάκων της Ξάνθης, **στο παρόν κεφάλαιο, εξετάζεται συγκριτικά ο Δήμος Μύκης με τον Δήμο Ξάνθης** και μελετώνται κάποιες ειδικότερες παράμετροι κοινωνικοδημογραφικής σύνθεσης αναφορικά με: α) την Απασχόληση - Ανεργία και γενικότερα το ανθρώπινο δυναμικό, όπως και με τα εισοδήματα β) ζητήματα που συνδέονται με τις κοινωνικές υποδομές γ) ζητήματα που συνδέονται με τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της συγκεκριμένης χωρικής κοινωνικής υποβάθμισης.

Η ηλικιακή σύνθεση του πληθυσμού του Δήμου Μύκης έχει μεγάλη σημασία, γιατί συναρτάται με ανάγκες για υπηρεσίες υγείας, κοινωνικής πρόνοιας κ.λπ., αλλά και με τα ζητήματα κοινωνικής πόλωσης και κοινωνικού αποκλεισμού, όπως και γενικότερα με τη δυνατότητα του πληθυσμού να συμβάλλει στην αναπτυξιακή διαδικασία.

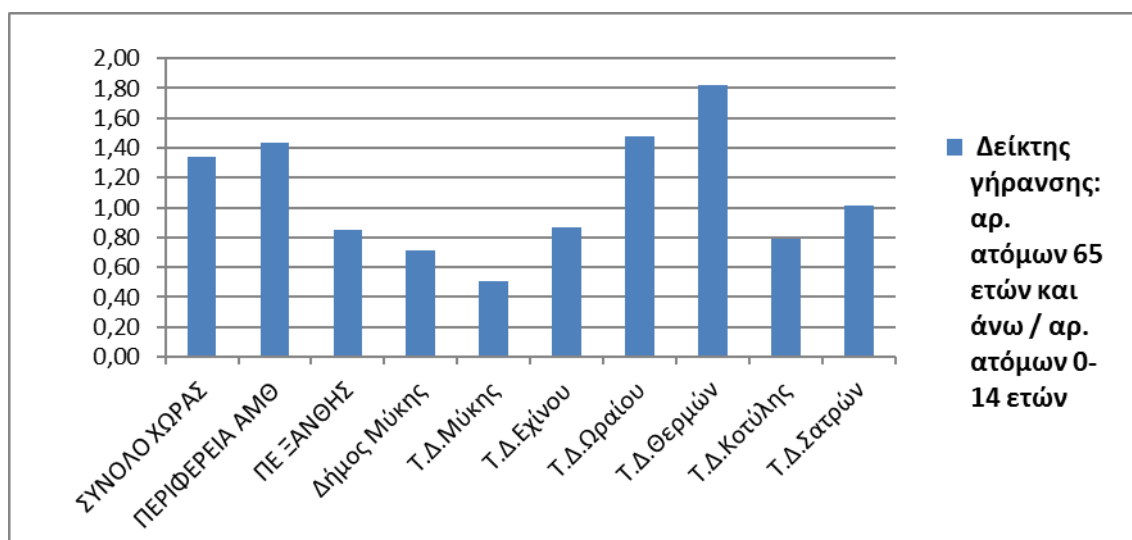
Στην παρούσα έρευνα χρησιμοποιούνται, κατ' αρχήν, τα μεγέθη ενός δείκτη γήρανσης που αφορά στον αριθμό ατόμων 65 ετών και άνω και στον αριθμό ατόμων 0-14 ετών, ο οποίος απεικονίζει καλύτερα τον βαθμό γήρανσης του πληθυσμού.

Όπως προκύπτει, ο πληθυσμός του Δήμου Μύκης ήταν το 2011 σαφώς νεότερος από εκείνον της ΠΕ Ξάνθης (δείκτες γήρανσης αντίστοιχα: 0,71 και 0,85) και πολύ νεότερος από εκείνους της Περιφέρειας ΑΜΘ (1,43) και της Ελλάδος (1,34) .

Ανατρέχοντας στα Τοπικά Διαμερίσματα (ΤΔ) που εντάσσονται στον Δήμο Μύκης, παρουσιάζει ενδιαφέρον το γεγονός ότι το δημοτικό διαμέρισμα (ΔΔ) Μύκης, όπου υπάρχει υψηλή συγκέντρωση του πομακικού στοιχείου, έχει τον χαμηλότερο δείκτη γήρανσης, πιο συγκεκριμένα 0,51 ενώ τα υπόλοιπα έχουν από 0,79 έως 1,82.

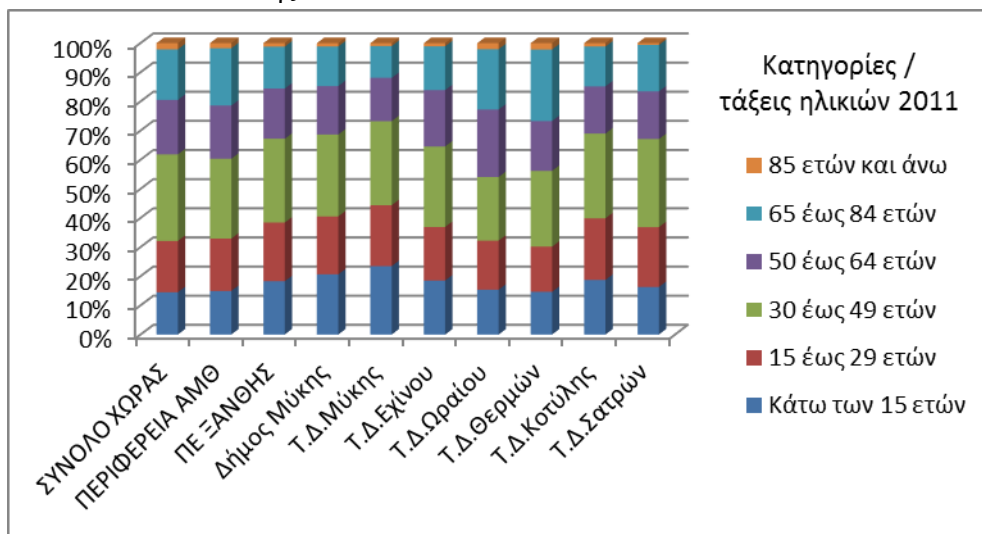
Ειδικότερα, ανά τάξεις/κατηγορίες ηλικιών: ο Δήμος Μύκης έχει και αυξημένο ποσοστό νεανικού πληθυσμού και μειωμένο ποσοστό ηλικιωμένου πληθυσμού. Το ποσοστό % του νεανικού πληθυσμού - κάτω των 15 ετών - είναι σαφώς αυξημένο στον Δήμο Μύκης (20,7%) συγκριτικά με την ΠΕ Ξάνθης (18,3%) αλλά και το σύνολο της χώρας (14,5%), ενώ και το ποσοστό των ατόμων 65 ετών και άνω είναι σαφώς μειωμένο: 11,9% στον Δήμο Μύκης έναντι 15,7% στην Περιφερειακή Ενότητα Ξάνθης και 19,5% στο σύνολο της χώρας.

Διάγραμμα 27: Δείκτης γήρανσης του πληθυσμού: αρ. ατόμων 65 ετών και άνω / αρ. ατόμων 0-14 ετών στο Σύνολο Ελλάδος, την Περιφέρεια ΑΜΘ, την ΠΕ Ξάνθης, τους Δήμους Ξάνθης και Μύκης και τα ΤΔ που συναποτελούν τον Δ. Μύκης

Πηγή στοιχείων: ΕΛΣΤΑΤ (2011)- Επεξεργασία: Αγγελίδης Μ., Φουφρή Δ., Τσίγκας Ε., 2018

Διάγραμμα 28: Κατηγορίες/τάξεις ηλικιών 2011 % στο Σύνολο Ελλάδος, την Περιφέρεια ΑΜΘ, την ΠΕ Ξάνθης, τους Δήμους Ξάνθης και Μύκης και τα ΤΔ που συναποτελούν τον Δ. Μύκης

Πηγή στοιχείων: ΕΛΣΤΑΤ (2011)- Επεξεργασία: Αγγελίδης Μ., Φουφρή Δ., Τσίγκας Ε., 2018

8.5.1 Απασχόληση - ανεργία - ανθρώπινο δυναμικό - εισόδημα

Το θέμα του δίπολου απασχόλησης - ανεργίας είναι σήμερα περισσότερο κρίσιμο, από δύο σκοπιές. Από τη μια πλευρά, οι σύγχρονες μεταβολές στην αναπτυξιακή διαδικασία, που συνδέονται με τη παγκοσμιοποίηση και την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, οδηγούν σε περιορισμό της απασχόλησης, με γρήγορους ρυθμούς, σε κλάδους που φθίνουν ή αναδιαρθρώνονται, στη βάση της χρησιμοποίησης νέων, περισσότερο τεχνολογικά προηγμένων, μεθόδων παραγωγής.

Από την άλλη πλευρά, η επίτευξη μιας πιο ανταγωνιστικής οικονομίας, μέσω της όσο το δυνατόν μεγαλύτερης αξιοποίησης της Έρευνας-Καινοτομίας, απαιτεί και την προσαρμογή του ανθρώπινου δυναμικού, την αναβάθμιση των γνώσεων και δεξιοτήτων του με έμφαση ακριβώς στην αξιοποίηση της Έρευνας-Καινοτομίας (Αγγελίδης κ.ά. 2007). Επομένως, και οι ανισότητες ανάμεσα στις κοινωνικές ομάδες σε αυτό το πεδίο, τίθενται, σε ορισμένο βαθμό, με διαφορετικό τρόπο και φαίνεται να διευρύνονται.

Τα υψηλά ποσοστά ανεργίας και η αδυναμία πρόσβασης ή και ισότιμης ένταξης κοινωνικών ομάδων σε τμήματα της αγοράς εργασίας που παρουσιάζουν αναπτυσσόμενη δυναμική αλλά και συγκριτικά μεγαλύτερες προοπτικές σταθερότητας συμβάλλουν σημαντικά στην δημιουργία σχημάτων χωρικού κοινωνικού αποκλεισμού.

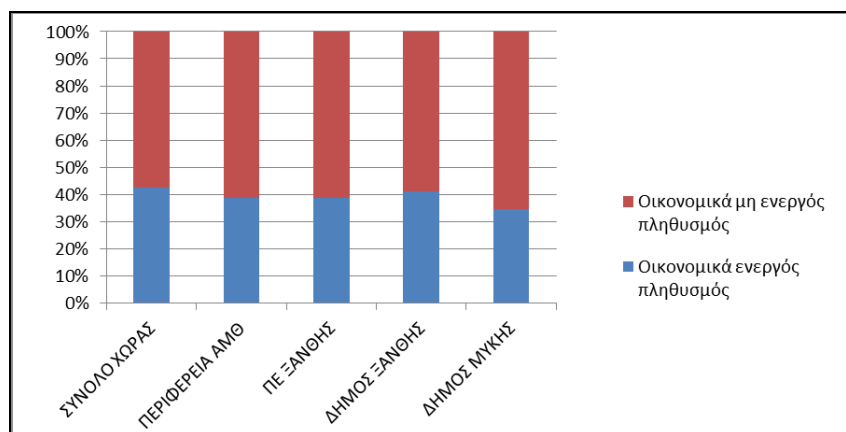
Οικονομικά Ενεργός Πληθυσμός (ΟΕΠ) - Απασχολούμενοι - Άνεργοι

Η χρησιμοποίηση κατάλληλων στοιχείων για την εξέταση του Οικονομικά Ενεργού Πληθυσμού (ΟΕΠ), της απασχόλησης και της ανεργίας στην Ελλάδα παρουσιάζει αρκετές δυσχέρειες. Χωρίς να επεκταθούμε εδώ στη σχετική συζήτηση, χρησιμοποιούμε παρακάτω τα στοιχεία και τους ορισμούς για τον ΟΕΠ, τους Απασχολούμενους και τους Άνεργους από την απογραφή πληθυσμού 2011 της ΕΛΣΤΑΤ.

Η ποσοστιαία συμμετοχή του Οικονομικά Ενεργού Πληθυσμού (ΟΕΠ) στο σύνολο του πληθυσμού ήταν σχετικά χαμηλή στον Δήμο Μύκης (34,7%) και σίγουρα μικρότερη από εκείνες για την Περιφερειακή Ενότητα Ξάνθης και το σύνολο της Ελλάδος (38,9% και 42,4%, αντίστοιχα). Επισημαίνεται, επίσης, ότι το ποσοστό του Οικονομικά Ενεργού Πληθυσμού στο συνολικό πληθυσμό το 2011 στον Δήμο Ξάνθης (αστικό κέντρο) (41,1%) προσέγγιζε εκείνο της Ελλάδος (42,4%).

Από την άλλη πλευρά, το ποσοστό του Οικονομικά Μη Ενεργού πληθυσμού (ΟΜΕΠ) στον Δήμο Μύκης (65,3%) ήταν σημαντικά μεγαλύτερο από εκείνο του Δήμου Ξάνθης (58,9%), το οποίο και πάλι είναι πιο κοντά στο σύνολο της Ελλάδος (57,6%) αλλά και από αυτό της Περιφερειακής Ενότητας Ξάνθης (61,1%).

Διάγραμμα 29: Οικονομικά ενεργός και μη ενεργός πληθυσμός 2011 στο Σύνολο Ελλάδος, την Περιφέρεια ΑΜΘ, την ΠΕ Ξάνθης και τους Δήμους Ξάνθης και Μύκης

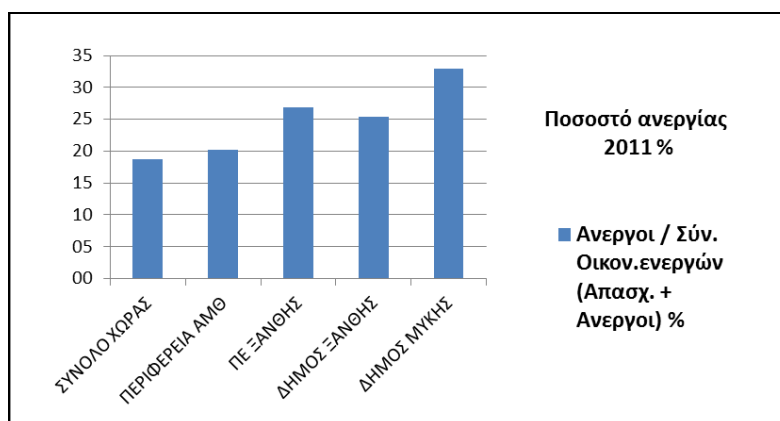

Πηγή στοιχείων: ΕΛΣΤΑΤ (2011)- Επεξεργασία: Αγγελίδης Μ., Φουφρή Δ., Τσίγκας Ε., 2018

Όσον αφορά στο μέγεθος της ανεργίας:

Το ποσοστό της ανεργίας το 2011³ στον Δήμο Μύκης ήταν εντυπωσιακά υψηλό: 33,0% έναντι 18,7% του συνόλου της Ελλάδος. Σχετικά αυξημένα, βέβαια, ήταν και τα αντίστοιχα ποσοστά τόσο για τον Δήμο Ξάνθης (25,4%), όσο και για την Περιφερειακή Ενότητα Ξάνθης (26,9%), αλλά και την Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Ξάνθης (20,2%).

Διάγραμμα 30: Ποσοστό ανεργίας % 2011 στο Σύνολο Ελλάδος, την Περιφέρεια ΑΜΘ, την ΠΕ Ξάνθης και τους Δήμους Ξάνθης και Μύκης

Πηγή στοιχείων: ΕΛΣΤΑΤ (2011)- Επεξεργασία: Αγγελίδης Μ., Φουφρή Δ., Τσίγκας Ε., 2018

Εισοδήματα

Ως προς το εισόδημα, η ΕΛΣΤΑΤ καταγράφει το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) μέχρι το επίπεδο της Περιφερειακής Ενότητας. Στο σημείο αυτό σημειώνεται σχετικά ότι το ΑΕΠ ανά κάτοικο στην ΠΕ Ξάνθης (όσο και στην Περιφέρεια ΑΜΘ) **είναι χαμηλότερο από το αντίστοιχο μέγεθος για την χώρα**. Δημοσιευμένα στοιχεία για το ΑΕΠ ανά Δήμο δεν υπάρχουν. Όμως, ειδικά για το 2011, υπάρχουν πρωτογενή δημοσιευμένα στοιχεία από τα οποία μπορεί να προκύψει το εισόδημα (που διαφέρει βέβαια από το ΑΕΠ) ανά Δήμο (βλ. ιστότοπο Γενικής Γραμματείας Πληροφοριακών Συστημάτων/ΓΓΠΣ του Υπουργείου Οικονομικών).

Ειδικότερα, υπάρχει σε σχετικά αρχεία, ανά ταχυδρομικό κώδικα, το Πλήθος Δηλώσεων Φορολογίας Εισοδήματος Φυσικών Προσώπων και ο Μέσος Όρος Οικογενειακού Εισοδήματος (ΜΟΟΕ) που δηλώθηκε για το 2011. Αθροίζοντας τα σχετικά στοιχεία των ταχυδρομικών κωδικών ανά Δήμο αλλά και ανά ΔΕ, ΔΚ και ΤΚ (όπου αυτό έχει νόημα) προκύπτει το μέσο εισόδημα ανά Δήμο κλπ.

³ Αριθμός ανέργων / Σύνολο των Οικονομικά Ενεργών (Απασχολούμενοι και Άνεργοι) – βλ. στους ορισμούς της απογραφής της ΕΛΣΤΑΤ για τους Ανέργους και του Οικονομικά Ενεργούς

Έγινε επεξεργασία των σχετικών στοιχείων για τον Δήμο Μύκης και τις ΔΕ, ΔΚ και ΤΚ που εμπεριέχει. Από την συνολική σχετική ανάλυση, προκύπτει, χαρακτηριστικά: ο ΜΟΟΕ της ΠΕ Ξάνθης ανερχόταν το 2011 σε 13.500 Ευρώ έναντι 17.200 Ευρώ για το σύνολο της Ελλάδος και ενδεικτικά, 21.400 Ευρώ για την Αθήνα.

Ο Μέσος Όρος Οικογενειακού Εισοδήματος του Δ. Μύκης ανερχόταν σε περίπου 12.000-12.500 Ευρώ (βάσιμη εκτίμηση τάξης μεγέθους) έναντι περίπου 17.500 Ευρώ για τον Δήμο Ξάνθης, που είναι αστικό κέντρο. Συνακόλουθα, αυτό που παρατηρείται, είναι μια πολύ σημαντική υστέρηση του Δήμου Μύκης /των Πομάκων Ξάνθης ως προς το εισόδημα, συγκριτικά με την ευρύτερη περιοχή της και το σύνολο της χώρας.

8.5.2 Τα κοινωνικοεπαγγελματικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού

Σχετικά με τα κοινωνικο-επαγγελματικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού, στην παρούσα έρευνα, έγινε επεξεργασία των δημοσιευμένων στοιχείων της απογραφής 2011 της ΕΛΣΤΑΤ για τις κατανομές των απασχολούμενων σε ομάδες επαγγελματιών και ανά τομείς και ομάδες κλάδων απασχόλησης, από τα οποία **προκύπτουν χρήσιμες συμπληρωματικές όψεις της κοινωνικής χωρικής κατανομής** στον Δήμο Μύκης συγκριτικά με το χωρικό πλαίσιο της Περιφερειακής Ενότητας Ξάνθης και με το σύνολο της Ελλάδος.

Η κατανομή των απασχολούμενων σε ομάδες επαγγελματιών

Στην Ελλάδα, οι ομάδες επαγγελματιών έχουν οριστεί στις σχετικές δημοσιεύσεις της απογραφής πληθυσμού του 2011 από την ΕΛΣΤΑΤ. Πιο συγκεκριμένα, σε αυτή την απογραφή χρησιμοποιήθηκαν εννέα ομάδες επαγγελματιών των απασχολούμενων⁴ που εμπεριέχουν σε σημαντικό βαθμό την «ιεραρχική» θέση τους στην κοινωνική δομή. Π.χ. στη βάση αυτής της ομαδοποίησης, αθροιστικά, τα «ανώτερα διευθυντικά και διοικητικά στελέχη» και οι «επαγγελματίες» «εντάσσονται» στα «ανώτερα» στρώματα ενώ οι υπόλοιπες ομάδες στα μεσαία και χαμηλά στρώματα. Οι εννέα παραπάνω ομάδες επαγγελματιών παρουσιάζονται αναλυτικά στο διάγραμμα που ακολουθεί.

Ειδικότερα, στον Δήμο Μύκης το ποσοστό συμμετοχής των ανώτερων στελεχών και των επαγγελματιών αθροιστικά ανερχόταν το 2011 σε μόλις 5,4%, ποσοστό εξαιρετικά χαμηλότερο από εκείνα για την ΠΕ Ξάνθης και το σύνολο της χώρας, που εμφανίζονται με 19,3% και 24,1%, αντίστοιχα, ενώ για τον Δήμο Ξάνθης/αστικό κέντρο το ποσοστό ανέρχεται στο 26,7%.

⁴ Πρόκειται πάντα για απασχολούμενους όπως απογράφηκαν στον τόπο κατοικίας. Η ένταξη αυτών των απασχολούμενων σε καθεμιά από τις ομάδες επαγγελματιών επηρεάζει / επιδρά ισχυρά (συναρτάται) στην κοινωνική θέση των ίδιων των απασχολούμενων αλλά και των αντίστοιχων νοικοκυριών, συναρτάται με τα αντίστοιχα εισοδήματα κλπ.

Το άθροισμα των ποσοστών για τους τεχνικούς, υπαλλήλους γραφείου και απασχολούμενους στην παροχή υπηρεσιών και τους πωλητές (κυρίως «λευκά κολλάρα» σύμφωνα με τη σχετική ορολογία) ανερχόταν το 2011 στον Δήμο Μύκης μόλις σε 8,7% έναντι 35,0% για την ΠΕ Ξάνθης και 39,4% για τη χώρα.

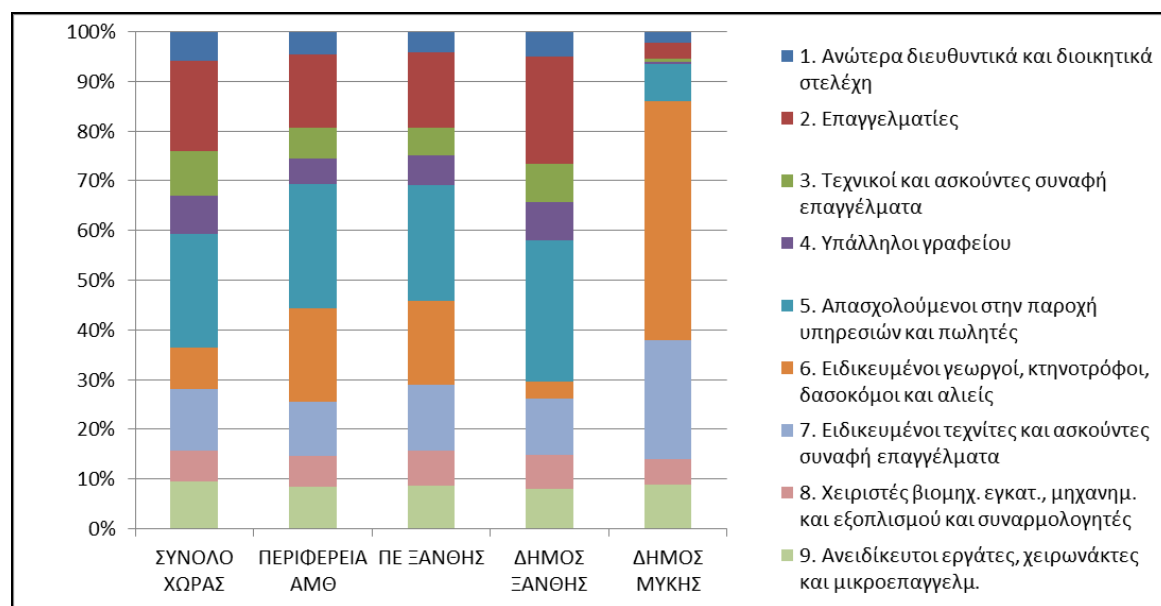
Αντίθετα, όπως προκύπτει από τα δεδομένα, στον Δήμο Μύκης κυριαρχούν οι γεωργοί με ποσοστό 48,1%, έναντι 8,5% για το σύνολο της χώρας (βλ. και στο Διάγραμμα). Σημαντική παρουσία στον Δήμο Μύκης, σύμφωνα με τα στοιχεία, έχουν οι «ειδικευμένοι τεχνίτες», με ποσοστό 23,9% έναντι 12,3% για το σύνολο της χώρας.

Τέλος, η συμμετοχή, αθροιστικά, του ποσοστού των χειριστών μηχανημάτων και των ανειδίκευτων εργατών ανέρχεται σε παρόμοιο ύψος με εκείνο του συνόλου της χώρας, πιο συγκεκριμένα στον Δήμο Μύκης εμφανίζεται ποσοστό 13,9% έναντι 15,8% για το σύνολο της χώρας.

Εξετάζοντας την ανάλυση των στοιχείων παρατηρείται ότι το άθροισμα του ποσοστού των γεωργών, των τεχνιτών, των χειριστών μηχανημάτων και των ανειδίκευτων ανέρχεται στο 85% έναντι 36,5% για το σύνολο της χώρας.

Λαμβάνοντας υπόψη ότι τα επαγγέλματα που προαναφέρθηκαν συναρτώνται με χαμηλά εισοδήματα, το «άθροισμα» αυτό δίνει τον τόνο στην κοινωνική ζωή και συγκρότηση της περιοχής των Πομάκων της Ξάνθης και τεκμηριώνει σε μεγάλο βαθμό την ύπαρξη «μεγάλης απόστασης» που φθάνει στον «κοινωνικό αποκλεισμό» από τις γύρω τις περιοχές, από την ευρύτερη περιοχή της.

Διάγραμμα 31: Απασχολούμενοι κατά επάγγελμα (μονοψήφιο) % το 2011 στο Σύνολο Ελλάδος, την Περιφέρεια ΑΜΘ, την ΠΕ Ξάνθης και τους Δήμους Ξάνθης και Μύκης

Πηγή στοιχείων: ΕΛΣΤΑΤ (2011)- Επεξεργασία: Αγγελίδης Μ., Φουφρή Δ., Τσίγκας Ε., 2018

Η κατανομή των απασχολούμενων ανά τομείς και κλάδους

Η κατανομή των απασχολούμενων, όπως απογράφονται στον τόπο κατοικίας (ανά ΟΤΑ), ανά τομέα και ομάδες κλάδων απασχόλησης (τρεις τομείς/εννέα ομάδες κλάδων και «λοιποί κλάδοι») αποτελεί ακόμα μια ουσιαστική παράμετρο της κατανομής του πληθυσμού σε κοινωνικά στρώματα στον Δ. Μύκης και στις «ευρύτερες περιοχές» του. Επιπλέον, μας δίνει μια πρώτη εικόνα της αντίστοιχης τομεακής/κλαδικής δομής των οικονομικών δραστηριοτήτων.

Από το Διάγραμμα κατανομής των απασχολούμενων στους τρεις οικονομικούς τομείς: πρωτογενή, δευτερογενή και τριτογενή, το 2011, προκύπτουν τα εξής:

α) Το ποσοστό απασχολούμενων στον **πρωτογενή τομέα** στον Δ. Μύκης είναι εξαιρετικά αυξημένο (48,2%), σε σχέση με την ΠΕ Ξάνθης (17,9%) και την Περιφέρεια ΑΜΘ (20,7%). Το αντίστοιχο ποσοστό για την χώρα είναι μόλις 10,0%. Το ποσοστό για τον Δ. Ξάνθης (αστικό κέντρο) είναι εξαιρετικά χαμηλό (4,2%).

β) Το ποσοστό απασχολούμενων στον **δευτερογενή τομέα** στον Δ. Μύκης είναι αρκετά αυξημένο (33,0%), σε σχέση με την ΠΕ Ξάνθης (21,5%) και την Περιφέρεια ΑΜΘ (16,5%). Το αντίστοιχο ποσοστό για την χώρα (17,6%) είναι αντίστοιχου ύψους με εκείνο για την Περιφέρεια ΑΜΘ. Το ποσοστό για τον Δ. Ξάνθης (αστικό κέντρο) (19,0%) είναι παρόμοιου ύψους με εκείνο της Ελλάδος.

γ) Ο **τριτογενής τομέας**, που εμπεριέχει τόσο τις υπηρεσίες του δημόσιου όσο και του ιδιωτικού τομέα, φαίνεται να είναι εξαιρετικά περιορισμένος στο Δ. Μύκης. Το ποσοστό των απασχολούμενων σε αυτόν σε σχέση με το σύνολο των απασχολούμενων ανέρχεται σε μόλις 18,75%. Αντίθετα, ως προς την απασχόληση, η Ελλάδα είναι μια «χώρα υπηρεσιών». Το αντίστοιχο ποσοστό ξεπερνάει το 70% (72,5%). Στον Δ. Ξάνθης η συμμετοχή των υπηρεσιών είναι ακόμα πιο ενισχυμένη (76,8%), ενώ στην Περιφέρεια ΑΜΘ και στην ΠΕ Ξάνθης τα ποσοστά είναι μικρότερα από εκείνα της Ελλάδος, αλλά πάντως πολύ αυξημένα (62,8% και 60,7%, αντίστοιχα), ειδικά σε σύγκριση με αυτά του πεδίου της παρούσας έρευνας (Δ. Μύκης).

Επιχειρήθηκε η ανάλυση του προφίλ της απασχόλησης των κατοίκων του Δήμου Μύκης σε σχέση με το σύνολο της Ελλάδος και την ευρύτερη περιοχή της ΠΕ Ξάνθης, με βάση τα στοιχεία του 2011 για τους απασχολούμενους ανά ομάδες κλάδων οικονομικής δραστηριότητας («μονοψήφια» κατανομή κλάδων κατά την βλ. Διάγραμμα).

Το ποσοστό του Δήμου Μύκης στη γεωργία υπερτερεί εντυπωσιακά, όπως ήδη επισημάναμε. Υπερτερεί κατά πολύ όμως και το ποσοστό του στο άθροισμα των κλάδων κατασκευών και μεταφορών: 19,4% έναντι μόνο 9,3% για την ΠΕ Ξάνθης και 12,0% για το σύνολο της χώρας.

Στο άθροισμα κλάδων καταλυμάτων και εστίασης το οποίο συνδέεται με τον τουρισμό, ο οποίος είναι πολύ σημαντικός για την Ελλάδα, το ποσοστό της σε σχέση με άλλες χώρες είναι αυξημένο (7,8%). Όμως εδώ το ποσοστό του Δήμου Μύκης

είναι πολύ χαμηλό, 3,0%, το οποίο αντιστοιχεί ουσιαστικά μόνο σε απασχόληση στην εστίαση.

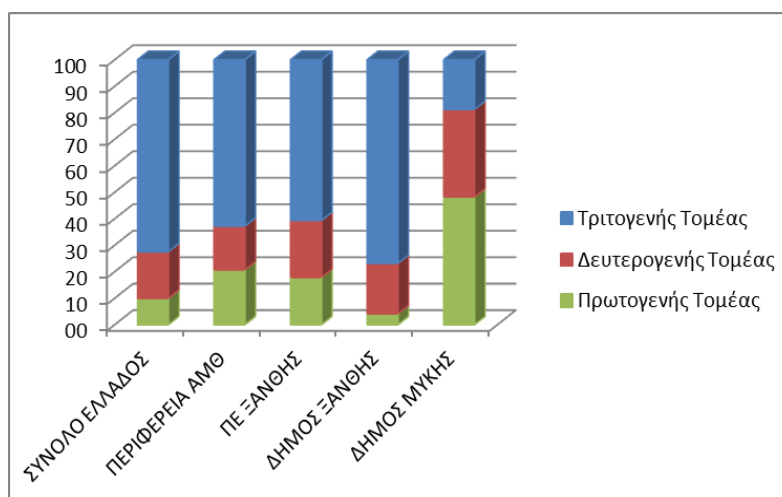
Στο σύνολο των κλάδων των υπηρεσιών, που δεν ταυτίζεται με τον τριτογενή τομέα που εξετάσαμε παραπάνω, το ποσοστό απασχόλησης για τον Δήμο Μύκης είναι πάρα πολύ μειωμένο κι ανέρχεται μόλις σε 3,0% έναντι 5,6% για την ΠΕ Ξάνθης και 7,8% για το σύνολο της Ελλάδος.

Εξετάζοντας μόνο την απασχόληση στη Δημόσια Διοίκηση και την υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση, δηλαδή στους κλάδους που αντανακλούν τη δημόσια/κρατική προσπάθεια για εξισορρόπηση της μειονεξίας των λιγότερο αναπτυγμένων κοινοτήτων και περιοχών, βλέπουμε πως το ποσοστό απασχόλησης στον Δ. Μύκης ανέρχεται μόνο σε 1,3% έναντι 10,9% στην ΠΕ Ξάνθης και 9,7% στο σύνολο της Ελλάδος.

Αν δούμε το άθροισμα των κλάδων εκπαίδευσης – υγείας – κοινωνικής μέριμνας, ο Δήμος Μύκης υστερεί σε μεγάλο βαθμό. Πιο αναλυτικά, το σχετικό ποσοστό ανέρχεται μόνο σε 3,5% έναντι 14,3% για την ΠΕ Ξάνθης και το Σ. της Ελλάδος αντίστοιχα.

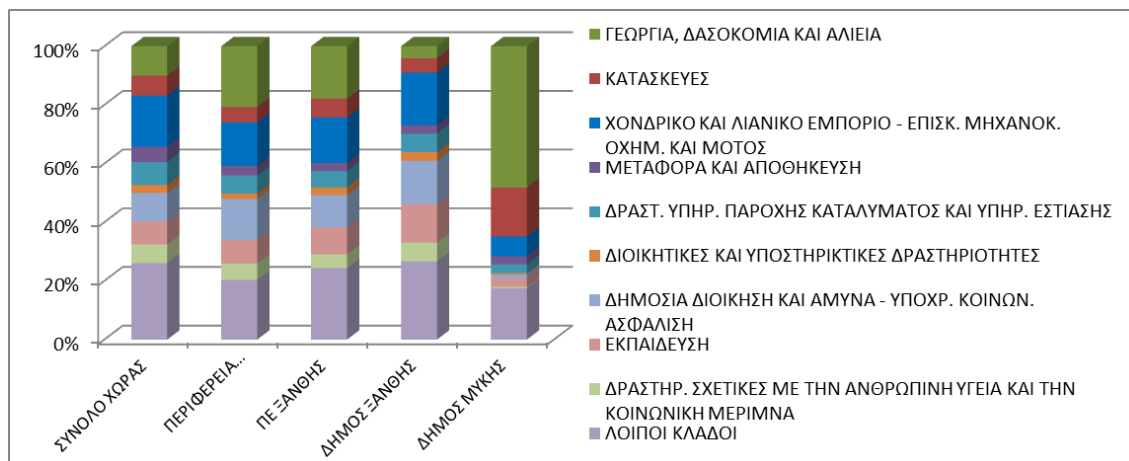
Συνοψίζοντας, επισημαίνεται ότι, σύμφωνα με τα στοιχεία της τελευταίας απογραφής του 2011, η απασχόληση στον Δήμο Μύκης είναι εξαιρετικά διευρυμένη στον πρωτογενή τομέα, αρκετά αυξημένη στον δευτερογενή και εξαιρετικά περιορισμένη στον τριτογενή τομέα συγκριτικά με ό,τι ισχύει για το σύνολο της Ελλάδος. Επιπλέον, ως προς τη σύνθεση της απασχόλησης, η διαφοροποίηση του Δήμου Μύκης από την ΠΕ Ξάνθης, ως ευρύτερη περιοχή στην οποία εντάσσεται, είναι εξαιρετικά μεγάλη.

Διάγραμμα 32: Απασχολούμενοι (2011) κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας στο Σ. Ελλάδα, την Περιφέρεια ΑΜΘ, την ΠΕ Ξάνθης και τους Δήμους Ξάνθης και Μύκης

Πηγή στοιχείων: ΕΛΣΤΑΤ (2011) - Επεξεργασία: Αγγελίδης Μ., Φουφρή Δ., Τσίγκας Ε., 2018

Διάγραμμα 33: Απασχολούμενοι (2011) κατά εννέα ομάδες κλάδων και «λοιπούς κλάδους» οικονομικής δραστηριότητας (τρεις τομείς) στο Σ. Ελλάδα, την Περιφέρεια ΑΜΘ, την ΠΕ Ξάνθης και τους Δήμους Ξάνθης και Μύκης

Πηγή στοιχείων: ΕΛΣΤΑΤ (2011) - Επεξεργασία: Αγγελίδης Μ., Φουφρή Δ., Τσίγκας Ε., 2018

8.5.3 Κοινωνικές υποδομές και παρεμβάσεις

Στο πλαίσιο των κοινωνικών υποδομών και παρεμβάσεων περιλαμβάνεται το μεγαλύτερο μέρος των ζητημάτων που αφορούν στο «κράτος πρόνοιας», δηλαδή ζητήματα υγείας, βασικής εκπαίδευσης και κοινωνικής πρόνοιας.

Οι βασικές μεταβολές που παρατηρούνται τα τελευταία χρόνια, τόσο στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όσο και στο επίπεδο της Ελλάδας, θα μπορούσαν επιγραμματικά να αναφερθούν ως εξής:

Καταρχάς, η αύξηση του βαθμού γήρανσης του πληθυσμού, η οποία δημιουργεί την ανάγκη ποιοτικής και ποσοτικής επέκτασης των υφιστάμενων υποδομών, καθώς και βελτίωση αλλά και δημιουργία νέων παροχών, για τους ηλικιωμένους.

Εν συνεχεία, παρατηρείται αύξηση του αριθμού, αλλά και διεύρυνση του φάσματος κοινωνικών ομάδων που χρειάζονται ειδική στήριξη. Για παράδειγμα, οι μετανάστες και πρόσφυγες, που προέκυψαν από την αύξηση των μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών, οι απολυμένοι, που υπήρξαν θύματα της οικονομικής κρίσης, αλλά και τα θύματα κοινωνικών διακρίσεων, τα οποία τα τελευταία χρόνια εμφανίζουν αυξητικές τάσεις.

Τέλος, τα τελευταία χρόνια συνειδητοποιείται περισσότερο η σημασία της στήριξης των ευάλωτων ομάδων του πληθυσμού (π.χ. γυναίκες, θρησκευτικές και άλλες μειονότητες, μετανάστες, ειδικές κατηγορίες ανέργων κλπ.), πέρα από τις κλασικές ενισχύσεις (υποδομές, επιδόματα κ.λπ.), με ειδικές ρυθμίσεις, ώστε συνολικά να τους παρέχονται ίσες ευκαιρίες στην κοινωνική και επαγγελματική ζωή.

Συναφώς, από τα παραπάνω προκύπτει η ανάγκη βελτίωσης των υφιστάμενων υποδομών και παροχών του κράτους πρόνοιας, αλλά και η δημιουργία νέων, μέσα στο ασφυκτικό πλαίσιο της οικονομικής κρίσης, σε μια Ευρώπη που σχεδόν «καταδιώκει» τις δημόσιες παροχές, θεωρώντας ότι προκαλούν σπατάλη δημοσίου χρήματος.

8.5.4 Χωρική κοινωνική υποβάθμιση του Δήμου Μύκης

Όπως μέσα στις σημερινές πόλεις, έτσι και στον «περιφερειακό»/έξωαστικό χώρο διαμορφώνονται «μειονεκτικές» «χωρικές ενότητες» (territoires) διαφόρων κατηγοριών, οι οποίες χρειάζεται να αναβαθμιστούν τόσο για να παρασχεθούν ίσες ευκαιρίες απασχόλησης και ποιότητας ζωής στους κατοίκους τους, όσο και για να αναπτυχθούν οι χωρικές ενότητες συνολικά στην κατεύθυνση της ανταγωνιστικότητας, συνοχής και αειφορίας.

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, σε κείμενό του για το ρόλο της πολιτικής συνοχής στην ένταξη εύάλωτων κοινοτήτων και ομάδων (2008), αναφέρει ότι **ο αποκλεισμός έχει έντονα χωρικό χαρακτήρα**. Ο αποκλεισμός από τη ροή της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης εμφανίζεται σε χωρικό κυρίως επίπεδο και είναι αλληλένδετος με τον εδαφικό αποκλεισμό, επομένως, μειώνεται η πρόσβαση των εύάλωτων ομάδων στην εργασία και τις υπηρεσίες. Οι προοπτικές διαβίωσης των κοινωνικών ομάδων καθορίζονται από τη γεωγραφική τους θέση: τις περιφέρειες, τις αντίστοιχες μικροπεριφέρειες και γενικότερα από το περιβάλλον διαβίωσής τους. Ο χωρικός καθορισμός του κινδύνου αποκλεισμού είναι επομένως πολύ ισχυρός.

Η κατάσταση στις αγροτικές περιοχές επηρεάζεται από τις ενδοπεριφερειακές ανισότητες. Συνήθως, οι κοινωνικοί και οικονομικοί δείκτες των πόλεων μεγάλου και μεσαίου μεγέθους, αποτελούν τους περιφερειακούς οικονομικούς οδηγούς, στις μελέτες που λαμβάνει υπόψη της η Ευρωπαϊκή Ένωση, για τη χάραξη των πολιτικών της.

Έτσι, δύσκολα εντοπίζονται τα προβλήματα που παρουσιάζονται σε όμορες περιοχές των αστικών ή ημιαστικών κέντρων, με συνέπεια να δημιουργούνται χάσματα μεταξύ των δυναμικών αστικών περιοχών και των περιοχών εκείνων που αποκλείονται από τις διαδικασίες κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης.

Αναζητώντας τεκμηρίωση του χωρικού αποκλεισμού εξετάζουμε τα αίτια, τα οποία καταρχάς έχουν να κάνουν κυρίως με τη γεωγραφική θέση της αποκλεισμένης ομάδας. Η θέση αυτή, βάσει τόσο των γεωγραφικών, όσο και των εσωτερικών χαρακτηριστικών της περιοχής, μπορεί να δημιουργήσει σοβαρά μειονεκτήματα.

Κάνοντας λόγο για γεωγραφικά χαρακτηριστικά, αναφερόμαστε στην προβασιμότητα εργασιακών χώρων, στην απόσταση από το αστικό κέντρο, αλλά και στις υποδομές μεταφορών και τις οδικές υποδομές. Ως εσωτερικά χαρακτηριστικά της περιοχής, θεωρούνται η απουσία ή η παρουσία επιχειρήσεων, το χαμηλό εισόδημα, η

απασχόληση, τα προσόντα των απασχολούμενων, οι υποδομές υγείας, η έλλειψη δημόσιων υπηρεσιών κ.λπ.

Συμπερασματικά, εξαιτίας της τοπικής εδαφικής οργάνωσης της αγοράς εργασίας, της έλλειψης μεταφορικών ή πληροφοριακών συνδέσεων, οι κάτοικοι των αγροτικών περιοχών που διαθέτουν μικρότερη κινητικότητα δεν μπορούν να έχουν πρόσβαση στα πλεονεκτήματα που παρέχουν οι περισσότερο ανεπτυγμένες πόλεις.

Πιο αναλυτικά, στις περισσότερες από αυτές τις «μειονεκτικές» χωρικές ενότητες, αλληλεπιδρούν οι περιορισμένες κοινωνικές δυνατότητες των κατοίκων αναφορικά με τα εισοδήματα, το επίπεδο εκπαίδευσης, την πρόσβαση στην αγορά εργασίας κ.λπ., όπως επίσης και ο χαμηλός βαθμός ελκτικότητας της περιοχής για επενδύσεις και άρα η περιορισμένη διαθεσιμότητα θέσεων εργασίας, αλλά και το υποβαθμισμένο οικιστικό περιβάλλον.

Άρα, εκτός από τα καθαρά κοινωνικά χαρακτηριστικά των κατοίκων, χρειάζεται να γίνει αναφορά και σε άλλες χωρικές πτυχές που συνδέονται με την υποβάθμιση και τη μειονεκτικότητα μιας χωρικής ενότητας.

Σύμφωνα με τα στοιχεία που αναφέρθηκαν και αναλύθηκαν πιο πάνω, προκύπτει το **συμπέρασμα** ότι η **κατανομή της απασχόλησης ανά ομάδες επαγγελματιών, ανά τομέα και κλάδο, σε συνδυασμό με την κατανομή του πληθυσμού ανά επίπεδο εκπαίδευσης, αλλά και με το εισόδημα του πληθυσμού στον Δήμο Μύκης δείχνουν ότι βρισκόμαστε μπροστά σε ένα κοινωνικο-οικονομικό χωρικό σχήμα/τύπο, εν προκειμένω των Πομάκων της ΠΕ Ξάνθης.**

Το σχήμα αυτό α) δυσχεραίνει την ένταξη των Πομάκων της περιοχής μελέτης με όρους ίσων ευκαιριών στην ευρύτερη αγορά εργασίας και ιδίως στις ομάδες δραστηριοτήτων που έχουν καλύτερες προοπτικές (ατομικών εισοδημάτων αλλά και συμβολής στην ανάπτυξη της Ελλάδος). Πρόκειται, λοιπόν, για ένα πρώτο «κοινωνικό φράγμα» (συνιστώσα του κοινωνικού αποκλεισμού) και β) συναρτάται με, καταφανώς, περιορισμένη παροχή δημόσιων και κοινωφελών υπηρεσιών απαραίτητων για την υπέρβαση του αποκλεισμού. Εδώ καταγράφεται ένα δεύτερο «κοινωνικό φράγμα» που συνδέεται προφανώς με το πρώτο.

Τα δυο αυτά κοινωνικά φράγματα, τα οποία αλληλοσυνδέονται, είναι πολύ ισχυρά και **τεκμηριώνουν τη διαπίστωση ότι η χωρική κοινωνική διαφοροποίηση της περιοχής των Πομάκων της Ξάνθης φθάνει στον κοινωνικό και χωρικό αποκλεισμό.**

Δεδομένου, λοιπόν, ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός μιας ομάδας πληθυσμού οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στη διαφορά του επιπέδου εκπαίδευσης, η οποία καθορίζει τόσο τη συμμετοχή όσο και τη θέση του υποκειμένου στην αγορά εργασίας, εξετάστηκαν και αναλύθηκαν συγκεκριμένες παράμετροι που προέκυψαν από τα στοιχεία της τελευταίας απογραφής του 2011. Αφού συνεκτιμήθηκαν οι κοινωνικές και χωρι-

κές όψεις της, απασχόλησης, του εισοδήματος, του μορφωτικού επιπέδου και της ηλικιακής σύνθεσης του πληθυσμού, διαπιστώνεται με πολύ μεγάλη σαφήνεια ότι ο Δήμος Μύκης, ο οποίος κατοικείται από τους Πομάκους της Ξάνθης, έχει ένα **κοινωνικό χωρικό πρότυπο εξαιρετικά διακριτό από εκείνο της ευρύτερης περιοχής της, το οποίο δεν είναι «ουδέτερο» κοινωνικά, αλλά αντίθετα πολύ φορτισμένο με τα εμπόδια και τους αποκλεισμούς, που θέτει στους Πομάκους για την ένταξή τους στην αγορά εργασίας και στην κοινωνική ζωή. Είναι πρόδηλο, λοιπόν, ότι οι Πομάκοι του Δήμου Μύκης έχουν δυσκολία στην ένταξη με όρους ίσων ευκαιριών στην αγορά εργασίας, έχουν χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης, γεγονός που συνεπάγεται περιορισμό πρόσβασης σε επαγγέλματα που διασφαλίζουν υψηλά εισοδήματα και υψηλότερη κοινωνική θέση και έχουν περιορισμένη παροχή δημόσιων και κοινωνικών υπηρεσιών. Άρα, προκύπτει ότι οι Πομάκοι στην ορεινή Ξάνθη, ειδικότερα στον Δήμο Μύκης, υφίστανται κοινωνικό αποκλεισμό.**

9. Οι κρατικές πολιτικές για τους Πομάκους και οι επιπτώσεις τους στον χωρικό και κοινωνικό αποκλεισμό τους

9.1 Εισαγωγικά

Διαχρονικά, οι πολιτικές των ελληνικών κυβερνήσεων απέναντι τόσο στη μειονότητα εν γένει, και ειδικότερα στην ομάδα των Πομάκων, οδήγησαν στην απομόνωση και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Το 1923, η υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάνης προέβλεπε σχολική εκπαίδευση στη μητρική γλώσσα των μουσουλμάνων της Δυτικής Θράκης. Στην πράξη αυτό δεν εφαρμόστηκε ποτέ για τους Πομάκους και τους Ρομά και ίσχυσε μόνο για τους τουρκόφωνους. Η δικτατορία του Μεταξά το 1936 δημιούργησε τις Επιτηρούμενες Ζώνες, από την ορεινή Θράκη ως την Ήπειρο. Έτσι, οι βασικές περιοχές όπου κατοικούσαν οι Πομάκοι ήταν ελεγχόμενες και απαγορευμένες, κλεισμένες με μπάρες. (46 Ασκούνη Ν., όπ. άν.) Οι Επιτηρούμενες Ζώνες καταργήθηκαν μόλις το 1995, επί υπουργίας Γερ. Αρσένη.

Το 1954 τέθηκε σε ισχύ ο νόμος «Περί τουρκικής μειονότητας Θράκης», με τον οποίο η ελληνική διοίκηση επέβαλε την ονομασία «τουρκικός», καταργώντας την ονομασία «μουσουλμανικός» που αναγνωρίζει η Συνθήκη της Λωζάνης, για να πετύχει διάκριση από τα αντίστοιχα μουσουλμανικά σχολεία της Βουλγαρίας, μπροστά στον «κίνδυνο» του κομμουνισμού. Έτσι, τα μειονοτικά σχολεία ακολούθησαν το πρόγραμμα του τουρκικού υπουργείου Παιδείας, ενώ οι Πομάκοι ουσιαστικά στην αγκαλιά της Τουρκίας.

Ο βασικός άξονας της ελληνικής πολιτικής, κυρίως από τη δεκαετία του 1950 και μετά, ήταν φοβικός και αφορούσε στην απομόνωση της μειονότητας. Μέχρι τη δεκαετία του 1950 σε όλη τη χώρα οι κοινωνικές συνθήκες δεν ήταν και πολύ διαφορετικές, δεδομένου ότι η οικονομία στηριζόταν αποκλειστικά σχεδόν, στην αγροτική παραγωγή και η πλειοψηφία των ελληνικών οικογενειών, έξω από τα αστικά κέντρα, ήταν αγρότες. Η ελληνική κοινωνία εξελίχθηκε, το ίδιο και η κοινωνία της Θράκης, οι μειονοτικοί, όμως, λόγω του ιδιότυπου αυτού αποκλεισμού που υφίσταντο, δεν μπόρεσαν να ακολουθήσουν. Έτσι, παρέμειναν καθηλωμένοι στα οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά της Ελλάδας του 1950.

Η κατάσταση αυτή άρχισε να μεταβάλλεται στη δεκαετία του 1990, μαζί με τη γενικότερη μεταβολή την κοινωνίας απέναντι στις μειονότητες. Το ελληνικό κράτος ωρίμασε και άλλαξε την πολιτική του, προσαρμόζοντάς την στις αρχές της ισονομίας και ισοπολιτείας.

9.2 Οι πολιτικές που εφαρμόστηκαν για τη μειονότητα έως το 1990

Η ελληνική Πολιτεία, από το 1923, που αναγνώρισε την ύπαρξη της μουσουλμανικής μειονότητας στο έδαφός της, δεν ακολούθησε μια σταθερή άσκηση πολιτικής απέναντί της. Τουναντίον, οι πολιτικές που εφαρμόστηκαν για τη μειονότητα είχαν διακυμάνσεις και κάθε φορά καθορίζονταν ανάλογα με το **αμυντικό δόγμα της χώρας**, αντιμετωπίζοντας τα μέλη της ως έναν εν δυνάμει εθνικό κίνδυνο στο εσωτερικό της χώρας.

Με την υπογραφή της **Συνθήκης της Λωζάνης**, το 1923, αναγνωρίστηκε επίσημα από το Ελληνικό Κράτος η ύπαρξη μουσουλμανικής μειονότητας στη Δυτική Θράκη. Η μειονότητα αυτή αναγνωρίζεται ως **θρησκευτική** και βάσει της Συνθήκης αναγνωρίζεται σε αυτήν ένα πλαίσιο δικαιωμάτων που αφορούν δικαιώματα καθορισμού της εκπαίδευσης, διαχείρισης της περιουσίας της, δικαίωμα σε ιδιαίτερο θρησκευτικό οικογενειακό δίκαιο, γνωστό ευρύτερα ως «Σαρία», δυνατότητα εκλογής θρησκευτικών ηγετών, οι οποίοι ασκούν και δικαστικές αρμοδιότητες με βάση τη Σαρία, καθώς και εκλογή διαχειριστικής επιτροπής της βακουφικής περιουσίας.

Αναλύοντας της πολιτικές του ελληνικού κράτους απέναντι στη μειονότητα, μπορούν να διακριθούν τέσσερις διαφορετικές περίοδοι. Οι τρεις εκτείνονται μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1990 και η τέταρτη φτάνει μέχρι τις μέρες μας.

Ειδικότερα: **Από το 1923**, που αναγνωρίστηκε επίσημα η μουσουλμανική μειονότητα **ως το 1930**, το κράτος στόχευε στην αλλαγή του αριθμητικού συσχετισμού χριστιανών και μουσουλμάνων στη Θράκη. Επιχείρησε την εγκατάσταση 100.000 χριστιανών προσφύγων στην περιοχή, ενώ επέταξε οικήματα για την άμεση κάλυψη των στεγαστικών αναγκών τους. Η παρουσία των προσφύγων δημιούργησε προβλήματα στους μουσουλμάνους της μειονότητας κι έτσι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους. Εν τέλει, το 1927 η ελληνική κυβέρνηση μετακίνησε τους μισούς, περίπου, από τους πρόσφυγες σε άλλες περιοχές της Ελλάδος και αποκατέστησε πλήρως τις μουσουλμανικές περιουσίες. Το κομμάτι της μουσουλμανικής μειονότητας που εγκατέλειψε τη Θράκη μεταξύ του 1925 -1927 εξαιτίας αυτής της πολιτικής, ανήκε στις πιο εύπορες τάξεις της. Αυτοί που παρέμειναν ήταν κυρίως γεωργοί και κτηνοτρόφοι, οι οποίοι δεν είχαν ιδιαίτερες απαιτήσεις, παρά μόνο τη διατήρηση των θρησκευτικών τους παραδόσεων.

Αποτέλεσμα της έμμεσης απομάκρυνσης της ανώτερης τάξης των μουσουλμάνων ήταν να τεθούν επικεφαλής της μειονότητας κυρίως θρησκευτικοί ηγέτες ή δάσκαλοι.

Ένα ακόμα στοιχείο πολιτικής που χαρακτηρίζει την παραπάνω περίοδο (1923-1930) ήταν η προσπάθεια του ελληνικού κράτους να εμποδίσει τα βήματα εκσυγχρονισμού που είχαν ξεκινήσει μέσα στην μειονότητα και τα οποία ακολουθούσαν τα πρότυπα του κεμαλικού εκσυγχρονισμού.

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1930 κατέφυγαν στη Θράκη πολλοί αντικεμαλιστές, στελέχη του παλαιομουσουλμανικού καθεστώτος. Οι μεταρρυθμίσεις που προώθησε ο Κεμάλ μετά την εγκαθίδρυση της Τουρκικής Δημοκρατίας, με σημαντικότερη την κατάργηση του χαλιφάτου, βρήκε αντίθετο το μεγαλύτερο μέρος των Ελλήνων μουσουλμάνων. Έτσι, Οι συντηρητικοί παλαιομουσουλμάνοι (*muhafazakârlar*), άρχισαν να διαμορφώνουν ένα ηγετικό στρώμα μέσα στην μειονότητα, πρόθυμο να συνεργαστεί με το ελληνικό κράτος προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι μεταρρυθμιστές (*inkilapçılar*) και να διατηρηθεί ο χαρακτήρας του οθωμανικού θρησκευτικού *μιλλέτ* στη Δυτική Θράκη.

Η μειονότητα διασπάστηκε σε παλαιομουσουλμάνους, οι οποίοι επιθυμούσαν τη διατήρηση του παλαιού καθεστώτος και τη στενή σχέση με το Ισλάμ και κεμαλιστές, που ήθελαν την εισαγωγή των μεταρρυθμίσεων που προωθούσε ο Κεμάλ.

Από την πλευρά της η ελληνική κυβέρνηση, το 1930, στο πλαίσιο οικοδόμησης της ελληνοτουρκικής φιλίας και της εξομάλυνσης των σχέσεων των δύο κρατών, καθ' υπόδειξη της Τουρκίας, απέλασε στη Συρία και την Αίγυπτο, τα σημαντικότερα στελέχη της αντικεμαλικής μερίδας (παλαιομουσουλμάνους), τα οποία ανήκαν στην ομάδα ερμηνευτών του Ιερού Ισλαμικού Νόμου (μουφτήδες) και είχαν καταφύγει στον ελλαδικό χώρο το 1922.

Μετά την υπογραφή του Συμφώνου φιλίας, το 1930, ο στρατηγικός σχεδιασμός των δύο χωρών δεν αφορούσε στην εδαφική τους επέκταση, αλλά στη βιομηχανική τους ανάπτυξη. Το μειονοτικό ζήτημα πέρασε στο περιθώριο, ώστε να μην αναμοχλεύσει ζητήματα που θα εκτροχιάζαν την πορεία προς το στόχο αυτό.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο ο Ελευθέριος Βενιζέλος συμφώνησε στην απέλαση των «παλαιομουσουλμάνων» και επέτρεψε, ως ένδειξη καλής θέλησης, την ίδρυση του προξενείου στην Κομοτηνή. Με τη στάση αυτή, καθώς και με την ίδρυση του τουρκικού προξενείου το ελληνικό κράτος διεμήνυσε στους πιστούς μουσουλμάνους ότι στηρίζει τις μεταρρυθμίσεις στην Τουρκία και ουσιαστικά έστρεψε τη μειονότητα στον ιδεολογικό έλεγχο των κεμαλιστών.

Μετά το 1930 και τις κινήσεις της ελληνικής κυβέρνησης, στην ηγεσία της μειονότητας βρέθηκαν οι μεταρρυθμιστές, των οποίων οι προσπάθειες στόχευαν, καταρχάς στον εκσυγχρονισμό της εκπαίδευσης, αλλά και στην περιθωριοποίηση των θρησκευτικών χαρακτηριστικών, ενισχύοντας ταυτόχρονα τα χαρακτηριστικά εκείνα, που θα συνέβαλλαν στη διαμόρφωση μιας τουρκικής συνείδησης στο σύνολο της μειονότητας.

Έτσι, λοιπόν, ενώ η Συνθήκη της Λωζάνης, προέβλεπε σχολική εκπαίδευση στη μητρική γλώσσα των μουσουλμάνων της Δυτικής Θράκης, στην πράξη αυτό δεν εφαρμόστηκε ποτέ για τους Πομάκους και τους Ρομά και ίσχυσε μόνο για τους τουρκόφωνους.

Επιπλέον, από το 1930 αρχίζει να γενικεύεται και να γίνεται αποδεκτή η χρήση του προσδιορισμού «Τούρκος» και «τουρκικός».

Εντούτοις, το ελληνικό κράτος έμεινε ανυποχώρητο στα ζητήματα που έθεσαν οι μεταρρυθμιστές αναφορικά με την αντικατάσταση του θρησκευτικού οικογενειακού δικαίου (Σαρία) με ένα κοσμικό οικογενειακό δίκαιο, ενώ περιόρισε και τα αυτοδιοικητικά δικαιώματα της μειονότητας διορίζοντας τον μουφτή αντί να επιτρέψει την εκλογή του.

Αυτή η στάση της ελληνικής πολιτείας εξέθρεψε τη διαμάχη στους κόλπους της μειονότητας και οι παλαιομουσουλμάνοι, αν και είχαν μείνει ακέφαλοι, χωρίς τον ηγετικό τους πυρήνα, που είχε απελαθεί, κατέφυγαν στις απομακρυσμένες ορεινές περιοχές, όπου διαβιούσαν οι Πομάκοι. Συντηρώντας αυτή τη διαίρεση μεταξύ εκσυγχρονιστών και παλαιομουσουλμάνων, το ελληνικό κράτος επιχειρούσε να αποτρέψει την απόκτηση ενιαίων χαρακτηριστικών από τη μειονότητα.

Ένα άλλο ορόσημο στις πολιτικές που ακολουθήθηκαν διαχρονικά έναντι της μειονότητας είναι η δημιουργία της Επιτηρούμενης Ζώνης (Ε.Ζ.), το 1936, από τη δικτατορία του Μεταξά. Η δημιουργία αυτής της Ζώνης, σε συνδυασμό με άλλες πολιτικές που ακολουθήθηκαν, συνέβαλε στο μέγιστο βαθμό στην περιθωριοποίηση και τον αποκλεισμό, τόσο τον χωρικό όσο και τον κοινωνικό, μιας πολυπληθούς ομάδας της μουσουλμανικής μειονότητας, αυτής των Πομάκων.

Η **Δεύτερη περίοδος** κατά την οποία υπήρξαν μεταβολές στην άσκηση κρατικών πολιτικών για τη μειονότητα αφορά στο διάστημα **από το 1951 ως το 1967** και ξεκινά με το γλωσσικό εκτουρκισμό των μη τουρκογενών ομάδων της μειονότητας.

Στην **πρώτη φάση** αυτής της περιόδου η ελληνική κυβέρνηση στόχευσε τους σλαβόφωνους Πομάκους που κατοικούσαν σε περιοχές εφραπτόμενες με τη Βουλγαρία.

Ο βασικός εχθρός του ελληνικού κράτους εκείνη την εποχή ήταν η Βουλγαρία, δεδομένου ότι δεν ανήκε στη Βορειοατλαντική Συμμαχία, αλλά στο Σύμφωνο της Βαρσοβίας. Το ελληνικό κράτος διέβλεπε κίνδυνο να διεκδικήσει η Βουλγαρία την προστασία των σλαβόφωνων πομακικών πληθυσμών της Δυτικής Θράκης, λαμβάνοντας υπόψη ότι η πλειοψηφία τους ζούσε στην βουλγαρική πλευρά.

Επιπλέον, με δεδομένο ότι μεγάλος αριθμός Σλαβομακεδόνων είχε ταχθεί στο πλευρό των ανταρτών κατά τη διάρκεια της κατοχής και του εμφυλίου, ο φόβος αυτός επιτεινόταν. Στην προσπάθεια λοιπόν να αντιμετωπίσει τον «κομμουνιστικό κίνδυνο», το ελληνικό κράτος επιχείρησε να αναδείξει τα «τουρκικά» χαρακτηριστικά μιας μερίδας της μειονότητας, εξαλείφοντας τα σλαβικά. Με την υπογραφή σχετικής συμφωνίας μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας, εισήχθη επισήμως στη μειονοτική εκπαίδευση η τουρκική γλώσσα.

Παράλληλα, η ελληνική κυβέρνηση άσκησε πίεση προς τους παλαιομουσουλμάνους να εγκαταλείψουν τις παραδοσιακές τους αντιλήψεις και να υιοθετήσουν τις κεμαλικές αλλαγές. Σιγά - σιγά ο όρος «τουρκικός» γενικεύτηκε κι άρχισε να χρησιμοποιείται επίσημα από την ελληνική κυβέρνηση συμπεριλαμβάνοντας τις ομάδες των Πομάκων και των Ρομά, ενώ το αραβικό αλφάβητο αντικαταστάθηκε από το λατινικό.

Η **δεύτερη φάση** αυτής της περιόδου χαρακτηρίζεται από ένταση στις σχέσεις των δύο κρατών. Το ζήτημα της ένωσης με την Κύπρο δημιουργεί όξυνση στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, η οποία θα καταλήξει στην εκδίωξη της ελληνικής μειονότητας από την Τουρκία. Στον αντίποδα και με δεδομένο ότι το βασικότερο πρόβλημα που αντιμετώπιζε η Ελλάδα στο ζήτημα της ένωσης ήταν τα δικαιώματα των Τουρκοκυπρίων, η Ελλάδα επιχειρούσε να αποδείξει ότι σέβεται τα δικαιώματα των Τουρκοκυπρίων, όπως σέβεται και τα δικαιώματα της μειονότητας της Θράκης. Έτσι, κυρίως για λόγους τακτικισμού, η ελληνική πλευρά δεν κατέφυγε σε αντίποινα για τα Σεπτεμβριανά και τις απελάσεις των Ελλήνων από την Τουρκία, ενώ αντίθετα πήρε αυστηρά μέτρα, ώστε να προστατεύσει την μουσουλμανική μειονότητα από τυχόν αντίποινα χριστιανών και να την καταδείξει με τον τρόπο αυτό σε πρότυπο στην περιοχή.

Παρά την τακτική που ακολουθήθηκε όμως, η ελληνική κυβέρνηση επηρεάστηκε από τη στάση της Τουρκίας απέναντι στους Έλληνες της Πόλης. Η ένταση στις ελληνοτουρκικές σχέσεις έβαλε και πάλι τη μειονότητα στη θέση του εσωτερικού εχθρού και η ελληνική πλευρά θεώρησε ότι πρέπει να απομονώσει τους Πομάκους από το τουρκογενές στοιχείο της μειονότητας. Αποτέλεσμα αυτής της απομόνωσης ήταν η υποβάθμιση της ήδη χαμηλού επιπέδου ποιότητας ζωής τους, ενώ η απαγόρευση κάθε ελεύθερης επικοινωνίας έπληττε τις οικονομικές σχέσεις μεταξύ των ορεινών περιοχών, που κατοικούσαν οι Πομάκοι, και των αστικών κέντρων, όπου διέμενε η πλειοψηφία των τουρκογενών. Επιπρόσθετα, συνέπεια αυτής της πολιτικής ήταν η αποστέριση των Πομάκων της πρόσβασης στο σύστημα υγείας και παιδείας.

Στη φάση αυτή της δεύτερης περιόδου των δημόσιων πολιτικών απέναντι στη μειονότητα, το ελληνικό κράτος διαμόρφωσε τα χαρακτηριστικά των πολιτικών που ασκήθηκαν, σε γενικές γραμμές μέχρι τη δεκαετία του 1990. Πιο συγκεκριμένα, παρατηρείται ότι η ελληνική πολιτεία καθόριζε την πολιτική της απέναντι στη μειονότητα σύμφωνα με όσα συνέβαιναν στην ελληνική μειονότητα της Πόλης. Οι ελληνικές κυβερνήσεις δεν λειτουργούσαν αυτόνομα, αλλά στο πλαίσιο της αμοιβαιότητας με την τουρκική πολιτική.

Συνεπώς, η πολιτική της Ελλάδας χαρακτηριζόταν από αποσπασματικότητα. Επιπλέον, επηρεαζόταν από τη μία πλευρά από μικροπολιτικές σκοπιμότητες των μειονοτικών βουλευτών και από την άλλη πλευρά από την ανάγκη των τοπικών βουλευτών για συλλογή ψήφων από τα μέλη της μειονότητας. Τέλος, όσον αφορά στην

πολιτική που ακολουθήθηκε στα εκπαιδευτικά θέματα, αυτή βασίστηκε σε διμερείς συμφωνίες και όχι σε ένα μακροχρόνιο στρατηγικό σχέδιο.

Η **Τρίτη περίοδος**, κατά την οποία για άλλη μια φορά το ελληνικό κράτος αλλάζει στάση απέναντι στη μειονότητα, αφορά στο διάστημα μεταξύ **1967** και των **αρχών της δεκαετίας του 1990**. Από το 1967 ως το 1992 οι κρατικές πολιτικές οδηγούν τη μειονότητα σε ένα καθεστώς απομόνωσης, φόβου και ανασφάλειας.

Κατά την περίοδο της χούντας, κλιμακώθηκε η ένταση ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία, με αφορμή την Κύπρο, αλλά και τις απελάσεις των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης, που είχαν προηγηθεί το 1964. Η κλιμάκωση αυτής της έντασης καλλιέργησε το φόβο ενός γενικευμένου ελληνοτουρκικού πολέμου και οδήγησε στην ενεργοποίηση, από τη χουντική κυβέρνηση, της «αρχής της αμοιβαιότητας» για την αντιμετώπιση των μειονοτήτων. Υιοθετήθηκαν, λοιπόν, μια σειρά μέτρων διακριτικής διοικητικής μεταχείρισης για τους μουσουλμάνους της Θράκης και ξεκίνησε μια πολιτική καταπίεσης της μειονότητας, με απώτερο σκοπό τη δημιουργία ασφυκτικού κλίματος για τους μειονοτικούς ώστε να απομακρυνθούν από το ελληνικό έδαφος.

Καταρχάς, τέθηκε σε ισχύ ο μεταξικός νόμος 1366/1938 «περί απαγορεύσεως δικαιπραξιών εις παραμεθορίους περιοχές». Σύμφωνα με αυτόν, απαγορευόταν σε μέλη της μειονότητας να αγοράζουν γη και να προβαίνουν σε επέκταση ακινήτων. Ακολουθήθηκε, επίσης, μία πολιτική απαλλοτρίωσης κτημάτων που ανήκαν σε μειονοτικούς, με διάφορα προσχήματα, ενώ παρέχονταν διευκολύνσεις δανειοδότησης σε Έλληνες χριστιανούς για να αγοράσουν μουσουλμανικά κτήματα. Στόχος αυτού του μέτρου ήταν να μείνει ως είχε, ακόμα και να περιοριστεί η ιδιοκτησία των μουσουλμάνων στη Θράκη και να αυξηθεί η ιδιοκτησία των χριστιανών.

Στη συνέχεια, ενεργοποιήθηκαν άλλα διοικητικά μέτρα, όπως η άρνηση έκδοσης πολεοδομικών αδειών είτε για ανέγερση είτε για επισκευή κτηρίου, ενώ τα μέλη της μειονότητας δεν είχαν πρόσβαση στον τραπεζικό δανεισμό, ούτε ακόμα και στα αγροτικά δάνεια. Σε αυτές τις δυσκολίες προστέθηκαν και η άρνηση έκδοσης άδειας οδήγησης, άδειας κατοχής αγροτικών μηχανημάτων αλλά και άδειας άσκησης επαγγέλματος. Σημειώνεται πως η άρνηση χορήγησης αδειών δεν υπήρξε ποτέ θεσμοθετημένη, ωστόσο ελάχιστες ήταν οι άδειες που εκδίδονταν, κι αυτές με αδιαφανή κριτήρια.

Τέλος, ένα από τα σκληρότερα διοικητικά μέτρα που εφαρμόστηκαν στη μειονότητα ήταν η εφαρμογή του άρθρου 19 του Κώδικα περί Ιθαγένειας. Κατ' εφαρμογή του άρθρου αυτού, ο κάθε Έλληνας αξιωματούχος της διοίκησης, έχοντας δικαίωμα ερμηνείας των προθέσεων των μειονοτικών που ταξίδευαν στο εξωτερικό, αφαιρούσε την ελληνική ιθαγένεια από «αλλογενείς εγκαταλείποντες το ελληνικό έδαφος άνευ προθέσεως παλλινοστήσεως». Δηλαδή, το ελληνικό κράτος κατά το δοκούν αφαιρούσε την ιθαγένεια από πολίτες που ταξίδευαν στην Τουρκία για σπουδές ή για επαγ-

γελματικούς λόγους, ή μετανάστευαν στη Γερμανία σε αναζήτηση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης.

Με βάση αυτό το άρθρο, έχασαν την ιθαγένειά τους στο διάστημα 1967-1997 περίπου 46.000 άνθρωποι και μόνο 170 απ' αυτούς την απέκτησαν ξανά. Το άρθρο 19 καταργήθηκε ως άδικο, μόλις, το 1998, ωστόσο η κατάργησή του δεν είχε αναδρομική ισχύ.

Μέσα στο πλαίσιο επιβολής του χουντικού καθεστώτος στην Ελλάδα, εφαρμόστηκαν και άλλα διοικητικά μέτρα, που όμως είχαν αντίστοιχη εφαρμογή σε όλη την Επικράτεια, όπως η καθαίρεση των αιρετών μελών των βακουφικών επιτροπών της μειονότητας και η αντικατάστασή τους από δοτά μέλη, διορισμένα από τη χούντα. Το μέτρο αυτό διατηρήθηκε και μετά τη μεταπολίτευση, έτσι οι διαχειριστές της μουσουλμανικής περιουσίας διορίζονται, μέχρι σήμερα, από το κράτος.

Στον **τομέα της εκπαίδευσης**, το 1968 υπογράφηκε μορφωτικό πρωτόκολλο, μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας, σύμφωνα με το οποίο, τα μειονοτικά σχολεία περνούν στον κρατικό έλεγχο για να γίνει η εκπαιδευτική «αποτουρκοποίηση». Παράλληλα, τα πτυχία των μειονοτικών, που είχαν κάνει σπουδές στην Τουρκία, δεν αναγνωρίζονται από τον αρμόδιο κρατικό φορέα, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ένα στρώμα πτυχιούχων στη μειονότητα, που δεν μπορούσαν να εργαστούν στον τομέα της επιστήμης τους.

Κατά την περίοδο της χούντας απαγορεύτηκε η χρήση του όρου «τουρκικός», ενώ όσα Σωματεία ή Σύλλογοι έφεραν αυτόν τον όρο στον τίτλο τους ή άλλαξαν ονομασία ή καταργήθηκαν. Η απαγόρευση της χρήσης του όρου «τουρκικός» δεν έχει αρθεί μέχρι τις μέρες μας.

Κάνοντας τον απολογισμό της περιόδου αυτής, θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι **οι πολιτικές που ακολουθήθηκαν συνέβαλαν στην απομόνωση και την οικονομική καθήλωση της μειονότητας**, ενώ η ελληνική διοίκηση μπήκε σε αντιπαράθεση και κατέστη εχθρική απέναντι στο σύνολο της μειονότητας, ωθώντας τους Έλληνες μουσουλμάνους, ανεξαρτήτως εθνοτικής ταυτότητας, στην αγκαλιά της Τουρκίας, καταργώντας κάθε ιδεολογική διαχωριστική γραμμή.

Μετά τη μεταπολίτευση, το κλίμα της πολιτικής αλλαγής δεν άφησε ανεπηρέαστη τη μειονότητα. Ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1980, η μειονότητα προσπαθεί να αποτινάξει την καταπίεση που είχε υποστεί όλα τα προηγούμενα χρόνια. Ωστόσο, τα διοικητικά μέτρα που είχαν παρθεί κατά τη διάρκεια της δικτατορίας διατηρήθηκαν σε ισχύ και σε πολλές περιπτώσεις χρησιμοποιήθηκαν ως προϊόντα πολιτικής συναλλαγής, ενώ με την πάροδο του χρόνου εμφανίστηκαν και άλλες μορφές διακρίσεων αναφορικά κυρίως με τις προσβάσεις των μειονοτικών χωριών στα αστικά κέντρα της Θράκης και την έλλειψη έργων υποδομής στις περιοχές που κατοικούσαν μουσουλμάνοι σε σύγκριση με τις χριστιανικές περιοχές.

Η δεκαετία του 1980 χαρακτηρίζεται ως δεκαετία αντίστασης της μειονότητας στις κρατικές πολιτικές. Από το 1985, ηγετικοί κύκλοι της μειονότητας, μερίδα των οποίων συνδεόταν με το «βαθύ τουρκικό κράτος», άρχισαν να εναντιώνονται στις αποφάσεις του ελληνικού κράτους και να αμφισβητούν τις αρμοδιότητες της ελληνικής διοίκησης. Αποτέλεσμα αυτής της στάσης ήταν η μη αποδοχή από τη μειονότητα των διορισμένων μουφτήδων και η εκλογή άτυπων μουφτήδων τους οποίους ενώ δεν αποδέχεται το ελληνικό κράτος, λειτουργούν παράλληλα και συνυπάρχουν με τους επίσημους μουφτήδες ως σήμερα.

Επιπρόσθετα, ενώ μέχρι το 1985 οι υποψήφιοι από τη μειονότητα συμμετείχαν σε ψηφοδέλτια πανελλαδικής εμβέλειας, στις εθνικές εκλογές που πραγματοποιήθηκαν εκείνη τη χρονιά πολιτεύθηκαν με ανεξάρτητους μουσουλμανικούς συνδυασμούς στους νομούς Ξάνθης και Ροδόπης. Αυτή η κίνηση δημιούργησε αναταράξεις στις σχέσεις του ελληνικού κράτους τόσο με τη μειονότητα όσο και με την Τουρκία. Η κατάσταση οδήγησε σε τουρκικό εθνικιστικό παραλήρημα, με ευθείες παρεμβάσεις της Τουρκίας στην προεκλογική περίοδο, ενώ επιβλήθηκε κλίμα τρομοκρατίας στη μειονότητα. Αποτέλεσμα ήταν η ελληνική κυβέρνηση να προχωρήσει στην απέλαση του Τούρκου προξένου.

Παρά όμως τις απειλές του Προξενείου για συγκέντρωση των ψήφων της μειονότητας στους ανεξάρτητους μουσουλμανικούς συνδυασμούς, τα αποτελέσματα των εκλογών κατέδειξαν ότι δεν υπήρξε συσπείρωση της μειονότητας. Ανεξάρτητοι μουσουλμάνοι βουλευτές κατάφεραν να εκλεγούν για πρώτη φορά στο ελληνικό κοινοβούλιο στις εκλογές του 1989 - 1990 με την αλλαγή του εκλογικού συστήματος.

Στην αυγή του 1990, της τελευταίας δεκαετίας του αιώνα, η πολιτική της λεγόμενης «σκληρής γραμμής» είχε αποτύχει να εκπληρώσει το σκοπό της, δηλαδή την απομάκρυνση της μουσουλμανικής μειονότητας από τα ελληνικά εδάφη και επιπλέον, είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία έντονων αντιδράσεων στους κόλπους της. Στην σκακιέρα της εξωτερικής πολιτικής, η Ελλάδα είχε αποδυναμωθεί δεδομένου ότι θεωρήθηκε πως οι πολιτικές απέναντι στη μειονότητα ήταν ρατσιστικές, ενώ με την κατάρρευση του σοσιαλισμού στις χώρες του ανατολικού μπλοκ εγέρθηκαν εκ νέου εθνικά ζητήματα στη Βαλκανική χερσόνησο. Συνεπώς, η ελληνική πολιτική απέναντι στη μειονότητα έπρεπε να εγκαταλείψει τη σκληρή γραμμή και να κατευνάσει, το συντομότερο δυνατόν, τις εντάσεις.

Όπως είναι προφανές, το κριτήριο για τη στροφή αυτή του ελληνικού κράτους απέναντι στη μουσουλμανική μειονότητα, δεν αφορούσε στην προστασία των δικαιωμάτων της. Για τον λόγο αυτό επιχειρήθηκε η διατήρηση όσο το δυνατόν περισσότερων περιορισμών, με βασική επιδίωξη να μην αναγνωριστούν στη μειονότητα οποιασδήποτε μορφής εθνικά χαρακτηριστικά.

9.3 Οι πολιτικές που εφαρμόστηκαν για τη μειονότητα μετά το 1990

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 ως και σήμερα, η φοβική πολιτική αρχίζει να μεταστρέφεται. Την 31^η Ιανουαρίου 1990, η οικουμενική κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Ξενοφώντα Ζολώτα, αποφάσισε να εξομαλυνθεί η κατάσταση με τη μειονότητα λαμβάνοντας μέτρα προς όφελός της. Έτσι, αποφασίστηκε η κατάργηση των «διοικητικών οχλήσεων» που τελικά πετύχαν αντίθετα αποτελέσματα από τα επιδιωκόμενα και εξέθεσαν διεθνώς τη χώρα.

Κατ' εφαρμογή της απόφασης της οικουμενικής κυβέρνησης, α) καταργήθηκε ο μεταξικός νόμος που απαγόρευε τις δικαιοπραξίες στις περιοχές της παραμεθορίου, β) συστήθηκε διυπουργική επιτροπή, η οποία συνέταξε πόρισμα που πρότεινε την εφαρμογή πολιτικής ισονομίας και ισοπολιτείας για τους πληθυσμούς της Δυτικής Θράκης, ενώ παράλληλα πρότεινε εφαρμογή πολιτικών για την οικονομική ανάπτυξη της περιοχής, ώστε να βγει από την απομόνωση. Την ίδια περίοδο, ξεκίνησε στην περιοχή της Θράκης η εγκατάσταση προσφύγων, παλιννοστούντων από την πρώην Σοβιετική Ένωση.

Με την άρση του διοικητικού αποκλεισμού και τη συμβολική κίνηση της κατάργησης της μπάρας τον Νοέμβριο του **1995**, δηλαδή την κατάργηση του ελέγχου εισόδου στην Επιτηρούμενη Ζώνη, η ελληνική πολιτεία κάνει **προσπάθειες** για την αφομοίωση του μειονοτικού πληθυσμού, ο οποίος υπάγεται πλέον στο Υπουργείο Εσωτερικών. Ο θεσμός της **αιρετής τοπικής αυτοδιοίκησης**, σε επίπεδο νομαρχίας, παρ' όλο που στην αρχή συνάντησε αντιδράσεις, όπως συμβαίνει και σήμερα με το νέο αυτοδιοικητικό χάρτη του «Καλλικράτη», έχει συμβάλει σε μεγάλο βαθμό στη βελτίωση των σχέσεων της μειονότητας με τη δημόσια διοίκηση.

Η **ποσόστωση του 0,5%**, που θεσμοθετήθηκε το 1996, για την εισαγωγή των μουσουλμανόπαιδων στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, δημιουργεί νέες προοπτικές για την κοινωνική ενσωμάτωση των μειονοτικών. Επίσης, το Υπουργείο Παιδείας έχει ξεκινήσει τη διαδικασία **ένταξης της Ειδικής Παιδαγωγικής Ακαδημίας** της Θεσσαλονίκης, από όπου αποφοιτούν οι δάσκαλοι των μειονοτικών σχολείων, στην **Ανώτατη Εκπαίδευση** και για το λόγο αυτό είναι υπό επεξεργασία σχέδιο Προεδρικού Διατάγματος για την ίδρυση “Τμήματος Μουσουλμανικών, Παιδαγωγικών και Θεολογικών Σπουδών” στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Στη **δευτεροβάθμια εκπαίδευση**, με νομοθετική ρύθμιση (άρθρο 4 Ν.2621/1998) τα δύο Ιεροσπουδαστήρια της Κομοτηνής και του Εχίνου του νομού Ξάνθης, κατέστησαν ισότιμα με τα εκκλησιαστικά λύκεια εξαιτούς φοίτησης.

Το **1998** καταργήθηκε το άρθρο 19 του Κώδικα περί Ιθαγένειας, το οποίο αφαιρούσε την ιθαγένεια σε αλλογενείς που είχαν εγκαταλείψει οριστικά τη χώρα. Ωστόσο η κατάργησή του δεν είχε αναδρομική ισχύ, συνεπώς δεν ξαναδόθηκαν οι ιθαγένειες που είχαν αφαιρεθεί ως τότε.

Επίσης, σημειώνεται ότι μετά από πολυετή αποκλεισμό από το δικαίωμα **α-πασχόλησης στο δημόσιο** και ευρύτερο δημόσιο τομέα, οι μουσουλμάνοι πλέον απασχολούνται είτε με σύμβαση ιδιωτικού δικαίου είτε ως μόνιμοι δημόσιοι υπάλληλοι σε υπηρεσίες του δημοσίου τομέα, ενώ όσοι έχουν τα τυπικά προσόντα συμμετέχουν στους διαγωνισμούς που γίνονται μέσω του Ανώτατου Συμβουλίου Επιλογής Προσωπικού (ΑΣΕΠ) για την πλήρωση θέσεων στο Δημόσιο. Στο τέλος της δεκαετίας του 1990, σύμφωνα με στοιχεία της υπηρεσίας ενημέρωσης του ΥΠΕΞ (1999), υπηρετούσαν στη Θράκη περισσότεροι από 350 μουσουλμάνοι ως εκπαιδευτικοί, πυροσβέστες, στελέχη της κτηνιατρικής υπηρεσίας, της Αγροφυλακής και τραπεζικοί υπάλληλοι. Επίσης απασχολούνται σε εποχιακές εργασίες δημοσίων φορέων, όπως τα δασαρχεία Ξάνθης και Σταυρούπολης, ενώ υπάρχουν μουσουλμάνοι γιατροί και φαρμακοποιοί συμβεβλημένοι με διάφορα ταμεία όπως το ΙΚΑ, το ΤΕΒΕ και ο ΟΓΑ.

Τέλος, **το 2017**, ο πρωθυπουργός Αλέξης Τσίπρας, ανακοίνωσε στο 6^ο Περιφερειακό Συνέδριο για την Παραγωγική Ανασυγκρότηση που διεξήχθη στην Κομοτηνή, την κατάθεση νομοθετικής ρύθμισης που, ρητά και σαφώς, θα καθιστά τη δικαιοδοσία του Μουφτή προαιρετική. Η εξαγγελία αυτή έγινε νόμος του κράτους τον Ιανουάριο του 2018 (Ν. 4511/2018)

Ουσιαστικά, με τη ρύθμιση αυτή, **καταργείται η Σαρία**, η οποία εφαρμόζεται ως τις μέρες μας βάσει του Ν. 1920/1991, ο οποίος είχε αντικαταστήσει τον νόμο του 1920, που στόχο είχε την προστασία των παραδόσεων της μουσουλμανικής μειονότητας.

Ειδικότερα, σύμφωνα με το προαναφερόμενο νομοθετικό πλαίσιο (Ν. 4511/15.1.2018, ΦΕΚ Α΄2), η εκδίκαση όλων των οικογενειακών και κληρονομικών διαφορών των Ελλήνων μουσουλμάνων είχε ανατεθεί στους μουφτήδες Ξάνθης, Κομοτηνής και Διδυμοτείχου, μετατρέποντάς τους έτσι από θρησκευτικούς ηγέτες σε ιεροδίκες.

Η νομοθετική αυτή ρύθμιση θέτει πέντε στόχους. Πιο συγκεκριμένα, α) καθιστά, ρητά και σαφώς την δικαιοδοσία του Μουφτή προαιρετική και υπό την προϋπόθεση ότι συμφωνούν όλοι οι ενδιαφερόμενοι. Σε διαφορετική περίπτωση, δηλαδή, εάν δεν συμφωνούν όλοι οι ενδιαφερόμενοι, η υπόθεση θα υπάγεται στα αστικά δικαστήρια. (εδ.4α παρ.1, άρθρο 1, Ν.4511/15.1.2018) «4.α. Οι υποθέσεις της παραγράφου 2 ρυθμίζονται από τις κοινές διατάξεις και μόνο κατ' εξαίρεση υπάγονται στη δικαιοδοσία του Μουφτή, εφόσον αμφότερα τα διάδικα μέρη υποβάλουν σχετική αίτησή τους ενώπιόν του για επίλυση της συγκεκριμένης διαφοράς κατά τον Ιερό Μουσουλμανικό Νόμο. Η υπαγωγή της υπόθεσης στη δικαιοδοσία του Μουφτή είναι αμετάκλητη και αποκλείει τη δικαιοδοσία των τακτικών δικαστηρίων για τη συγκεκριμένη διαφορά. β) Ορίζει σαφώς, για πρώτη φορά, ότι τα αστικά δικαστήρια έχουν το τεκμήριο δικαιοδοσίας «Εάν οποιοδήποτε από τα μέρη δεν επιθυμεί την υπαγωγή της υπόθεσής του στη δικαιοδοσία του Μουφτή, δύναται να προσφύγει στα πολιτικά δι-

καστήρια, κατά τις κοινές ουσιαστικές και δικονομικές διατάξεις, τα οποία σε κάθε περίπτωση έχουν το τεκμήριο της δικαιοδοσίας» (εδ.4α παρ.1, άρθρο 1, Ν. 4511/15.1.2018). γ) Καθορίζονται με Προεδρικό Διάταγμα οι αναγκαίοι δικονομικοί κανόνες, ώστε ο Μουφτής να ασκεί τις αρμοδιότητές του μέσα σε συγκεκριμένο πλαίσιο, το οποίο θα προστατεύει απολύτως τα δικαιώματα των διαδίκων «β. Με προεδρικό διάταγμα που εκδίδεται με πρόταση των Υπουργών Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων και Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων καθορίζονται όλοι οι αναγκαίοι δικονομικοί κανόνες για τη συζήτηση της υπόθεσης ενώπιον του Μουφτή και την έκδοση των αποφάσεών του και ιδίως η διαδικασία υποβολής αιτήσεως των μερών, η οποία πρέπει να περιέχει τα στοιχεία των εισαγωγικών δικογράφων κατά τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας και, επί ποινή ακυρότητας, ρητή ανέκκλητη δήλωση κάθε διαδίκου περί επιλογής της συγκεκριμένης δικαιοδοσίας, η παράσταση των πληρεξουσίων δικηγόρων, η διαδικασία κατάθεσης και επίδοσής της στο αντίδικο μέρος, η διαδικασία της συζήτησης και της έκδοσης απόφασης, τα θέματα οργάνωσης, σύστασης και διαδικασίας πλήρωσης θέσεων προσωπικού (μονίμων, ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου και μετακλητών υπαλλήλων) και λειτουργίας της σχετικής υπηρεσίας της τήρησης αρχείου, καθώς και κάθε σχετικό θέμα για την εφαρμογή του παρόντος» (εδ.β, παρ.1, αρ. 1, Ν. 4511/2018). δ) Διατυπώνεται ρητά ότι οι κληρονομικές σχέσεις των μελών της μειονότητας καθορίζονται από τον αστικό κώδικα και όχι από τον ισλαμικό νόμο, εκτός αν κάποιος επιλέγει εγγράφως το αντίθετο. Βεβαίως, οποιαδήποτε στιγμή το θελήσει, θα μπορεί να αλλάξει την δήλωσή του ή απλώς να συντάξει μια διαθήκη κατά τον αστικό κώδικα οπότε και μόνο αυτή θα ισχύει «γ. Οι κληρονομικές σχέσεις των μελών της μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης ρυθμίζονται από τις διατάξεις του Αστικού Κώδικα, εκτός εάν ο διαθέτης συντάξει ενώπιον συμβολαιογράφου δήλωση τελευταίας βούλησης, κατά τον τύπο της δημόσιας διαθήκης, με αποκλειστικό περιεχόμενό της τη ρητή επιθυμία του να υπαχθεί η κληρονομική του διαδοχή στον Ιερό Μουσουλμανικό Νόμο. Η δήλωση αυτή είναι ελεύθερα ανακλητή, είτε με μεταγενέστερη αντίθετη δήλωσή του ενώπιον συμβολαιογράφου είτε με σύνταξη μεταγενέστερης διαθήκης, κατά τους όρους του Αστικού Κώδικα. Ταυτόχρονη εφαρμογή του Αστικού Κώδικα και του Ιερού Μουσουλμανικού Νόμου στην κληρονομική περιουσία ή σε ποσοστό ή και σε διακεκριμένα στοιχεία αυτής απαγορεύεται.» (εδ.γ, παρ.1, αρ.1 Ν. 4511/2018) και ε) Διασφαλίζει ότι όλες οι δημόσιες διαθήκες που έχουν συνταχθεί μέχρι σήμερα, είναι ισχυρές και εφαρμόζονται «Διαθήκες που έχουν συνταχθεί πριν την έναρξη ισχύος του παρόντος και δεν έχει επέλθει κληρονομική διαδοχή αναπτύσσουν κανονικά τις έννομες συνέπειές τους κατά το χρόνο επαγωγής.» (παρ.1, αρ.2, Ν. 4511/2018).

Σημειώνεται, ότι ο ισλαμικός ιερός νόμος, η Σαρία, δεν εφαρμόζεται σε κανένα άλλο σημείο της Ευρώπης, ενώ από το 1926 έχει καταργηθεί στην Τουρκία. Στην Ελλάδα, βαίνει προς κατάργηση στις μέρες μας και, μέχρι να ολοκληρωθεί η διαδικασία, οι γυναίκες της μειονότητας συνεχίζουν να υφίστανται ένα θεσμικό καθεστώς που συστηματικά παραβιάζει θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα.

Είναι δεδομένο, παρατηρώντας διαχρονικά τις πολιτικές που εφαρμόστηκαν απέναντι στη μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης, ότι υπάρχει μια μεταστροφή από τη δεκαετία του 1990 και μετά. Μέσα στο πλαίσιο αυτής της μεταστροφής, βασικό ρόλο διαδραματίζουν και **οι πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης** για τη συνοχή, οι οποίες δημιουργούν ένα νέο περιβάλλον για την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη των μειονοτικών πληθυσμών που διαμένουν εντός της Ε.Ε. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του Ευρωπαϊκού ερευνητικού προγράμματος EUROREG, που εκπονήθηκε από το ΕΛΙΑΜΕΠ, **οι δράσεις της Κοινότητας** που σχετίζονται με την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την περιφερειακή ανάπτυξη επηρεάζουν σημαντικά το βιοτικό επίπεδο των μειονοτήτων και συμβάλλουν στη βελτίωση των σχέσεων τους με τις τοπικές εθνικές πλειοψηφίες (ΥΠΕΞ, 1999, οπ.αν.).

Σύμφωνα με την προαναφερθείσα έρευνα, **οι συνθήκες ζωής** της μειονότητας έχουν **επηρεαστεί θετικά** από τη βελτίωση της οικονομικής υποδομής στη Θράκη, μέσω των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης (ΚΠΣ). Ωστόσο, και εδώ παρουσιάζεται μια **ανισοκατανομή των κονδυλίων** των Κοινοτικών Προγραμμάτων μεταξύ μειονοτικών και χριστιανικών πληθυσμών. Η πρόσβαση των μειονοτικών πληθυσμών στις χρηματοδοτήσεις των ΚΠΣ είναι περιορισμένη, ενώ οι περισσότεροι πόροι έχουν επενδυθεί στις νότιες περιοχές της Δυτικής Θράκης που κατοικούνται κυρίως από χριστιανούς, σε αντίθεση με τις βόρειες περιοχές των νομών Ροδόπης και Ξάνθης που κατοικούνται κυρίως από μουσουλμάνους.

Συνέπεια αυτής της ανισοκατανομής των πόρων είναι η **διεύρυνση των αντιθέσεων** μεταξύ των μεγάλων δήμων και των ορεινών μουσουλμανικών κοινοτήτων, οι οποίες εξακολουθούν να παρουσιάζουν προβλήματα ανάπτυξης και να παραμένουν περιθωριοποιημένες. Αναζητώντας τα αίτια αυτής της άνισης κατανομής των πόρων, παρατηρείται ότι υφίσταται ακόμα προκατάληψη έναντι των μουσουλμάνων της μειονότητας, από την πλευρά των χριστιανών, αλλά και εσωστρέφεια της ίδιας της μειονότητας.

Συμπερασματικά, θα πρέπει να επισημανθεί ότι, από τη δεκαετία του 1990 και μετά, οι ελληνικές κυβερνήσεις επιχείρησαν να ενσωματώσουν τη μειονότητα, διατηρώντας την ταυτότητά της, σεβόμενες τη διαφορετικότητά της, μέσα στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού πολιτισμού, των ευρωπαϊκών κανόνων και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ωστόσο, με δεδομένο ότι η χωρική πολιτική αλληλοσυνδέεται και ως ένα βαθμό καθορίζει, τη δημόσια πολιτική, **η γεωστρατηγική θέση της χώρας** και οι σχέσεις με τη γείτονα Τουρκία παίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των πολιτικών για τη μειονότητα. Το ζήτημα αυτό, όμως, αποτελεί πεδίο της πολιτικής επιστήμης και των διεθνών σχέσεων και **δεν αναλύεται στην παρούσα διατριβή.**

9.4 Οι ειδικότερες πτυχές του χωρικού και κοινωνικού αποκλεισμού των Πομάκων

Σύμφωνα με την εργασία βιβλιογραφικής ανάλυσης και καταγραφής αποτελεσμάτων αναφορικά με τον κοινωνικό αποκλεισμό του Ινστιτούτου Εργασίας της ΓΣΕΕ (ΙΝΕ/ΓΣΕΕ), προτεραιότητα καταπολέμησης φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού έχουν ειδικές πληθυσμιακές ομάδες που ζουν σε καταστάσεις κοινωνικού αποκλεισμού ή κινδυνεύουν να διολισθήσουν σε αυτές όπως: α) μετανάστες, β) παλιννοστούντες, γ) άτομα με ειδικές ανάγκες και αναπηρίες, δ) άνεργοι και μακροχρόνια άνεργοι, ε) **μειονότητες**, στ) γυναίκες ορισμένων κατηγοριών, ζ) πολιτικοί πρόσφυγες, η) τοξικομανείς, θ) αποφυλακισμένοι, κλπ.

Στην παρούσα εργασία ασχολούμαστε με την ομάδα της μειονότητας. Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, στη χώρα μας δεν υπάρχουν αναγνωρισμένες εθνικές μειονότητες. Ωστόσο, υπάρχουν κάποιες πληθυσμιακές ομάδες, που διαφοροποιούνται από το γενικό πληθυσμό ως προς το θρήσκευμα, όπως η επίσημα αναγνωρισμένη από τη Συνθήκη της Λωζάνης μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης, που αποτελείται από τρεις εθνοτικές ομάδες: Τους τουρκογενείς, τους Πομάκους και τους Τσιγγάνους. Οι πληθυσμοί αυτοί εξαιτίας της διαφορετικής πολιτιστικής και θρησκευτικής τους ταυτότητας βρίσκονται αντιμέτωποι με διαδικασίες κοινωνικού αποκλεισμού σε επίπεδο αγοράς εργασίας και εκπαίδευσης, ενώ ένα υψηλό ποσοστό, σε σύγκριση με τους μη μουσουλμάνους συμπολίτες τους αντιμετωπίζει και τη φτώχεια (Καψάλης Απ., 2003).

Η δεύτερη μεγάλη ομάδα, που απαρτίζει τη μουσουλμανική μειονότητα στη χώρα μας, όπως ήδη έχει αναφερθεί αναλυτικά ανωτέρω, είναι οι Πομάκοι, οι οποίοι εντοπίζονται στον ορεινό όγκο της Ροδόπης, στις πόλεις της Θράκης, στα μεικτά χωριά της πεδιάδας, αλλά και στα μεγάλα αστικά κέντρα (όπως στο Γκάζι στην περιοχή της Αθήνας) και σε πόλεις του εξωτερικού, λόγω της εσωτερικής και εξωτερικής μετανάστευσης που ξεκίνησε τη δεκαετία του 1960 και εντάθηκε τη δεκαετία του 1980, προκαλώντας έτσι και μια μετάβαση σε έναν άλλο τύπο οικονομίας.

Μέχρι τότε, η οικονομία των ορεινών περιοχών της Θράκης βασιζόταν κατά κύριο λόγο στην καπνοκαλλιέργεια. Μετά το κύμα της εσωτερικής και εξωτερικής μετανάστευσης έγινε μια μετάβαση σε μια οικονομία που βασιζόταν στα εμβάσματα των εργαζόμενων ανδρών στα αστικά κέντρα. Βέβαια, ο πληθυσμός των Πομάκων στη Θράκη δεν αντιμετωπίστηκε έτσι ώστε να γίνει δυνατή η ισότιμη συμμετοχή τους στην ελληνική κοινωνία. Ένας από τους παράγοντες που οδήγησε στην **περιθωριοποίηση της μειονότητας** είναι και η εφαρμογή της διάταξης του άρθρου 19 εδ. 1 του **Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας**, στους μουσουλμάνους (Πομάκους και Τούρκους) της Θράκης. Σύμφωνα με αυτή τη διάταξη «αλλογενής εγκαταλείπων το Ελληνικόν έδαφος άνευ προθέσεως παλιννοστήσεως δύναται να κηρυχθή απωλέσας την Ελληνικήν Ιθαγένειαν» (Μάρκου Κ., 2005).

Ήδη, με τον όρο «αλλογενής» εισάγεται μια διάκριση σε σχέση με τον ιθαγενή Έλληνα πολίτη. Η συγκεκριμένη διάταξη οδήγησε σε αφαίρεση της ελληνικής ιθαγένειας από έναν μεγάλο αριθμό μουσουλμάνων καθιστώντας τους έτσι απάτριδες. Επιπλέον, όσοι Πομάκοι και τουρκογενείς εργάζονταν ως μετανάστες έξω από το ελληνικό έδαφος, κινδύνευσαν να χάσουν την ελληνική ιθαγένεια, δεδομένου ότι, από τη διατύπωση της διάταξης, δεν είναι σαφές το πώς ορίζεται η πρόθεση ή μη πρόθεση παλιννόστησης. Το σχετικό άρθρο της διάταξης καταργήθηκε μόλις το 1998.

Όσον αφορά στον **χωρικό αποκλεισμό**, μπορούμε εύκολα να εντοπίσουμε ότι στην Ξάνθη, στον αστικό ιστό οι μουσουλμάνοι κατοικούν σε ξεχωριστές συνοικίες, ενώ στο νομό υπάρχουν εξ ολοκλήρου μειονοτικά χωριά, τα πομακοχώρια.

Όπως ήδη έχει αναφερθεί, ένας από τους **βασικότερους παράγοντες του χωρικού αποκλεισμού** των Πομάκων ήταν ο νόμος της δικτατορίας του Μεταξά, που καθόριζε **Επιτηρούμενες Ζώνες** στις συνοριακές περιοχές της χώρας (Ν. 376/1936). Σύμφωνα με το νόμο αυτόν, οι συνοριακές περιοχές στη Μακεδονία και την Ήπειρο ήταν επιτηρούμενες ή απαγορευμένες για αμυντικούς λόγους. Κατά συνέπεια, για να επισκεφθεί κάποιος τα πομακοχώρια ήταν απαραίτητο να διαθέτει ειδική άδεια. Ακόμα και οι ίδιοι οι κάτοικοι των περιοχών αυτών, οι Πομάκοι, έπρεπε να επιδεικνύουν την ειδική άδεια εισόδου, που έπρεπε να ανανεώνεται κάθε χρόνο. Αυτή η πολιτική, η οποία **καταργήθηκε το 1995**, οδήγησε και στον κοινωνικό αποκλεισμό των Πομάκων, δεδομένου ότι υπήρχε έλλειψη επικοινωνίας με τις υπόλοιπες περιοχές και η δυνατότητα οικονομικής ανάπτυξης των οικισμών αυτών, υπό αυτές τις συνθήκες, ήταν μηδαμινή.

Τα πομακοχώρια δεν συμμετείχαν στη διαδικασία μετασχηματισμού της ελληνικής υπαίθρου, που συντελέστηκε κατά τις δεκαετίες 1950 και 1960, παρά μόνο τριάντα χρόνια μετά, τη δεκαετία του 1980, με ό,τι αυτό συνεπάγεται (Μάρκου Κ., ό.π.άν.)

Σήμερα, στην ομάδα των Πομάκων, ο **χωρικός αποκλεισμός** εξακολουθεί να υφίσταται, δεδομένου ότι κατοικούν στις ορεινές και πλέον απομακρυσμένες περιοχές της Ροδόπης και λόγω της μεγάλης απόστασης από τα αστικά κέντρα, κυρίως της πόλης της Ξάνθης, δεν έχουν ίσες δυνατότητες πρόσβασης σε αγαθά όπως η υγεία, η απασχόληση και η εκπαίδευση, με επακόλουθο να αντιμετωπίζουν το φαινόμενο της φτώχειας σε μεγαλύτερο βαθμό από τους μη μουσουλμάνους συμπολίτες τους και να ζουν διαδικασίες κοινωνικού αποκλεισμού (Σαπίδης Π., 2006). Στις γειτονιές και στα χωριά των μουσουλμάνων είναι εμφανής η διαφορά στο βιοτικό επίπεδο.

Εντούτοις, την τελευταία δεκαετία, λόγω της βελτίωσης των μεταφορικών υποδομών (οδικού δικτύου, μέσων συγκοινωνίας, κ.λπ.), αλλά και της στελέχωσης του κέντρου υγείας του Εχίνου με περισσότερους γιατρούς διαφορετικών ειδικοτήτων, το βιοτικό επίπεδο των Πομάκων των ορεινών περιοχών έχει βελτιωθεί αισθητά. Σύμφωνα δε με δηλώσεις προνομιακών συνομιλητών, οι οποίοι συνέδραμαν στην παρού-

σα εργασία, από τη δεκαετία του 1990 και μετά, έχουν γίνει προσπάθειες για την κοινωνική ενσωμάτωση των μειονοτικών, κυρίως στους τομείς της εκπαίδευσης και της απασχόλησης. Σε ό,τι αφορά το θέμα της **εκπαίδευσης των Πομάκων**, υπάρχει η διαπίστωση ότι υπάρχει αποκλεισμός των Πομάκων, δεδομένου ότι οι μαθητές, ενώ στο σπίτι τους έχουν ως μητρική γλώσσα την πομακική, εισερχόμενοι στο σχολείο έρχονται σε επαφή με τρεις ξένες προς αυτούς γλώσσες: την ελληνική, την τουρκική και την αραβική.

Η μητρική τους γλώσσα, η πομακική, δεν διδάσκεται, ενώ δεν υπάρχουν γραπτά κείμενά της. Είναι μια γλώσσα προφορική, η οποία μεταδόθηκε από γενιά σε γενιά. Μόλις τα τελευταία χρόνια έγινε προσπάθεια καταγραφής της πομακικής και εκδόθηκε πομακοελληνικό και ελληνοπομακικό λεξικό, καθώς και βιβλία που περιγράφουν τη δομή της. Οι Πομάκοι χρησιμοποιούν τη γλώσσα τους αποκλειστικά και μόνο στις μεταξύ τους σχέσεις. Οι ίδιοι οι Πομάκοι θεωρούν ότι έχουν υποστεί «γλωσσικό ευνουχισμό» και κατ' επέκταση έναν «πολιτιστικό ευνουχισμό», αφού η μητρική τους γλώσσα ήταν απαγορευμένη στους χώρους του σχολείου (Σαπίδης Π., όπ. άν.).

Ως συνέπεια αυτού του «γλωσσικού ευνουχισμού» είναι ο λειτουργικός αναλφαβητισμός, δεδομένου ότι στο σχολείο τα παιδιά των Πομάκων δεν καλλιεργούν την επικοινωνιακή τους ικανότητα και δεν αναπτύσσουν τις γλωσσικές τους δυνατότητες, έτσι δεν πετυχαίνουν τους μαθησιακούς τους στόχους. Επιπλέον, τα παιδιά αυτά βιώνουν ένα αίσθημα κατωτερότητας απέναντι στους υπόλοιπους μη πομακόφωνους συμμαθητές τους.

Μέσα στο υπάρχον εκπαιδευτικό σύστημα ο Πομάκος γίνεται ημιμαθής και δυσκολεύεται να παρακολουθήσει και να ολοκληρώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Το σύστημα αυτό έστρεψε ένα μεγάλο αριθμό Πομάκων στην εκπαιδευτική μετανάστευση προς την Τουρκία. Εκεί, ο μαθητής μπορούσε να ολοκληρώσει τις σπουδές του και να συνεχίσει σε τουρκικό πανεπιστήμιο. Οι σπουδές στην Τουρκία ήταν για τον Πομάκο η μόνη δυνατή λύση για την απόκτηση ενός ακαδημαϊκού τίτλου απαραίτητου για την κοινωνική του ανέλιξη (Μάρκου Κ., όπ.άν.).

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ακόμα και τα μουσουλμανόπαιδα που ολοκληρώνουν τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ακολουθώντας το μειονοτικό μοντέλο, έχουν περιορισμένες επαγγελματικές επιλογές, αφού μπορούν να συνεχίσουν τις σπουδές τους στην Ειδική Παιδαγωγική Ακαδημία Θεσσαλονίκης, για να γίνουν δάσκαλοι σε μειονοτικά σχολεία ή να γίνουν θρησκευτικοί λειτουργοί τελειώνοντας το ιεροσπουδαστήριο. Οι δύο αυτές δυνατότητες υποχρεώνουν τον μουσουλμάνο Έλληνα πολίτη να μπορεί να ασκήσει το επάγγελμά του μόνο στην περιοχή της Θράκης.

Από την άλλη μεριά, ο γλωσσικός βομβαρδισμός και ο λειτουργικός αναλφαβητισμός, ωθούν μεγάλο ποσοστό των μαθητών να εγκαταλείψει το σχολείο. Επιπλέον, μεγάλος αριθμός μαθητών εγκαταλείπει το σχολείο λόγω της άτακτης φοίτησης, αφού τα παιδιά των Πομάκων συμμετέχουν ενεργά στις γεωργικές και κτηνοτροφικές

εργασίες της οικογένειας. Ωστόσο, το 1996 - 1997 εφαρμόστηκε για πρώτη φορά, από το Υπουργείο Παιδείας, η ποσόστωση 0,5%, για τη διευκόλυνση εισαγωγής μουσουλμανοπαίδων της Θράκης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Το εκπαιδευτικό έτος 1996 - 1997 εισήχθησαν 70 μαθητές στα ΑΕΙ και ΤΕΙ, το 1997-1998 ο αριθμός ανήλθε στους 114, και το 1998-1999 στα 112 άτομα. Ο αριθμός αυτός συνέχεια αυξάνεται μέχρι σήμερα ενώ αντιθέτως έχει μειωθεί ο αριθμός προς την Τουρκία, όπου υπάρχει μια μοριοδότηση της τάξης του 80%. Μέχρι την εφαρμογή της συγκεκριμένης ρύθμισης, η παρουσία μουσουλμάνων φοιτητών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση ήταν σχεδόν μηδενική (Επιμορφωτικό Κέντρο Γλαύκης Ν. Ξάνθης, 2005)

Σε ό,τι αφορά την **πολιτική ζωή** (ΥΠΕΞ, 2000), τουλάχιστον σε επίπεδο εκπροσώπησης, δεν παρατηρείται αποκλεισμός του μειονοτικού στοιχείου. Τα μέλη της μειονότητας συμμετέχουν ενεργά στην πολιτική ζωή, δεδομένου ότι στα ψηφοδέλτια των περισσότερων κομμάτων του κοινοβουλίου περιλαμβάνονται μουσουλμάνοι υποψήφιοι. Μουσουλμάνοι βουλευτές εκλέγονται σχεδόν σε όλες τις συνθέσεις της ελληνικής Βουλής από το 1927.

Σε δημοτικό επίπεδο, είναι αρκετά συνηθισμένο να εκλέγονται μειονοτικοί δημοτικοί σύμβουλοι, ακόμα και σε κοινότητες με χριστιανική πλειονότητα, ενώ στους μειονοτικούς δήμους οι μουσουλμάνοι εκλέγονται και δήμαρχοι. Επιπλέον, στους νομούς της Θράκης εκλέγεται και μεγάλος αριθμός μουσουλμάνων νομαρχιακών συμβούλων. Ωστόσο, δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε πόσοι από τους αιρετούς ανήκουν στην ομάδα των Πομάκων.

Αναφορικά με την **ταξική διάρθρωση** στο εσωτερικό της μειονότητας, το μεγαλύτερο ποσοστό είναι αγροτικές, κτηνοτροφικές και εργατικές οικογένειες, ενώ σημειώνεται ότι τα παιδιά των οικογενειών αυτών στο μεγαλύτερο ποσοστό τους, εξακολουθούν να παραμένουν στην ίδια κοινωνική τάξη, παρόλο που η ποσόστωση του 0,5% για την εισαγωγή μουσουλμανοπαίδων στην ανώτερη και ανώτατη εκπαίδευση έδωσε τη δυνατότητα, σε ένα μικρό ποσοστό να ανέλθουν κοινωνικά. Το μεγαλύτερο μέρος του **ορεινού πληθυσμού** είναι φτωχοί αγρότες, κυρίως **καπνοπαραγωγοί και κτηνοτρόφοι**, ενώ στα **αστικά κέντρα** η πλειοψηφία είναι **εργάτες στον τομέα των κατασκευών** και στα εργοστάσια. Επιπλέον, υπάρχει και ένα ποσοστό που διαβιώνει σε παραγκομαχαλάδες (Μετοικίδης Σ., 2008).

Στην κορυφή της κοινωνικής πυραμίδας βρίσκονται γιατροί, δικηγόροι, δημοσιογράφοι και παράγοντες της μειονότητας, οι οποίοι έχουν ολοκληρώσει τις σπουδές τους, κατά κύριο λόγο σε πανεπιστήμια της Τουρκίας. Τέλος, σχετικά με την **ανεργία**, οι Πομάκοι και γενικότερα οι Έλληνες μουσουλμάνοι, λόγω έλλειψης ολοκληρωμένης εκπαιδευτικής πολιτικής, είναι στην πλειοψηφία τους αναλφάβητοι ή λειτουργικά αναλφάβητοι. Κατά συνέπεια το ποσοστό της ανεργίας τους είναι υψηλό (Παππά Ε., 2010).

Το πρόβλημα αυτό επιχειρήθηκε να αντιμετωπιστεί και με την **Κοινοτική**

Πρωτοβουλία «Απασχόληση». Μέσα στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής πολιτικής για την τόνωση της αγοράς εργασίας και την προώθηση της κοινωνικής αλληλεγγύης, τέθηκε ως στόχος να δοθεί η μεγαλύτερη δυνατή προτεραιότητα σε ενεργά μέτρα της αγοράς εργασίας και να ενθαρρυνθεί η ανάπτυξη με ένταση απασχόλησης. Η πρωτοβουλία «Απασχόληση» ολοκληρώθηκε σε δύο φάσεις υλοποίησης (1995-1997 η α' φάση και 1997-1999 η β' φάση).

Ο άξονας *INTEGRA* της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας, αποσκοπούσε στη βελτίωση της πρόσβασης στην αγορά εργασίας και της δυνατότητας απασχόλησης των πιο ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, που είναι αποκλεισμένοι ή κινδυνεύουν ν' αποκλεισθούν και αφορούσε, μεταξύ άλλων και άτομα με πολιτισμικές και θρησκευτικές ιδιαιτερότητεςτσιγγάνους και ορεινούς (Πομάκους).
(<http://www2.forthnet.gr/laborministry/programs/innovation.htm>)

Εν κατακλείδι, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε, ότι στον κοινωνικό αποκλεισμό της μειονότητας και ειδικότερα της ομάδας των Πομάκων, στην περιοχή της Ξάνθης έχουν συντελέσει πολυποίκιλοι και πολυδιάστατοι παράγοντες. Οι μη μουσουλμάνοι κάτοικοι, λόγω της οικονομικής υποβάθμισης της περιοχής της Ξάνθης και της Θράκης γενικότερα μέχρι τη δεκαετία του 1990, αλλά και λόγω του εθνικιστικού κλίματος που επικρατούσε στην περιοχή εξαιτίας των κρατικών πολιτικών, δεν ενσωμάτωσαν τους μειονοτικούς στον κοινωνικό ιστό θεωρώντας τους υπεύθυνους για την περιθωριοποίηση της περιφέρειάς τους.

Συνηθέστερα φαινόμενα αυτής της περιθωριοποίησης ήταν η γραφειοκρατική κωλυσιεργία σε δημόσιες υπηρεσίες, η έλλειψη ενημέρωσης ή και απόκρυψη διαφόρων κρατικών αποφάσεων σε ζητήματα διοίκησης και ανάπτυξης που αφορούσαν στη μειονότητα, αλλά ακόμα και η απόρριψή τους από διαδικασίες εξετάσεων, όπως για παράδειγμα για την απόκτηση διπλώματος αυτοκινήτου. Σήμερα, οι διακρίσεις αυτές έχουν αμβλυνθεί, ωστόσο εξακολουθούμε να μιλάμε για κοινωνικό αποκλεισμό όχι πια της μειονότητας, αλλά των Πομάκων.

9.5 Τα εσωτερικά σύνορα και ο ρόλος τους ως κύριο εμπόδιο στην ανάπτυξη της περιοχής των Πομάκων

Το **1936**, όπως προαναφέρθηκε, δημιουργείται το καθεστώς της Επιτηρούμενης Ζώνης, Σύμφωνα με αυτό το καθεστώς, οι μειονοτικοί πληθυσμοί αποκλείονται τόσο χωρικά όσο και οικονομικά και κοινωνικά. Η πολιτική της επιτηρούμενης ζώνης έπληξε κυρίως τους Πομάκους των ορεινών περιοχών, που κατοικούσαν εντός των ορίων της.

Το **1954**, μπροστά στον «κίνδυνο του κομμουνισμού» καταργείται η ονομασία «μουσουλμανικός και επιβάλλεται η ονομασία «τουρκικός», δημιουργώντας ακόμα μεγαλύτερα προβλήματα στις άλλες δύο εθνοτικές ομάδες της μειονότητας, οι οποίες έχασαν το δικαίωμα του αυτοπροσδιορισμού.

Μέχρι την αποκατάσταση της Δημοκρατίας, το 1974, η **κρατική πολιτική** απέναντι στο σύνολο της μειονότητας ήταν **φοβική**, θεωρώντας πως οι μειονότητα απειλεί την ασφάλεια της χώρας.

Η πολιτική που καθόρισε τη διαμόρφωση της υφιστάμενης κατάστασης, του αποκλεισμού της μειονότητας και κυρίως των Πομάκων, ήταν αυτή της **Επιτηρούμενης Ζώνης**. Πρόκειται για μια πολιτική καθαρά στρατιωτικού χαρακτήρα, τουλάχιστον στο ξεκίνημά της και πολιτικού χαρακτήρα, στη συνέχεια, η οποία αντανάκλασε την ανικανότητα της Πολιτείας να στοχοθετήσει και να εφαρμόσει μια ολοκληρωμένη πρόταση για την ενσωμάτωση αυτής της ομάδας του πληθυσμού.

Αποτέλεσμα της πολιτικής της ΕΖ ήταν ο **κοινωνικός αποκλεισμός** των Πομάκων, αλλά και η **στροφή τους προς την Τουρκία**, δεδομένου ότι θεώρησαν υπεύθυνο το ελληνικό κράτος για τη δυσμενή τους θέση μέσα στο κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον της περιοχής. Από τη **δεκαετία του 1960** μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του **1990**, η πολιτική του ελληνικού κράτους με σειρά διοικητικών περιορισμών στερούσε βασικά δικαιώματα από τη μειονότητα, μεταξύ άλλων και τα δικαιώματα **αγοράς και επενδύσεων**.

Παράλληλα, με οικονομικά κίνητρα που δίνονταν σε επενδυτές επιχειρούνταν η συγκέντρωση πλούτου και μέσων παραγωγής στο χριστιανικό πληθυσμό, με στόχο την προστασία της εθνικής συνοχής. Επιπρόσθετα, η μειονότητα **υπαγόταν στο Υπουργείο Εξωτερικών**. Απόρροια αυτών των πολιτικών ήταν η απομόνωση της μειονότητας και η έλλειψη επικοινωνίας μεταξύ των μουσουλμάνων και των χριστιανών.

Επιτηρούμενη Ζώνη (EZ)

Η «Επιτηρούμενη Ζώνη» (EZ), μια λωρίδα γης με πλάτος από 15 ως 45 χιλιόμετρα, μέσα στα όρια της οποίας ίσχυαν σημαντικοί περιορισμοί, δημιούργησε **εσωτερικά σύνορα** στο βόρειο τμήμα της χώρας.

Χάρτης 19: Η Επιτηρούμενη Ζώνη (EZ)

Πηγή: <http://www.greescapes.gr/index.php/2010-01-21-16-4729/landscapescat/71/132-pomakoxoria.html>

Η ύπαρξη μιας τέτοιας ζώνης συνεπαγόταν αυτόματα **χωρικό**, αλλά και **οικονομικό αποκλεισμό** μιας ολόκληρης περιοχής, από τις όμορες περιοχές της χώρας, λαμβάνοντας υπόψη ότι οι περιορισμοί που ίσχυαν στη ζώνη αυτή ήταν ιδιαίτερα αυστηροί και δημιουργούσαν **εσωτερικά σύνορα**.

Πιο συγκεκριμένα: Για να περάσει κάποιος στην EZ ήταν απαραίτητη **άδεια** εισόδου από την αστυνομία την οποία έπρεπε να επιδεικνύει στα φυλάκια (μπάρες), που έλεγχε ο στρατός. Όσοι κατοικούσαν εντός της EZ είχαν μια **ειδική ταυτότητα** την οποία όφειλαν να ανανεώνουν κάθε εξάμηνο, ενώ δεν επιτρεπόταν να αλλάξει κατοικία, από ένα χωριό σε άλλο, χωρίς άδεια από τη Νομαρχία της περιοχής. Η άδεια αυτή δινόταν μετά από άτυπη έγκριση της Επιτροπής Στρατιωτικής Ασφάλειας. Όποιος δεν κατοικούσε μέσα στα όρια της EZ δεν μπορούσε να **ασκήσει κανένα επάγγελμα** ή δραστηριότητα χωρίς ειδική άδεια της Επιτροπής Στρατιωτικού Ελέγχου. Επιπλέον, ίσχυε **απαγόρευση εισόδου - εξόδου**, αλλά και **μετακίνησης** από το ένα χωριό στο άλλο από τις 12 τα μεσάνυχτα ως τις 05.00 το πρωί.

Οι δημόσιοι υπάλληλοι και οι δημόσιοι λειτουργοί έπρεπε να **συνεργάζονται** υποχρεωτικά με την Επιτροπή Στρατιωτικού Ελέγχου, διαφορετικά αντιμετώπιζαν την **απόλυση** (Λαμπριανίδης Λ., 1997).

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΤΜΗΜΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΞΑΝΘΗΣ

Αριθ. Άδειας ...ΔΥ.....

ΑΔΕΙΑ ΕΙΣΟΔΟΥ ΕΙΣ Ε.Ζ.

Επίπλοο Προσωπικά αντικείμενα	Αιτία εισόδου Ε.Ζ. <u>Θηρία</u>
Όνομα <u>Παναγιώτης</u>	Διάρκεια παραμονής <u>31.3.94</u>
• Πατέρας <u>Παναγιώτης</u>	Δραματόγιο <u>Εθελού</u>
• Μητέρα <u>Ουρανία</u>	Μέσον μεταφοράς Προσωπικά αντικείμενα
Έτος γεννήσεως <u>1954</u>	Πόλις ή χωρία επίσκεψης <u>Κέρκυρα</u>
Τόπος ενήσειως <u>Θεσσαλία</u>	
Διεύθυνση Διαμονής <u>Θεσσαλία</u>	
Κατάσταση	
Επάγγελμα <u>Καλαμαράς</u>	Μέλη οικογένειας συνοδευόμενα του αιτι.
Εθνικότης και υπηκοότης	τέρω (ελλια) <u>Φοιτ. Α.Ε.Δα</u>
<u>Ε.Π.Α.Π.Π.</u>	<u>Παναγιώτης Γεωργ.</u>
Αριθ. Ασπ. ταυτότητας <u>2311715</u>	
	Ξάνθη, Α. 2 1994.
	Ο Διοικητής Ασφαλείας

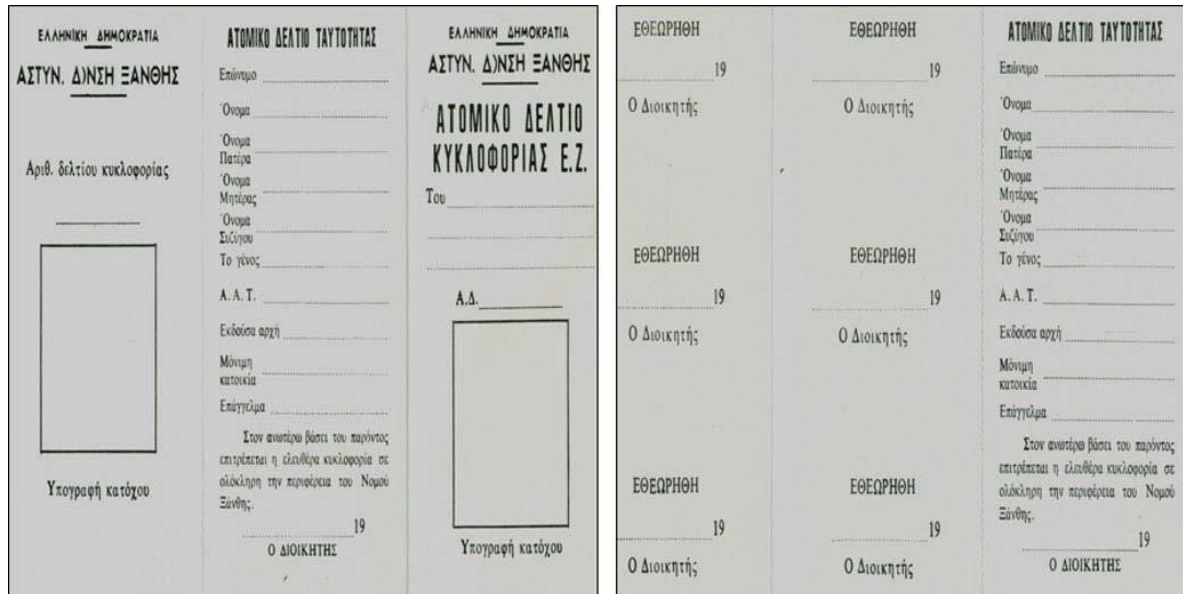

Η παρούσα δέον θεωρηθή υπό της Αστυ. Αρχής του τόπου μεταβάσεως, ελλείψει δε τούτης υπό του Προέδρου της Κοινότητος, μετά την λήξιν να επιστραφή πάλιν. Ο κάτοχος του Δελτίου κυκλοφορίας οφείλει να φέρει μεθ' αυτού και το Ατομικό δελτίο ταυτότητας του τόπου. Τυχόν παράβασις των όρων κινήσεως συνεπάγεται κυρώσεις του Α.Ν. 376)36.

Άδεια εισόδου στην Επιτηρούμενη Ζώνη 1994, Πηγή: Αρχείο Λόη Λαμπριανίδη.

Όπως είναι προφανές, στην Επιτηρούμενη Ζώνη **απόλυτος κυρίαρχος** ήταν η **Επιτροπή Στρατιωτικού Ελέγχου**, η οποία είχε αρμοδιότητα ακόμα και να **εκτοπίζει**, μέχρι πέντε (5) χρόνια, όποιον θεωρούσε ύποπτο για την υπονόμευση της ασφάλειας της περιοχής. Μια επιπρόσθετη «αρμοδιότητα», που είχε η Επιτροπή αυτή, ήταν και η **αποκλειστική διαχείριση** όλων των **φυσικών πόρων** του Δημοσίου, που βρίσκονταν εντός της Επιτηρούμενης Ζώνης. Δηλαδή, τα δάση, οι αγροί, οι αμπελώνες κ.λπ., που ήταν **δημόσια περιουσία**, **δεν διέπονταν** από τη νομοθεσία που αφορούσε στη Διοίκηση των Δημόσιων κτημάτων ή το Δασικό Κώδικα και το Δημόσιο Λογιστικό.

Τα ακριβή όρια της Επιτηρούμενης Ζώνης δεν ήταν τα ίδια καθ' όλη τη διάρκεια ισχύς της, ενώ και αυτά καθορίζονταν από την Επιτροπή Στρατιωτικού Ελέγχου. Επιπλέον υπήρχε **διακύμανση του βάθους της ΕΖ**, ανάλογα για την περιοχή. Κριτήριο του καθορισμού των ορίων ήταν το κατά καιρούς αμυντικό δόγμα της χώρας.

Δελτίο Κυκλοφορίας στην Επιτηρούμενη Ζώνη <http://www.greekscapes.gr/index.php/2010-01-21-16-47-29/landscapescat/71/132-pomakoxoria.html>

Αυτό που υπογραμμίζεται όμως είναι το γεγονός ότι οι περιοχές όπου η ΕΖ είχε το **μεγαλύτερο βάθος** είναι αυτές όπου κατοικούσε η **μειονότητα**, θεωρώντας ότι ο πληθυσμός αυτός μπορεί να διαδραματίσει αρνητικό ρόλο στην άμυνα της χώρας (Λαμπριανίδης Λ., 1997). Μετά την αποκατάσταση της Δημοκρατίας, το 1974, οι περιορισμοί χαλάρωσαν, ωστόσο η σχετική νομοθεσία καταργήθηκε είκοσι ένα (21) χρόνια μετά.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω δεδομένα και τους περιορισμούς που ίσχυαν στην περιοχή διαβίωσης των Πομάκων, είναι ευκολότερο να εξηγήσει κανείς τη διαφορά στο ρυθμό ανάπτυξης των περιοχών που ήταν εντός της Επιτηρούμενης Ζώνης σε σύγκριση με περιοχές του Νομού Ξάνθης, που βρίσκονταν εκτός των ορίων της.

Μια επίσκεψη στα Πομακοχώρια μπορεί να γυρίσει τον ταξιδιώτη πίσω στο χρόνο, στη δεκαετία του 1950. Η οικονομία της ορεινής περιοχής του Νομού Ξάνθης, όπου κατοικούν οι Πομάκοι, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ένα μοντέλο **οικονομίας αυτοσυντήρησης** (Φραγκόπουλος Ι., Μάιος 2006). Βασίζεται κατά κύριο λόγο στη **γεωργία** και την κτηνοτροφία. Οι εκτάσεις καλλιεργήσιμης γης είναι πολύ μικρές, ενώ το έδαφος είναι κυρίως επικλινές και συγκρατείται από αναβαθμίδες. Δεν υπάρχουν συστήματα άρδευσης και έτσι τα χωράφια ποτίζονται με σωλίνες που μεταφέρουν νερό από κοντινές πηγές, ενώ δεν χρησιμοποιούνται γεωργικά μηχανήματα.

Με την πάροδο του χρόνου, η οικονομία των χωριών της ορεινής ζώνης της Ξάνθης μετεξελίχθηκε. Αρχικά ήταν μια **οικονομία αυτάρκειας**, στην οποία η καλλιέργεια καλαμποκιού, η κτηνοτροφία και η μικρή καλλιέργεια καπνού είχαν **συμμετρικές σχέσεις**. Σαφώς στην οικονομική αυτή δομή έπαιξε σημαντικό ρόλο η γεω-

γραφική και διοικητική απομόνωση λόγω της ύπαρξης της ΕΖ. Μετά το **1980** και τη χαλάρωση των περιορισμών, οι σχέσεις παραγωγής έγιναν **ασύμμετρες** (Φραγκόπουλος Ι., όπ. άν.).

Η οικονομία στράφηκε στη **μονοκαλλιέργεια του καπνού μασμάς** (Το 54,5% της παραγωγής) μειώθηκε η κτηνοτροφία και σχεδόν εξαφανίστηκε η καλλιέργεια του καλαμποκιού (3,9% της παραγωγής) (Λαμπριανίδης Λ., όπ. άν). Ωστόσο, λόγω της απομόνωσης, οι οικονομικές δραστηριότητες των Πομάκων ακόμα και σήμερα γίνονται με παραδοσιακό τρόπο και είναι εξαιρετικά περιορισμένες.

Οι **Πομάκοι της Επιτηρούμενης Ζώνης** ήταν οικονομικά και κοινωνικά πιο **εύάλωτοι** και συχνά γίνονταν αντικείμενα εκμετάλλευσης από τους χριστιανούς «τουρκοδίαιτους», άτομα δηλαδή τα οποία αποκτούσαν υπερκέρδος, συνήθως με την προσφορά στους κατοίκους της μειονότητας υπηρεσιών που συνδέονταν με το Δημόσιο (άδειες οδήγησης, οικοδομής, κ.λπ.)

Όσον αφορά στους **οικισμούς**, είναι ιδιαίτερα πυκνοδομημένοι, λόγω έλλειψης χώρου και οι περισσότεροι έχουν αναπτυχθεί καθ' ύψος, αλλοιώνοντας τη φυσιογνωμία τους. Τα υλικά κατασκευής των σπιτιών είναι συνήθως ευτελή. Μέχρι το 1983 η κατασκευή των σπιτιών γινόταν με άδεια ύστερα από βεβαίωση του Προέδρου της Κοινότητας ότι τους ανήκε η γη πριν το 1923, αφού δεν υπήρχαν τίτλοι ιδιοκτησίας για την ακίνητη περιουσία τους. Σε επίπεδο **υποδομών**, η έλλειψή τους είναι κάτι παραπάνω από εμφανής. Η τηλεφωνική εξυπηρέτηση είναι ανεπαρκής, το δίκτυο ύδρευσης είναι κακής ποιότητας, αποχετευτικό δίκτυο δεν υπάρχει, όπως δεν υπάρχει και υπηρεσία αποκομιδής απορριμμάτων. Η ασφαλτόστρωση είναι περιορισμένη σε κεντρικούς δρόμους, ενώ στα σοκάκια των μαχαλάδων δεν είναι δυνατή η κυκλοφορία αυτοκινήτων.

Το έλλειμμα στις υποδομές οδικού δικτύου αποτέλεσε βασικό ανασταλτικό παράγοντα στην ανάπτυξη της περιοχής, καθώς δυσκόλευε τη μετακίνηση για τις εμπορικές δραστηριότητες, αλλά και για την παροχή υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας. Αναμφισβήτητα, η έλλειψη υποδομών οφείλεται και στον ορεινό χαρακτήρα της περιοχής, με ό,τι αυτό συνεπάγεται, όμως οι αντίστοιχες ορεινές περιοχές εκτός της Επιτηρούμενης Ζώνης έχουν πολύ καλύτερες υποδομές και κατά συνέπεια παρουσιάζουν και μεγαλύτερη ανάπτυξη. Παρ' όλα αυτά, οι ορεινοί οικισμοί της ΕΖ είναι πιο πυκνοκατοικημένοι σε σύγκριση με αυτούς που βρίσκονταν εκτός των ορίων της.

Πομακοχώρι στην ορεινή Ξάνθη

Οι **συνέπειες** από την ύπαρξη της Επιτηρούμενης Ζώνης αφορούν, λοιπόν, τόσο στην έλλειψη επενδύσεων, λόγω της πολυπλοκότητας των διαδικασιών για την οποιαδήποτε δραστηριότητα, όσο και στη διαίωσιση ενός οικονομικού μοντέλου που βασίζεται στην παραδοσιακή οικονομία, καθώς και στην ανάπτυξη μιας οικονομίας αυτάρκειας ως αντίβαρο στην απομόνωση των κατοίκων. Επιπλέον, η Επιτηρούμενη Ζώνη γκετοποίησε μια ολόκληρη ομάδα ανθρώπων και οδήγησε στην εκμετάλλευσή τους. Τέλος, η «μπάρα» απέκλεισε τους Πομάκους από την ενσωμάτωσή τους στον κοινωνικό ιστό.

9.6 Οι κοινωνικές μεταβολές στην περιοχή των Πομάκων

Οι **Πομάκοι**, όπως επισημάνθηκε, είναι **ορεσίβιοι πληθυσμοί** και κατοικούν στην οροσειρά της Ροδόπης. Το μεγαλύτερο κομμάτι των οικισμών τους βρίσκεται στην ορεινή περιοχή του Νομού Ξάνθης.

Όσο ίσχυε το καθεστώς της **Επιτηρούμενης Ζώνης**, η ομάδα των Πομάκων ζούσε αποκλεισμένη εντός των ορίων της και υπήρχε απόλυτος έλεγχος στις μετακινήσεις τους και τις δραστηριότητές τους. Για το λόγο αυτό ανέπτυξαν μια οικονομία αυτάρκειας, διατήρησαν τα ήθη και τα έθιμά τους στο πέρασμα του χρόνου, ο πληθυσμός τους χαρακτηρίστηκε από χαμηλή μετανάστευση και δεν ενσωματώθηκαν στην κοινωνία της περιοχής. Είναι αξιοσημείωτο ότι **δεν συμμετείχαν** στο μεγάλο μεταναστευτικό ρεύμα των αγροτικών πληθυσμών της χώρας, κατά τη **δεκαετία του 1960**.

Μετά την κατάργηση της ΕΖ οι Πομάκοι άρχισαν να μεταναστεύουν περισσότερο. Με τη χαλάρωση των περιορισμών που τους είχαν αποκλεισμένους στην ορεινή ζώνη, οι άντρες Πομάκοι, που μέχρι τότε απασχολούνταν αποκλειστικά σε δραστηριότητες του πρωτογενούς τομέα, άρχισαν να **μεταναστεύουν** και να εργάζονται ως οικοδόμοι, εργάτες στα ναυπηγεία και ναύτες. Επίσης πολλοί Πομάκοι άρχισαν να μετακινούνται και να εργάζονται καθημερινά στην πόλη της Ξάνθης.

Ωστόσο η μείωση του πληθυσμού στα ορεινά χωριά του νομού που ήταν εντός της Επιτηρούμενης Ζώνης ήταν πολύ μικρότερη σε σύγκριση με τους ορεινούς οικισμούς που βρίσκονταν έξω από αυτή, οι οποίοι παρουσιάζουν αυξημένο ποσοστό μετανάστευσης. Ο πληθυσμός στα «πομακοχώρια» μειώθηκε κατά 6,7% στην περίοδο 1961-91, ενώ ο μέσος όρος μείωσης των υπόλοιπων ορεινών περιοχών είναι 15,6% (Λαμπριανίδης Λ., όπ. αν).

Η μετανάστευση και η εργασία στην πόλη συνέβαλαν στη **μεταβολή των παραγωγικών πρακτικών** και των αντιλήψεων. Έτσι, λοιπόν, οι νέες μορφές απασχόλησης, όπως η μισθωτή εργασία στην πόλη ή στην Ευρώπη, σιγά – σιγά αντικαθιστούν τις παραδοσιακές μορφές. Στη **νέα οικονομική πραγματικότητα**, που διαμορφώθηκε με τη χαλάρωση και εν τέλει την κατάργηση των περιορισμών για τους οικισμούς της Επιτηρούμενης Ζώνης, ακολουθήθηκαν τέσσερις **μορφές παραγωγικών σχέσεων**: α) η αποκλειστική καλλιέργεια του καπνού μπασμάς, β) η μισθωτή εργασία στα δασικά έργα, γ) η μόνιμη μετανάστευση στα αστικά κέντρα, κυρίως στην πόλη της Ξάνθης, όπου δημιουργήθηκαν πυρήνες εγκατάστασης στο βόρειο μέρος της πόλης, β) η ημερομισθιακή απασχόληση στην πόλη με παράλληλη καλλιέργεια καπνού στο πομακοχώρι και γ) η εποχική μετανάστευση στις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης. Αρχικά, οι Πομάκοι, που μετανάστευαν εποχικά, εργάζονταν ως **ανειδίκευτοι στα ελληνικά εμπορικά πλοία** με συμβόλαια ως έξι μήνες.

Κατά τη δεκαετία του 1980, που έγινε εισαγωγή εργατικού δυναμικού από τις Φιλιππίνες και το Πακιστάν, άρχισαν να εργάζονται **εποχικά στα ναυπηγεία** του Πειραιά και της Ελευσίνας ή στον **κατασκευαστικό τομέα** στην Αττική. Μετά το 1985 εμφανίστηκε ένα νέο είδος εποχικής μετανάστευσης προς τα ναυπηγεία και τα λιμάνια της Κεντρικής Ευρώπης. Όσοι Πομάκοι εγκαταστάθηκαν στην Ξάνθη απασχολήθηκαν, κατά κύριο λόγο, στο δευτερογενή τομέα, ως **εργάτες** στον τομέα των κατασκευών και ως **βιομηχανικοί εργάτες**. Κάποιοι απορροφήθηκαν από τον τριτογενή τομέα, εργαζόμενοι ως **μισθωτοί για βοηθητικές εργασίες** (καθαριστές, λατζέρηδες κ.λπ.) σε εστιατόρια και ξενοδοχεία.

Σε ό,τι αφορά στους αγρότες, οι οποίοι συμπληρώνουν το εισόδημά τους με ημερομισθιακή απασχόληση στην πόλη, σταδιακά η ενασχόλησή τους με την καπνοκαλλιέργεια υποχωρεί έναντι της μισθωτής εργασίας. Παρ' όλα αυτά, η εποχική μισθωτή εργασία ή η ημερομισθιακή απασχόληση δεν εγγυώνται ούτε σταθερότητα της απασχόλησης ούτε σταθερότητα των εισοδημάτων. Στην κοινωνία των Πομάκων της

ορεινής ζώνης, παρατηρείται, λοιπόν, μια μεταβολή του **οικονομικού μοντέλου από ομοιογενές σε ετερογενές**. Επιπρόσθετα το **παραγωγικό δυναμικό** διαφοροποιείται και προκύπτουν δύο ομάδες: η **παραδοσιακή ομάδα**, που περιλαμβάνει τους καπνοκαλλιεργητές και η **αναδυόμενη ομάδα** στην οποία εντάσσονται οι εργάτες και οι εποχικοί μετανάστες. Αναφορικά με το χώρο, ακόμα και σήμερα, στα περισσότερα πομακοχώρια δεν υπάρχουν πλατείες. Ο **δημόσιος χώρος** συγκέντρωσης είναι το **τζαμί** και το **καφενείο**, που αποτελεί προνομιακό χώρο συνεστίασης των ανδρών.

Έτσι, τόσο χωρικά, όσο και ως πεδίο συγκρότησης ρόλων, ο **δημόσιος χώρος** του οικισμού αφορά μόνο τον **άνδρα**, ενώ ο **ιδιωτικός χώρος τη γυναίκα**. Οι γυναίκες συγκεντρώνονται, σε ιδιωτικό χώρο, για το «παστάλιασμα» του καπνού, ενώ με το έθιμο των «παραθύρων» οργανώνουν τις γαμήλιες ανταλλαγές. Υπάρχει **σαφής διάκριση του ιδιωτικού με το δημόσιο χώρο**, η οποία γίνεται αμέσως αντιληπτή από τους περιμετρικούς τοίχους στις κατοικίες. Η κατοικία για τους Πομάκους αποτελεί τον πόλο συγκέντρωσης της οικογένειας, αλλά και της οργάνωσης της αγροτικής εργασίας.

«Παστάλιασμα» καπνού σε σπίτι σε πομακοχώρι της ορεινής Ξάνθης (αρχείο Α. Λαμπριανίδη)

Η εγκατάσταση είναι «**πατροτοπική**», δηλαδή τα αγόρια κατοικούν στο σπίτι του πατέρα τους με τη γυναίκα τους και τα παιδιά τους. Με την αποκλειστική συμμετοχή των ανδρών στα δημόσια πράγματα γίνεται απολύτως ξεκάθαρη η διάκριση μεταξύ ιδιωτικού και δημόσιου χώρου. Ένα άλλο χαρακτηριστικό της κοινωνίας των Πομάκων των ορεινών οικισμών του Νομού Ξάνθης είναι οι **μεγάλες οικογένειες**, με πολλά παιδιά και η συμμετοχή όλων των μελών στις αγροτικές εργασίες. Ιδιαίτερη μνεία οφείλουμε στη θέση της **γυναίκας**, η οποία υφίσταται διπλό αποκλεισμό, λόγω της **καταγωγής** της αλλά και λόγω του **φύλου** της (Φραγκόπουλος Ι., όπ. άν.).

Πομάκες, αρχείο Λαμπριανίδη Α.

Βέβαια, η οικονομική μετάβαση και οι νέες μορφές παραγωγικών σχέσεων έχουν ως συνέπεια και μεταβολές στον τρόπο αντίληψης της πραγματικότητας και της κοινωνική ζωή. Όσον αφορά, στους **παραδοσιακούς καλλιεργητές** καπνού, που συνθέτουν μια ομοιογενή ομάδα, αυτοί ακολουθούν έναν ιδιαίτερο ρυθμό ζωής, ο οποίος περιστρέφεται γύρω από αυτή τους τη δραστηριότητα. Η αντίληψη του χρόνου, η ερμηνεία των κλιματολογικών αλλαγών, οι αλλαγές των εποχών έχουν έναν συμβολισμό στη ζωή τους. Η θέση της γυναίκας είναι στο σπίτι και το χωράφι, ενώ η μόρφωσή της δεν είναι απαραίτητη. Η ομάδα αυτή χαρακτηρίζεται από υψηλό αίσθημα θρησκευτικότητας.

Οικογένεια Πομάκων κατά τη διάρκεια του γεύματος, αρχείο Λαμπριανίδη Α.

Στη συνέχεια, η ομάδα όσων **συμπληρώνουν το εισόδημά τους με μισθωτή εργασία**, οι οποίοι έχουν διαφορετική αντίληψη του χρόνου, αλλά και διαφορετική κοινωνική συμπεριφορά. Θεωρούν πως έχουν ανάγκη από προσωπικό ελεύθερο χρόνο, επισκέπτονται την Ξάνθη για να ψυχαγωγηθούν, ενώ θεωρούν ότι και η γυναίκα έχει δικαιώματα, εφόσον συμβάλλει οικονομικά στο οικογενειακό εισόδημα. Όσοι ανήκουν σε αυτήν την ομάδα δεν ακολουθούν πιστά τις επιταγές της θρησκείας (π.χ. πίνουν αλκοόλ), ωστόσο συμμετέχουν στην προσευχή των μουσουλμάνων (προσευχή της Παρασκευής) και αναγνωρίζουν την αξία της παράδοσης.

Οι νέοι βλέπουν το ημερομίσθιο ως μέσο αυτονομίας από το αγροτικό οικογενειακό εισόδημα, ωστόσο το χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης δεν τους βοηθά να αφήσουν εντελώς τις αγροτικές εργασίες και να στραφούν σε δραστηριότητες που θα τους εξασφαλίσουν ικανοποιητικό επίπεδο διαβίωσης, που θα βασίζεται μόνο στο μισθό τους. Πολλά μέλη της ομάδας αυτής ενδιαφέρονται για την πολιτική σκηνή της χώρας και συμμετέχουν στηρίζοντας και εκλέγοντας μουσουλμάνους βουλευτές. Τελευταία ομάδα είναι η **ομάδα των μεταναστών**.

Οι εποχικοί μετανάστες βιώνουν την αβεβαιότητα εύρεσης εργασίας και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν στον εργασιακό στίβο λόγω έλλειψης κατάρτισης και χαμηλού επιπέδου εκπαίδευσης, ενώ οι μετανάστες στα αστικά κέντρα και την Ευρώπη αποτελούν για τους ίδιους λόγους το κακοπληρωμένο ανειδίκευτο εργατικό δυναμικό, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για τις συνθήκες διαβίωσής τους. Για τα μέλη της ομάδας αυτής η γυναίκα είναι καλό να έχει κοινωνική παρουσία και να μιλά καλά ελληνικά. Το αίσθημα της θρησκευτικότητας είναι χαλαρό, όμως συμμετέχουν στην προσευχή και τις γιορτές της θρησκείας τους.

Κοινό χαρακτηριστικό όλων των παραπάνω ομάδων είναι ο σεβασμός των μεγαλύτερων σε ηλικία και του Ιμάμη. Έτσι, παρά **τη μετάβαση** στο ετερογενές οικονομικό μοντέλο, παρά την **άρση των περιορισμών** και των απαγορεύσεων, παρά τη **μετανάστευση** στα αστικά κέντρα της Ελλάδας ή της Ευρώπης και τις **διαφοροποιήσεις**, οι Πομάκοι διατηρούν **άρρηκτους δεσμούς** με τον τόπο τους και την **πολιτισμική τους ταυτότητα**.

10. Συμπεράσματα

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας, η συμβολή του χωρικού αποκλεισμού και των χωρικών ανισοτήτων στον κοινωνικό αποκλεισμό ομάδων είναι σημαντική.

Στην **Ελλάδα**, μέχρι τον Ιανουάριο του 2018, που η παρούσα έρευνα ολοκληρώθηκε, μέσα στο πλαίσιο των αρχών και των δράσεων της Ε.Ε., **προωθήθηκαν αλλαγές** για την αντιμετώπιση του φαινομένου, που όμως αφορούν κυρίως σε νομοθετικές ρυθμίσεις και λιγότερο σε στοχευμένες δράσεις. Η επικρατούσα τάση στη χώρα μας είναι να τονίζονται περισσότερο τα συμπτώματα, παρά οι αιτίες πρόκλησης του φαινομένου.

Θα ήταν αποτελεσματικότερο να αντιμετωπίζονται τα προβλήματα των κοινωνικά αποκλεισμένων ομάδων και ταυτόχρονα να εφαρμόζεται μια πολιτική πρόληψης των ανισοτήτων και της περιθωριοποίησης συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων. Σε ό,τι αφορά την **αντιμετώπιση της μειονότητας στην Ελλάδα**, προκύπτει ότι βασίστηκε αποκλειστικά στην νομική κατοχύρωση της μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης, ως θρησκευτικής μειονότητας.

Έτσι, δεν υπήρξε διαχωρισμός μεταξύ των ομάδων που την αποτελούν, οι οποίες έχουν διαφορετικά γλωσσικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά. Το ζήτημα της μειονότητας για πολλές δεκαετίες αντιμετωπίστηκε στο πλαίσιο των ελληνοτουρκικών σχέσεων με συνέπεια τη δυσκολία ενσωμάτωσης ή την κακή ενσωμάτωση των μειονοτικών στην ελληνική πραγματικότητα.

Η **πολιτικοποίηση του μειονοτικού ζητήματος** και η περιορισμένη επιστημονική ενασχόληση άφησε πεδίο ανάπτυξης διάφορων απόψεων σχετικά με το πομακικό στοιχείο, προκαλώντας σύγχυση, τουλάχιστον μέχρι τη δεκαετία του 1990. Η επιστημονική έρευνα αναφορικά με τη μειονότητα ήταν ένα θέμα ταμπού, ενώ επιπλέον, μέχρι την άρση του γεωγραφικού αποκλεισμού το 1995, πρόβλημα στην επιτόπια έρευνα δημιουργούσε η απαγόρευση εισόδου στα πομακοχώρια χωρίς άδεια από την αστυνομία.

Στην έρευνα αυτή, λαμβάνεται ως παραδοχή ότι το άθροισμα των κοινωνικών ανισοτήτων μπορεί να οδηγήσει σε κοινωνικό αποκλεισμό, καθώς επίσης ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός αποστερεί βασικά δικαιώματα που δεν αφορούν μόνο στο ύψος των εισοδημάτων, αλλά και στην απασχόληση, στην εκπαίδευση και στην υγεία.

Μελετώντας α) τη θέση του Δήμου Μύκης, που βρίσκεται στο κέντρο της οροσειράς της Ροδόπης, β) την άνιση κατανομή κοινωνικών και παραγωγικών δραστηριοτήτων μεταξύ ορεινών, πεδινών και αστικών περιοχών της Περιφερειακής Ενότητας Ξάνθης, γ) τον περιορισμό προσβασιμότητας, λόγω έλλειψης οδικών υποδομών και συγκοινωνιακών συνδέσεων με το αστικό κέντρο, δ) τη χαμηλή πληθυσμιακή πυ-

κνότητα του Δήμου Μύκης, ε) το πολύ υψηλό ποσοστό ανεργίας στον Δήμο Μύκης, στ) την υστέρηση της περιοχής του Δήμου Μύκης, ως προς το μορφωτικό επίπεδο του πληθυσμού της και ζ) την περιορισμένη πρόσβαση σε κοινωνικές δομές και υπηρεσίες υγείας, προκύπτει το συμπέρασμα ότι η ομάδα των Πομάκων του Δήμου Μύκης υφίσταται κοινωνικό αποκλεισμό που διαθέτει χωρική έκφραση και οι δημόσιες πολιτικές που ακολουθήθηκαν συνέβαλαν στη δημιουργία αυτού του φαινομένου.

Σε κοινωνικό επίπεδο

Η ομάδα των Πομάκων δέχτηκε μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1990 τόσο το γεωγραφικό, όσο και τον οικονομικό και εκπαιδευτικό αποκλεισμό, με συνέπεια να απαρνηθούν τα πομακικά στοιχεία της ταυτότητάς τους και να ενσωματωθούν στην ομάδα των τουρκογενών. Ένα βασικό ζήτημα, λοιπόν, που πρέπει να αντιμετωπιστεί, είναι η **αναγνώριση της πολιτισμικής τους διαφορετικότητας**, που σε μεγάλο βαθμό σχετίζεται με τη γλωσσική τους διαφοροποίηση και την εκπαιδευτική τους ένταξη σε ένα διπλά αλλόγλωσσο σχολείο. Παρόλα αυτά, κατά την τελευταία δεκαετία του 20^{ου} αιώνα παρατηρήθηκε μια **στροφή της ελληνικής Πολιτείας** απέναντι στη μειονότητα, κυρίως σε ό,τι αφορά τα ζητήματα της εκπαίδευσης, ενώ υπήρξε και ενδιαφέρον για την ομάδα των Πομάκων.

Σε αναπτυξιακό επίπεδο

Εντούτοις, υπάρχει μεγάλο **έλλειμμα ανάπτυξης**, δεδομένου ότι η οικονομία των ορεινών περιοχών του Νομού Ξάνθης, όπου υπάγονται τα «πομακοχώρια», βασίζεται στον πρωτογενή τομέα παραγωγής και κυρίως στην καλλιέργεια του καπνού Μπασμάς. Η **έλλειψη υποδομών**, καθώς και το **ορεινό ανάγλυφο** της περιοχής συντείνουν στην αδυναμία εκβιομηχάνισης της γεωργίας. Το **εισόδημα** των Πομάκων είναι κατά κύριο λόγο **γεωργικό**, χωρίς όμως να μπορεί να καλύψει τις ανάγκες τους από μόνο του. Ο πληθυσμός των Πομάκων, εκτός από τη **διαφορετική πολιτισμική ταυτότητα**, που τον μετατρέπει σε ευάλωτη κοινωνική ομάδα και δημιουργεί πρόβλημα στην κοινωνική ένταξη, είναι **αποκλεισμένος από τη ροή της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης**. Ο αποκλεισμός αυτός εμφανίζεται σε χωρικό επίπεδο και είναι αλληλένδετος με τον εδαφικό αποκλεισμό, συνεπώς μειώνεται η πρόσβασή τους τόσο στην εργασία, όσο και σε υπηρεσίες.

Σε χωρικό επίπεδο

Στην **αντιμετώπιση** του κοινωνικού αποκλεισμού της ομάδας των Πομάκων, χρειάζεται και μια **εδαφική προσέγγιση** που θα λαμβάνει υπόψη την πολυπλοκότητα των προβλημάτων, αλλά και τα αίτια που εντοπίζονται στη γεωγραφική θέση της ομάδας.

Συνήθως, ο εδαφικός αποκλεισμός έχει ορισμένα **εδαφικά χαρακτηριστικά**, που στην περίπτωση της ορεινής ζώνης της Ξάνθης εμφανίζονται ανάμικτα. Τέτοια χαρακτηριστικά είναι η **περιφερειακή θέση** μιας περιοχής, η **συγκέντρωση περιθωριοποιημένων ομάδων** σε μια περιοχή ή οι **συγκρούσεις** που αντιμετωπίζει μια περιοχή ως αποτέλεσμα οικονομικής διαρθρωτικής μεταρρύθμισης.

Επιπρόσθετα, η **έλλειψη υποδομών**, που στην περιοχή μελέτης είναι εμφανέστατη, δημιουργεί τεράστια **αναπτυξιακά κενά**, ενώ όσοι διαβιούν στους ορεινούς οικισμούς δεν έχουν ίσες ευκαιρίες μάθησης και πρόσβασης σε υπηρεσίες.

Κοινωνικός αποκλεισμός με χωρική έκφραση

Κατά τις τελευταίες δεκαετίες, όπως προέκυψε από τα στοιχεία της έρευνας, επιχειρήθηκε η άρση των κοινωνικών ανισοτήτων που παρουσιάστηκαν στους ορεινούς οικισμούς των Πομάκων της Ξάνθης. Ωστόσο, αποδεικνύεται, ότι τουλάχιστον μέχρι το 2018, που ολοκληρώνεται η έρευνα, η ομάδα των Πομάκων της Ξάνθης εξακολουθεί να υφίσταται κοινωνικό αποκλεισμό, ο οποίος διαθέτει και χωρική έκφραση.

Ειδικότερα, από τη μελέτη των επιμέρους στοιχείων προέκυψε ότι, παρόλο που ο πληθυσμός του Δήμου Μύκης παρουσιάζει ποσοστιαία κάμψη, την τελευταία δεκαετία, έχει αυξημένο νεανικό πληθυσμό σε σχέση με το σύνολο της χώρας. Εντούτοις, εμφανίζεται **χαμηλό ποσοστό οικονομικά ενεργού πληθυσμού**. Επιπλέον παρουσιάζει πολύ **υψηλό ποσοστό ανεργίας**, συγκριτικά τόσο με το σύνολο της χώρας, όσο και με την Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, αλλά και με τους Δήμους που μελετήθηκαν στην παρούσα κι ανήκουν στην ίδια Περιφερειακή Ενότητα.

Αναφορικά με τα εισοδήματα, παρατηρείται ανισοκατανομή σε σύγκριση με την Επικράτεια, με τους κατοίκους των ορεινών οικισμών του Δήμου Μύκης να παρουσιάζουν **ιδιαίτερα χαμηλά εισοδήματα**.

Η έλλειψη κοινωνικών υποδομών, όπως περιγράφεται στα ανωτέρω κεφάλαια αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα για την άρση των ανισοτήτων. Το **χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης** που προκύπτει στον Δήμο Μύκης, οδηγεί τους κατοίκους της περιοχής να απασχοληθούν σε επαγγελματικούς τομείς με μικρά ως καθόλου περιθώρια οικονομικής και κοινωνικής ανέλιξης.

Συνέπεια του χαμηλού μορφωτικού επιπέδου είναι η απασχόληση του μεγαλύτερου μέρους του πληθυσμού στον πρωτογενή τομέα. Στο δευτερογενή τομέα απασχολείται, επίσης, ένα μεγάλο κομμάτι του πληθυσμού ως τεχνίτες ή ανειδίκευτο προσωπικό, ενώ στον τριτογενή τομέα, που περιλαμβάνει το ποσοστό απασχόλησης είναι εντυπωσιακά χαμηλό.

Η μεγάλη αυτή **διαφορά, στους τομείς της απασχόλησης, σχετικά με το σύνολο της Επικράτειας**, καθώς και στο **επίπεδο εκπαίδευσης**, αλλά και **εισοδημάτων**, οδηγεί στη διαπίστωση ότι η χωρική κοινωνική διαφοροποίηση της περιοχής των Πομάκων της Ξάνθης, που εξετάζεται στον Δήμο Μύκης, **αποτελεί έκφραση κοινωνικού και χωρικού αποκλεισμού**.

Εν κατακλείδι, παρόλο που **από το 1995 και μετά** έχουν γίνει πολύ σημαντικά βήματα από την ελληνική πολιτεία για την άρση των κοινωνικών ανισοτήτων στη μειονότητα της Θράκης, οι προκαταλήψεις από τη μια πλευρά και η εσωστρέφεια από την άλλη, λειτουργούν ως **ανάχωμα στην ενσωμάτωση της μειονότητας στο σύγχρονο κοινωνικό κεκτημένο**. Σε αυτό δεν συντείνουν λόγοι θρησκευτικής διαφορετικότητας, αλλά κυρίως λόγοι που αφορούν στον **εδαφικό αποκλεισμό** τους με ό,τι αυτό συνεπάγεται για την ανάπτυξη των περιοχών τους και τα εισοδήματά τους και στον **εκπαιδευτικό αποκλεισμό** τους που οδηγεί με τη σειρά του σε χαμηλό επίπεδο μόρφωσης και περιορισμένων δυνατοτήτων απορρόφησης από την αγορά εργασίας.

Συνεπώς, βάσει της ανάλυσης των στοιχείων της έρευνας, όπως διεξοδικά αναλύονται παραπάνω, προκύπτει πως η ομάδα των Πομάκων που διαβιεί στον Δήμο Μύκης, στο κέντρο της οροσειράς της Ροδόπης, υφίσταται **τριπλό αποκλεισμό** που συνίσταται στο **χωρικό αποκλεισμό** της που ως το 1995 διέθετε και συνοριακή έκφραση (εσωτερικά σύνορα), με την ύπαρξη της Επιτηρούμενης Ζώνης, στον **ταξικό αποκλεισμό** της, που καθορίζεται από το ύψος των εισοδημάτων, την κοινωνική διαστρωμάτωση και τη θέση του πληθυσμού στην παραγωγή, και τον **κοινωνικό αποκλεισμό** της, που αφορά συνολικά τη θέση της κοινωνίας αναφοράς στην περιβάλλουσα κοινωνία του Δήμου Ξάνθης, αλλά και στην κοινωνία της Περιφερειακής Ενότητας Ξάνθης.

Με δεδομένο ότι **ο χώρος δεν είναι ουδέτερος**, αλλά καθορίζει πολιτικές και καθορίζεται από αυτές, αποδεικνύεται με την παρούσα έρευνα πως **τα κοινωνικά προβλήματα** που εμφανίζονται στη συγκεκριμένη περιοχή μελέτης **είναι και χωρικά**.

Οι περισσότερες έρευνες, ως τώρα, εξετάζουν το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού χωρίς να εμβαθύνουν στη χωρική του διάσταση, κάτι που επιχειρήθηκε με την παρούσα. Εκτιμάται, πως από εδώ ανοίγεται ένα ερευνητικό πεδίο αναφορικά με το σημαντικό ρόλο του χώρου και της εδαφικής συνοχής στις κοινωνικές ανισότητες και την κοινωνική διαστρωμάτωση εν γένει, ενώ δημιουργείται προοπτική έρευνας σε πολλές χωρικές ενότητες αλλά και ομάδες πληθυσμού, όπως για παράδειγμα οι ρομά, οι πρόσφυγες, οι οικονομικοί μετανάστες κ.λπ.

Η συνδυασμένη έρευνα αλληλεπίδρασης χωρικών και κοινωνικών φαινομένων καθώς και των πολιτικών που εφαρμόζονται στην περιοχή εμφανίζει περιοχές

που, εδώ, δεν ήταν εφικτό να ερευνηθούν κάθετα και σε βάθος. Για παράδειγμα, ιδιαίτερο ερευνητικό ενδιαφέρον παρουσιάζει η θέση της γυναίκας στην περιοχή μελέτης, η οποία όπως προκύπτει από την επεξεργασία των στοιχείων που συγκεντρώθηκαν, υφίσταται διπλό κοινωνικό αποκλεισμό, τόσο λόγω της κοινωνικής ομάδας που ανήκει, όσο και λόγω του φύλου της. Υπάρχει, λοιπόν, ανάγκη, αλλά και διάθεση, περαιτέρω έρευνας τόσο στη χωρική, όσο και στην κοινωνική πτυχή του πεδίου.

Επιπλέον, θα μπορούσε να ερευνηθεί ο ρόλος του χωρικού και κοινωνικού αποκλεισμού συνδυαστικά και με άλλα επιστημονικά πεδία, όπως της ψυχολογίας, της οικονομίας, της πολιτικής επιστήμης, κ.λπ.

Η παρούσα δουλειά, επιχείρησε να συμβάλει στην έρευνα και την καταγραφή των χωρικών και κοινωνικών ανισοτήτων και του ρόλου των δημόσιων πολιτικών που εφαρμόστηκαν, για μία περιοχή της Ελλάδας, που μέχρι σήμερα δεν έχει ερευνηθεί σε βάθος.

Η ορεινή περιοχή της Ροδόπης, της Περιφερειακής Ενότητας Ξάνθης, αποτελεί ένα σχεδόν παρθένο ερευνητικό πεδίο, λόγω κυρίως της γεωπολιτικής θέσης και της σύστασης του πληθυσμού της. Μέχρι σήμερα, υπάρχει μεγάλη δυσκολία στην άντληση στοιχείων που αφορούν στον πληθυσμό, δεδομένου ότι πρόκειται για ένα κομμάτι της χώρας με ιδιαίτερη εθνική σημασία.

Ελπίζω, κλείνοντας, η διατριβή αυτή να αποτελέσει συμβολή στο γνωστικό αντικείμενο της κοινωνιολογίας του χώρου και της δημόσιας πολιτικής και να βοηθήσει τους ερευνητές, αλλά και την οργανωμένη Πολιτεία στην απομείωση και, γιατί όχι, στην εξάλειψη των κοινωνικών ανισοτήτων, που εγγράφονται στο χώρο και εντέλει στην άρση του κοινωνικού αποκλεισμού που διαπιστώθηκε στην περιοχή μελέτης.

11. Βιβλιογραφία

- Αγγελίδης Μ., (2007), *Αναπτυξιακές δυναμικές και κοινωνικοί μετασχηματισμοί στην Αθήνα κατά την πρώτη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα*, ΕΜΠ, Αθήνα
- Αγγελίδης Μ., (2000), *Χωροταξικός σχεδιασμός και βιώσιμη ανάπτυξη*, Συμμετρία, Αθήνα
- Αγγελίδης Μ., Φουφρή Δ., Τσίγκας Επ., (2018), *Κοινωνικός Χωρικός Αποκλεισμός: Η περίπτωση της μειονότητας των Πομάκων της Ξάνθης*, 5ο Πανελλήνιο Συνέδριο Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης 27-30 Σεπτεμβρίου 2018, Βόλος
- Ακπαπά, Ε., *Η Μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης*, www.marasleio.com/akrapa.htm, 27.1.2010
- Αλεξίου Θ., (1999), *Περιθωριοποίηση και Ενσωμάτωση. –Η Κοινωνική Πολιτική ως Μηχανισμός Ελέγχου και Κοινωνικής Πειθάρχησης*, Παπαζήσης, Αθήνα
- Αλεξίου Θ., (2006), *Από το μοντέλο των κοινωνικών τάξεων, στο μοντέλο του κοινωνικού αποκλεισμού: επιστημολογικές προϋποθέσεις και μεθοδολογικές συνέπειες*, περιοδικό Θέσις, τ.96
- Ανδριοπούλου Ε., Παπαδόπουλος Φ., Τσακλόγλου Π., (2013), *Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός στην Ελλάδα: Επικάλυψη και διαφοροποιήσεις*, ΙΝΕ/ΓΣΕΕ, Ερευνητική Μονάδα Κοινωνικής Πολιτικής, Φτώχειας και Ανισοτήτων, Αθήνα
- Ανθοπούλου Θ., (2001) «Γεωγραφικές διαφοροποιήσεις, χωρικές και κοινωνικές ανασυνθέσεις του υπαίθρου χώρου», στο Μωυσίδης Α. και Ανθοπούλου Θ. (επιμ.) *Από τον αγροτικό χώρο στην ύπαιθρο χώρα: Μετασχηματισμοί και σύγχρονα δεδομένα του αγροτικού κόσμου στην Ελλάδα*, Αθήνα, Gutenberg, (σελ. 103-148)
- Ασημακοπούλου Φ., Χρηστίδου-Λιοναράκη Σ., (2002), *Η Μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης και οι ελληνοτουρκικές σχέσεις*, Λιβάνης, Αθήνα
- Ασκούνη Ν., (2006), *Η εκπαίδευση της μειονότητας στη Θράκη – Από το περιθώριο στη προοπτική της κοινωνικής τάξης*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα
- Βακαλιός Θ., (1997), *Το πρόβλημα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στη Δυτική Θράκη: η περίπτωση της μουσουλμανικής μειονότητας*, Gutenberg, Αθήνα
- Βεζυριαννίδου Σ., (2015), *Διοικητικές και Χωρικές Μεταρρυθμίσεις στην Α΄βάθμια Τοπική Αυτοδιοίκηση. Από τον «Καποδίστρια» στον «Καλλικράτη»*, 4^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Πολεοδομίας-Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος 24-27.9.2015

- Βεζυριαννίδου Σ., Λαλένης Κ. (2018), *Το Διοικητικό Σύστημα Οργάνωσης του Χωρικού Σχεδιασμού στην Ελλάδα με τη μεταρρύθμιση «Καλλικράτης»*, <https://emdydas.gr/26.10.2018>
- Βενιέρης Δ., (2006), *Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική και Κοινωνική Ενσωμάτωση. Ο ρόλος του Συμβουλίου της Ευρώπης*, Διόνικος
- Γκόκης Δ., (2009), *La Haine του Mathieu Kassovitz*, Κομοτηνή, Ανθρωπογεωγραφίες, <http://walk2geographies.wordpress.com/category/> (εργασία στο Τμήμα Εθνολογίας ΔΠΘ)
- Γετίμης Π., Οικονόμου Δ., (1992), Νέες γεωγραφικές ανισότητες και χωρικές πολιτικές στην Ελλάδα στο Τόπος 4: σσ. 3-44
- Διβάνη Λ., (1999), *Ελλάδα και Μειονότητες – Το σύστημα διεθνούς προστασίας της κοινωνίας των εθνών*, Καστανιώτης, Αθήνα
- Δραγώνα Θ., (2001), *Εκπαίδευση: Πολιτισμικές διαφορές και κοινωνικές ανισότητες*, ΑΕΠ, Πάτρα
- Ε.Κ.Κ.Ε, (2006), *Φτώχεια, Αποκλεισμός και Κοινωνικές ανισότητες: πρακτικά συνεδρίου*, Ινστιτούτο Κοινωνικής πολιτικής, ΕΚΚΕ, Αθήνα
- Επιμορφωτικό Κέντρο Γλαύκης Ν.Ξάνθης, <http://nonformaleducation09.wordpress.com/2009/05/05>
- Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αβδήρων 2011-2014, Στρατηγικός Σχεδιασμός, Προγραμματική περίοδος 2011-2014, Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης Νομός Ξάνθης Δήμος Αβδήρων
- Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αβδήρων 2015-2019, Στρατηγικός Σχεδιασμός 2015-2019, Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης Νομός Ξάνθης Δήμος Αβδήρων
- Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Μύκης 2011-2014, Στρατηγικός Σχεδιασμός, Προγραμματική περίοδος 2011-2014, Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης Νομός Ξάνθης Δήμος Μύκης
- Επιτροπή Περιφερειακής Ανάπτυξης, (12.2.2008), Έγγραφο Εργασίας σχετικά με τον ρόλο της πολιτικής συνοχής στην ένταξη ευάλωτων κοινοτήτων και ομάδων, Εισηγητής: Gábor Harangozó
- Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, (1996), *Κοινωνικές Ανισότητες και Κοινωνικός Αποκλεισμός*, Πρακτικά Συνεδρίου, Εξάντας, Αθήνα

- Ιμάμ Μ., (2003), *Μουσουλμάνοι και Κοινωνικός Αποκλεισμός*, Λιβάνης, Αθήνα
- ΙΝΕ/ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ, (2002), *Από την κοινωνική ευπάθεια στον κοινωνικό αποκλεισμό: Διαδικασίες και χαρακτηριστικά του κοινωνικού αποκλεισμού στο Νομό Κυκλάδων*, ΙΝΕ/ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ Μελέτες, Αθήνα
- Ιωαννίδης Π. (2014), *Η Επίδραση των Θεσμικών Μεταρρυθμίσεων της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην οργάνωση και την ανάπτυξη του Οικονομικού χώρου: από τον «Καποδίστρια» στον «Καλλικράτη»*, Δ.Π.Θ., Διδακτορική Διατριβή Τμήμα οικονομικών Επιστημών, Κομοτηνή
- Κανακίδου Ε., (1997), *Η εκπαίδευση στη μουσουλμανική μειονότητα της Δυτικής Θράκης*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- Κασσιάτη Κ., (Επιμ.) (2002), *Κοινωνικός αποκλεισμός: η ελληνική εμπειρία*, Gutenberg, Αθήνα
- Κάτσικας Χ., Καββαδίας Γ.,(2000), *Ανισότητα στην Ελληνική Εκπαίδευση. Η Εξέλιξη των Ευκαιριών Πρόσβασης στην Ελληνική Εκπαίδευση (1960-2000)*, Gutenberg, Αθήνα
- Κάτσικας Χ., (2005), *Εκτός «τάξης» το «διαφορετικό». Τσιγγάνοι, μειονοτικοί, παλιννοστούντες και αλλοδαποί στην ελληνική εκπαίδευση*, Gutenberg, Αθήνα
- Καψάλης, Απ., (2003), *Εθνική Έκθεση, Ιούνιος 2003, στο πλαίσιο του «Ευρωπαϊκού Δικτύου για συνεργασία και ανταλλαγές σε θέματα κοινωνικού αποκλεισμού και υγείας μεταναστών»*, <http://www.inegsee.gr/enimerwsi-112-doc3.htm# ftn114# ftn114>.
- Κ.Ε.Δ.Κ.Ε., (2008), Προτεινόμενες θέσεις του διοικητικού συμβουλίου της ΚΕ-ΔΚΕ ενόψει του εκτάκτου συνεδρίου με τίτλο «Για μια σύγχρονη διοικητική μεταρρύθμιση: Επιτελικό κράτος- Περιφερειακή Αυτοδιοίκηση- Ισχυρή τοπική αυτοδιοίκηση»
- Κουίδης Β., (2006), *Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και η εκπαιδευτική πολιτική του ελληνικού κράτους απέναντι στη μουσουλμανική μειονότητα της Δυτικής Θράκης κατά την περίοδο 1974-1996*, Διπλωματική εργασία στο Μεταπτυχιακό πρόγραμμα του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του ΑΠΘ. Κατεύθυνση: Εκπαίδευση και κοινωνικός αποκλεισμός, επιβλέπων: Τζήκας Χ.
- Λαμπριανίδης Λ., (1997), *Τοπική ανάπτυξη και περιοριστικές ρυθμίσεις: η περίπτωση της επιτηρούμενης ζώνης στα χωριά των Πομάκων της Ξάνθης*, Τόπος, 13
- Μακρυγιώτης Χ., (2018), *Επανένταξη και Κοινωνικός Αποκλεισμός: Έννοιες και Αντιμετώπιση*, Περιοδικό του Κέντρου Μελέτης του Εγκλήματος, Οκτ.2018

- Μαλκίδης Φ., (2002), *Οι Πομάκοι στην Ελληνική Θράκη*, Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο «Χώρος και Περιβάλλον: Παγκοσμιοποίηση, Διακυβέρνηση, Βιωσιμότητα», Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα
- Μαλκίδης Φ., (2010), *Μειονότητες και Αγροτική Κοινωνία. Οι Πομάκοι στη Θράκη*, Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο «Χώρος και Περιβάλλον: Παγκοσμιοποίηση, Διακυβέρνηση, Βιωσιμότητα», Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα
- Μαρκάτος Ν., (2009), *Θράκη: Ιστορία, Πολιτισμός, Δυνατότητες Ανάπτυξης*, 24 γράμματα, Θράκη
- Μάρκου, Κ., (2005), *Αποκλεισμός των Μειονοτήτων στην Ελλάδα. Η Περίπτωση των Πομάκων και των Τσιγγάνων στην Ελληνική Θράκη, πρακτικά εισηγήσεων συνεδρίου «Φτώχεια, Αποκλεισμός και Κοινωνικές ανισότητες»*, Λαύριο, 22-23 Σεπτεμβρίου 2005
- Μετοικίδης Σ., (2008), *Μειονότητα της Θράκης: Ανάμεσα στη Σκύλα του εθνικισμού και του θρησκευτικού σκοταδισμού και τη Χάρυβδη του αστικού εκσυγχρονισμού*, Απολογισμός εκδήλωσης για τις μειονότητες στην Ελλάδα, 5.12.2008
- Μπεριάτος Η. (2012), *Η Διοικητική Αναδιάρθρωση-Πρόγραμμα Καλλικράτης: Μια χωροταξική και γεωγραφική προσέγγιση*, Πρακτικά του 3ου Πανελληνίου Συνεδρίου του ΤΜΧΠΠΑ Πανεπιστημίου Θεσσαλίας σελ. 2-9.
- Νικολαΐδου Σ. (1993), *Σύγχρονες κοινωνικές θεωρίες για τον αστικό χώρο, Η Κοινωνική Οργάνωση του Αστικού Χώρου*, Παπαζήσης, Αθήνα
- Οικονόμου Χ., Φερόνας Α., (επιμ.), (2006), *Οι εκτός των τειχών. Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στις Σύγχρονες Κοινωνίες*, Διόνικος
- Παναγιωτάτου Ε., (1983), *Θέματα Ανάπτυξης του Χώρου*, ΕΜΠ, Αθήνα
- Παπάνης Ε., (2010), *Η μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης*, erapanis.blogspot.com 27.1.2010
- Παπάνης Ε., Γιαβρίμης,Π., Ρουμελιώτου,Μ., (2007), *Κοινωνικός Αποκλεισμός*, Ελληνική Κοινωνική Έρευνα -Greek Social Research
- Παππά, Ε., (2010), *Ευπαθείς κοινωνικές ομάδες και ο κοινωνικός αποκλεισμός τους*, <http://www.medlab-uoi.gr/metro1.4>, 10.3.2010
- Πετμεζίδου- Τσουλουβή Μ., (1992), *Κοινωνικές Ανισότητες και Κοινωνική Πολιτική*, Εξάντας, Αθήνα

- Πετμεζίδου Μ., Παπαθεοδώρου Χ., (2004), *Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός*, Εξάντας, Αθήνα
- Προβατάς Δ., (2003), *Ολοκληρωμένη ανάπτυξη της υπαίθρου. Ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης*, Παπαζήση, Αθήνα
- Σαπίδης Π., (2006), *Κοινωνικός Αποκλεισμός και μουσουλμανική μειονότητα. Η ιδιαιτερότητα των Πομάκων της Ξάνθης*, περιοδικό Ρόπτρον, τ. 15.3.2016, Π.Τ.Δ.Ε. – Α.Π.Θ.
- Στρατηγικό Σχέδιο Δήμου Ξάνθης 2013-2014 (Α΄Φάση Επιχειρησιακού Σχεδίου), Τμήμα Προγραμματισμού Δήμου Ξάνθης, Ξάνθη, Ιούλιος 2012
- Στρατηγικό Σχέδιο Δήμου 2015-2019 Δήμου Ξάνθης (Α΄Φάση Επιχειρησιακού Σχεδίου), Δ/ση Προγραμματισμού, Οργάνωσης και Πληροφορικής Δήμου Ξάνθης, Ξάνθη, Οκτώβριος 2014
- Στωικού Σ., Ορφανάκος Π. (2015), *Οδηγοί μελέτης 2015 – Επιτροπή Δημόσιας Τάξης, Διοίκησης και Δικαιοσύνης*, Μοντέλο Βουλής των Ελλήνων, Afixis, Αθήνα
- Τρίτσης ,Αντ.,(1977), *Χωροταξικό Σχέδιο Ελλάδα και Αθήνα*, Η Εργασία αυτή δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ» σε τέσσερα άρθρα από 26-29/1/77
- Τρουμπέτα Σ., (2001), *Κατασκευάζοντας Ταυτότητες για τους Μουσουλμάνους της Θράκης. Το παράδειγμα των Πομάκων και των Τσιγγάνων*, Κριτική, Αθήνα
- Τσακνάκης Ν., (2010), *Χάρτης Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (Καλλικράτης)*, Άτλαντας, Αθήνα
- Τσιάκαλος Γ., (1998), *Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η ελληνική εμπειρία*, Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής, Αθήνα
- Τσιάκαλος Δ., (2007), *Η σημασία των όρων Έλλην και Ελλάς καθώς και η έννοια της «ελληνικότητας» κατά την αρχαϊκή εποχή*, Α.Π.Θ., Τμήμα Φιλολογίας, Διδακτορική διατριβή (επιβλέπων καθ. Αντ. Ρεγκάκος)
- Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ., (1997), *Το Μειονοτικό Φαινόμενο στην Ελλάδα: Μια Συμβολή των Κοινωνικών Επιστημών*, Κριτική, Αθήνα
- Τσιώλης Γ., (2013), *Η σχέση ποιοτικής και ποσοτικής προσέγγισης στην κοινωνική έρευνα: από τη θέση περί «ριζικής ασυμβατότητας» στο συνδυασμό ή τη συμπληρωματικότητα των προσεγγίσεων*, στο Πουρκός Μ., (Επιμ.), *Δυνατότητες και όρια της μείξης των μεθοδολογιών στην κοινωνική και εκπαιδευτική έρευνα*, Ίων. 2013, (Σελ. 271-292)

- Υπουργείο Εξωτερικών-Υπηρεσία Ενημέρωσης Μουσουλμανικής Μειονότητας Θράκης, (1999), www.hri.org/mfa
- Υπουργείο Εξωτερικών (2000), *Συνάντηση για την επισκόπηση της υλοποίησης των συμφωνιών του ΟΑΣΕ για θέματα ανθρωπίνης διάστασης. Θέμα ημερήσιας διάταξης: Εθνικές μειονότητες. Δήλωση της Ελληνικής Αντιπροσωπείας για τη μουσουλμανική μειονότητα στη Θράκη (Βαρσοβία, 24 Οκτωβρίου 2000)*, <http://www.greekhelsinki.gr>
- Υπουργείο Εξωτερικών, (2009), *Διεθνή Θέματα-Ανθρώπινα Δικαιώματα-Μειονότητα Θράκης*, ΥΠ.ΕΞ.
- Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας- Γενική Γραμματεία Χωροταξίας και Αστικού Περιβάλλοντος Δ/νση Χωροταξίας, (2013), *Αξιολόγηση, Αναθεώρηση και Εξειδίκευση του Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης. Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης. Φάση Α' - Στάδιο Α2. Σύνοψη πορισμάτων της έκθεσης αξιολόγησης*, ΥΠΕΚΑ, Αθήνα
- Υπουργείο Εσωτερικών, (2010), *Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης – Πρόγραμμα «Καλλικράτης»*, Ν. 3852/2010, ΦΕΚ. Α87
- Φουφρή Δ., (2010), *Κοινωνικές ανισότητες στο χώρο: η περίπτωση του νομού Ξάνθης*, Διπλωματική Εργασία στο ΔΠΜΣ του ΕΜΠ: «Αρχιτεκτονική - Σχεδιασμός του χώρου» - Κατεύθυνση Β': «Πολεοδομία - Χωροταξία», Επιβλέπων: Μ. Αγγελίδης
- Φραγκόπουλος Ι., (2002), *Κοινωνικές, πολιτισμικές και πολιτικές όψεις της μετάβασης σε μία ορεινή πομακική κοινότητα της Θράκης*, Πρακτικά του Επιστημονικού Συμποσίου: Μειονότητες στην Ελλάδα, Εταιρία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Αθήνα
- Φραγκόπουλος Ι., (2004), *Κοινωνική μετάβαση και χωρική οργάνωση σε μία ορεινή μειονοτική κοινότητα της Θράκης*, Σειρά Ερευνητικών Εργασιών, 10 (9): 221-258, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πολυτεχνική Σχολή Παν/μιο Θεσσαλίας
- Φραγκόπουλος Ι., (2006), *Από το τοπικό στο παγκόσμιο: Κοινωνικές και πολιτισμικές διαστάσεις της μετάβασης για τους Πομάκους της συνοριακής ζώνης της Ξάνθης*, Αειχώρος κείμενα πολεοδομίας και ανάπτυξης, τόμ. 5, τ.1, Μάιος 2006, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
- Φώης Χρ.-Θ., (2016), *Αξιολόγηση των Συνενώσεων των Δήμων σε σχέση με τη Βιώσιμη Ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών*, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Διδακτορική Διατριβή, Τμήμα οικιακής οικονομίας και οικολογίας, Αθήνα

- Ψυχάρης Ι., Σιμάτου Ε., (2003), Η οργάνωση της δημόσιας διοίκησης σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο στην Ελλάδα, <http://www.prd.uth.gr>
- Χαστάογλου Β., (1981), *Κριτική Ανάλυση των Κοινωνικών Θεωριών για τον Αστικό Χώρο*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη.
- Catney, G., Sabater, A., (2015), *Ethnic Minority Disadvantage in the Labour Market: Participation, Skills and Geographical Inequalities*, Joseph Rowntree Foundation, pp.1-96.
- Jenkins R., (2007), *Κοινωνική ταυτότητα*, Σαββάλας, Αθήνα
- Kedourie E., (2002), *Μειονότητες: Θρησκεία και πολιτική – δύο δοκίμια*, Κατάρτι, Αθήνα
- Lefebvre H., (1991), *The production of space*, Blackwell, Oxford, pp. 73
- Lehman-Frisch S., (2009), « *La ségrégation : une injustice spatiale ? Questions de recherche* », *Annales de Géographie*, n°665-666, pp. 94-115
- Lymperopoulou K., Finney N. (2017), ‘*Socio-spatial factors associated with ethnic inequalities in districts of England and Wales, 2001–2011*’, *Urban Studies Journal*, Vol. 54(11) 2540–2560 SAGE Publications.
- Préteceille E., (2006), ‘*La ségrégation sociale a-t-elle augmenté? La métropole parisienne entre polarisation et mixité*’, *Sociétés contemporaines*, No 62, 69-93.
- Remy J., μτφ. Φραγκόπουλος Ι., (2004), *Σειρά ερευνητικών εργασιών*, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, <http://www.prd.uth.gr>
- Rhein C. (2003), ‘*Le Paysage Social en Île-de-France*’, in *Atlas des Franciliens*, Paris: IAURIF INSEE, Vol. 3
- Savage M., Ward A., (2005), *Αστική Κοινωνιολογία, Καπιταλισμός και Νεωτερικότητα*, Παπαζήση, Αθήνα
- Weber M, (2003), *Η Πόλη*, Κένταυρος, Αθήνα.
- Εφημερίδα Εμπρός, (2019), <https://emprios.gr/2019/04/o-tzemil-kapza-yposchethike-polli-douleia-kai-diafaneia/>
- Κέντρο Κοινότητας Δήμου Μύκης, (2016), <http://www.dimosmykis.gr/?q=node/864>

12. Συντομογραφίες:

ΑΕΙ: Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα

ΑΤΕΙ: Ανώτατα Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα

ΑΕΠ: Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν

ΑΜΘ: Ανατολική Μακεδονία και Θράκη

ΑΣΕΠ: Ανώτατο Συμβούλιο Επιλογής Προσωπικού

ΒΠΕ: Βιομηχανική Περιοχή

ΓΓΠΣ: Γενική Γραμματεία Πληροφοριακών Συστημάτων

Δ: Δήμος

ΔΕ: Δημοτική Ενότητα

ΔΚ: Δημοτική Κοινότητα

ΔΠΘ: Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΖ: Επιτηρούμενη Ζώνη

ΕΛΙΑΜΕΠ: Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής

ΕΛΣΤΑΤ: Ελληνική Στατιστική Αρχή

ΕΠ: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα

ΕΣΥΕ: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας

ΖΜ: Ζωική Μονάδα

ΙΝΕ/ΓΣΕΕ: Ινστιτούτο Εργασίας Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδας

Καλλικράτης: Νόμος 3852/2010 (ΦΕΚ Α΄/87/2010), «Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης – Πρόγραμμα Καλλικράτης»

ΚΑΠ: Κεντρικοί Αυτοτελείς Πόροι

ΚΑΠΗ: Κέντρο Απασχόλησης Ηλικιωμένων

Καποδίστριας: Νόμος 2539/1997 (ΦΕΚ Α΄/244/1997), «Συγκρότηση της Πρωτοβάθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης»

Κατάργηση της Σαρίας: Νόμος 4511/2018 (ΦΕΚ Α΄/2/2018)

ΚΕΔΚΕ: Κεντρική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Ελλάδας

ΚΠΣ: Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης

ΚΤΕΛ: Κοινό Ταμείο Εισπράξεων Λεωφορείων

ΜΟ: Μέσος όρος

ΜΟΟΕ: Μέσος Όρος Οικογενειακού Εισοδήματος

ΟΕΠ: Οικονομικά Ενεργός Πληθυσμός

ΟΗΕ: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

ΟΤΑ: Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης

ΠΕ: Περιφερειακή Ενότητα

Περιφέρεια Αν. ΜΑ.ΘΡΑ.: Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης

Σ: Σύνολο χώρας

ΤΔ: Τοπικό Διαμέρισμα

ΤΕΙ: Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα

ΤΚ: Τοπική Κοινότητα

ΥΠΕΚΑ: Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής

ΥΠΕΞ: Υπουργείο Εξωτερικών

ΥΠΕΣ: Υπουργείο Εσωτερικών

ΥΠΕΠΘ: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων

EUROREG: Centre for European Regional and Local Studies

INTERREG: Προγράμματα Ευρωπαϊκής Εδαφικής Συνεργασίας

INTEGRA: Διεπιστημονικό Πρόγραμμα Επαγγελματικής Καθοδήγησης ανηλίκων

13. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πηγή: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Μύκης 2011-2014
Στρατηγικός Σχεδιασμός – Προγραμματική Περίοδος 2011-2014
Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης
Νομός Ξάνθης
Δήμος Μύκης

Πίνακας 1.5. Πυκνότητα πληθυσμού

	Πληθυσμός	Έκταση σε km ²	Κάτοικοι / km ²
ΔΗΜΟΣ ΜΥΚΗΣ	15.724	633,33	24,83
<i>Δημοτική Ενότητα Μύκης</i>	<i>11.393</i>	<i>314,87</i>	36,18
Δημοτική Κοινότητα Εχίνου	2.853	85,69	33,29
Δημοτική Κοινότητα Μύκης	7.361	134,17	54,86
Τοπική Κοινότητα Ωραίου	1.179	95,02	12,41
<i>Δημοτική Ενότητα Θερμών</i>	<i>1.221</i>	<i>90,01</i>	13,57
<i>Δημοτική Ενότητα Κοτύλης</i>	<i>2.331</i>	<i>79,12</i>	29,46
<i>Δημοτική Ενότητα Σατρών</i>	<i>779</i>	<i>149,33</i>	5,22

Πηγή : ΕΛΣΤΑΤ , Απογραφή πληθυσμού και κτιρίων 2001

Εκπαίδευση (Α΄ βήθμια – Β΄ άθμια)

Νηπιαγωγεία

Πίνακας 1.8. Νηπιαγωγεία που λειτουργούν τον Δήμο Μύκης

<i>a/a</i>	Οικισμός	Δυναμικότητα	Αριθμός Μαθητών	Ολοήμερο
Δημοτική Ενότητα Μύκης				
1	Αιώρα	1/θεσιο	12	
2	Άλμα	1/θεσιο	5	
3	Γλαύκη	2/θεσιο	48	
4	Γοργόνα	1/θεσιο	6	
5	Κένταυρος 1 ^ο	2/θεσιο	47	
6	Κένταυρος 2 ^ο	2/θεσιο	45	
7	Μάνταινα	1/θεσιο	5	
8	Μύκης 1 ^ο	1/θεσιο	24	
9	Μύκης 2 ^ο	1/θεσιο	22	
10	Σμίνθης	1/θεσιο	31	√
11	Εχίνος	1/θεσιο	13	√
12	Μελίβοια	1/θεσιο	18	
13	Ωραίο	1/θεσιο	15	
14	Κύκνος	1/θεσιο	3	
Δημοτική Ενότητα Θερμών				
15	Άνω Θερμών	1/θεσιο	10	
Δημοτική Ενότητα Κοτύλης				
16	Κοτύλη	1/θεσιο	8	
17	Δημάριο	1/θεσιο	10	
Δημοτική Ενότητα Σατρών				
19	Τέμενος	1/θεσιο	8	
Σύνολο Μαθητών			345	

Πηγή: Σχολική Επιτροπή Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Δήμου Μύκης

Δημοτικά Σχολεία

Πίνακας 1.9. Δημοτικά Σχολεία στη περιοχή του Δήμου Μύκης

Δημοτική Ενότητα Μύκης	Σύνολο Μαθητών
Αιώρα	
Γοργόνα	
Κένταυρος	
Κίρρα	
Κότινο	
Μύκης	
Σμίνθη	
Τρίγωνο	
Εχίνος	
Ωραίο	
Ρεύμα	
Κύκνος	
Δημοτική Ενότητα Θερμών	
Άνω Θέρμες	
Διάσπαρτο	
Κάτω Θέρμες	
Μέδουσα	
Δημοτική Ενότητα Κοτύλης	
Κοτύλη	
Δημάριο	
Πάχνη	
Δημοτική Ενότητα Σατρών	
Τέμενος	
Σύνολο	1235

Πηγή : Συντονιστικό Γραφείο Μειονοτικών Σχολείων (www.syntonistiko.compulaw.gr),
Επιχειρησιακό Σχέδιο ΟΠΒΑΟΡ

Γυμνάσια

Πίνακας 1.10. Γυμνάσια που λειτουργούν στον Δήμο Μύκης

α/α	Οικισμός	Αριθμός Αιθουσών	Αριθμός Μαθητών
Δημοτική Ενότητα Μύκης			
1	Σμίνθη	8	164
2	Γλαύκη	8	151
3	Εχίνος	5	47
Δημοτική Ενότητα Θερμών			
4	Θέρμες	3	4
Σύνολο Μαθητών			366

Πηγή: Σχολική Επιτροπή Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Δήμου Μύκης

Λύκεια

Πίνακας 1.11. Λύκεια που λειτουργούν στον Δήμο Μύκης

α/α	Οικισμός	Αριθμός Αιθουσών	Αριθμός Μαθητών
Δημοτική Ενότητα Μύκης			
1	Γενικό Λύκειο Γλαύκης	9	160
2	Επαγγελματικό Λύκειο Γλαύκης	4	88
Σύνολο Μαθητών			244

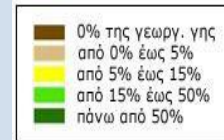
Πηγή: Σχολική Επιτροπή Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Δήμου Μύκης

ΧΑΡΤΗΣ ΚΛΙΜΑΚΩΣΗΣ ΤΗΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ ΚΑΠΝΩΝ

ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΤΥΠΟΥ

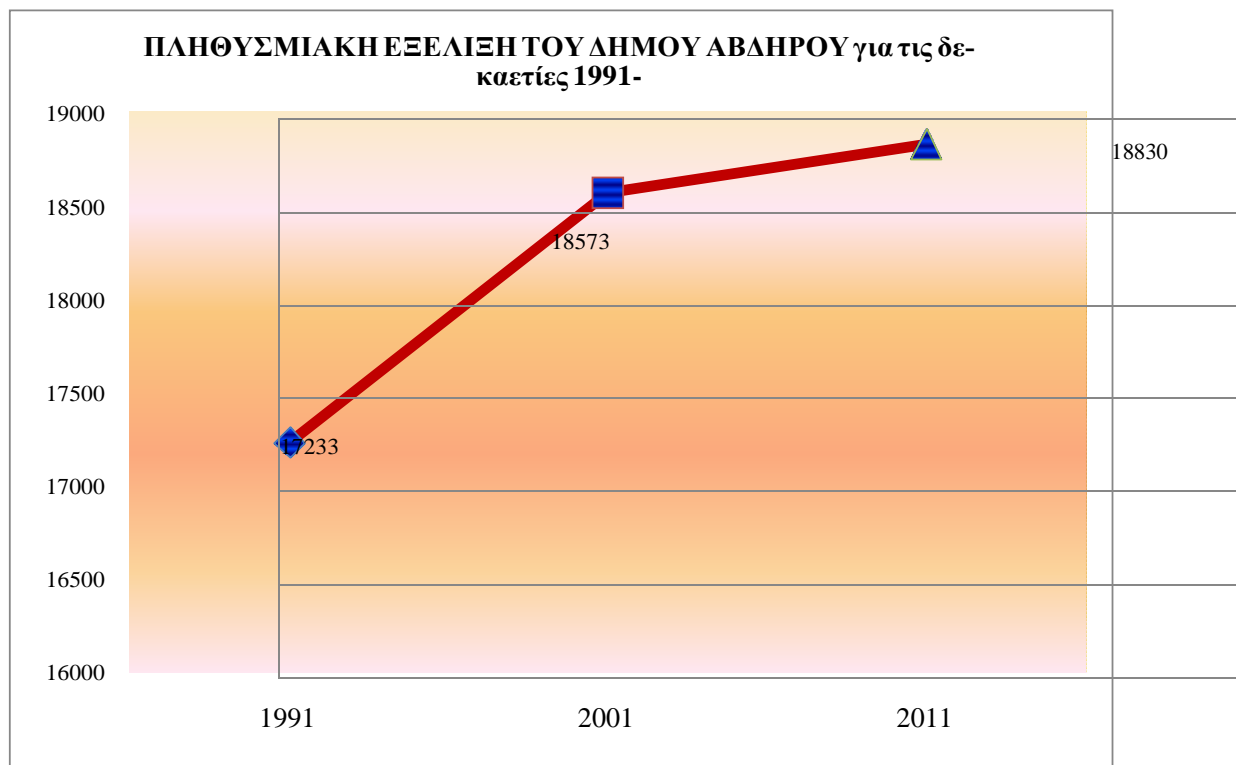
Ο χάρτης απεικονίζει το ποσοστό της καλλιεργούμενης με καπνά ανατολικού τύπου έκτασης στα διάφορα διαμερίσματα της χώρας

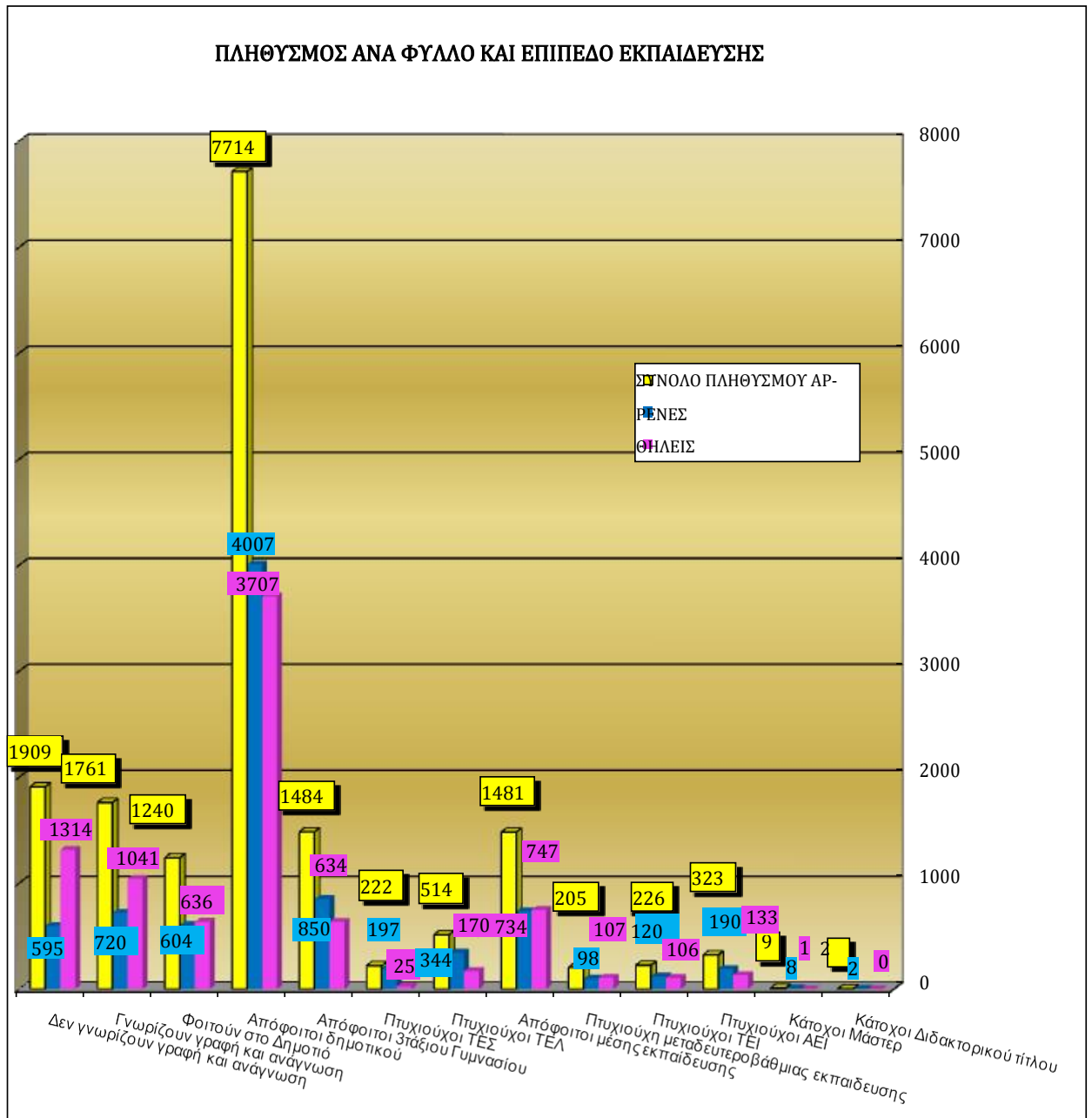
Πηγή : www.minagric.gr

**Πηγή: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αβδήρων
για την περίοδο 2012-2014 (Οκτώβριος 2011)**

Σχήμα 1: Απεικόνιση της πληθυσμιακής εξέλιξης του Δήμου στην δεκαετία 1991-2001 και 2001-2011

Σχήμα 4: Ιστογράμμα απεικόνισης του πληθυσμού ανά φύλλο και επίπεδο Εκπαίδευσης

Υποδομές εκπαίδευσης

Αριθμός σχολικών μονάδων Δήμου Αβδήρων

Σχολικές μονάδες	Αριθμός
Νηπιαγωγεία	13
Δημοτικά	6
Γυμνάσια	3
Λύκεια	1
Μουσικό Γυμνάσιο - Λύκειο	1
Εργαστήριο Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης	1

Πίνακας 1.3 Δημοτικά Σχολεία Δήμου Αβδήρων

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΔΗΜΟΥ ΑΒΔΗΡΩΝ						
ΣΧΟΛΕΙΑ	Α΄ ΤΑΞΗ	Β΄ ΤΑΞΗ	Γ΄ ΤΑΞΗ	Δ΄ ΤΑΞΗ	Ε΄ ΤΑΞΗ	ΣΤ΄ ΤΑΞΗ
ΓΕΝΙΣΕΑ	20	32	20	11	19	19
ΑΒΔΗΡΑ	20	17	20	13	15	22
ΠΟΛΥΣΙΤΟΣ	14	22	16	24	24	26
ΠΕΤΕΙΝΟΣ	20	22	23	21	22	23
ΔΙΟΜΗΛΕΙΑ	14	18	17	17	20	19
ΜΑΓΙΚΟ	2	10	6	3	3	2
ΤΥΦΛΩΝ ΦΕΛΩΝΗΣ	1	1	2	1	0	2

Πίνακας 1.4 Γυμνάσια Δήμου Αβδήρων

ΓΥΜΝΑΣΙΑ ΔΗΜΟΥ ΑΒΔΗΡΩΝ			
ΓΥΜΝΑΣΙΑ	Α΄ ΤΑΞΗ	Β΄ ΤΑΞΗ	Γ΄ ΤΑΞΗ
ΓΕΝΙΣΕΑ	37	28	25
ΑΒΔΗΡΑ	27	34	34
ΠΟΛΥΣΙΤΟΣ	75	69	63
ΜΟΥΣΙΚΟ	46	28	30
Ε.Ε.Ε.Ε.Κ.	11	6	5

Πίνακας 1.5 Λύκεια Δήμου Αβδήρων

ΛΥΚΕΙΑ ΔΗΜΟΥ ΑΒΔΗΡΩΝ			
ΛΥΚΕΙΑ	Α΄ ΤΑΞΗ	Β΄ ΤΑΞΗ	Γ΄ ΤΑΞΗ
ΑΒΔΗΡΩΝ	50	36	44
ΜΟΥΣΙΚΟ	13	10	24

Ακολουθούν αποσπάσματα από την Αιτιολογική Έκθεση του Ν. 3852/2010, από τον ιστότοπο της Βουλής των Ελλήνων, η οποία αριθμεί 153 σελίδες και αναπτύσσει αναλυτικά το σκεπτικό του νομοθέτη για τη νέα διοικητική διάρθρωση της χώρας.

Στο παρόν παράρτημα παρατίθενται αποσπάσματα, που αφορούν στο όραμα και τους στόχους της μεταρρύθμισης, στο γενικό πλαίσιο του νόμου, καθώς και στους ορεινούς και νησιωτικούς δήμους της χώρας.

Ειδικότερα, τα αποσπάσματα αναφέρονται: α) στο γενικό μέρος αναφορικά με το συνταγματικό πλαίσιο και τους στόχους του νόμου, β) στην αναγκαιότητα της μεταρρύθμισης, γ) στην ευρωπαϊκή αντίληψη για την τοπική αυτοδιοίκηση και την ενσωμάτωση των ευρωπαϊκών πολιτικών, δ) στις αρμοδιότητες των νέων ΟΤΑ, ε) στον εξορθολογισμό και τη διαφάνεια στη διαχείριση των νέων ΟΤΑ και στ) στους ορεινούς και νησιωτικούς δήμους της χώρας.

ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ

του σχεδίου νόμου «Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης- Πρόγραμμα Καλλικράτης»

Προς τη Βουλή των Ελλήνων

I. ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Κεντρική προγραμματική δέσμευση της Κυβέρνησης και θεμέλιο της λαϊκής ετυμηγορίας της 4ης Οκτωβρίου 2009 είναι η ανάληψη ριζοσπαστικών πρωτοβουλιών για ένα κράτος που σέβεται, στηρίζει και προστατεύει τον πολίτη, για ένα κράτος που υπηρετεί το δημόσιο συμφέρον. Ήδη, με μια σειρά νομοθετικών πρωτοβουλιών, όπως για τις προσλήψεις και τις επιλογές προϊσταμένων, ενισχύεται η αρχή της αξιοκρατίας, η οποία συνδυάζεται με σημαντικά μέτρα για την κατοχύρωση της διαφάνειας, όπως με την υποχρέωση ανάρτησης όλων των διοικητικών πράξεων στο διαδίκτυο.

Στόχος είναι η ανασυγκρότηση του κράτους που θα ανακτήσει την εμπιστοσύνη των πολιτών και θα πείθει ότι μπορεί να διαχειριστεί έντιμα και αποτελεσματικά τα χρήματα του ελληνικού λαού και να διευκολύνει την παραγωγή και τη δίκαιη διανομή του πλούτου. Το συνταγματικό πλαίσιο Το παρόν σχέδιο νόμου εξειδικεύει και υλοποιεί βασικές συνταγματικές επιταγές για τη συγκρότηση της τοπικής αυτοδιοίκησης σε δύο λειτουργικές βαθμίδες, με μονάδες που διαθέτουν το κατάλληλο μέγεθος και καθίστανται ικανές να διαχειριστούν τις τοπικές υποθέσεις, αλλά και να αναλάβουν την τοπική διεκπεραίωση αρμοδιοτήτων που συνιστούν αποστολή του Κράτους. Η πραγματική ικανότητα άσκησης τοπικών πολιτικών από τα δημοκρατικά εκλεγμένα αιρετά όργανα της αυτοδιοίκησης προσδίδει ουσιαστικό περιεχόμενο στην πολιτική εντολή και την εκλογική νομιμοποίηση της τοπικής πολιτικής ηγεσίας. Τοπική αυτοδιοίκηση που δεν διαθέτει το απαραίτητο μέγεθος, ή στερείται τους αναγκαίους, για την εκπλήρωση της αποστολής της, πόρους, τείνει να εκφυλιστεί σε φορέα με συμβολικό ή/και διεκδικητικό χαρακτήρα.

Μια τοπική αυτοδιοίκηση χωρίς επιχειρησιακή ικανότητα, τείνει να ασχολείται με την εσωτερική της αναπαραγωγή και τη μεσίτευση τοπικών συμφερόντων σε άλλα επίπεδα άσκησης της εξουσίας και όχι με την επίλυση των τοπικών προβλημάτων από δημοκρατικά νομιμοποιημένα και πολιτικά υπεύθυνα και υπόλογα, έναντι των τοπικών κοινωνιών, όργανα. Η αναδιάρθρωση της αυτοδιοίκησης σε λειτουργική κλίμακα αποτελεί επίσης προϋπόθεση για την διοικητική και οικονομική της αυτοτέλεια, η οποία κατοχυρώνεται από το Σύνταγμα.

Ο προτεινόμενος νόμος μεριμνά για τη μεταφορά ανθρώπινων και οικονομικών πόρων αντίστοιχων προς το ευρύ φάσμα αρμοδιοτήτων που μεταφέρονται στην αυτοδιοίκηση, σύμφωνα με τις σχετικές διατάξεις του Συντάγματος αλλά και του Ευρωπαϊκού Χάρτη Τοπικής Αυτονομίας. Ιδιαίτερη βαρύτητα αποδίδεται στην προώθηση της διαφάνειας, αλλά και στην ενίσχυση της πολιτικής λογοδοσίας και την αναβάθμιση της πολιτικής εκπροσώπησης των κατοίκων όλων των οικισμών της χώρας, μέσω ενός ισχυρού συστήματος δημοτικής αποκέντρωσης και συμμετοχής.

Με τη δημιουργία μιας νέας, επιχειρησιακά ικανής και δημοκρατικά υπεύθυνης αυτοδιοίκησης δύο βαθμίδων, δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για την αναδιάρθρωση της αποκεντρωμένης κρατικής διοίκησης σε μεγαλύτερη κλίμακα, έτσι ώστε να διευκολύνεται ο οργανωτικός της εξορθολογισμός, αλλά και η αποσυμφόρησή της από αρμοδιότητες που μπορούν να ασκηθούν αποτελεσματικότερα σε τοπικό επίπεδο. Με τον τρόπο αυτό, το ελληνικό διοικητικό σύστημα προσαρμόζεται καλύτερα στις ευρωπαϊκές προδιαγραφές μιας σύγχρονης πολυεπίπεδης διακυβέρνησης.

Οι αποκεντρωμένες διοικήσεις αυτής της κλίμακας, μπορούν να ασκήσουν καλύτερα και αποτελεσματικότερα την γενική αρμοδιότητα που τους απονέμει το Σύνταγμα, συμβάλλοντας στην αποσυμφόρηση των κεντρικών υπηρεσιών που θα μπορέσουν να επικεντρωθούν στον επιτελικό τους ρόλο. Η άσκηση κρατικής εποπτείας που προβλέπεται τόσο από το Σύνταγμά μας όσο και από τον Ευρωπαϊκό Χάρτη Τοπικής Αυτοδιοίκησης, οφείλει επίσης να αντιστοιχεί στα νέα μεγέθη και τις κατά πολύ ευρύτερες ευθύνες που θα αναλάβει η αυτοδιοίκηση. Ένας νέος, άρτια στελεχωμένος και θεσμικά θωρακισμένος μηχανισμός, μπορεί να λειτουργήσει ως ο αμερόληπτος φρουρός της νομιμότητας και των δικαιωμάτων του πολίτη, σεβόμενος παράλληλα την αυτοτέλεια της τοπικής αυτοδιοίκησης. Μια κοινή αντίληψη για συστηματική και ολοκληρωμένη αναδιοργάνωση Στη μακρά και επίπονη πορεία για την ανασυγκρότηση του κράτους, της διοίκησης και της αυτοδιοίκησης, τίθενται με το παρόν σχέδιο νόμου τα θεμέλια για μια συστηματική και ολοκληρωμένη αναδιάρθρωση της διοικητικής οργάνωσης της χώρας μας που περιλαμβάνει όχι μόνο τον πρώτο βαθμό αυτοδιοίκησης, που συγκροτούν οι Δήμοι, αλλά και το δεύτερο βαθμό που συγκροτούν οι Περιφέρειες, καθώς και την κρατική αποκέντρωση που συγκροτούν οι Αποκεντρωμένες Διοικήσεις.

Οι νέοι δήμοι, με τους κατάλληλους ανθρώπινους και οικονομικούς πόρους, θα μπορούσαν πλέον να αναλάβουν ένα ευρύ φάσμα αρμοδιοτήτων που θα έπρεπε, σε

ένα σύγχρονο κράτος, να ασκούνται κοντά στον πολίτη και με επίγνωση των τοπικών ιδιαιτεροτήτων. Αυτοί οι νέοι δήμοι θα μπορούσαν να ανταποκριθούν στη νέα μεγάλη πρόκληση για την αυτοδιοίκηση της χώρας μας, δηλαδή, την ανάληψη σημαντικού και ενεργού ρόλου ως προς την παροχή κοινωνικών υπηρεσιών. Τα τελευταία χρόνια οι περισσότερες χώρες της ΕΕ έχουν προχωρήσει σε μεταρρυθμίσεις με στόχο την ενίσχυση των επιπέδων τοπικής αυτοδιοίκησης. Ιδιαίτερα κράτη με ισχυρές κοινωνικές δομές όπως η Γερμανία, η Σουηδία, η Ολλανδία και η Δανία έχουν ενδυναμώσει σημαντικά το ρόλο των ΟΤΑ ιδιαίτερα ως προς την παροχή ποιοτικών υπηρεσιών προς τους πολίτες.

Οι νέοι δήμοι μπορούν να προσφέρουν στους πολίτες της χώρας τις υπηρεσίες της αυτοδιοίκησης του 21^{ου} αιώνα, στελεχωμένοι κατάλληλα και ικανοί να εφαρμόσουν μεθόδους ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, αναλυτικής λογιστικής και διοίκησης με στόχους, με ένα νέο σύστημα ενδοδημοτικής αποκέντρωσης αλλά και με νέους θεσμούς ελέγχου και εποπτείας της δράσης τους. Κοινή παραδοχή αποτελεί επίσης και η ανάγκη για αναδιάταξη του δεύτερου βαθμού σε ένα υψηλότερο επίπεδο, με λιγότερες και αποτελεσματικότερες μονάδες, οι οποίες θα μπορούν να αναλάβουν σημαντικές αναπτυξιακές λειτουργίες, υπερβαίνοντας τα στενά όρια της νομαρχίας και τον παραδοσιακό διεκπεραιωτικό και ελεγκτικό της ρόλο.

Είναι προφανές ότι το πλέον κατάλληλο σχήμα για την ανασυγκρότηση του δεύτερου βαθμού και το νέο αναπτυξιακό του ρόλο, δεν μπορούσε παρά να είναι η σημερινή κρατική περιφέρεια, από την οποία άλλωστε ο νέος δεύτερος βαθμός θα μπορέσει να αναλάβει και αρμοδιότητες για τοπικές υποθέσεις περιφερειακής κλίμακας ή και για κρατικές υποθέσεις που θα μπορούν να ασκηθούν από την δευτεροβάθμια αυτοδιοίκηση, σε συνδυασμό με την μεταφορά των αναλογούντων ανθρώπινων και οικονομικών πόρων από την καταργούμενη κρατική περιφέρεια.

Με τον τρόπο αυτό, θα αποκτήσει ουσιαστικό περιεχόμενο η πολιτική εντολή που θα λάβουν τα νέα αιρετά όργανα από το εκλογικό σώμα της περιφέρειάς τους, το οποίο σε αρκετές περιπτώσεις θα αποτελείται από μεγάλο αριθμό εκλογέων.

Η ισχυρή πολιτική νομιμοποίηση μέσω της άμεσης εκλογής θα προσφέρει στους πολιτικούς ηγέτες που θα αναδειχθούν στις νέες αυτοδιοικούμενες περιφέρειες, το απαραίτητο δημοκρατικό έρεισμα, προκειμένου να διαχειριστούν σθεναρά και υπεύθυνα τις σημαντικές εξουσίες που καλούνται να αναλάβουν, έτσι ώστε να απελευθερωθούν οι αναπτυξιακές δυνάμεις της περιφέρειας, οι οποίες επί δεκαετίες καταπνίγονται από τον παραδοσιακό συγκεντρωτισμό. Η συγκρότηση ισχυρών αυτοδιοικούμενων περιφερειών, αποτελεί μια τολμηρή ρήξη και μια μεγάλη ευκαιρία για τις τοπικές κοινωνίες της χώρας μας.

Όπως έδειξαν και τα παραδείγματα άλλων χωρών στη Ν. Ευρώπη, και συγκεκριμένα στην Ιταλία, τη Γαλλία και την Ισπανία, ο θεσμός της περιφερειακής αυτοδιοίκησης ενισχύει και επιταχύνει τις αναπτυξιακές επιδόσεις και συμβάλλει αποφα-

σιστικά στην άμβλυνση των διαπεριφερειακών αλλά και των ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων. Η δημιουργία των αυτοδιοικούμενων περιφερειών, μπορεί εξάλλου να αξιοποιηθεί και για την από καιρό ληξιπρόθεσμη συγκρότηση σχήματος μητροπολιτικής διακυβέρνησης, έτσι ώστε να οργανωθεί και στην χώρα μας με δημοκρατικά συντεταγμένο και διοικητικά αποτελεσματικό τρόπο η άσκηση βασικών μητροπολιτικών λειτουργιών.

Σύμφωνα με το Σύνταγμα το νέο διοικητικό σχήμα αναμορφώνει το θεσμό της αποκεντρωμένης διοίκησης στην οποία εντάσσονται οι όλες οι καθ' ύλιν αποκεντρωμένες κρατικές υπηρεσίες με επικεφαλής μετακλητό Γενικό Γραμματέα. Η ανασυγκρότηση της αποκεντρωμένης κρατικής διοίκησης σε λιγότερες και μεγαλύτερες μονάδες ανταποκρίνεται στις νέες συγκοινωνιακές και κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες που δημιουργούν τα νέα δίκτυα μεταφορών, αλλά και οι τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνίας που διαθέτει σήμερα η χώρα μας. Παράλληλα, επιτυγχάνονται οικονομίες κλίμακας και συγκέντρωση πόρων και δυνάμεων σε λειτουργική κλίμακα, ενώ μεταφέρονται αρμοδιότητες χαμηλότερης κλίμακας στους νέους ΟΤΑ, όπου μπορούν να ασκούνται εγγύτερα στον πολίτη.

Το ιδιαίτερα κρίσιμο και ευαίσθητο καθήκον της εποπτείας των ΟΤΑ αναλαμβάνει αυτοτελής υπηρεσία εποπτείας, η οποία ιδρύεται στην έδρα κάθε αποκεντρωμένης διοίκησης και στελεχώνεται με προσωπικό υψηλών προδιαγραφών. Αυτή η ολοκληρωμένη αναδόμηση της αποκεντρωμένης διοίκησης και της τοπικής αυτοδιοίκησης στην χώρα μας, πρέπει να συνδυασθεί με λελογισμένες και καίριες παρεμβάσεις στο σύστημα διακυβέρνησης και οργάνωσης των νέων ΟΤΑ, τις αρμοδιότητές τους, τους ανθρώπινους και τους οικονομικούς τους πόρους, καθώς και στο σύστημα εποπτείας. Παράλληλα, η αναδιάρθρωση που επιχειρείται με το παρόν σχέδιο νόμου, θα αποτελέσει την αφετηρία για μια σταδιακή ανασυγκρότηση της δημόσιας διοίκησης στο σύνολό της με αφετηρία τα εγγύτερα στον πολίτη επίπεδα της. Εκεί θα δημιουργηθεί ο προνομιακός χώρος για την εφαρμογή τολμηρών διοικητικών καινοτομιών.

Η νέα αρχιτεκτονική διαμορφώνει, λοιπόν, τις κατάλληλες θεσμικές υποδοχές και για τον σταδιακό λειτουργικό εκσυγχρονισμό, την υιοθέτηση πρωτοποριακών μεθόδων και εργαλείων διοίκησης και προσφοράς υπηρεσιών, την ευρύτατη δυνατή αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών, μιας ολόκληρης δέσμης μέτρων και πρωτοβουλιών που θα «απογειώσουν» τη δημόσια διοίκηση της χώρας μας, φέρνοντας την στην πρώτη γραμμή των διοικητικών καινοτομιών της εποχής μας. Προς την κατεύθυνση αυτή, αποφασιστική θα είναι και η συμβολή του Επιχειρησιακού Σχεδίου Ελληνική Αρχιτεκτονική Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης πρόγραμμα «ΕΛΛ.Α.Δ.Α.» που θα υποστηρίξει την εφαρμογή του Προγράμματος «Καλλικράτης», του πρώτου αλλά βασικού και αποφασιστικού βήματος για τον πολύπλευρο εκσυγχρονισμό του διοικητικού συστήματος της χώρας. Η ολοκλήρωση του εγχειρήματος απαιτεί χρόνο και σχέδιο. Μια αναγκαία και επίκαιρη μεταρρύθμιση Η κυβέρνηση αντιμετωπίζει την πολύπλευρη κρίση της χώρας ως ευκαιρία για μια νέα, τολμηρή και αποφασιστική ανορ-

θωτική εκστρατεία, η οποία θα οδηγήσει την Ελλάδα στην πρώτη γραμμή των διεθνών εξελίξεων και των αναπτυγμένων, πολιτικά και κοινωνικά, οικονομικά και διοικητικά κρατών.

Η μεταρρύθμιση θεωρείται επιτακτική επειδή:

- οι εγγύτερες προς τον πολίτη βαθμίδες της αυτοδιοίκησης συγκροτούν τη βάση του διοικητικού μας συστήματος και συνεπώς την αφετηρία του λειτουργικού εκσυγχρονισμού του, με την εισαγωγή καινοτόμων διοικητικών εργαλείων και μεθόδων διοίκησης.

- Πρόκειται για τα επίπεδα διοίκησης που λόγω της εγγυτητάς τους προς τις καθημερινές ανάγκες του πολίτη, συγκεντρώνουν μεγάλο αριθμό υπηρεσιών εντάσεως κοινού και συμβάλλουν αποφασιστικά στην αναδιάταξη και την απλοποίηση των διοικητικών διαδικασιών και για την αποκατάσταση της εμπιστοσύνης του πολίτη προς τη δημόσια διοίκηση.

- Αφορά σε βασικούς θεσμούς για την προώθηση της τοπικής και περιφερειακής ανάπτυξης. Οι ΟΤΑ και η αποκεντρωμένη διοίκηση μπορούν να διαδραματίσουν βασικό ρόλο για την ενθάρρυνση της επιχειρηματικότητας και την επιτάχυνση των δημόσιων και των ιδιωτικών επενδύσεων στην ελληνική περιφέρεια.

- Είναι απολύτως αναγκαία η αντιμετώπιση των γνωστών φαινομένων κακοδιοίκησης και διαφθοράς που εντοπίζονται ιδιαίτερα σε ορισμένους φορείς της αυτοδιοίκησης, όπως έχουν επανειλημμένως αποτυπωθεί σε εκθέσεις ανεξάρτητων αρχών (λ.χ. Συνήγορος του Πολίτη) και ελεγκτικών οργάνων (λ.χ. του Γενικού Επιθεωρητή Δημόσιας Διοίκησης) με μέτρα διαρθρωτικού χαρακτήρα.

- Έχει προηγηθεί μια συστηματική διαβούλευση με τους φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης, η οποία έχει οδηγήσει σε μια ευρύτερη συναντίληψη της κοινωνίας, του επιχειρηματικού κόσμου και των εργαζόμενων στον δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα ως προς την αναγκαιότητα των προτεινόμενων αλλαγών.

Η οικοδόμηση της αναγκαίας συναίνεσης Βασική προϋπόθεση για την επιτυχία μιας πολύπλευρης μεταρρύθμισης αποτελεί η επίτευξη της ευρύτερης δυνατής συναίνεσης και η οικοδόμηση μιας πολυμερούς μεταρρυθμιστικής συμμαχίας.

Με τις προγραμματικές της δηλώσεις, η νέα κυβέρνηση εξέφρασε την αποφασιστικότητά της να προχωρήσει, μεταξύ άλλων, σε αναδιοργάνωση της τοπικής αυτοδιοίκησης και της αποκεντρωμένης διοίκησης. Η τοπική αυτοδιοίκηση ανταποκρίθηκε στο μεταρρυθμιστικό κάλεσμα της κυβέρνησης και διοργάνωσε σειρά δημόσιων εκδηλώσεων και έκτακτα συνέδρια, μέσα από τα οποία, οι συλλογικοί φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης στη χώρα μας, η ΚΕΔΚΕ και η ΕΝΑΕ, εκδήλωσαν με ψηφίσμα-

τα και τις αποφάσεις τους και την επί της αρχής συμφωνία τους με τις προθέσεις της κυβέρνησης στην καθιέρωση της Νέας Αρχιτεκτονικής της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης. Ακολούθησε η δημοσιοποίηση ενός εκτεταμένου κειμένου διαβούλευσης για το πρόγραμμα «Καλλικράτης», όπου διατυπώνονταν οι βασικές αρχές νομοθετικής πρωτοβουλίας για τη νέα αρχιτεκτονική της αυτοδιοίκησης και της αποκεντρωμένης διοίκησης στις 10 Ιανουαρίου του 2010.

Αμέσως μετά, ξεκίνησε η νομοτεχνική επεξεργασία του νομοσχεδίου, με τη συμμετοχή ανώτατων δικαστικών, έγκριτων επιστημόνων, στελεχών της δημόσιας διοίκησης, αλλά και με τον διαρκή εποικοδομητικό διάλογο και την ανταλλαγή απόψεων με τους εκπροσώπους της ΚΕΔΚΕ και την ΕΝΑΕ, οι οποίοι ενημερώνονταν συνεχώς σχετικά με την πορεία και τις επιμέρους επιλογές του παρόντος σχεδίου νόμου μέσω της Επιτροπής Παρακολούθησης, το οποίο τέθηκε σε νέα δημόσια διαβούλευση, προτού κατατεθεί, κατά το Σύνταγμα, στη Βουλή.

Έτσι ολοκληρώθηκε μια εκτεταμένη και πολυμερής, κοπιώδης και εντατική προσπάθεια, η οποία κατέληξε στην ολοκλήρωση του παρόντος σχεδίου νόμου που περιλαμβάνει σχεδόν 6300 άρθρα και καλύπτει όλες τις θεμελιώδεις πτυχές ενός ιδιαίτερα φιλόδοξου μεταρρυθμιστικού εγχειρήματος. Μια μεταρρύθμιση που αποτελεί και δημιουργική απάντηση στην κρίση.

Οι δομικές αλλαγές για τη ριζική ανασύνταξη του κράτους είναι η κατάλληλη απάντηση στην πολύπλευρη κρίση που αντιμετωπίζει η χώρα. Η σημερινή προβληματική δομή και η ραγδαία επιδείνωση της λειτουργίας του κράτους τα τελευταία χρόνια, είναι κύριος λόγος γιγάντωσης του δημοσιονομικού προβλήματος και εμπόδιο στην ανάπτυξη. Είναι, βέβαια, γεγονός, ότι κατά τα τελευταία τριάντα χρόνια καταβλήθηκαν έντονες προσπάθειες για την υπέρβαση του συγκεντρωτισμού που απέδωσε στο ελληνικό κράτος τον «τίτλο» του πιο συγκεντρωτικού στην Ευρώπη. Οι διαδοχικές προσπάθειες μεταφοράς αρμοδιοτήτων προς την αυτοδιοίκηση και τις περιφερειακές υπηρεσίες, με σημαντικές τομές, όπως η καθιέρωση της κρατικής περιφέρειας, της νομαρχιακής αυτοδιοίκησης, η υλοποίηση των συνενώσεων με το πρόγραμμα «Ι. Καποδίστριας» Δήμων και Κοινοτήτων, και η καθιέρωση των Κεντρικών Αυτοτελών Πόρων (ΚΑΠ), αναβάθμισαν ουσιαστικά τη θέση της τοπικής αυτοδιοίκησης στο πολιτικο-διοικητικό μας σύστημα χωρίς, όμως, να την καταστήσουν τόσο ισχυρή και αποτελεσματική, όσο απαιτούν οι ανάγκες για εξυπηρέτηση του πολίτη, για την ανάπτυξη της χώρας και για την εναρμόνιση στο ευρωπαϊκό κεκτημένο.

Με το παρόν σχέδιο νόμου («Πρόγραμμα Καλλικράτης») επιχειρείται ο συνολικός επανασχεδιασμός των επιπέδων διακυβέρνησης, σε μια Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης. Μια Νέα Αρχιτεκτονική, η οποία:

•κινείται εντός του πλαισίου που ορίζει το Σύνταγμα: επιτελικό κράτος με αποκεντρωμένα όργανα εξοπλισμένα με αποφασιστικές αρμοδιότητες και δύο λειτουργ-

γικούς βαθμούς αυτοδιοίκησης, ικανούς να ανταποκριθούν στις ανάγκες σχεδιασμού και υλοποίησης της τοπικής και περιφερειακής ανάπτυξης, συνδυάζοντας τη δημοκρατική συμμετοχή με την αποτελεσματική διεύθυνση των τοπικών υποθέσεων και την εξυπηρέτηση του πολίτη,

- αφήνει πίσω τον παραδοσιακό συγκεντρωτισμό, αποκεντρώνει τη διοίκηση και της προσδίδει χαρακτηριστικά όπως ευελιξία, αποτελεσματικότητα, αξιοποίηση τοπικών και περιφερειακών πλεονεκτημάτων που συναντώνται σε όλα τα προηγμένα κράτη. Εκτός από αναπτυξιακό εφελκυστήρα, η Νέα Αρχιτεκτονική αναμένεται να επηρεάσει θετικά τα δημοσιονομικά μεγέθη, μέσω της αύξησης της αποτελεσματικότητας των ΟΤΑ και του κράτους γενικότερα, όπως επίσης να συμβάλλει θετικά στην εύρυθμη λειτουργία της αγοράς και τον περιορισμό φαινομένων αδιαφάνειας και αθέμιτου ανταγωνισμού.

- οργανώνει την άσκηση της εξουσίας με όρους διεύρυνσης της συμμετοχής του πολίτη και εμπάθουσας της δημοκρατίας, αλλά και ανάδειξης του ρόλου της κοινωνίας των πολιτών, των κοινωνικών οργανώσεων και του εθελοντισμού,

- αξιοποιεί νέα εργαλεία και τις νέες μεθόδους της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης και της αυτόματης εξυπηρέτησης, με διαδραστικές υπηρεσίες,

- γίνεται το θεσμικό «κλειδί» για την αλλαγή του αναπτυξιακού μοντέλου της χώρας, προσανατολίζοντας τις κρατικές δομές και λειτουργίες στις ανάγκες της πράσινης ανάπτυξης,

- ενσωματώνει τις αρχές της διαφάνειας, της ανοιχτής διακυβέρνησης, της αξιολόγησης και της λογοδοσίας στη διοικητική λειτουργία αλλά και της αξιοκρατίας στην πρόσληψη του προσωπικού, που απαλλάσσει πλέον την τοπική αυτοδιοίκηση από μια διαρκή κριτική.

Η Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης αποσκοπεί στην εξοικονόμηση πόρων των φορολογούμενων πολιτών μέσω του περιορισμού του αριθμού των ΟΤΑ και των νομικών τους προσώπων και στην εξορθολογισμένη διαχείριση. Ταυτόχρονα, το σημαντικότερο πλεονέκτημα της Νέας Αρχιτεκτονικής είναι η αναπτυξιακή της προοπτική. Η συγκρότηση και λειτουργική αυτοδυναμία των νέων ΟΤΑ τους καθιστά ικανούς να διευκολύνουν, να ενθαρρύνουν και να στηρίζουν την ανάληψη τοπικών πρωτοβουλιών, να καταστούν, δηλαδή, βασικός συντελεστής της τοπικής ανάπτυξης. Θα πρόκειται για μια ανάπτυξη νέου τύπου που τα κύρια χαρακτηριστικά της θα βασίζονται στην αξιοποίηση των τοπικών και περιφερειακών συγκριτικών πλεονεκτημάτων, στο σεβασμό στο περιβάλλον και στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής.

Το «Πρόγραμμα Καλλικράτης» στόχο έχει να προσδώσει στη χώρα μια σταθερή και σύγχρονη διοικητική και αυτοδιοικητική δομή μόνιμου χαρακτήρα. Σχεδιάστηκε με την επίγνωση δηλαδή ότι πρέπει να ξεπεραστεί η προσέγγιση προσωρινών

λύσεων, περιοριζόμενη σε μεταβατικές λύσεις που θα δημιουργούσαν σύντομα ανάγκες νέων παρεμβάσεων, αναπαράγοντας εκκρεμότητες.

Ο ολοκληρωμένος σχεδιασμός που παρουσιάζεται με τη Νέα Αρχιτεκτονική έχει μακρόπνοα χαρακτηριστικά, ικανά να ανταποκριθούν όχι μόνο στις σημερινές αλλά και στις μελλοντικές ανάγκες ανάπτυξης με τις απαραίτητες ασφαλώς προσαρμογές που ίσως καταστούν αναγκαίες. Η Νέα Αρχιτεκτονική θεμελιώνει μια νέα, εξορθολογισμένη δομή του κράτους:

- Κεντρικό χαρακτηριστικό της είναι ο ολοκληρωμένος και συστηματικός σχεδιασμός που απαντά στα προβλήματα της αποσπασματικής και κατακερματισμένης έως τώρα προσέγγισης. Πρόκειται για συντονισμένες παρεμβάσεις στο σύνολο της αρχιτεκτονικής, οι οποίες συγκροτούν ένα νέο οικοδόμημα που δίνει έμφαση στη συνάρθρωση, τη συνέργεια και την αλληλεξάρτηση των επιπέδων κεντρικής – αποκεντρωμένης διοίκησης και αυτοδιοίκησης. Η δε αναδιάταξη των επιπέδων της Αυτοδιοίκησης οδηγεί στη ριζική αλλαγή του κεντρικού κράτους, αναδεικνύοντας τον επιτελικό, συντονιστικό και ελεγκτικό χαρακτήρα του.

- Πυρήνας της Νέας Αρχιτεκτονικής είναι μία σαφής οριοθέτηση αρμοδιοτήτων και η ολοκληρωμένη άσκηση δημοσίων πολιτικών σε κάθε επίπεδο, ώστε να είναι ξεκάθαρο σε κάθε πολίτη, για κάθε ανάγκη του, ποιος είναι αρμόδιος, τι πρέπει να κάνει και να εξυπηρετείται σε ένα επίπεδο είτε στον Δήμο, είτε στην Περιφέρεια, είτε στην Αποκεντρωμένη Διοίκηση.

- Θεμελιώδη επιλογή συνιστά η αναβάθμιση της δημοκρατικής λειτουργίας της αυτοδιοίκησης, τόσο με τον εμπλουτισμό συμμετοχικών διαδικασιών, όπως η διαβούλευση, όσο και με τη βελτίωση της αντιπροσώπευσης.

- Βασικό κριτήριο είναι η δημιουργία ισχυρών διοικητικών ενοτήτων, ώστε να είναι σε θέση να ασκήσουν με αποτελεσματικό, ποιοτικό, διαφανή και βιώσιμο τρόπο το σύνολο των αρμοδιοτήτων που τους ανατίθενται.

- Γνώμονας των οργανωτικών επιλογών είναι ο πολίτης και η εξυπηρέτηση των αναγκών του. Γι' αυτό η συγκρότηση ισχυρότερων και μεγαλύτερων ενοτήτων συνοδεύεται από την παροχή των διοικητικών υπηρεσιών όσο το δυνατό πιο κοντά στον πολίτη, με την ενίσχυση της υπόστασης του χωριού και της γειτονιάς, ως ζωντανών κυττάρων της τοπικής κοινωνίας.

Η Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης εξασφαλίζει έτσι μια δραστικά ξεκάθαρη, στέρεα και λειτουργική δομή που επιτρέπει:

- μια νέα ποιότητα στη λειτουργία της με την αξιοποίηση του αυτοδιοικητικού δυναμικού για την εξυπηρέτηση του πολίτη και την αναβάθμιση των συνθηκών της ζωής του αλλά και την αναπτυξιακή επανεκκίνηση της χώρας,

- ουσιαστικό περιορισμό των λειτουργικών δαπανών και οικονομιών κλίμακας σε οικονομικούς και ανθρώπινους πόρους, ώστε να προωθηθεί μια ευρύτατη μεταρρύθμιση χωρίς νέες δαπάνες και νέους φόρους,

- την αναδιάρθρωση του προσωπικού, την οποία συνεπάγεται η μεταφορά αρμοδιοτήτων και την εξορθολογισμένη κατανομή και αξιοποίησή του, λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες που προκύπτουν,

- την αντιμετώπιση των προβλημάτων επικαλύψεων αρμοδιοτήτων, τις αντιφατικές και αντικρουόμενες αποφάσεις, με την ολοκληρωμένη διαχείριση πολιτικών σε κάθε επίπεδο.

Το «Πρόγραμμα Καλλικράτης» δεν περιορίζεται σε μια βαθμίδα ή μια κατηγορία φορέων αυτοδιοίκησης και αποκεντρωμένης διοίκησης. Η εξέλιξη αυτή εναρμονίζει και το ελληνικό μοντέλο διακυβέρνησης στο θεσμικό κεκτημένο του νομικού και πολιτικού πολιτισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης των κρατών και των Περιφερειών. Σε αυτό το κεκτημένο, θεμελιώδη ρόλο διαδραματίζει η αρχή της επικουρικότητας και το τεκμήριο της αρμοδιότητας υπέρ της αποκέντρωσης και της αυτοδιοίκησης, σύμφωνα με τα οποία, η ανάπτυξη μιας περιοχής, η ικανοποίηση και η διευθέτηση τοπικών αναγκών δεν μπορούν παρά να προέρχονται από όργανα και θεσμούς που έχουν ειδικό και άμεσο δεσμό με το τοπικό στοιχείο, γνωρίζουν τα προβλήματα, βιώνουν τις ανάγκες, ελέγχουν και κυρίως ελέγχονται αποτελεσματικότερα. Με το «Πρόγραμμα Καλλικράτης» επιχειρείται η διοικητική, οικονομική, πολιτική αλλά και ηθική επαναθεμελίωση της αυτοδιοίκησης. Έτσι, δίδεται η κατάλληλη απάντηση στη γραφειοκρατία και αναποτελεσματικότητα, στο εύλογο αίσθημα των πολιτών ότι τα χρήματά τους δεν πιάνουν τόπο.

Επίσης, απαντούμε στην απαξίωση στην οποία άδικα εκτίθενται αιρετοί και εργαζόμενοι. Παρά τις προσπάθειές τους, οι διαρθρωτικές αδυναμίες του σημερινού πολυδιασπασμένου και αποσπασματικά ρυθμισμένου διοικητικού πλαισίου, δεν επιτρέπουν την εξυπηρέτηση του πολίτη και εμποδίζουν την αναπτυξιακή πορεία της χώρας. Το «Πρόγραμμα Καλλικράτης» δεν συνεπάγεται μόνο αποκέντρωση αρμοδιοτήτων αλλά και αποκέντρωση πόρων και προσωπικού, αποκέντρωση ευθύνης και λογοδοσίας – συνιστά μια κίνηση εμπιστοσύνης προς το θεσμό της αυτοδιοίκησης.

Μέτρο για την αξιολόγηση της επιτυχίας της είναι η αναβάθμιση της καθημερινότητας του πολίτη, η ενίσχυση της επαγγελματικής δράσης και της επιχειρηματικότητας, η αναβάθμιση του ρόλου των αιρετών και των συνθηκών εργασίας των εργαζόμενων της αυτοδιοίκησης, η σωστή διαχείριση των δημόσιων πόρων και η συμβολή στη δημοσιονομική ανάταξη και την αναπτυξιακή επανεκκίνηση της χώρας μας. Μια μεταρρύθμιση που αναδιοργανώνει τον αναπτυξιακό σχεδιασμό.

Η αναδιοργάνωση της περιφερειακής αποκέντρωσης και της περιφερειακής αυτοδιοίκησης υπαγορεύεται από το στάδιο οικονομικής ανάπτυξης της χώρας, τις

γενικές κατευθύνσεις του χωροταξικού σχεδιασμού, τον διεθνή ανταγωνισμό για την ανάπτυξη των περιφερειών και την καλύτερη αξιοποίηση των πόρων που προέρχονται από την περιφερειακή πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι προτεινόμενες ρυθμίσεις βρίσκονται σε αρμονία με τους Συνταγματικούς κανόνες της χώρας, τα αναπτυξιακά προγράμματα που υλοποιούνται στην Ελλάδα, τους κανονισμούς των διαρθρωτικών ταμείων της ευρωπαϊκής ένωσης, καθώς και τις βασικές κατευθύνσεις του χωροταξικού σχεδιασμού. Οι υφιστάμενες 13 διοικητικές περιφέρειες της χώρας μετατρέπονται σε αυτοδιοικούμενες περιφέρειες, με αιρετά όργανα, νέες αρμοδιότητες και πόρους. Σε αυτή την φάση κρίθηκε ότι δεν θα ήταν σκόπιμο ούτε επωφελές να υπάρξουν μεταβολές στον χάρτη των περιφερειών της χώρας.

Οι διοικητικές περιφέρειες της χώρας, είκοσι τέσσερα χρόνια μετά τη θεσμοθέτησή τους, έχουν αποκτήσει μια διοικητική λειτουργία που τις καθιστά χρήσιμες και αποτελεσματικές στην τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη. Στην διατήρηση των 13 περιφερειών κατατείνει και η ανάλυση κόστους οφέλους σε μια σειρά από ενδεχόμενες αλλαγές τους. Επιπλέον, οι περιφέρειες έχουν υλοποιήσει μέχρι σήμερα πολλά περιφερειακά προγράμματα από τα οποία έχει αποκτηθεί τεράστια εμπειρία. Η αλλαγή των περιφερειών θα δημιουργούσε προβλήματα στην απρόσκοπτη υλοποίηση των περιφερειακών προγραμμάτων του ΕΣΠΑ. Αυτό θα έπρεπε να αποφευχθεί εν μέσω μιας μεγάλης οικονομικής κρίσης, καθώς η απρόσκοπτη υλοποίηση των περιφερειακών προγραμμάτων αποτελεί ζωτική συνθήκη για την οικονομία των περιφερειών της χώρας.

Οι περιφέρειες αποτελούν, επίσης, μηχανισμούς παραγωγής πολιτικής σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο καθώς έχουν λειτουργήσει σε αυτές αντιπροσωπευτικά όργανα με συμμετοχή αιρετών εκπροσώπων και φορέων ανάπτυξης για πολλά χρόνια. Τέλος, οι περιφέρειες έχουν διαμορφώσει μια 'περιφερειακή' ταυτότητα, ενώ αρκετές από αυτές ταυτίζονται με τα γεωγραφικά διαμερίσματα της Ελλάδας.

Όμως, η μετατροπή των υφιστάμενων περιφερειών σε βαθμίδα αυτοδιοίκησης δημιουργεί την ανάγκη δημιουργίας νέων αποκεντρωμένων δομών κρατικής διοίκησης. Για το λόγο αυτό, δημιουργούνται επτά αποκεντρωμένες διοικήσεις, ο αριθμός των οποίων τεκμηριώνεται τόσο με την ανάλυση των οικονομικών, κοινωνικών, χωροταξικών και γεωγραφικών δεδομένων των περιφερειών, όσο και από την συγκριτική αξιολόγηση του κόστους και οφέλους με βάση όλα τα εναλλακτικά σενάρια. Η «περιφερειοποίηση» αυτή είναι προτιμότερη τόσο από την προηγούμενη, όσο και από πολλές άλλες εναλλακτικές λύσεις που εξετάστηκαν. Με τις επτά αποκεντρωμένες κρατικές διοικήσεις εξασφαλίζονται ισχυρές διοικητικές ενότητες στην περιφέρεια και αποκεντρώνεται περισσότερο η κρατική λειτουργία.

Η κρατική διοίκηση αναλαμβάνει μεγαλύτερο εύρος αρμοδιοτήτων που θα παρέχονται πιο κοντά στον πολίτη. Εξασφαλίζεται καλύτερος συντονισμός του αναπτυξιακού σχεδιασμού σε περιφερειακό επίπεδο. Οι αποκεντρωμένες κρατικές διοικήσεις θα παρέχουν το σημείο συνάντησης και συνεργασίας της αποκεντρωμένης

κρατικής διοίκησης, της περιφερειακής αυτοδιοίκησης και της πρωτοβάθμιας αυτοδιοίκησης. Αυτό θα εξασφαλιστεί με την λειτουργία του συμβουλίου περιφερειακής διοίκησης. Το συμβούλιο αυτό θα αποτελείται καταρχήν από τον Γενικό γραμματέα της αποκεντρωμένης κρατικής διοίκησης, τους εκλεγμένους περιφερειάρχες και τους γενικούς διευθυντές των περιφερειών και εκπροσώπους των Περιφερειακών Ενώσεων των Δήμων. Το Συμβούλιο αυτό θα έχει γενική αρμοδιότητα σε ζητήματα σχεδιασμού στην γεωγραφική ενότητα αναφοράς του.

Η αποκεντρωμένη κρατική διοίκηση, η περιφέρεια και η πρωτοβάθμια τοπική αυτοδιοίκηση συνιστούν αυτοτελή συστήματα διοίκησης με ξεχωριστές αρμοδιότητες και λειτουργίες. Η δημιουργία μιας ενιαίας και συνεκτικής δομής κρατικής διοίκησης σε περιφερειακό επίπεδο, εξασφαλίζει ευρύτερη αποκέντρωση αρμοδιοτήτων της κεντρικής διοίκησης, καλύτερο συντονισμό των αποκεντρωμένων υπηρεσιών των διαφόρων υπουργείων και ενότητα της διοικητικής λειτουργίας του κράτους. Παράλληλα, οι αρμοδιότητες της αυτοδιοίκησης διευρύνονται, εξασφαλίζονται νέοι πόροι και παρέχονται νέα εργαλεία για την διεκπεραίωση του ρόλου και των λειτουργιών της.

Άλλωστε, η συμπληρωματικότητα και συνοχή των λειτουργιών της κρατικής διοίκησης με την τοπική αυτοδιοίκηση υπηρετούν ένα κοινό σκοπό – την προαγωγή της κοινωνικής ευημερίας, της ισόρροπης οικονομικής ανάπτυξης και της κοινωνικής συνοχής. Για το λόγο αυτό, κάθε διοικητικό επίπεδο καταρτίζει αναπτυξιακό σχέδιο, στο πλαίσιο του δημοκρατικού προγραμματισμού και της αρχής της επικουρικότητας.

Μια μεταρρύθμιση που εναρμονίζεται με τη συνθήκη της Λισσαβόνας

Από την 1^η Δεκεμβρίου 2009 έχει τεθεί σε ισχύ η Συνθήκη της Λισσαβόνας. Έτσι, η παρούσα νομοθετική πρωτοβουλία (πρόγραμμα «ΚΑΛΛΙΚΡΑΤΗΣ») εναρμονίζεται και συμβαδίζει με αρχές και αξίες που αποτελούν τη βάση για το ευρύτερο πλαίσιο μέσα στο οποίο θα εφαρμοστεί, αυτό της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Βασικές αρχές του παρόντος σχεδίου νόμου είναι αφ' ενός ο περιορισμός των διοικητικών δομών σε δύο βαθμούς αυτοδιοίκησης, τους Δήμους και τις Περιφέρειες.

Στις τοπικές κοινότητες με πληθυσμό μικρότερο των τριακοσίων (300) κατοίκων, ως τοπικός εκπρόσωπος, εκλέγεται ο πρώτος σε σταυρούς υποψήφιος του πλειονοψηφίσαντος στην τοπική κοινότητα συνδυασμού. Στις τοπικές κοινότητες άνω των τριακοσίων έναν (301) κατοίκων, τα μέλη του συμβουλίου εκλέγονται με απλή αναλογική. Στις δημοτικές κοινότητες, η κατανομή των εδρών ακολουθεί την κατανομή των εδρών του δημοτικού συμβουλίου και, συνεπώς, ο επιτυχών συνδυασμός στο σύνολο του δήμου εκλέγει τουλάχιστον τα 3/5 κάθε συμβουλίου δημοτικής κοινότητας. Διεύρυνση της εκπροσώπησης των πολιτών στα Συμβούλια. Ενισχύεται η συμμετοχή περισσότερων συνδυασμών τόσο στο δημοτικό συμβούλιο όσο και στο περιφερειακό συμβούλιο, αφού μπορεί ένας συνδυασμός να εκλέξει υποψήφιο ακόμα και εάν δεν συγκεντρώσει το απαιτούμενο εκλογικό μέτρο. Καθιερώνεται ικανός αριθμός μελών

περιφερειακού και δημοτικού συμβουλίου ώστε να εκπροσωπούνται περισσότεροι συνδυασμοί σε αυτά.

Z. ΟΙ ΕΝΙΣΧΥΜΕΝΕΣ ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΟΤΑ

Η σημερινή εικόνα έχει τα εξής χαρακτηριστικά: - Υπάρχει ένα συγκεντρωτικό κράτος με περιορισμένης έκτασης αποκεντρωμένες αρμοδιότητες.- Η μη ορθολογική κατανομή των αρμοδιοτήτων ανάμεσα στο κράτος και στην αυτοδιοίκηση καθώς και ανάμεσα στους βαθμούς της αυτοδιοίκησης, δημιουργεί γραφειοκρατία. Συχνά ο πολίτης είναι αναγκασμένος να απευθυνθεί και στον Δήμο και στη νομαρχία αλλά και στο κράτος, προκειμένου να εξυπηρετηθεί. - Σε πολλές περιπτώσεις, η μεταφορά αρμοδιοτήτων στο παρελθόν δεν είχε συνοδευθεί με την αντίστοιχη μεταφορά πόρων και προσωπικού, με συνέπεια λειτουργικά και νομικά προβλήματα.

Η αναμενόμενη διεύρυνση των γεωγραφικών και πληθυσμιακών ορίων αναφοράς των πρωτοβάθμιων ΟΤΑ διαμορφώνει ένα νέο πλαίσιο οργάνωσης και λειτουργίας της πρωτοβάθμιας αυτοδιοίκησης. Η ίδια η έννοια «τοπική υπόθεση», αλλάζοντας κλίμακα, διευρύνεται και έτσι οδηγεί σε ανάλογη ενδυνάμωση του ρόλου των νέων Δήμων στον τοπικό αναπτυξιακό προγραμματισμό και στην παροχή ποιοτικών υπηρεσιών προς τους πολίτες σε καίριους τομείς.

Με την ανασυγκρότηση του δεύτερου βαθμού αυτοδιοίκησης σε λιγότερες και ισχυρότερες μονάδες, ενόψει της αναθεωρημένης διάταξης 102 παρ. 1 του Συντάγματος που ορίζει ότι μπορεί να ανατίθεται στους ΟΤΑ η άσκηση αρμοδιοτήτων που συνιστούν αποστολή του κράτους, την παισίωσή του με τη δημιουργία ενός σύγχρονου συστήματος διακυβέρνησης, τη συγκρότηση συστήματος εσωτερικής αποκέντρωσης, τη δημοσιονομική του χειραφέτηση και την υιοθέτηση σύγχρονων και ποιοτικών μεθόδων διοικητικής δράσης, η νέα, αυτοδιοικούμενη περιφέρεια μπορεί να αναλάβει και να εκπληρώσει την ιδιαίτερη αποστολή της. Με τη δομική αυτή αλλαγή η περιφέρεια:

- Αναδεικνύεται ως το θεσμικό πλαίσιο της πράσινης ανάπτυξης και αναλαμβάνει τον ενιαίο στρατηγικό αναπτυξιακό σχεδιασμό της περιφέρειας και τη διαχείριση των ΠΕΠ, η οποία πρέπει να βασίζεται στη συμμετοχή του πολίτη.

- Επικεντρώνεται στην αντιμετώπιση όλων των υπερτοπικών προβλημάτων. Οι αυτοδιοικούμενες περιφέρειες αναλαμβάνουν:

- ✓ τις υπηρεσίες, τις αρμοδιότητες και τους πόρους των Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων που καταργούνται, εκτός από εκείνες που μεταφέρονται στους δήμους,
- ✓ αρμοδιότητες που ασκούνται σήμερα από την κρατική περιφέρεια ή άλλες κρατικές υπηρεσίες (άλλες άμεσα και άλλες σταδιακά), με εξαίρεση εκείνες οι οποίες πρέπει να παραμείνουν στα αποκεντρωμένα όργανα του κράτους, χάριν της ενότητας της κρατικής πολιτικής σε ολόκληρη την επικράτεια, όπως τα θέματα χωροταξίας – πολεοδομίας, προστασίας του περιβάλλοντος και δασικής πολιτικής ή μεταναστευτικής πολιτικής.

Η περιφερειακή αυτοδιοίκηση γίνεται ο βασικός πυλώνας του αναπτυξιακού προγραμματισμού, ενώ κομβικός καθίσταται ο ρόλος της ως προς τα έργα και τις υποδομές. Βασική προϋπόθεση είναι η επαρκής στελέχωσή της, αλλά και η αξιοποίηση της πείρας και της τεχνογνωσίας που έχουν αποκτήσει μέχρι σήμερα οι αντίστοιχες υπηρεσίες των κρατικών περιφερειών, ορισμένες από τις οποίες μεταφέρονται, μαζί με το προσωπικό τους και τους πόρους τους, στις νέες Περιφέρειες.

Η μεταφορά αρμοδιοτήτων προς την αυτοδιοίκηση ως διαρκής και δυναμική διαδικασία Με το παρόν σχέδιο νόμου ξεκινά μία δυναμική διαδικασία αποκέντρωσης αρμοδιοτήτων προς την αυτοδιοίκηση και την αποκεντρωμένη διοίκηση με στόχο τον περιορισμό του κράτους στις επιτελικές και εποπτικές λειτουργίες που οφείλει να ασκεί. Ο «Καλλικράτης» θεμελιώνει ισχυρούς αυτοδιοικητικούς θεσμούς που είναι σε θέση να υποδέχονται τη σταδιακή μεταφορά αρμοδιοτήτων στο πλαίσιο ενός συντεταγμένου οδικού χάρτη.

Οι νέες αρμοδιότητες των Δήμων

Για πρώτη φορά πραγματοποιείται μια πλήρης καταγραφή και ορθολογική κατανομή όλων των αρμοδιοτήτων σε όλα τα επίπεδα διοίκησης και αυτοδιοίκησης. Ειδικότερα, οι νέοι δήμοι αναλαμβάνουν:

- Εντοπισμένες πολεοδομικές εφαρμογές και έκδοση οικοδομικών αδειών.
- Το σύνολο των αρμοδιοτήτων που αφορούν τον τομέα της κοινωνικής πρόνοιας.
- Ευρύ φάσμα αρμοδιοτήτων στους τομείς:-έκδοσης σειράς επαγγελματικών αδειών,-γεωργίας, κτηνοτροφίας, αλιείας, - εκτέλεσης έργων, διασφάλισης συγκοινωνιακών υποδομών, προστασίας της δημόσιας υγείας, περιλαμβανομένης και της μεταφοράς αρμοδιοτήτων από τις ΔΥΠΕ,- παιδείας (δια βίου μάθηση, υποστήριξη σχολικών υποδομών),- αθλητισμού, πολιτισμού, -οργάνωσης και λειτουργίας λαϊκών αγορών.

Στους νησιωτικούς Δήμους μεταφέρονται πρόσθετες αρμοδιότητες με στόχο ο νησιώτης να εξυπηρετείται πληρέστερα στον τόπο διαμονής του.

Οι νέες αρμοδιότητες της αιρετής Περιφέρειας

Το σύνολο των αρμοδιοτήτων, που αφορούν τον αναπτυξιακό περιφερειακό προγραμματισμό. Στην αρμοδιότητα αυτή εντάσσεται, όχι μόνον η κατάρτιση και εκτέλεση των Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων, αλλά και η συμμετοχή στην όλη διαδικασία, κατάρτισης και εφαρμογής του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου αναφοράς (Ε.Σ.Π.Α.) για την προγραμματική περίοδο 2007-2013.

Στον ίδιο τομέα εντάσσονται και αρμοδιότητες που σχετίζονται με τη διαχείριση των υδατικών πόρων. Στόχος είναι η Περιφέρεια να αποτελέσει το θεσμικό πλαίσιο της Πράσινης Ανάπτυξης. Μεταφέρονται, επίσης, οι αρμοδιότητες των Δημοσίων Υγειονομικών Περιφερειών (Δ.Υ.ΠΕ.). Στον τομέα των έργων, απονέμονται αρμοδιότητες, που αφορούν την κατασκευή, συντήρηση και ανακαίνιση οδών, οι οποίες ασκούνταν από την Κρατική Περιφέρεια και τις Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις. Η αρμοδιότητα αυτή συμπεριλαμβάνει και τις αντίστοιχες μελέτες. Ανατίθεται, επίσης, ο σχεδιασμός, η μελέτη, η κατασκευή και συντήρηση συγκοινωνιακών, αντιπλημμυρικών, κτιριακών, ηλεκτρομηχανολογικών και λιμενικών έργων, η εκπόνηση κυκλοφοριακών μελετών, η αντιμετώπιση θεμάτων οδικής κυκλοφορίας, καθώς και η διαχείριση ειδικών έργων περιφερειακού επιπέδου που έχουν εκτελεσθεί από τις Ε.Υ.Δ.Ε. Μεταβιβάζονται, επίσης, η εποπτεία του Γενικού Οργανισμού Εγγείων Βελτιώσεων (ΓΟΕΒ), του Αρδευτικού Οργανισμού Στυμφαλίας, καθώς και του Οργανισμού Κωπαΐδας. Θέματα κατάρτισης, λειτουργικής υποστήριξης και θεματικής αναβάθμισης Δημοσίων ΙΕΚ, καθώς και η αδειοδότηση πολιτιστικού χαρακτήρα φορέων της Περιφέρειας.

Στην Περιφέρεια Αττικής και τη Μητροπολιτική Ενότητα Θεσσαλονίκης μεταφέρονται επιπλέον αρμοδιότητες με στόχο την ανάπτυξη και την εύρυθμη λειτουργία των δύο μεγαλύτερων χωρικών ενοτήτων της χώρας.

Η. ΕΞΟΡΘΟΛΟΓΙΣΜΟΣ, ΔΙΑΦΑΝΕΙΑ, ΣΥΓΧΩΝΕΥΣΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΣ ΝΠΔΔ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΔΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ

Οι κεντρικές πολιτικές επιλογές

Με το παρόν σχέδιο νόμου: Περιορίζεται αποφασιστικά ο αριθμός των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου της αυτοδιοίκησης με αποτέλεσμα σημαντική εξοικονόμηση εξόδων, πόρων και διαδικασιών. Εξορθολογίζεται το καθεστώς των δημοτικών ΝΠΔΔ και επιχειρήσεων. Δύο νομικά πρόσωπα, ένα για τις προνοιακές – κοινωνικές υπηρεσίες και για θέματα παιδείας και ένα τις αθλητικές – πολιτιστικές δραστηριότητες, ώστε να διευκολύνονται οι αναπτυξιακές τους πρωτοβουλίες, αλλά πα-

ράλληλα να αποτρέπονται καταχρηστικές και πελατειακές πρακτικές προσλήψεων, αδιαφανών αναθέσεων και διασπάθισης δημόσιων πόρων.

Από το σύνολο των ρυθμίσεων του σχεδίου νόμου για τα Νομικά Πρόσωπα της αυτοδιοίκησης πέραν της μείωσης του αριθμού τους, επέρχεται εξορθολογισμός των παρεχόμενων υπηρεσιών και καλύτερη κατανομή του προσωπικού τους με διατήρηση όλων των θέσεων εργασίας.

Νομικά Πρόσωπα των Δήμων

Κάθε δήμος μπορεί να έχει: α) έως δύο (2) νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, ένα για τους τομείς αρμοδιοτήτων κοινωνικής προστασίας και αλληλεγγύης και παιδείας και ένα για τους τομείς πολιτισμού, αθλητισμού και περιβάλλοντος, ενώ, εάν ο δήμος διαθέτει κοινωφελή επιχείρηση, τότε μπορεί να έχει έως ένα (1) νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου. Υπάρχει ειδική πρόβλεψη για τους μεγάλους δήμους με πληθυσμό άνω των 300.000 κατοίκων, ώστε να μπορούν να λειτουργούν έως δύο (2) νομικά πρόσωπα για κάθε έναν από τους αναφερόμενους τομείς αρμοδιοτήτων. β) ένα νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου για τη διοίκηση και διαχείριση ζώνης λιμένα (Λιμενικά Ταμεία). Λαμβάνεται όμως και πρόνοια για δυνατότητα διατήρησης ξεχωριστού Νομικού Προσώπου για εκείνα που διαθέτουν μια ευρύτερη αναγνώριση λόγω της ιδιαίτερης μακρόχρονης προσφοράς τους σε ειδικούς τομείς.

Τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου που περιέρχονται στο νέο δήμο συγχωνεύονται υποχρεωτικά σ' ένα νομικό πρόσωπο για κάθε κατηγορία. Ειδικά για τις σχολικές επιτροπές, λαμβάνεται πρόνοια ώστε, σε κάθε δήμο, να συγχωνευθούν σε δύο νομικά πρόσωπα, ένα για τις σχολικές μονάδες της πρωτοβάθμιας και ένα για τις σχολικές μονάδες της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ενώ στους μεγάλους δήμους

34με πληθυσμό άνω των 300.000 κατοίκων να μπορούν να συσταθούν αντίστοιχες σχολικές επιτροπές για κάθε μια δημοτική κοινότητα που προέρχεται από τα πρώην δημοτικά διαμερίσματα στα οποία διαιρούνταν οι μεγάλοι δήμοι.

Παράλληλα, παρέχεται η δυνατότητα να λειτουργούν αποκεντρωμένες υπηρεσίες, υπό μορφή παραρτημάτων στα συγχωνευόμενα νομικά πρόσωπα, για την καλύτερη εξυπηρέτηση των κατοίκων. Στις υπηρεσίες αυτές, εφόσον οι παρεχόμενες λειτουργίες είναι κοινωνικού χαρακτήρα, όπως φροντίδα παιδιών, ηλικιωμένων, αθλητικές ή πολιτιστικές δραστηριότητες κ.λ.π., συγκροτούνται, αντίστοιχες άμισθες επιτροπές, στις οποίες συμμετέχουν εκπρόσωποι των χρηστών των παρεχομένων υπηρεσιών και ο προϊστάμενος της υπηρεσίας, οι οποίες εισηγούνται για τη καλύτερη λειτουργία, διαπιστώνουν τυχόν προβλήματα που δημιουργούνται στη λειτουργία της υπηρεσίας και διατυπώνουν σχετικές προτάσεις στο διοικητικό συμβούλιο του νομικού προσώπου για την καλύτερη εξυπηρέτηση των παρεχόμενων υπηρεσιών. Επίσης, λαμβάνεται πρόνοια ώστε, το προσωπικό των νομικών προσώπων που συγχωνεύο-

νται, να καθίσταται αυτοδικαίως προσωπικό του νέου νομικού προσώπου που προκύπτει από τη συγχώνευση, με την ίδια σχέση εργασίας.

Ως προς τις επιχειρήσεις, προβλέπεται ότι κάθε δήμος μπορεί να έχει: α) μία κοινωφελή επιχείρηση, β) μία δημοτική επιχείρηση ύδρευσης αποχέτευσης (ΔΕΥΑ), γ) μία επιχείρηση με ειδικό σκοπό τη λειτουργία ραδιοφωνικού ή τηλεοπτικού σταθμού, εφόσον λειτουργούσαν αντίστοιχες στους συνενούμενους δήμους και δ) μία δημοτική ανώνυμη εταιρία, εφόσον είχαν συσταθεί στους συνενούμενους δήμους, ενώ εξακολουθεί να συμμετέχει στις λοιπές ανώνυμες εταιρίες κατά τις διατάξεις του Κ.Δ.Κ

Παράλληλα: Οι κοινωφελείς επιχειρήσεις των ΟΤΑ που συνενώνονται σε ένα νέο δήμο, καθώς και οι μονομετοχικές ανώνυμες εταιρίες, συγχωνεύονται υποχρεωτικά σε μία επιχείρηση ενώ, το προσωπικό των επιχειρήσεων που συγχωνεύονται, μεταφέρεται στη νέα επιχείρηση και κατατάσσεται σε αντίστοιχες θέσεις. Για τυχόν πλεονάζον προσωπικό, παρέχεται η δυνατότητα να μεταφερθεί τούτο σε άλλα νομικά πρόσωπα του δήμου, με την ίδια σχέση εργασίας. Συγχρόνως, γίνεται εξορθολογισμός και στις παλιές επιχειρήσεις των δήμων που λειτουργούσαν με το παλιό καθεστώς πριν την αλλαγή με τον Κ.Δ.Κ.. Έτσι, επιχειρήσεις είτε αμιγείς είτε διαδημοτικές που είχαν σαν αντικείμενο την αποκομιδή στερεών αποβλήτων καταργούνται και οι υπηρεσίες τους, μαζί με το προσωπικό τους, περιέρχονται πλέον στους νέους δήμους, οι οποίοι θα πρέπει να συγκροτήσουν υπηρεσίες καθαριότητας. Νομικά Πρόσωπα των Περιφερειών Καταργούνται αυτοδικαίως από την έναρξη λειτουργίας των νέων περιφερειών τα νομαρχιακά νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου που είχαν συσταθεί από τις καταργούμενες νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις και διαμερίσματα, και οι υπηρεσίες τους, μαζί με το προσωπικό τους, περιέρχονται στην Περιφέρεια.

Κάθε Περιφέρεια: Μπορεί να συνιστά ή να συμμετέχει σε μία επιχείρηση, η οποία έχει τη μορφή της αναπτυξιακής ανώνυμου εταιρίας, με αποκλειστικό αντικείμενο την επιστημονική και τεχνική υποστήριξη των περιφερειών, την προώθηση της επιχειρηματικής, οικονομικής και γενικότερα βιώσιμης ανάπτυξης της περιφέρειας, καθώς και την ανάπτυξη δραστηριοτήτων προστασίας του περιβάλλοντος και τη συμμετοχή τους σε αντίστοιχα προγράμματα ή την εφαρμογή σχετικών πολιτικών σε διαπεριφερειακό ή σε ευρύτερο γεωγραφικό χώρο.

Συγχρόνως παρέχεται η δυνατότητα συμμετοχής της αναπτυξιακής αυτής εταιρείας της Περιφέρειας σε άλλες ανώνυμες εταιρίες. Υφιστάμενες αμιγείς επιχειρήσεις των καταργούμενων νομαρχιακών αυτοδιοικήσεων και διαμερισμάτων και υφιστάμενες ανώνυμες εταιρίες, στις οποίες συμμετέχουν κατά πλειοψηφία οι καταργούμενες νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις και νομαρχιακά διαμερίσματα, μετατρέπονται και προσαρμόζονται, αντίστοιχα, σε αναπτυξιακές ανώνυμες εταιρίες της περιφέρειας. Παράλληλα, τίθενται κανόνες λειτουργίας για υφιστάμενες Αστικές Εταιρίες που είχαν συσταθεί από ΝΑ βάσει διάταξης νόμου, ώστε να λειτουργούν με διαφάνεια.

Θ. ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΟΡΕΙΝΟΙ ΔΗΜΟΙ

Για πρώτη φορά, με το παρόν σχέδιο νόμου, καταβάλλεται μια συστηματική προσπάθεια, ώστε να υλοποιηθεί η συνταγματική επιταγή για ειδική μεταχείριση των νησιωτικών και των ορεινών περιοχών της χώρας. Ειδικότερα: Δήμος με ενισχυμένες αρμοδιότητες για πληρέστερη εξυπηρέτηση του νησιώτη στον τόπο κατοικίας του. Οι Νησιωτικοί Δήμοι ασκούν περισσότερες αρμοδιότητες σε σχέση με τους ηπειρωτικούς Δήμους, αναλαμβάνοντας και επιπλέον αρμοδιότητες που στην υπόλοιπη Ελλάδα ασκούνται από την περιφέρεια.

Δεδομένου ότι θα υπάρχουν μικροί νησιωτικοί Δήμοι που θα μπορούν να ασκούν ορισμένες μόνο από τις αρμοδιότητες αυτές, εισάγεται ειδική πρόβλεψη για την υποστήριξή τους: - Με την αναβάθμιση δυνατοτήτων των νησιωτικών δήμων για την παροχή υπηρεσιών στήριξης της τοπικής ανάπτυξης και βελτίωσης της ποιότητας ζωής των νησιωτών.- Με τη μεταφορά αρμοδιοτήτων και υπηρεσιών από την καταργούμενη νομαρχιακή αυτοδιοίκηση στον Δήμο, με τη διασφάλιση των διοικητικών, οργανωτικών, τεχνικών και οικονομικών προϋποθέσεων για την άσκησή τους, με την μεταβίβαση πόρων, στελεχιακού δυναμικού και υποδομών της καταργούμενης νομαρχιακής αυτοδιοίκησης και των αρμόδιων κρατικών υπηρεσιών.

Επιπλέον, η Διεύθυνση Τεχνικών Έργων της Περιφέρειας θα είναι αρμόδια για τη μελέτη και την κατασκευή των δημοτικών έργων σε μικρά νησιά του Νότιου Αιγαίου. Οι Περιφέρειες είναι αρμόδιες, επίσης, για τον σχεδιασμό, την έγκριση και την παρακολούθηση των ενδοπεριφερειακών ακτοπλοϊκών συγκοινωνιών.- Δημιουργείται ένας Δήμος σε κάθε νησί. Στον κανόνα αυτό εισάγονται εύλογες εξαιρέσεις για ιδιαίτερα μικρά νησιά με επαρκή συγκοινωνιακή σύνδεση, για τα οποία είναι επωφέλεστερη η συνένωσή τους με τον κοντινότερο δήμο.

Αρμοδιότητες νησιωτικών Δήμων

Μεταφέρονται επιπλέον αρμοδιότητες στους νησιωτικούς Δήμους στους τομείς Ανάπτυξης, Περιβάλλοντος, Μεταφορών και Δημοσίων Έργων, Αλιείας, Γεωργίας και Κτηνοτροφίας, Ενέργειας, Εμπορίου και Απασχόλησης, και συνεργασίας με το ΕΚΑΒ στο πλαίσιο αρτιότερης οργάνωσης της αερομεταφοράς ασθενών με παράλληλη δυνατότητα χρήσης ίδιων μέσων για την άμεση ανταπόκριση της ανάγκης αυτής.

Επιτροπή Τουριστικής προβολής

Στους νησιωτικούς δήμους συγκροτείται Επιτροπή Τουριστικής Προβολής για την μελέτη και εισήγηση στο δημοτικό συμβούλιο αντιμετώπισης θεμάτων τουριστικής ανάπτυξης και προβολής του δήμου. Ενισχυμένη εσωτερική αποκέντρωση σε περιπτώσεις εκτεταμένων συνενώσεων Σε όσα συμβούλια λειτουργούν σε νησιωτι-

κούς Δήμους που θα δημιουργηθούν από εκτεταμένες συνενώσεις, αποδίδονται αρμοδιότητες αντίστοιχες των σημερινών δημοτικών κοινοτήτων των Δήμων. Ανεξαρτήτως μεγέθους, αυτά τα συμβούλια είναι πενταμελή κατ' ελάχιστο.

Σε κάθε Δήμο που θα συνενωθεί στο πλαίσιο του Νησιωτικού Δήμου, θα αντιστοιχεί ένας τοπικός Αντιδήμαρχος με αυξημένες αρμοδιότητες. Ο τοπικός αντιδήμαρχος ασκεί και πρόσθετες αρμοδιότητες, όπως η αδειοδότηση των καταστημάτων υγειονομικού ενδιαφέροντος, είναι δε παραλλήλως και πρόεδρος των συμβουλίων των δημοτικών κοινοτήτων..

Ερευνητικό Ινστιτούτο Νησιωτικής Πολιτικής

Το Ερευνητικό Ινστιτούτο Νησιωτικής Πολιτικής θα είναι ο σύμβουλος του Κράτους και της Αυτοδιοίκησης για θέματα χάραξης και άσκησης πολιτικών για τις νησιωτικές περιοχές και λειτουργεί υπό την εποπτεία του Υπουργείου Εσωτερικών, Αποκέντρωσης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης. Το εκλογικό σύστημα των νησιωτικών Περιφερειών. Στις περιφέρειες Βορείου και Νοτίου Αιγαίου, ως εκλογική περιφέρεια για την εκλογή περιφερειακών συμβούλων δεν ορίζεται το σύνολο του νομού, όπως στις ηπειρωτικές περιφέρειες, αλλά οι νησιωτικές περιφέρειες υποδιαιρούνται σε επιμέρους ενότητες που έχουν αντιστοιχίση με τα όρια των επαρχιών. Οι πολίτες θα εκλέγουν έτσι με τον αμεσότερο δυνατό τρόπο τους εκπροσώπους τους στο περιφερειακό συμβούλιο.

Ορεινοί δήμοι

Ο χαρακτηρισμός των ορεινών δήμων ανταποκρίνεται στην αντίστοιχη κατάταξη της Εθνικής Στατιστικής Αρχής. Η διακριτή μεταχείριση των ορεινών δήμων υπαγορεύεται από ρητή επιταγή που έχει ενσωματωθεί στην παρ. 4 του άρθρου 101 του Συντάγματος. Οι ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούν στην κατηγορία αυτή υπαγορεύουν μεταχείριση ανάλογη προς εκείνη των νησιωτικών δήμων ενόψει της ύπαρξης κοινών προβλημάτων προσπέλασης και οργάνωσης των υπηρεσιών τους. Για το σκοπό αυτό καθιερώνεται ειδικός μηχανισμός διοικητικής υποστήριξης των ορεινών από τους εγγύτερους μη ορεινούς δήμους, κατά ανάλογη άρθρωση με εκείνη που προβλέπεται και στους νησιωτικούς δήμους.

Πηγή: Ιστότοπος της Βουλής των Ελλήνων

Πρόγραμμα «ΚΛΕΙΣΘΕΝΗΣ Ι»

Το Υπουργείο Εσωτερικών θέτει σε δημόσια διαβούλευση σχέδιο νόμου με τίτλο: «Μεταρρύθμιση του θεσμικού πλαισίου της Τοπικής Αυτοδιοίκησης – Εμβάθυνση της Δημοκρατίας – Ενίσχυση της Συμμετοχής – Βελτίωση της οικονομικής και αναπτυξιακής λειτουργίας των ΟΤΑ [Πρόγραμμα «ΚΛΕΙΣΘΕΝΗΣ Ι»] – Ρυθμίσεις για τον εκσυγχρονισμό του πλαισίου οργάνωσης και λειτουργίας των ΦΟ.ΔΣ.Α – Ρυθμίσεις για την αποτελεσματικότερη, ταχύτερη και ενιαία άσκηση των αρμοδιοτήτων σχετικά με την απονομή ιθαγένειας και την πολιτογράφηση – Λοιπές διατάξεις αρμοδιότητας ΥΠΕΣ».

Με το σχέδιο νόμου επιχειρείται μια σημαντική μεταρρυθμιστική τομή στο χώρο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης με στόχευση την ουσιαστική ενίσχυση της λειτουργίας της, τη βελτίωση της αποτελεσματικότητάς της και την ταυτόχρονη ενθάρρυνση της συμμετοχής των πολιτών στα κοινά.

Το σχέδιο νόμου διαρθρώνεται σε τέσσερα (4) Μέρη, στο πρώτο εκ των οποίων συμπεριλαμβάνονται, μεταξύ άλλων, πρόταση κατηγοριοποίησης των Δήμων με βάση τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, διατάξεις σχετικές με τα όργανα διοίκησης της πρωτοβάθμιας αυτοδιοίκησης, καθώς και το νέο εκλογικό σύστημα για την ανάδειξη των δημοτικών και περιφερειακών αρχών. Θεσπίζεται δηλαδή το σύστημα της απλής αναλογικής ως το σύστημα εκείνο που στο χώρο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης θα οδηγήσει στην αναζήτηση και επίτευξη συναίνεσης, σύγκλισης και συνεργασίας ανάμεσα στις παρατάξεις που μετέχουν στα όργανα διοίκησης, ενώ παράλληλα θα κινητοποιήσει πολίτες και υγιείς δυνάμεις, οι οποίες μέχρι σήμερα αποκλείονταν λόγω των στρεβλώσεων του ισχύοντος πλειοψηφικού εκλογικού συστήματος από τη συμμετοχή στα κοινά σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο.

Με την παρούσα νομοθετική πρόταση αποσυνδέεται η εποπτεία των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης από τις Αποκεντρωμένες Διοικήσεις, διασφαλίζεται το υψηλό επίπεδο και η επιστημονική επάρκεια των Εποπτών ΟΤΑ, καθώς επίσης αναπροσδιορίζεται το εύρος του ελέγχου νομιμότητας. Ενισχύονται επίσης οι θεσμοί συμμετοχής και δημοσίου διαλόγου στην Τοπική Αυτοδιοίκηση και θεσπίζεται το πλαίσιο για τη διεξαγωγή δημοτικού και περιφερειακού δημοψηφίσματος. Επιπλέον περιλαμβάνονται ρυθμίσεις για την ενίσχυση της αναπτυξιακής δράσης και τη βελτίωση της οικονομικής λειτουργίας των ΟΤΑ.

Θεσπίζονται ομοίως όργανα και διαδικασία καταγραφής, αξιολόγησης και ανακαθορισμού των αρμοδιοτήτων σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης, αποκεντρωμένων διοικήσεων και κεντρικής διοίκησης, αρμοδιότητες οι οποίες όχι μόνο είναι κατάσπαρτες σε εκατοντάδες κανονιστικά κείμενα αλλά ενίοτε είναι ανορθολογικά, και ως εκ τούτου αναποτελεσματικά, απονεμημένες. Ενισχύεται ο λόγος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στο νομοθετικό έργο, καθώς θα συμμετέχει σε όργανο το οποίο θα γνω-

μοδοτεί για διατάξεις σχεδίων νόμων που αφορούν την Τοπική Αυτοδιοίκηση, απονέμοντας π.χ μια νέα αρμοδιότητα σε αυτή.

Με το Μέρος Δεύτερο επιχειρείται η ενίσχυση των Φορέων Διαχείρισης Στερεών Αποβλήτων (Φ.Ο.Δ.Σ.Α.) με τη θέσπιση νέων κανόνων λειτουργίας σε πλήρη εναρμόνιση με το κοινοτικό και συνταγματικό περιβαλλοντικό κεκτημένο και στοχεύοντας στην πρόληψη της δημιουργίας αποβλήτων, στη μείωση της παραγωγής και σε μία, εν γένει, περιβαλλοντικά ενδεδειγμένη διαχείριση που θα καλύπτει το σύνολο της χώρας και θα συμβάλει στην εξοικονόμηση φυσικών πόρων και στην προστασία της ανθρώπινης υγείας και του περιβάλλοντος.

Με το Μέρος Τρίτο προτείνονται ρυθμίσεις για την αποτελεσματικότερη και ταχύτερη άσκηση των αρμοδιοτήτων που σχετίζονται με την απονομή της ιθαγένειας και την πολιτογράφηση, ενώ στο Μέρος Τέταρτο θεσπίζονται λοιπές διατάξεις αρμοδιότητας του Υπουργείου Εσωτερικών.

Οι απόψεις και προτάσεις που θα υποβληθούν θα ληφθούν υπόψη για τη βελτίωση των προτεινόμενων ρυθμίσεων.

Επισημαίνεται, ότι οι διατάξεις του Μέρους Δεύτερου έχουν ήδη υποβληθεί σε δημόσια διαβούλευση από την 25.1.2018 και για επαρκές χρονικό διάστημα. Ως εκ τούτου δεν αποτελούν μέρος της παρούσας διαβούλευσης.

Η δημόσια διαβούλευση του σχεδίου νόμου θα ολοκληρωθεί τη Δευτέρα, 14 Μαΐου και ώρα 15:00.

Σας ευχαριστούμε προκαταβολικά για τη συμμετοχή σας.

Πηγή: Ιστοσελίδα της Ελληνικής Κυβέρνησης opengov.gr

ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 4511/2018

ΦΕΚ 2/Α/15-1-2018

Τροποποίηση του άρθρου 5 της από 24.12.1990 Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Περί Μουσουλμάνων Θρησκευτικών Λειτουργιών» (Α'182) που κυρώθηκε με το άρθρο μόνο του ν. 1920/1991 (Α' 11).

Άρθρο 1

1. Στο τέλος του άρθρου 5 της από 24.12.1990 Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Περί Μουσουλμάνων Θρησκευτικών Λειτουργιών» (Α'182) που κυρώθηκε με το άρθρο μόνο του ν. 1920/1991 (Α'11) προστίθεται παράγραφος 4 ως εξής:

«4.α. Οι υποθέσεις της παραγράφου 2 ρυθμίζονται από τις κοινές διατάξεις και μόνο κατ' εξαίρεση υπάγονται στη δικαιοδοσία του Μουφτή, εφόσον αμφότερα τα διάδικα μέρη υποβάλουν σχετική αίτησή τους ενώπιόν του για επίλυση της συγκεκριμένης διαφοράς κατά τον Ιερό Μουσουλμανικό Νόμο. Η υπαγωγή της υπόθεσης στη δικαιοδοσία του Μουφτή είναι αμετάκλητη και αποκλείει τη δικαιοδοσία των τακτικών δικαστηρίων για τη συγκεκριμένη διαφορά. Εάν οποιοδήποτε από τα μέρη δεν επιθυμεί την υπαγωγή της υπόθεσής του στη δικαιοδοσία του Μουφτή, δύναται να προσφύγει στα πολιτικά δικαστήρια, κατά τις κοινές ουσιαστικές και δικονομικές διατάξεις, τα οποία σε κάθε περίπτωση έχουν το τεκμήριο της δικαιοδοσίας.

β. Με προεδρικό διάταγμα που εκδίδεται με πρόταση των Υπουργών Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων και Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων καθορίζονται όλοι οι αναγκαίοι δικονομικοί κανόνες για τη συζήτηση της υπόθεσης ενώπιον του Μουφτή και την έκδοση των αποφάσεών του και ιδίως η διαδικασία υποβολής αιτήσεως των μερών, η οποία πρέπει να περιέχει τα στοιχεία των εισαγωγικών δικογράφων κατά τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας και, επί ποινή ακυρότητας, ρητή ανέκκλητη δήλωση κάθε διαδίκου περί επιλογής της συγκεκριμένης δικαιοδοσίας, η παράσταση των πληρεξουσίων δικηγόρων, η διαδικασία κατάθεσης και επίδοσής της στο αντίδικο μέρος, η διαδικασία της συζήτησης και της έκδοσης απόφασης, τα θέματα οργάνωσης, σύστασης και διαδικασίας πλήρωσης θέσεων προσωπικού (μονίμων, ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου και μετακλητών υπαλλήλων) και λειτουργίας της σχετικής υπηρεσίας της τήρησης αρχείου, καθώς και κάθε σχετικό θέμα για την εφαρμογή του παρόντος.

γ. Οι κληρονομικές σχέσεις των μελών της μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης ρυθμίζονται από τις διατάξεις του Αστικού Κώδικα, εκτός εάν ο διαθέτης συντάξει ενώπιον συμβολαιογράφου δήλωση τελευταίας βούλησης, κατά τον τύπο της δημόσιας διαθήκης, με αποκλειστικό περιεχόμενό της τη ρητή επιθυμία του να υπαχθεί η κληρονομική του διαδοχή στον Ιερό Μουσουλμανικό Νόμο. Η δήλωση αυτή είναι ελεύθερα ανακλητή, είτε με μεταγενέστερη αντίθετη δήλωσή του ενώπιον συμβολαιογράφου είτε με σύνταξη μεταγενέστερης διαθήκης, κατά τους όρους του Αστικού Κώδικα. Ταυτόχρονη εφαρμογή

του Αστικού Κώδικα και του Ιερού Μουσουλμανικού Νόμου στην κληρονομική περιουσία ή σε ποσοστό ή και σε διακεκριμένα στοιχεία αυτής απαγορεύεται.».

2.Μέχρι την έναρξη ισχύος της περίπτωσης α' της παρ.4του άρθρου 5, της από 24.12.1990 Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Περί Μουσουλμάνων Θρησκευτικών Λειτουργιών» (Α'182) που κυρώθηκε με το άρθρο μόνο του ν. 1920/1991 (Α'11), ο Μουφτής επιλαμβάνεται των υποθέσεων που άγονται κοινή συναινέσει ενώπιόν του, τηρουμένης της υφιστάμενης κατά το χρόνο δημοσίευσης του παρόντος διαδικασίας. Διαθήκες που έχουν συνταχθεί πριν την έναρξη ισχύος του παρόντος και δεν έχει επέλθει κληρονομική διαδοχή αναπτύσσουν κανονικά τις έννομες συνέπειές τους κατά το χρόνο επαγωγής.

3.Στην παρ. 2 του άρθρου 5 της από 24.12.1990 Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Περί Μουσουλμάνων Θρησκευτικών Λειτουργιών» (Α'182) που κυρώθηκε με το άρθρο μόνο του ν. 1920/1991 (Α'11) μετά τη φράση «Ο Μουφτής ασκεί δικαιοδοσία» προστίθεται η φράση «, υπό τις προϋποθέσεις και τις διαδικασίες που ορίζονται στην παράγραφο 4,». Στο δεύτερο εδάφιο της παρ. 3 του άρθρου 5 της από 24.12.1990 Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Περί Μουσουλμάνων Θρησκευτικών Λειτουργιών» (Α'182) που κυρώθηκε με το άρθρο μόνο του ν. 1920/1991 (Α'11) μετά τη φράση «αντίκεινται στο Σύνταγμα» προστίθεται η φράση, «ιδίως στην παράγραφο 2 του άρθρου 4 και στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.»

4.Η ισχύς της περίπτωσης α' της παρ. 4 του άρθρου 5της από 24.12.1990 Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Περί Μουσουλμάνων Θρησκευτικών Λειτουργιών» (Α'182 που κυρώθηκε με το άρθρο μόνο του ν. 1920/1991 (Α'11) άρχεται από τη δημοσίευση του προβλεπόμενου στην περίπτωση β' προεδρικού διατάγματος.

5.Με απόφαση του Υπουργού Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων μπορεί να συσταθεί άμισθη Επιστημονική Επιτροπή, με έργο την κατάθεση, εντός 30 ημερών, έκθεσης για τους δικονομικούς κανόνες της υποπαραγράφου 4β. Η Επιτροπή απαρτίζεται από δύο Θεολόγους μέλη της μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης με ειδίκευση στη Σαρία ή σε συγγενές γνωστικό αντικείμενο, ένα μέλος του διδακτικού προσωπικού της Εισαγωγικής Κατεύθυνσης Μουσουλμανικών Σπουδών του Τμήματος Θεολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, έναν δικηγόρο με εμπειρία σε θέματα οικογενειακού και κληρονομικού δικαίου και ένα μέλος διδακτικού προσωπικού Νομικής Σχολής της ημεδαπής με ειδίκευση σε θέματα Αστικού Δικονομικού Δικαίου.

Άρθρο 2

Έναρξη ισχύος

Η ισχύς του παρόντος άρχεται από τη δημοσίευσή του στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, εκτός αν ορίζεται διαφορετικά στις επιμέρους διατάξεις.

Παραγγέλλομε τη δημοσίευση του παρόντος στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως και την εκτέλεσή του ως νόμου του Κράτους.

Αθήνα, 15 Ιανουαρίου 2018

Πηγή: Ιστότοπος Εθνικού Τυπογραφείου (www.et.gr)

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΙΖ΄ - ΣΥΝΟΔΟΣ Γ΄
ΕΚΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΜΟΝΙΜΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ
ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΒΟΥΤΣΗ
ΑΘΗΝΑ 2018

ΙΙΙ. ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

Α. ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ - ΘΡΑΚΗΣ ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ: ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΟΡΦΙΔΗΣ Στα πλαίσια του Εθνικού Σχεδίου για την παραγωγική ανασυγκρότηση της χώρας και τη διαμόρφωση νέων αναπτυξιακών στρατηγικών για τις Περιφέρειες, όπως αυτά έχουν εκφραστεί τόσο από τις παρουσιάσεις των Περιφερειάρχων και των επιτελείων τους στην παρούσα Επιτροπή όσο και από τις σχετικές τοποθετήσεις στα Περιφερειακά Αναπτυξιακά Συνέδρια, γίνεται αντιληπτό ότι το αίτημα για βιώσιμη ανάπτυξη και κοινωνική και οικονομική ευημερία είναι συνυφασμένο με δράσεις που αφορούν, κυρίως, στη δημιουργία θέσεων εργασίας σε ένα σύγχρονο απαιτητικό παραγωγικό περιβάλλον. Η Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας - Θράκης αποτελεί ένα ιδιόμορφο δείγμα ελλιπούς ανάπτυξης, οικονομικής απομόνωσης και εσωστρέφειας, ως αποτέλεσμα στρεβλών πολιτικών αντιλήψεων και επιλογών. Και τούτο, παρότι διαθέτει πλήθος γεωφυσικών και γεωστρατηγικών χαρακτηριστικών, που θα έπρεπε να την έχουν οδηγήσει εδώ και δεκαετίες σε μια θεμελιωδώς διαφορετική από τη σημερινή αναπτυξιακή πορεία. Η δε πολύμορφη κρίση της τελευταίας δεκαετίας απλώς μεγέθυνε τα χρόνια συσσωρευμένα προβλήματα στην περιοχή αυτή. Στις μέρες μας, η Περιφέρεια εξακολουθεί να βρίσκεται στην τελευταία θέση ως προς το κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε επίπεδο χώρας και σε μία από τις χαμηλότερες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Όμως, πλέον, δε βρισκόμαστε στην ανορθολογική εποχή του Ψυχρού Πολέμου και της μαζικής μετανάστευσης εργατικού δυναμικού. Και τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της περιοχής μπορούν να αναδειχθούν με την αποτελεσματική αξιοποίηση ανθρώπινου δυναμικού, φυσικών πόρων, καινοτόμων ιδεών και τεχνογνωσίας, χρηματοδοτικών εργαλείων και κατάλληλων πολιτικών επιλογών στους επενδυτικούς τομείς. Στις διεθνοποιημένες συνθήκες οικονομίας, η προώθηση και επίτευξη βιώσιμων αναπτυξιακών πολιτικών απαιτεί ένα συνδυασμό δράσεων σε παράλληλους τομείς. Καταρχάς, η σύγχρονη παραγωγική διαδικασία στον πρωτογενή τομέα δεν μπορεί να στηρίζεται στην καλλιέργεια με αποκλειστικό στόχο την επιδότηση. Ακολούθως, ο τομέας της μεταποίησης οφείλει να έχει γνώση της εσωτερικής κατανάλωσης, των διεθνών προτύπων και του εξαγωγικού εμπορίου. Τέλος, ο τομέας των υπηρεσιών δεν μπορεί να λειτουργεί ως αυτοσκοπός, χωρίς να λαμβάνει υπόψη του την παραγωγή και την κυκλοφορία της. Εξυπακούεται ότι και οι τρεις αυτοί παραγωγικοί τομείς, στο σύνολό τους, δεν μπορούν να αγνοούν την ανάπτυξη νέων τεχνολογιών, που τους ωφελούν. 14 Όπως έχει, ήδη, ειπωθεί στην Επιτροπή, η Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας - Θράκης διαθέτει κάθε θετικό στοιχείο για μια συνολικά ευδόκιμη παραγωγική διαδικασία: ανθρώπινο δυναμικό και εύφορα

εδάφη, ενεργειακούς πόρους, πλούσια μακραίωνη ιστορία με πλήθος αποτυπωμάτων, σημαντική και αξιοποιήσιμη ακτογραμμή και μία εξαιρετική γεωφυσική θέση, που της παρέχει πλεονεκτήματα στην περιοχή. Μείζον και πρωταρχικό ζήτημα στον σχεδιασμό για την ανάπτυξη της Περιφέρειας αποτελεί αυτό των υποδομών στον τομέα των μεταφορών. Χωρίς ένα διακριτό δίκτυο αξόνων μετακίνησης δεν μπορούν να λειτουργήσουν άλλοι αναπτυξιακοί τομείς. Η Περιφέρεια είναι πύλη για τη χώρα, από τα βόρεια και τα ανατολικά, από τα Βαλκάνια και την Ασία. Διαθέτει δύο μεγάλα αναπτυσσόμενα λιμάνια, της Αλεξανδρούπολης και της Καβάλας, τα οποία εξυπηρετούν εμπορικούς και επιβατικούς - τουριστικούς προορισμούς, καθώς και δύο αεροδρόμια στις πόλεις αυτές. Η Εγνατία Οδός διέρχεται κατά μήκος της Περιφέρειας, όπως επίσης και ο βασικός σιδηροδρομικός άξονας της χώρας. Η περαιτέρω ανάπτυξη και σύνδεση αυτών των αξόνων αποτελεί βασικό μέλημα του στρατηγικού σχεδιασμού της Περιφέρειας. Η δε, καταρχήν, χρηματοδότηση από το Υπουργείο Οικονομίας και Ανάπτυξης αφορά στα δύο λιμάνια και στον νέο συνοριακό σταθμό στους Κήπους του Έβρου, έργα τα οποία είναι σε εξέλιξη. Ειδικά για την αναβάθμιση της λειτουργίας των δύο λιμένων, σχεδιάζεται η σύνδεσή τους με τη σιδηροδρομική Εγνατία, προκειμένου να εξασφαλιστεί η αύξηση της εμπορευματικής κίνησης. Στο ζήτημα των υποδομών, αλλά και σε όλους τους αναπτυξιακούς σχεδιασμούς της Περιφέρειας, ιδιαίτερη μέριμνα πρέπει να υπάρχει για τα νησιά της Θάσου και της Σαμοθράκης, τα οποία, κατά καιρούς, δοκιμάζονται από φυσικές καταστροφές, και στους τομείς της υγείας και της παιδείας αντιμετωπίζουν μεγάλα προβλήματα, παρά τις όποιες βελτιωτικές ενέργειες που έχουν υπάρξει τα τελευταία έτη, τόσο από την Περιφέρεια όσο και από την Κεντρική Διοίκηση. Πρωταρχικό δε ζήτημα αποτελεί η επίλυση του χρόνιου περιοδικού προβλήματος της ακτοπλοϊκής σύνδεσης των δύο αυτών νησιών, ιδιαίτερα κατά τη χειμερινή περίοδο, όπου αυξάνει η αίσθηση του αποκλεισμού τους και δημιουργούνται επιπλέον προβλήματα. Περαιτέρω και σε ό,τι αφορά τους άξονες στον τομέα των μεταφορών, αξίζει να σημειωθεί το ζήτημα που τίθεται ως προς την προτεραιότητα σχετικά με την κατασκευή του κάθετου άξονα σύνδεσης του Νομού Δράμας με την Εγνατία Οδό (και τη σύνδεση της χώρας με τη Βουλγαρία) στις διαδρομές Δράμα - Καβάλα (τον οποίο, ήδη, η Περιφέρεια έχει στον σχεδιασμό της) και Δράμα - Αμφίπολη, όπως επίσης και στη σύνδεση της Δράμας με τη σχεδιαζόμενη σιδηροδρομική Εγνατία, έργα τα οποία κρίνονται ως αναγκαία, όχι μόνο στον συνολικό αναπτυξιακό σχεδιασμό, αλλά και ως βραχυπρόθεσμοι στόχοι σε ένα ιδιαίτερα αδύναμο τμήμα της Περιφέρειας. 15 Η συνεργασία, εντούτοις, των Περιφερειών Ανατολικής Μακεδονίας - Θράκης και Κεντρικής Μακεδονίας θα μπορούσε να λύσει το ζήτημα. Επιπλέον, άλλα δύο έργα εξίσου σημαντικά πρέπει να ολοκληρωθούν: το πρώτο αφορά στον κάθετο άξονα Ξάνθης - ελληνοβουλγαρικών συνόρων, όπου το ένα τμήμα (Δημάριο -σύνορα) βρίσκεται σε εξέλιξη, ενώ το υπόλοιπο τμήμα (Ξάνθη - Δημάριο) βρίσκεται στο στάδιο ολοκλήρωσης των μελετών. Το δεύτερο έργο αφορά στον κάθετο άξονα Κομοτηνής - ελληνοβουλγαρικών συνόρων και, κυρίως, στη βελτίωση των λειτουργιών του τελωνιακού σταθμού της Νυμφαίας, ώστε να είναι δυνατή η διέλευση λεωφορείων, φορτηγών και βαρέων οχημάτων. Επισημαίνεται ότι η αναβάθμιση του συγκεκριμένου σταθμού είναι αναγκαία, προκειμένου να αυξηθεί τόσο η

τουριστική κίνηση όσο και η εμπορική. Η στήριξη και η περαιτέρω ανάπτυξη του πρωτογενή τομέα στην Περιφέρεια αποτελεί εξίσου μείζον ζήτημα. Όχι μόνο για τη σημαντική παραγωγή και τις εκτάσεις που έχει ως προς το σύνολο της χώρας, αλλά, κυρίως, λόγω των προβλημάτων που αντιμετωπίζει, είτε στις υποδομές είτε στις έκτακτες ανάγκες, που απαιτούν, συχνά με τον επείγοντα χαρακτήρα τους, άμεσες και-ριες λύσεις. Οι πλημμύρες του Έβρου, για παράδειγμα, αποτελούν ένα επαναλαμβανόμενο εποχιακό πρόβλημα, το οποίο, ως τέτοιο, θα έπρεπε να αντιμετωπίζεται κάθε φορά με μεγαλύτερη ευκολία από την προηγούμενη. Στην παρούσα φάση, υπάρχουν έργα ενταγμένα σε ειδικό πρόγραμμα για τον Έβρο για την ενίσχυση υποδομών οδοποιίας, άρδευσης και αντιπλημμυρικής προστασίας στην ευρύτερη περιοχή. Παράλληλα, αξιοποιούνται προγράμματα δημοσίων επενδύσεων, καθώς και προγράμματα του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης, τα οποία αφορούν σε μια σειρά συντήρησης υφιστάμενων έργων και σε μελέτες νέων (εγγειοβελτιωτικά και αρδευτικά έργα, αναδασμοί, γεωτρήσεις, κτηνοτροφικό πιλοτικό πάρκο κ.ά.). Ιδιαίτερη μέριμνα θα πρέπει να υπάρξει στο θέμα της καλλιέργειας του καπνού, ο οποίος όχι μόνο αποτελεί βασικό προϊόν σε κάποιες περιοχές της Περιφέρειας, αλλά είναι επιπλέον προϊόν που έχει συνδεθεί με την ιστορία και τον πολιτισμό του τόπου. Ως προς τον τομέα της επιχειρηματικότητας, οι στοχεύσεις της Περιφέρειας αφορούν, κατά κύριο λόγο, σε τομείς καινοτομίας και έρευνας (χημικά, ορυκτά, ηλεκτρονικά, θέματα ενέργειας κ.ά.) παράλληλα με επιδιωκόμενες συνεργασίες με το Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο, ενώ υπάρχουν, ήδη, αξιοποιήσιμα χρηματοδοτικά εργαλεία μέσω του ΕΣΠΑ. Αναγκαιότητα, άλλωστε, αποτελεί η τόνωση του δευτερογενή τομέα παραγωγής σε μια Περιφέρεια που, στο παρελθόν, αντί να εξάγει τα προϊόντα της, εξήγαγε επιχειρήσεις μεταποίησης, γεγονός με πολλαπλά αρνητικά αποτελέσματα. Η διέλευση του Αγωγού Φυσικού Αερίου από την Περιφέρεια συνιστά ένα μεγάλο πλεονέκτημα στον τομέα της ενέργειας. Ήδη υπάρχει προγραμματισμός και χρηματοδότηση για τη σύνδεση των έξι μεγάλων πόλεων της Περιφέρειας με τον Αγωγό, προκειμένου να ωφεληθούν από τη χρήση του νοικοκυριά και επιχειρήσεις. 16 Συμπληρωματικά του έργου κατασκευής του Αγωγού TAP αποτελούν τόσο η σύνδεσή του με τη Βουλγαρία, μέσω της κατασκευής κάθετου αγωγού, όσο και η κατασκευή της Μονάδας Αεριοποίησης (LNG) στην περιοχή της Αλεξανδρούπολης, για την οποία έχουν ολοκληρωθεί οι σχετικές μελέτες. Το έτερο σημαντικό στον τομέα αυτό αφορά στη γεωθερμική ενέργεια, καθώς η Περιφέρεια έχει, ήδη, βεβαιωμένα και εκμεταλλεύσιμα γεωθερμικά πεδία, που παρουσιάζουν επενδυτικό και αναπτυξιακό ενδιαφέρον, κυρίως, στην αγροτική οικονομία, αλλά και στην οικιακή χρήση. Βέβαια, το πλέον σύνθετο κομμάτι στα αναπτυξιακά σχέδια της Περιφέρειας αποτελεί ο τουρισμός. Και τούτο, γιατί συγκεντρώνει δράσεις που αφορούν σε όλους τους παραπάνω τομείς. Η ανάπτυξη των υποδομών στα λιμάνια, τα αεροδρόμια και τους νέους οδικούς άξονες διευκολύνει την επισκεψιμότητα όχι μόνο στο παράκτιο μέτωπο και στα δύο νησιά της Περιφέρειας, αλλά και στην ενδοχώρα, ανοίγοντας πεδία ανάπτυξης νέων, εναλλακτικών μορφών τουρισμού, που καλύπτουν όλο το έτος και όχι μόνο τη θερινή περίοδο. Εξάλλου, η περιοχή, ήδη, δέχεται μεγάλο αριθμό επισκεπτών από τα βόρεια και ανατολικά. Η προβολή και προώθηση των ποικίλων μορφών τουρισμού, που έχουν δυνατότητα ανάπτυξης

στην Περιφέρεια (ιαματικός, θρησκευτικός, γαστρονομικός, οικολογικός, συνεδριακός κ.λπ.), αποτελεί βασική στόχευση, μέσα από διαφημιστικές καμπάνιες και συμμετοχές σε διεθνείς εκθέσεις. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα σχέδια δύο ολοκληρωμένων χωρικών επενδύσεων της Περιφέρειας που αφορούν το πρώτο σε μια πολιτιστική διαδρομή μέσω της ανάδειξης και αξιοποίησης σημαντικών μνημείων πολιτισμού, τα οποία υπάρχουν σε κάθε περιοχή της Περιφέρειας, και το δεύτερο στο περιβάλλον και την ανάδειξη του φυσικού πλούτου, με αιχμή τον ποταμό Νέστο και τον ορεινό όγκο της Ροδόπης, με χρηματοδότηση από το επιχειρησιακό πρόγραμμα της Περιφέρειας και πόρους του ΕΣΠΑ. Εδώ θα πρέπει να τονιστεί ότι και στα θέματα του περιβάλλοντος έχουν γίνει μεγάλες προσπάθειες, ώστε να ολοκληρωθούν ενέργειες που θα βοηθήσουν πολύ στην κατεύθυνση αυτή. Η διαχείριση των απορριμμάτων στην Περιφέρεια προχωράει με την κατασκευή δύο μονάδων διαχείρισης απορριμμάτων. Η κατασκευή της πρώτης ξεκίνησε στην Αλεξανδρούπολη, το δε αντίστοιχο έργο στην Καβάλα είναι στη φάση της ολοκλήρωσης της διαδικασίας, για να ξεκινήσει. Επιπλέον, λειτουργεί και ο τομέας της ανακύκλωσης στους δήμους. Έχουν γίνει οι φορείς διαχείρισης των εθνικών πάρκων και η Natura που ελπίζουμε ότι θα συμβάλλουν στο να διατηρήσουμε το περιβάλλον σε ένα καλό επίπεδο. Περαιτέρω, υπάρχει μια απόφαση που για την Περιφέρειά μας είναι πάρα πολύ σημαντική και που αφορά στο να μην γίνουν εξορύξεις χρυσού, ένα αίτημα που έχει μπει από όλη την κοινωνία της Περιφέρειας. 17 Ως προς το σχέδιο διαχείρισης των υδατικών πόρων θα βοηθήσουν και οι δασικοί χάρτες. Αξίζει να ειπωθεί εδώ ότι στην Περιφέρεια έχουμε τη μοναδική περίπτωση, όπου το δασαρχείο Καβάλας έχει κάνει τους δασικούς χάρτες από μόνο του και βοήθησε πάρα πολύ στο να υπάρξει και εξοικονόμηση πόρων. Αξίζει, επίσης, να αναφερθεί ότι η Περιφέρεια εκπονεί ένα σχέδιο προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή, πράγμα που είναι πάρα πολύ σημαντικό στις ημέρες μας και έχουμε αντιμετωπίσει, ήδη, τις συνέπειες της κλιματικής αλλαγής μέχρι τώρα. Η Περιφέρεια διαθέτει πολλά συγκριτικά πλεονεκτήματα. Ιδιαίτερα για την ανάπτυξη του πρωτογενή και του δευτερογενή τομέα παραγωγής, οι καινοτόμες ιδέες και η στήριξη της νεανικής επιχειρηματικότητας είναι αυτές που θα αποτελέσουν τη βάση για τη δημιουργία ανταγωνιστικών προϊόντων με προοπτική τις εξαγωγές και, εν τέλει, την αύξηση των θέσεων εργασίας. Υπάρχουν σχέδια που είναι σε εξέλιξη, προτάσεις υλοποιήσιμες και ιδέες που θα μπορούσαν να αναπτυχθούν. Επιπλέον, τα χρηματοδοτικά εργαλεία βελτιώνονται, καθώς και τα νομικά και πολιτικά πλαίσια στα ζητήματα της ανάπτυξης. Επιβάλλεται, εν τούτοις, η ιεράρχηση των ζητημάτων, η προώθηση βραχυπρόθεσμων δράσεων και η συνεργασία με την κεντρική διοίκηση για μακροπρόθεσμους σχεδιασμούς, που θα μπορούσαν να δημιουργήσουν μια θετική εικόνα για την Περιφέρεια. Αλλάζοντας το αναπτυξιακό πρότυπο της χώρας και μετατρέποντας την περιφερειακότητα από μια απαξιωμένη έννοια σε κεντρικό εργαλείο πολιτικής, η Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας - Θράκης μπορεί να αισιοδοξεί ότι έχει τις δυνατότητες στο άμεσο μέλλον να αναδείξει τις αρετές της και να δημιουργήσει βήμα - βήμα ένα παραγωγικό μοντέλο - πρότυπο για τη χώρα.

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ 13.12.2017

Σύνορα εντός συνόρων

Βασίλης Ν. Κολλάρος*

Η κατάργηση της τελευταίας επιτηρούμενης ζώνης στην περιοχή της Θράκης από τον τότε υπουργό Εθνικής Άμυνας Γεράσιμο Αρσένη.

Σκοπός του παρόντος άρθρου είναι η ανάδειξη μιας σχετικά άγνωστης πτυχής της ελληνικής πολιτικής ιστορίας, η οποία αναφέρεται στην κατάργηση της τελευταίας επιτηρούμενης ζώνης, στην περιοχή της Θράκης, στα μέσα της δεκαετίας του 1990, από τον τότε υπουργό Εθνικής Άμυνας, Γεράσιμο Αρσένη. Επρόκειτο για μια πολιτική απόφαση που δημιούργησε νέα δεδομένα στο εσωτερικό της μουσουλμανικής μειονότητας και βελτίωσε την εικόνα του ελληνικού κράτους στα μάτια των Ελλήνων μουσουλμάνων.

Η ύπαρξη επιτηρούμενων ζωνών εντός της ελληνικής επικράτειας χρονολογείται από τη δικτατορία του Ιωάννη Μεταξά. Το καθεστώς Μεταξά, τον Δεκέμβριο του 1936, κύρωσε τον Αναγκαστικό Νόμο 736/1936 «περί μέτρων ασφαλείας οχυρών θέσεων». Βάσει του νόμου αυτού ορισμένες παραμεθόριες περιοχές, στα βόρεια σύνορα της χώρας, χαρακτηρίστηκαν «αμυντικές περιοχές», δεδομένου ότι θα εκτελούνταν έργα οχύρωσης. Κάθε αμυντική περιοχή αποτελούνταν από μια απαγορευμένη ζώνη και μια επιτηρούμενη.

Το σύστημα των επιτηρούμενων ζωνών επιβίωσε και μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, εξαιτίας τού από Βορρά κομμουνιστικού κινδύνου. Τον Δεκέμβριο του 1970, οι επιτηρούμενες ζώνες καταργήθηκαν παντού εκτός από τη Δυτική Θράκη. Το καθεστώς της επιτηρούμενης ζώνης στην περιοχή της Θράκης χώριζε τους Πομάκους του ορεινού όγκου της Ροδόπης από τον υπόλοιπο πληθυσμό της περιοχής. Ας δούμε όμως το ιστορικό πλαίσιο της συγκεκριμένης πολιτικής απόφασης.

Από την Ξάνθη έως τον Εχίνο, το μεγαλύτερο από τα Πομακοχώρια της περιοχής, υπήρχαν τρία σημεία ελέγχου («μπάρες» τις ονόμαζαν χαρακτηριστικά οι ντόπιοι). Το πρώτο καταργήθηκε το 1979, το δεύτερο έπαυσε να λειτουργεί το 1993, ενώ το τελευταίο βρισκόταν στο 21ο χιλιόμετρο, από την Ξάνθη, της οδού που συνδέει την πόλη με τα ελληνοβουλγαρικά σύνορα. Παρόλο που τυπικά δεν λειτουργούσε από τον Μάιο του 1995, εντούτοις παρέμενε το σημείο ελέγχου.

Ο τότε υπουργός Εθνικής Άμυνας, Γεράσιμος Αρσένης, είχε αποφασίσει να καταργήσει και επίσημα την τελευταία διαχωριστική γραμμή. Το «ρίξιμο» της μπάρας είχε προγραμματιστεί να γίνει στο πλαίσιο τριήμερης περιοδείας του υπουργού στη Θράκη (16-19.11.1995). Στις 17 Νοεμβρίου 1995, ο Αρσένης, περνώντας από το συγκεκριμένο σημείο, διέταξε τον διοικητή του Δ' Σώματος Στρατού, αντιστράτηγο Μ. Παραγιουδάκη, να ξηλώσει την μπάρα. Παράλληλα, έγινε άρση των περιορισμών που υπήρχαν στις μετακινήσεις προς τα χωριά της περιοχής.

Σύμφωνα με τον τότε υπουργό Εθνικής Άμυνας, η απόφαση αυτή πάρθηκε υπό το πρίσμα ότι η εθνική άμυνα προϋποθέτει πάνω απ' όλα την κοινωνική συνοχή και τη συμμετοχή όλων των δυνάμεων στο οικονομικό και κοινωνικό γίγνεσθαι. Μέσα σε ένα περιβάλλον ανοικτών οικονομιών και οριζόντων, ο παράγοντας της εθνικής ασφάλειας θα πρέπει να εξασφαλίζεται όχι μόνο από την οικονομική ευρωστία ενός κράτους, αλλά και από ισχυρές οικονομικές συνεργασίες με γειτονικές χώρες.

Εκτός των παραπάνω, η συγκεκριμένη πολιτική απόφαση αποτέλεσε αναπόδραστο βήμα προς την κατεύθυνση της αναπτυξιακής ανασυγκρότησης της Θράκης. Αναντίρρητα, οι επιτηρούμενες ζώνες αποτελούσαν ανάχωμα στην ανάπτυξη της περιοχής, δεδομένου ότι δημιουργούσαν συνθήκες κοινωνικού και οικονομικού αποκλεισμού για ένα μέρος του θρακιώτικου πληθυσμού.

Η ύπαρξη της μπάρας είχε χρησιμοποιηθεί κατ' επανάληψη ως επιχείρημα της τουρκικής πλευράς, η οποία υποστήριζε ότι ολόκληρη η περιοχή αποτελούσε ανοικτή φυλακή λόγω της επιτηρούμενης ζώνης. Συνεπώς, με την κίνηση αυτή, ο Αρσένης επιθυμούσε να στερήσει από την Άγκυρα το επιχείρημα των διακρίσεων σε βάρος του μουσουλμανικού πληθυσμού της Δυτικής Θράκης. Κατά τον ίδιο, η ύπαρξη της στρατιωτικής ζώνης δεν αφορούσε τις μουσουλμανικές κοινότητες της περιοχής, αλλά την παραμεθόριο περιοχή μεταξύ της Ελλάδας και της Βουλγαρίας, που είχε αποκοπεί κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου.

Σε περιφερειακό επίπεδο, η κατάργηση της τελευταίας επιτηρούμενης ζώνης εντός της ελληνικής επικράτειας ήταν επιβεβλημένη από τις διεθνείς πολιτικές και οικονομικές συνθήκες της εποχής. Η νέα τάξη πραγμάτων, μετά την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης, επέβαλλε την αναθεώρηση της ελληνικής στάσης έναντι των βόρειων γειτόνων της χώρας.

Η Αθήνα έπρεπε να επιδιώξει την πολύπλευρη οικονομική συνεργασία με τα πρώην κομμουνιστικά κράτη της νότιας Βαλκανικής σε στρατηγικούς τομείς. Ακόμη, η ύπαρξη στρατιωτικής ζώνης εντός του ελληνικού εδάφους, απομεινάρι μιας άλλης εποχής, αμαύρωνε τη διεθνή και ευρωπαϊκή εικόνα της χώρας.

Εν κατακλείδι, το καθεστώς των επιτηρούμενων ζωνών, το οποίο εφαρμόστηκε από το 1937 σε όλο το εύρος των βόρειων ελληνικών συνόρων, από την Ήπειρο μέχρι τη Θράκη, καταργήθηκε οριστικά τον Νοέμβριο του 1995 από τον τότε υπουργό Εθνικής Άμυνας, Γεράσιμο Αρσένη. Αναμφισβήτητα, η πολιτική αυτή απόφαση είχε πολλαπλά οφέλη για την ελληνική πλευρά σε τοπικό, εθνικό και περιφερειακό επίπεδο.

* δρος Ιστορίας, διευθυντή του ΙΝΕΠΙΟΣΤ

14. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ

analitis.gr

Xanthinet.gr

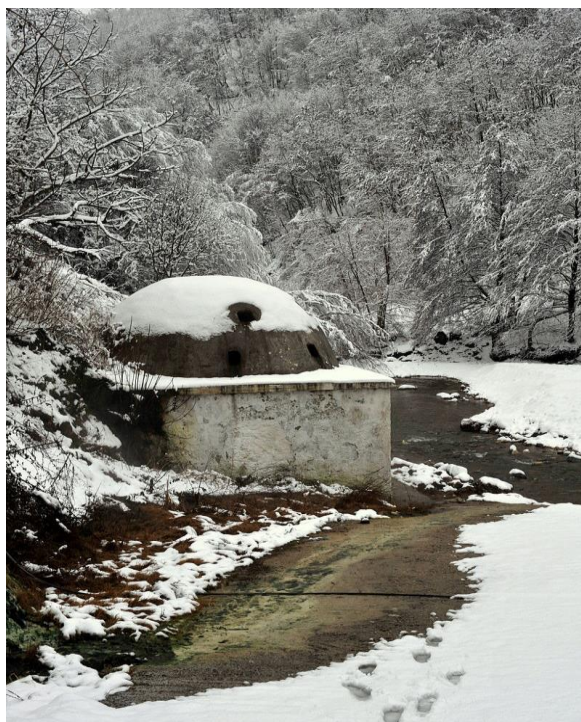
Pomakohoria.blogspot.com

Η γέφυρα του παπά κοντά στο χωριό Ωραίο Ξάνθης (Pomakohoria.blogspot.com)

zagalisa.gr (2018)

Θερμά λουτρά - Περιοχή θερμών πηγών el.wikipedia.org

Μέδουσα Δ. Μόκης, el.wikipedia.org

Οικισμός Κοτάνης, ταμπέλα με πληροφορίες με το πρόγραμμα Interreg IIIA, el.wikipedia.org

Πομακόπουλο (empros.gr)

thes.gr

Πέτρος Θεοχαρίδης 1964-1970 (pomakohoria.blogspot.com)

Πέτρος Θεοχαρίδης 1964-1970 (pomakohoria.blogspot.com)

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΣΤΟΦΥΛΑΧΗ
ΥΠΕΡΡΕΣΤΙΟΝ
Αριθμός Δελτίου Κυκλοφορίας
2738/67

ΑΤΟΜΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑΣ

Επίσημον ΠΡΟΥΜΗΤΙΑΣ
Όνομα Αποστολάς
Όνομα πατρός Ιωάννης
Όνομα μητρός Μαρία
Όνομα συζύγου Μαρία
Τό γένος Ασπυριανίδης
Αριθ. κατοικίας ταύ/της Ε.020258
Εκδοῦσα Ἀρχὴ Αστυνομία
Τόπος μον. ἔγκριστ. Αθήνα
Επάγγελμα Προμηθεύτης

Εἰς τὴν ἀνωτέρω βίβλιν τοῦ παρόντος ἐπιτρέπεται ἡ ἐλεύθερα κυκλοφορία ἐκ δελτίου 30-χιλιομέτρων ἀπὸ τοῦ τόπου μονοῦ ἔγκριστος ἑαυτοῦ.

Ἐκδόθη ἐν Ἀθήναις τῆς 13.5.1967
Ο ΔΙΟΙΚΗΤΗΣ ΤΗΣ ΥΠΕΡΡΕΣΤΙΟΝ

Υπογραφή κατόχου

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΧΥΡΚΗ -
ΣΤΑΘΜΟΣ ΧΥΡΚΗΣ ΠΥΞΥ
Ἄδεια ταξιδίου.
Ἐπιτρέπεται εἰς τὴν Νίαν Λιατοῦδων
τοῦ Περιουρῆ κατόικος Φαράδων
ὁὐὼς μεταβῆ εἰς φηῶρνα.
Ἡ ὠαροῦβα ἰβχνεὶ διὰ (10) ἡμέρας.
Ἐν φαράδες τῷ 29/2/60.
ο
Διοικητὴς τοῦ Σταθμοῦ.

Α Π Ο Ρ Ρ Η Τ Ο Π Ο Ρ Ρ Η Τ Ο

α.ε.α. (1) α.α.α. (1)

ΣΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΔΕΜΟΣΙΑΣ ΤΑΞΗΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑ
ΚΛΑΔΟΣ ΑΣΤΥΝ.-ΑΣΦΑΛ.& ΤΑΞΗΣ
Δ/ΝΣΗ ΚΡΑΤΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ: Β΄ - ΓΡΑΦΕΙΟ: IV
Κατεχόμενη 1-101.77-ΑΘΕΝΑ
Αρμόδ.: Ασ.Υπ/ντής ΜΑΡΘΑΛΑΜΑΚΗΣ Χ.
Τηλέφωνο: 6 9 2 8 4 6 5
ΚΡΙΘ.ΠΡΩΤ.: [redacted]

Αθήνα, [redacted] Δεκεμβρίου 1989

ΠΡΟΣ: ΤΗ ΒΟΥΛΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
Δ. ΠΛΗ Γ. ΓΡΕΓΙΑΣ
ΣΠΙΤ. ΔΗ. 1366, 38
621 ΥΠ. ΖΑΪΝΗ

ΘΕΜΑ: "Σύναψη δικαιοπραξίας σε παραμεθόριο περιοχή από [redacted]"

ΣΚΕΤ: [redacted] από [redacted] έγγραφό σας.

Σε απάντηση του ανωτέρω σχετικού, σας επιστρέφουμε τη σχετική αλληλογραφία και σας γνωρίζουμε ότι, η ικανοποίηση του αιτήματός τ' ου αναφερομέν ου στο θέμα Μουσουλμάν ου σε συνδυασμό με τις φιλοτουρκικές τ' ου διαθέσεις, δεν εξυπηρετεί τ' ου εθνικό συμφέρον .-

Για την αντιγραφή
[redacted] [redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]

Ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
ΚΡΗΤΟΣ ΜΟΤΙΜΑΡΟΣ
ΥΠΟΓΡΑΦΗ

ΑΠΟΡΡΗΤΟ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΝΟΜΑΡΧΙΑ ΞΑΝΘΗΣ
ΚΟΙΝΟΤΗΣ [redacted]

Αριθ. Πρωτ. [redacted]
Πιστ. [redacted]

ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΤΙΚΟΝ

άλλογενούς αναχώρησαντος εξ Ελλάδος άνευ προθέσεως επανόδου

Ο Πρόεδρος της Κοινότητας [redacted]

ΠΙΣΤΟΠΟΙΕΙ ΟΤΙ:

Ο [redacted] φερόμενος έγγραφωμένος εν τῷ Μητρώῳ τῶν Ἀρρένων τῆς καθ' ἡμᾶς Κοινότητος ὑπ' αὐτ. ἀριθ. Μητρώου ΑΡΕΣΥΜ και ἔτος γεννήσεως 1952 εἶναι Τουρκος τὸ γένος και ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς Κοινότητος 30 εἰς 1978 διὰ Τουρκίαν άνευ προθέσεως επανόδου καθ' ὅσον ἐξέποιήσεν τὴν ἀκίνητον περιουσίαν του και οὐδεν κατέλειπεν εἰς Ἑλλάδα. Μετ' αὐτοῦ ἀνεχώρησεν και ἡ οἰκογένεια τούτου ἀποτελουμένη ἐκ τῶν

- 1) τῆς συζύγου του [redacted] ἔχουσα ἐξ τοῦ τελευταίου κοινότητας μετ' αὐτῆς [redacted] ἔτι γυν.
- 2) τῆς θυγατέρας του [redacted] ἔχουσα ἐπὶ διεκτίσει τῆς κοινότητας μετ' αὐτῆς [redacted] γυν. (31-3-1974)
- 3) τῆς θυγατέρας του [redacted] ἔχουσα ἐπὶ διεκτίσει τῆς κοινότητας μετ' αὐτῆς [redacted] ἔτι γυν. (10-3-1975)
- 4) [redacted]
- 5) [redacted]
- 6) [redacted]
- 7) [redacted]

Ἐν δικτατοριῳι καὶ ἐπὶ ἀνεξαρτήτου κράτους [redacted]

Ἐν [redacted] τῆς [redacted] 1983
Ο Ἐπαρχιακὸς ἢ Τμήτης [redacted] Ο Πρόεδρος τῆς Κοινότητος

Το «ρίξιμο» της μπάρας 16-19.11.1995 (slpress.gr)